

Hegedűs Mihály

Az élet meséi

Conditors Bt., Vác

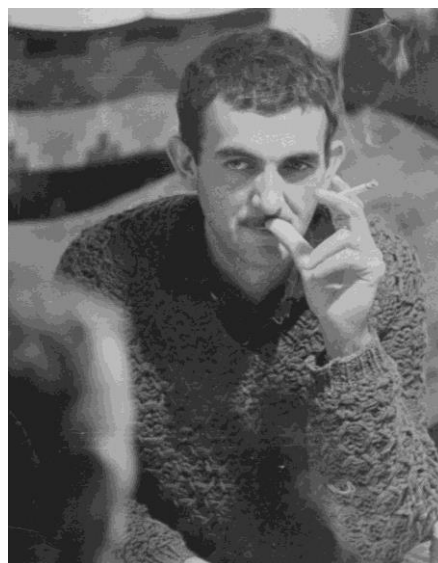
Hegedűs Mihály

Az élet meséi

Születéstől a halálig

Conditors Bt., Vác
2017

© Hegedűs Mihály
© Conditors Bt.

Előszó

1966 és 1967 nyarán a győri Xántus János Múzeum szervezésében néprajzi gyűjtőúton vettem részt a Rábaközben, mely során a tárgyak mellett a szellemi hagyományok összegyűjtésével is foglalkoztunk. A jelen kötetben részben azokat az anyagokat teszem közzé, amelynek gyűjtésében, hanganyagának rögzítésében részt vettem, vagy teljes egészében én készítettem. Itt mondok köszönetet Tanai Péternek, aki hozzájárult az anyag közzétételéhez.

A saját gyűjtésű anyagokon kívül sok más történetet, mesét is felhasználtam, elsősorban az Európa Könyvkiadó *Népek Meséi* sorozatából, melynek kötetei 1956 és 1989 között jelentek meg.

Mint minden gyűjteményben, a jelen munkában is több szubjektív tényezővel kell számolnunk. A hanganyag feldolgozása során saját szempontjaim alapján válogattam a történetek között. Terjedelmi okokból a *Népek meséi* sorozatból kiválasztott meséket rövidített formában közlöm.

Ez a kötet nem tudományos munka. Nem célom, hogy tudományos igénnyel összehasonlítsam a meséket, nem kívánok elméleteket kidolgozni és nagyívű következtetéseket levonni. Szeretném ugyanakkor felkelteni az olvasó érdeklődését a mesék iránt. Miközben olvassa a történeteket, élvezze azok sokrétűségét, és kezdjen el gondolkodni. Keresse meg a visszatérő motívumokat, történeteket, fordulatokat, és élje bele magát a mesék világába.

Ebben a kötetben is megjelennek előző két munkám¹ szereplői: János, a magyar parasztember, a Moderátor, valamint különböző kultúrák és vallások képviselői: a Görög, a Római, a Finn, a Valkűr, a Nomád, a Kínai, a Tibeti, a Hindu és mások.

¹ Hegedűs Mihály: *Nyolcvankettedik oldal*. Vác, Conditors, 2015. <http://mek.oszk.hu/14900/14913/14913.pdf>, Hegedűs Mihály: *A sokoldalú ember*. Vác, Conditors, 2016. <http://mek.oszk.hu/15900/15964/15964.pdf>

Bevezetés helyett... Folytatás

Ott üldögéltünk a Marcal partján mi hárman. Néztük, hogyan hullámszik a fű a szélben, hogyan hajlik el a fű a szélről, hogyan marad állva néhány szárnkóró, hogyan követi a fű a talaj egyenetlenségeit. Kis idő elteltével megszólalt az Öreg:

– Látod, onokám, milyen egyenetlen a föld. Nem sima. A fű is követi a talaj egyenetlenségét. – Majd a huncut szemeivel felém kacsintott és folytatta:

– Mit gondolsz, onokám, mi az, amit az isten sem tud megteremteni, megtenni?

János elgondolkodott, nem tudott válaszolni. Az Öreg megint kacsintott egyet. Megszólalt:

– Nem látod? Hisz valósággal kiüti a szemedet. Az Isten sem tud hepét teremteni hupa nélkül.

Láttam János szemén, az egész dolgot nem érti. Az Öreg megszánta:

– Még az Isten sem tud teremteni hegyet völgy nélkül. Ezért mondtam azt, hogy nincsen olyan út, amelyik csak hepéből vagy hupából állna. Az út egyenetlen, hegehupás. Érted már?

Láttam Jánoson, hogy elgondolkodott. Az Öreg ismét megszólalt. Láttam rajta, valamin törni a fejét.

– Itt folyik előttünk a Marcal. Régebben meséltem arról, hogy meg kell keresni a forrás eredetét, ha tiszta vizet akarunk inni.

– Emlékszem – mondta János és hozzátette – Megkerestem ennek a folyónak az eredetét. Meg is találtam. Útközben láttam, hogy sok patak, ér, csermely folyik bele. A víz keveredett. Hol van a tiszta forrás, a tiszta víz?

Az Öreg elgondolkodott.

– Minden forrásnak van egy eredete, ahol a víz tiszta. A tiszta forrás vizébe gyakran belefolyik egy másik forrás, ér, csermely, ami még mindig tiszta. Azok keverednek. Van, ahol az eredeti forrás tisztasága marad meg, van ahol a beömlő forrás változtatja meg a víz tisztaságát.

– Emlékszel, Öregapám milyen játékokra tanítottál minket, amikor még nem volt tévé, és rádió is csak néhány családnál? Kitaláltad azt a játékot, hogy mi gyerekek találjunk ki egy hosszú mondatot, és azt súgjuk a szomszéd fülébe, a szomszéd szintén súgva továbbmondta, míg el nem érkezünk az utolsó gyerekig. Akkor az a gyerek felállt és „elmondta”, mit hallott a szomszédjától. Gyakran előfordult, hogy az eredeti mondatnak semmi köze sem volt az utolsó gyerek által mondottakhoz, az is megesett, hogy teljesen más irányba ment el a mondat lényege, de sohasem egyezett az eredeti mondattal.

– Emlékszem. Csak ezt akartam mondani. – Azzal szép lassan felállt és elballagott. Mi ketten ottmaradtunk.

Sokáig hallgattunk, míg végre János megszólalt:

– Igaza van az Öregapámnak. Fogadjuk meg a tanácsát! Nézzük meg, hogyan teremtették az istenek a földet, az élőlényeket! Miből áll az ember élete? Hogyan változott meg egy-egy bibliai történet a népi hagyományokban? Hogyan mesélték a szomszéd népek ezeket a történeteket?

Az élet kezdete

Teremtéstörténetek, eredetmítoszok

MODERÁTOR: Szinte minden népnek, vallásnak, kultúrának megvan a maga teremtéstörténete. Ezek részben a szent könyvekben, részben pedig mesékben maradtak fenn. Nézzünk meg néhány történetet a világ teremtéséről, melyek a mesékben éltek tovább!

A NOMÁD: Burját rokonaink így mesélik a föld, az ember teremtését. A történetben egy vetélkedés tanúi is lehetünk arról, melyik isten adjon életet az első emberpárnak.

A föld és az ember teremtése

„Egykor nem volt föld, csak víz. Három isten: Sibegeniburhán, Majdariburhán és Eszegiburhán elhatározta, hogy megteremti a földet. Elindultak a vízen és meglátták az angata madarat, amely tizenkét fiókájával a vízben úszkált. Így szóltak:

– Merülj a vízbe, és hozz nekünk (...) földet. (...)

Ekkor az angata madár lemerült, (...) fekete földet, vörös agyagot és homokot hozott. Visszatért, (...) amit hozott, átadta. (...) Ezek szétszórták, (...) megteremtették a földet, melyen kinőttek a füvek és a fák.

Ezután megteremtették az embert: testét vörös agyagból, csontjait kőből, vérért vízből alkották. (...) Két embert, egy férfit és egy nőt teremtett ilyen módon.

Ekkor a három isten (...) el akarta dönteni, hogy ki fogja közülük életre kelteni a megalkotott két embert: egyben az lesz oltalmazójuk is. Elhatározták, hogy maguk mellé állítanak egy-egy gyertyát és egy-egy cserepet, aztán lefekszenek aludni. Másnap reggel az fogja életre kelteni és gyámolítani a két kiformált embert, akinek a gyertyája ég. (...)

Másnap reggel Sibeguniburhán ébredt fel először, és látta, hogy Majdariburhán mellett ég a gyertya, cserepéből meg virág nőtt. Ekkor (...) meggyújtotta a maga gyertyáját, Majdariburhánét pedig eloltotta: a virágot kihúzta, és átültette a maga cserepébe, majd (...) lefeküdt aludni.

Mikor mind felébredtek, láttál, hogy (...) ég a gyertya, (...) és kinőtt a virág. Elhatározták, (...) hogy (...) neki kell életre keltenie, és gondoznia. Majdariburhán (...) megtudta, hogy (...) ellopta tőle a virágot és a tüzet, ezért így szólt hozzá:

– Te elloptad tőlem a virágot és a tüzet! Az általad életre keltett emberek majd veszekednek, és meglopják egymást.

Íme ezért lopnak és veszekednek a mai emberek!

Ezután (...) Sibegeniburhán (...) a két megformált embert életre keltette, és őrzésükre megteremtette a kutyát. Az első embereket az istenek szőrösnek teremtették, hogy ne fázzanak, a kutyát pedig szőr nélkül. (...) A két ember aludt, a kutya pedig vigyázott rájuk.

Ekkor ment oda az ördög, Sithűr. A kutya megugatta, és nem engedte az alvók közelébe. (...) Így szólt a kutyához:

– Ne ugass engem! Adok neked enni, sőt még szőrt is növesztek neked. (...) Nem fogsz fázni.

A kutya elfogadta (...) ajánlatát. (...) Ekkor megetette a kutyát, és leköpte, amitől kinőtt a szőre. (Ezért mondják, [...] hogy a kutya szőre tisztátalan.)

Sithűr odament az alvó emberekhez, leköpte őket, (...) majd elment. Sibegeniburhán leereszkedett az égből, (...) leborotválta az emberek szőrét, és csupán ott hagyta, ahol (...) nem köpte le őket.”²

² *Apagyilkos sámánfiak 7–9.*

A TIBETI: Mi nagyon sok helyre eljutottunk, így a kambodzsai khmerekhez is, akik nagyon érdekes történetet mesélnek a világ teremtéséről:

A világ keletkezése

„A khmerek királyának udvarában élnek Pohm isten papjai, akiket bakunak neveznek. Ők úgy mondják el a világ keletkezését, hogy kezdetben nem volt más csak a Semmi Szent Állapota és a Meghatározhatatlan Örökkévalóság. (...) Belőle támadt A Szent Drágakő, Preasz Kev, s ő szülte (...) a napot, vizet, szelet, a világűrt, az embereket és az állatokat. (...)

A nép véleménye más. (...)

A dolgok létrejötte előtt nem létezett más, csupán Preasz Prohm, a szent Brahma, aki nem teremtetett, hanem Lét és Nemlét volt egyszerre, és akiben minden hatalom szunnyadt. Anélkül, hogy (...) kívánta volna – hiszen ő nem ismeri a vágyat -, minden feltárult, ami csak a lényében rejtőzött, így jöttek létre a megjelenés világai. (...)

Megszámlálhatatlan ilyen világ létezik.”³

A NOMÁD: Votják rokonaink a világ teremtése mellett az óriásokról is említést tesznek, akik a történelem előtti korokban éltek a földön:

A világ teremtése

„Kezdetben ennek a világnak a helyén semmi sem volt. Víz vette körül a mindenséget, s ezen egy nagy hajó járt, Inmar. Jártában-keltében Inmar egyszer elgondolkodott. (...) Maga elé rendelte a Sajtánt:

– Eredj bele a vízbe, ereszkedj a fenekére, s amit találsz, vedd a szádba, s hozd elibém!

Sajtán Inmaré szava szerint cselekedett, (...) találkozott a rákkal.

– Hova més? – kérdezte

– A víz fenekére, s felhozom, (...) amit ott találok. (...)

Igen, igen soká szállt lefelé, (...) homokot talált. Száját megtömte, felemelkedett, s Inmar elé állt, aki megparancsolta, köpje ki a homokot, (...) egy szem se maradjon. (...) Sajtán (...) hagyott egy keveset a szája zugában.

A vízre szórt homok nőtt, dagadt, s földdé lett, de növekedni kezdett a homok Sajtán szájában is. (...) A később kiköpött homokból lettek a nagy hegyek és völgyek.”⁴

Hogyan váltották föl az óriásokat az emberek?

„Hajdanában másfajta emberek éltek ezen a világon – olyan igen nagyfélék, zerpalkok. Mikor egyszer egy ilyen óriás az erdőt járta, megpillantott egy akkora embert, amilyenek magunk is vagyunk. (...) Hazavitte. (...)

– Hát fiam, (...) ez ember – mondta az anyja. – Az efféle ember az egész világon el fog terjedni, mi pedig (...) elveszünk. – megparancsolta, (...) vigye vissza. (...)

Az ember éldegélt az erdőben. (...) Történt egyszer, hogy hurkába egy hozzá hasonlatos ember gabalyodott lovastul, szekeresüstül. (...)

– Mi a neved? – kérdezte a megszabadított a másiktól.

– Szejteg. Hát a tied?

– Dzsumja – felelte a hurokból kiszabadított, aki asszonyember volt.

– Leszel-e a feleségem? (...)

– Leszek én, de hallgasd meg kívánságomat. (...) Csapd meg fejszéddel a földet háromszor egymás után, aztán feküdj le aludni!

– Jó – felelte, (...) s szavai szerint cselekedett.

³ Az istenfiú városa 5.

⁴ Votka meg Kalmez 7–8.

Miközben aludt, ház nőtt ki a földből, ruha, lábbeli termett elő, és minden, amire az embernek szüksége lehet a világon. (...) Egyetértésben és szeretetben éltek, sok gyereket nemzettek. (...) A hozzánk hasonlatos ember Szejteg idejétől terjedt szét, (...) a zerpalak (...) kivesztek.”⁵

MODERÁTOR: Az indonézok a föld teremtése mellett az emberek megteremtéséről is megemlékeznek, és természetesen az ősi ellenségeikről, a hollandokról is:

A föld teremtése

„Az idők kezdetén, a föld megteremtése előtt, még csak két isten volt: Ompong Bataradi-atasz, az ég istene, és Ompong Debatadi-toru, az alvilág istene.

Az alvilág istenének szépséges lányát Ompong Batara Guru feleségül vette, és felvitte magával az égbe.

Ott éltek, boldogan éltek. Nem volt gyerekük. (...) Annyira elkeseredtek, (...) elhatározták, remeteségre adják a fejüket. (...) Sokat fáradoztak, (...) nagy darab földet műveltek meg. (...) Egy szép napon (...) a tengerből egy szörny bukkant elő. (...) Tumuldang di Boszi (...) feltúrta, összerondította, a palántákat mind felfalta. (...)

Batara Guru. (...) rettenetes haragra gerjedt, (...) el is küldött egy harcost, hogy csapja agyon a (...) tengeri kígyót. (...) A harcosnak nem sok kedve volt (...) a verekezéshez, (...) megpróbált (...) a lelkére beszélni. (...)

A tengeri kígyó (...) azt felelte, (...) mégsem illik, hogy az ég ura úgy éljen, mint a legegyszerűbb parasztember. (...) A harcos átadta az üzenetet. Batara Guru összeszedte, amit a szörnyeteg kért, (...) a szájába tömte a sokféle ételt. És amikor kezét kihúzta a szörnyeteg pofájából, (...) látta, hogy ujján egy gyönyörű gyűrű csillog-villog. (...) Elmagyarázta a kígyó, hogyan kell használni a gyűrűt. (...) Batara Guru meg a felesége megint felment az égbe, (...) kilenc hónap múlva meg is szülte a felesége (...) a fiúgyermeket. (...) Még négyszer kívántak gyereket maguknak. (...) Öt gyerekük lett összesen, három fiú és két lány. (...)

Az első fiú lement nagypapjához (...) az alvilágba. A harmadik fiú fent maradt az apjával az égben. A középső fiú pedig megteremtette a földet. Meggyúrta a földkorongot hét marék földből, Batara Guru pedig fölakasztotta (...) egy selyemszállal az égre. Igen ám, de így egyszerre sötét lett az alvilágban, mert a föld elfogta a nap fényét.

Megharagudott Paduka di Adzsi, nagy vihart kavart, izzé-porrá törte a földet. (...) Hétszer gyúrt új korongot, (...) hétszer törte szét (...) a bátyja.

Most maga Batara Guru látott munkához. (...) Lement az alvilágba, (...) négy vasrudat egymásra rakott, (...) a négy vasrúd nyolc vége a nyolc égtáj felé mutatott. Ezt a rácsot Paduka di Adzsi fölé tette, (...) felébredt, (...) nem tudott kiszabadulni alóla. (...)

Ha megpróbálja széttörni a rácsot, reng a föld.”⁶

A hollandusok eredete

„Volt egyszer egy herceg, (...) ótvaros volt, rühes volt, (...) elkergették.

Tutajt ácsoltak, (...) ráültették őt is, a kedvenc kutyáját is. (...) El is ment a herceg (...) a hegy lábához. Ott épített kunyhót magának. (...) Egy szép napon teherbe ejtette a kutyáját. (...) Szült is (...) két gyereket, egy fiút meg egy lányt. Világos volt a szeme mindkettőnek, fehér volt a haja meg a bőre. (...) Ezek voltak a hollandusok ősei.”⁷

⁵ Votka meg Kalmez 10–11.

⁶ A tigrisember 5–8.

⁷ A tigrisember 119.

VALKŰR: Lehet, hogy nem nekem kellene az eszkimókról beszélni, de sok kapcsolatunk volt egymással.

Hogyan teremtette a varjú Nunivak szigetét

„Nem tudjuk, (...) honnan került ide a vén varjú, (...) egyszer a part mentén lépegetett. (...) Egy kis göröngyöt pillantott meg. Lecsípte, a hátára kapta, de aztán másutt megint leengedte a vízbe, (...) karóhoz kötötte, (...) odacövekelte. (...) Egyszer (...) hatalmas jégtáblát pillantott meg a földmorzsa, (...) odaúszott hozzá, és kettejükéből lett a Nunivak-sziget. (...) A varjú (...) odaköltözött barátjával, a nagy nyérccel együtt. Aztán összeházasodott a kormoránnal. Házat is építettek, (...) a nagy nyérc a sziget déli felén egy másik hegyet hordott össze. Azt mondotta:

– Hadd guruljon le minden öregember a tetejéről, (...) egyre fiatalodjanak, (...) legyenek újra egészen fiatalok.

Am a varjú ezt felelte:

– Ha az emberek nem öregszenek meg és ráadásul szaporodnak, nem lesz majd harapnivalójuk.

Ekkor azt ajánlotta a nyérc, legyen minden hófúvásban faggyú, (...) de a varjúnak ez sehogy sem volt ínyére:

– Hisz akkor a rossz vadász is megszédné magát – vélte bölcsen.

Ezután a varjú (...) hozzáment a rákocskákhoz, (...) a rákocskák (...) elpusztultak. (...) A varjú megküzdött a nagy nyérccel és ezer kicsi nyércre vagdosta, hogy az emberek vadászhasanak rájuk. (...) Elrepült a Yukon-folyóhoz és szólt az embereknek, hogy szívesen felfalná elsősülötteiket, (...) de az emberek nem adták. (...) Hóból két madarat formált, (...) ráparancsolt ezekre a hósármányokra, hogy hordjanak Nunivakra mindenféle halat, vörös rókát. (...) A Nuniak-beliek (...) nem tudták, honnan kerülnek elő ezek az állatok. Csak amikor meglettek őket a betegségek, (...) akkor jöttek rá, hogy a varjú küldte mindezt rájuk. A telet is ő támasztotta, (...) a hósármányok pedig ezentúl mindenben segítették a varjút. Ezért máig sem szabad a gyerekeknek játék közben ijjal-nyíllal lelőni őket.”⁸

Hogyan szállt alá egy asszony az égből és miként teremtette meg Nunivak szigetét

„Volt egyszer két legényke. Egy igluban születtek. (...) Egyszer kajajukkal vadászni indultak, (...) rájuk szakadt az éjszaka. (...) Éjszaka kitisztult, és a hold erősen fénylett. (...) Egy asszony szállt alá az égből, (...) rököket dobott szét maga körül, és szárazföld kerekedett belőlük. A jégtömbből pedig hegy lett. (...) Az idősebb elvette feleségül, (...) igen boldogan éltek hármában, (...) eljártak rénszarvas-vadászatra. Egyszer (...) az idősebb fivér (...) az íját megfeszítette, elpattant a húrja. (...) Odaszólt az öccsének, hozzon újakat. (...) Hazament és megmondta a sógornőjének, sodorjon. (...) Az asszony tréfából ráijesztett, (...) a fiú szörnyethalt. (...) Az asszony (...) hirtelen felrepült. Az ember (...) farkassá változott.”⁹

Hogyan népesedett be Nunivak szigete

„Volt egyszer az egyik szigeten (...) egy falu. Élt abban egy jómódú házaspár. Volt egy lányuk, aki semmiképpen sem akart férjhez menni. (...) Az apjának nem akaródzott a férjhez menni, (...) annyira restellte, hogy a lánya nem akar férjhez menni. (...)

Volt a házukban egy nagy kutya. (...) Tavasszal (...) így szólott a lányához:

– Szégyent hozol ránk. (...) Vagy tán a kutyát választod párodul?

A kutya ott aludt, (...) Felébredt, (...) mindent hallott, (...) kiosont. (...) Egy főkabórral tért vissza és nászajándékkul odaadta a lánynak. (...) Az apja (...) átvitte a tengeren. Nunivak

⁸ Egy asszony öt férje 7–9.

⁹ Egy asszony öt férje 10–12.

szigetén kötött ki. (...) Négy kiskutyája született. (...) Az asszony apja (...) sokszor hozott halat és halzsírt a lányának és a kicsinyeinek. (...)

Egyszer (...) a kutya ment át élelemért. (...) Mikor hazafelé úszott, (...) belefűlt a vízbe. (...) Az anyjuk megtanította őket (...) vadászni, (...) mindig volt mit enniük. (...)

Történt egyszer, hogy a sziget déli felére egy másik asszony vetődött. (...) Körülnézett, négy meztelen legényt pillantott meg. Ezek fogták, magukkal vitték a kunyhójukba és mind a négyen feleségül vették.

Közben a kutyák emberek lettek, öreg édesanyjuk meg öreg kutyává változott. (...) Az asszonymnak sorra még öt fia és öt lánya született. (...) Ezek a gyerekek felnőttek, nem volt bennük semmi, ami kutyára emlékeztetett. A húgaikat vették feleségül. Így népesült be (...) a sziget.”¹⁰

Hogyan keletkezett a nap meg a hold

„Volt egyszer egy házaspár: meg egy asszony. Senkivel sem törődve (...) éldegéltek. A feleség sehogy sem szívelhette a másik asszonyt, minthogy az ura néha napján azt is felkereste. (...)

Így egy reggel a feleség (...) nekiindult. (...) Az ember keresni kezdte, (...) meg is pillantotta. (...) Sokáig rohantak, az asszony elől, az ember nyomában. (...) A végén elnyomta az embert a buzgóság és szundított egyet.

Ahogy felébredt, látta, hogy az asszony jócskán elhagyta, (...) egyre messzebb szaladt előle. Ahogy a Föld végére értek, alul a másik oldalon futottak tovább.

Roppant sötét éjszaka volt, (...) az asszony felpillantott, parányi kis fényt vett észre maga fölött. A fényben meg egy falut. (...) Volt, aki aludt (...) akadt olyan is, aki majdhogy le nem esett. (...) Az asszony áthaladt a falun, (...) egy másik falut látott maga fölött, (...) egy kis iglut látott. Onnan éppen kipottyant egy ember. A földről való halott ember volt. (...) Ezen a falun is áthaladt. (...) Ekkor egy harmadikat pillantott meg. Innen egy asszony hullott alá. (...)

Az asszony ment tovább, (...) nappal volt már. Elhatározta, hogy nem áll meg, mert az ember még egyre futott a nyomában.

A nagy rohanásban átforrósodott, hogy átmelegítette a földet is. Így lett belőle Nap és az emberből a Hold – máig is kergetik egymást.

A Hold hat nap alatt megöregedett, (...) de (...) megint fiatal lett, (...) ismét csak rohan az asszony után.”¹¹

JÁNOS: Én már régen mondtam, egy nő után szaladni nem érdemes, mert úgysem lehet utolérni, ha meg nem áll.

Hogyan támadt a visszhang

„Volt egyszer két fivér, (...) megtanították egymást a mesterségükre. (...)

A fiatalabbik elindult kormoránlesre. (...) Egy sziklaszirt mellett rábukkant egy hasadékra. Belépett, (...) letelepedett. (...) Egyszer csak kormoránok tódultak be, (...) a sarokból két prócska ember somfordált elő. Az egyiknél tűzfűró volt, a másiknál a hozzávaló csavarzsinór. Elkezdtek hát tüzet „fűrni”. Mikor nem akart meggyulladni, (...) az egyik fülébe rakta a fűrőt, (...) majd megszakadtak a nevetéstől. (...) A mi emberünk nagyon vigyázott, hogy el ne nevesse magát. (...) [Végül] a vadász is egy keveset velük hahotázott. (...) Ezzel nyomtalanul eltűntek, (...) a kormoránok pedig kirepültek. (...) A vadász fel akart állni, meg sem bírta moccanni.

A bátyja (...) elkezdte szólongatni. De az öccse bentről szóról szóra utánamondta az ő szavait.

¹⁰ Egy asszony öt férje 13–17.

¹¹ Egy asszony öt férje 18–19.

Ettől hát a sziklapartokon a visszhang.”¹²

JÁNOS: Az indonézek is korán rájöttek, hogy asszonnyal élni nehéz, de nélküle is nehéz. Egyben leírták az asszonyt, a nőt, kinek szépségét kecsességét csak a természetben lehet megtalálni.

Hogyan teremtették az embert?

„Amikor Ridzsalu-l-Ghahib megteremtette az eget, napot, holdat meg a földet, elhatározta, (...) eleven lényeket fog alkotni. Meg akarta teremteni az embert.

Fogott egy kevés agyagot, és ember alakot gyúrt belőle. Aztán, hogy életet adjon ennek az alaknak, odaparancsolta egyik teremtményét, egy szellemet, és belerakta az agyagtest fejébe. (...) Az agyagtest nagyon nehéz volt, a szellem nem bírta cipelni. El is zuhant a test, ezer darabra hullott szét a földön. (...) Belőlük lettek azok a förtelmes gonosz lelkek, amelyeket az emberek később ördögöknek neveztek el.

Még egyszer végiggondolta a teremtő, (...) megint emberi alakot gyúrt az agyagból. (...) Férfi alakja volt, és megvolt benne a Három-egy erő: a *lelembutan* és az *adzsi*, vagyis az élet és az indulat, a *juni* és a *pervatek*, vagyis az akarat és a jellem, a *szukma* és a *jiva*, vagyis a szellem és a lélek. Amikor a teremtő mindezeket a tulajdonságokat megadta neki, megelevenedett, megszületett az ember. (...) De mikor a teremtő el akarta készíteni az asszony testét, látta, nincs több agyag. (...) Összegyúrta a hold kerekességét, a kígyó kecsességét, az inda ölelését, a fű remegését, a suháng karcsúságát, a virág illatát, a levelek könnyed táncát, az őz pillantását, a napsugár nyájas ragyogását, a szél iramlását, a felhő könnyeit, a pihék finomságát, a madár riadozását, a méz édességét, a páva hiúságát, a fecske formasságát, a gyémánt pompázását meg a galamb turbékolását, összekeverte, összegyúrta mindezt, asszonyi alakot formált belőle, és megadta neki ezt a sok tulajdonságot, valamennyit. Megelevenedett az asszony, (...) és a teremtő odaadta az embernek, hogy népesítsék be a földet.

Néhány nap múlva elment az ember, (...) és ezt mondta:

– Uram, az asszony, akit nekem adtál, megrontja az egész életem. Jár a szája szakadatlan – el is vette (...) az embertől. (...) Megint jött az ember. (...)

– Amióta elvetted, (...) nagyon egyedül vagyok. (...) Uram, (...) nem értem az egészet. (...) Úgy érzem, (...) több bosszúságot jelent az asszony, mint örömet. (...) Nem tudok vele élni.

– És nélküle tudsz-e élni? – kérdezte a teremtő. (...)

– Jaj nekem! Vele élni nem tudok, nélküle élni sem tudok!”¹³

JÁNOS: Fantasztikus, milyen költői eszközöket használt, aki a fenti mesét kitalálta. A hold kerekése, a kígyó kecsessége, az őz pillantása, a páva hiúsága. És ez mind a NŐ!

JÁKOB: Úgy látom, Juszuf tőlünk vette át a világ teremtésének mondáját, egy kis változtatással.

Az ember és a kutya

„A világot Isten teremtette, a hetedik égben lakó nagy Allah. (...) Périnek is, devnek is hatalma van az ember felett. (...) Midőn megjelent Allah új teremtménye, megjelent az ősgonosz is. (...)

Hogy romlást hozzon a teremtő művére, a hótiszta embertestet kárhozatos nyálával mocskolta be. (...) De meglátta (...) Allah, kiszakította az emberből és földre dobta azt a húsdarabot, melyre az ördög nyála freccsent. Így támadt az ember testén a köldök.

¹² Egy asszony öt férje 31–32.

¹³ A tigrisember 190–191.

A földre dobott húsdarab (...) életre támadt, s így az ember után megjelent (...) a kutya is. (...) A kutyában emberi vonás a hűség és a ragaszkodás, de ördögi a vadság és a düh.”¹⁴

JÁNOS: Mielőtt továbbmennénk, felteszem a kérdést: Miért veszekednek az asszonyok állandóan?

Az asszony a kutya farkából lett

„Mikor Isten megteremtette Ádámot, (...) látta, (...) megöli az unalom. (...) Mély álmod bocsátott Ádámra, és kivette (...) oldalbordáját. A kezében tartotta, arra talált jönni egy kutya, és kikapta (...) az oldalbordát. Az Isten az oldalborda után kapott, de véletlenül (...) a kutya farkát [kapta el]. (...) Ahogy erőlködött, (...) kiszakadt a farka. (...) Most már az Isten kénytelen volt kutyabordából megteremteni Évát. (...) És azért ugat az asszony úgy, mint a kutya, mert a kutya farkából van teremtvé.”¹⁵

JÁNOS: Hát, itt a válasz.

MODERÁTOR: A cigányoknak is érdekes történetük van népük eredetéről:

A cigányok eredete

„Mi, cigányok (...) madarakból lettünk

Csak éppen már azt se hiszi az ember, hogy ő tudna rajtunk segíteni. Az a sok széthúzás. (...) A testvérek marakodnak, egymást ölik, a családok még megint, a szegkovács a muzsikust, a muzsikusz a szegkovácsot, de mind együtt marják az oláh-cigányságot. (...)

Madarakból lettünk, azzá, amik vagyunk – cigányok. Mindönknek szárnya volt. (...) Azt ettük, amit a többi. Ősszel (...) szépen szárnyra kaptunk a többi madarakkal és repültünk Afrikába. (...) Sok-sok napja repültünk nagy száraz vidék felett, (...) látjuk ám, hogy kövér mezők maradnak el alattunk. Hát a vajda, mármint a madárvajda leszállt int a szárnyával, le is szálltunk és elkezdtek csipegetni. (...) Nagyon tele találtuk magunkat (...) ott is maradtunk. (...)

És közben egyre híztunk, zsírosodtunk, (...) nem bírtunk szárnyra kapni. (...) Lassan már nemhogy szállni nem tudtunk, de még ugorni se, csak lépni komótosan.

Aztán eljött az ősz. (...) Magunk is hozzáláttunk a betakarításhoz, (...) gödröket kapartunk, kibéleltük, behordtuk, amink még volt, aztán befedtük. (...) Elkezdünk magunknak putrikat rakni. (...)

Munka közben (...) megvastagult a lábunk, elfásult a szárnyunk és kar lett belőle.

De hát mink oláh-cigányok – így végezte a puro rom [őreg cigány]– madarak vagyunk most is. Ha völgybe vertünk sátrat, fel a hegyre kívánczunk, s ha fönn állunk leghegyin a hegynek, le a völgybe szállnánk.”¹⁶

A KÍNAI: Történelmünk hajnalán mi is nagyon szoros kapcsolatban voltunk a sárkányokkal, szinte együtt éltünk velük.

A három sárkánytojás

„Élt egyszer az észak-burmai hegyek között egy sárkánykirályleány. Olyan nagy volt a szépsége, hogy maga a napkirály is beleszeretett. (...) Egy ideig együtt élt a királylánnyal. (...) Egyszer aztán (...) három tojást hozott a világra. (...) Nagy gondosan keltegette őket. (...) A

¹⁴ Bényi-Báry, *a macska* 11–12.

¹⁵ Bényi-Báry, *a macska* 119.

¹⁶ *Sosem volt Cigányország* 23–25.

királyleány elküldte a varjút: mondaná meg a napistennek, hogy három gyermeke csakhamar megpillantja napvilágot. Akkoriban még hófehér volt a varjú. (...)

Elrepült. (...) A napisten előhozott (...) egy óriási rubintot. (...) Odaadta a varjúnak. (...) Hát útközben (...) leszállt, (...) batyuját elrejtette egy bokor tövében. (...) Az egyik kalmár meglátta, (...) meg is lelte a rubintot, (...) helyébe meg odatett egy marék tehéntrágyát. (...) A varjú (...) folytatta útját. (...) Nagy volt a királylány öröme. (...) Az öröm búra fordult, hiszen a batyuban nem talált mást, csak egy marék tehéntrágyát (...) Bánatában (...) megszakadt a szíve. (...) A napisten (...) feketére pörkölte a varjú tollruháját büntetésül. (...)

Teltek-múltak a napok, a három tojás meg csak hevert gazdátlanul. (...) Beköszöntött az esős évszak, a tojásokat elvitte az ár. (...) Az egyik tojás nekiütődött egy sziklának, eltörött, (...) ezer meg ezer rubintkő hullott ki belőle. Ezért annyi még ma is a rubint Mogok vidékén.

Az épen maradt két tojás elért egészen Közép-Burmáig. (...) Nekiütődött egy sziklának, (...) egy tigris bújta elő.

Az utolsó tojás (...) elérkezett Alsó-Burmáig, (...) kibújta belőle egy krokodilus.”¹⁷

A NOMÁD: Mesélek én is néhány érdekességet a teremtésről, az Istenekről, és a Gonoszról, akit sok néven nevezhetünk.

Mióta van a kutyának bundája?

„Élt-volt egy paraszt. (...) Szolgálatába fogadta a kutyát, (...) a gyereket őrizte.

Egyszer a gazda meg a gazdaasszony elmentek munkába. Akkor odament (...) az erdei szellem. (...) A kutya hagyta, hogy (...) megnézze a gyereket. Az (...) összeköpködte a gyereket, összevissza kente a taknyával meg a nyálával, (...) kiforgatta a belsejét.

Megjött a gazda, s látja ám, hogy a gyerek nem olyan, mint annak előtte. Elkergette a kutyát. (...) A kutya tisztátalan lett, nem engedik be a házba.”¹⁸

Jen átka

„Valaha egy gyerek, amint a világra jött, nyomban tudott járni és beszélni. Hanem egyszer egy asszony szült. A gyereket lefektette, s odament a tűzhelyhez, hogy palacsintát süssön. (...) A gyerek feláll, és elkezdett járni. Az asszony. (...) palacsintával törölte meg a fenekét.

A Jenhez [Istenhez] is eljutott a híre. (...) Leszállta földre, (...) haragra gerjedt, (...) fogta a gabonát, és tövítől fölfelé elkezdte róla letépkedni a kalászsokat. (...) Odament hozzá a kutya, elkapta a gabonaszár tetejét, és azt mondotta:

– Jen, hagyjad meg ezt a részt énnékem!

Jen meg is hagyta. (...) Átkot mondott:

– Hároméves koráig maradjon fekvő a gyerek, és ne tudjon beszélni! Akkor tudjon csak a lábára állni. (...)

Attól kezdve így van ez a mai napig.”¹⁹

MODERÁTOR: A vegetáriánus koszt mellett az emberek megtanultak vadászni, és az elejtett állatokat megenni.

Mióta eszi meg az ember a nyulat?

„Az erdei szellem megteremtette a nyulat. Odament Jenhez [Istenhez], és azt kérdezte: (...)

– Mit csináltál a mai nap?

– Én (...) megteremtettem a nyulat.

¹⁷ *Po úrfi és a tigris* 5–6.

¹⁸ *A pórusul járt víziszellem* 174.

¹⁹ *A pórusul járt víziszellem* 175.

- Én is teremtettem nyulat! – mondja Jen.
- Ha te is teremtetted, (...) összekeverhetjük a tiédet meg az enyémet!
- Hogyan keverhetnénk össze? – kérdi Jen. – Az enyimnek a füle vége fekete.
- Az enyimé fehér – felelte az erdei szellem. (...)

Azzal (...) kimentek a rétre. Az erdei szellem szölongatta nyulat, de nem jött egy sem. Aztán Jen hitta a nyulat. (...) Jött is egypár ezer. (...)

Attól kezdve eszik az emberek a nyulat. Mert amit Jen teremtet, azt nem vétek megenni, hanem amit az erdei szellem, azt igen.”²⁰

JÁNOS: Ahogy elnézegetem, itt is egy vetélkedő alakult ki arról, hogy ki, mit és hogyan teremtet.

Mióta van szúnyog meg bögöly a világon?

„Az erdei szellem megteremtette a csukát. Elment Jenhez, és elmondta néki:

- Én a mai nap megteremtettem a csukát!

Azt mondja néki Jen:

- Én is. (...) Az enyimé meg van jelölve. Kereszt alakú jel vagyon az orrán.
- Az enyimé nincs (...) – mondja (...) a szellem.
- Híjad elébb te a csukákat, Jen!

Jen hitta a csukákat, s azok odajöttek. (...)

- Ezek nem az enyiméi! – mondja. (...)

Az erdei szellem megteremtette a menyhalat, és elment Jenhez. Az azt kérdi tőle.

- Hát ma mit teremtetted?

- Én (...) menyhalat teremtettem. (...)

– Menyhalat, azt én már teremtettem! – mondja Jen. (...) Az én menyhalamnak a fejében kő formájú csont vagyon. (...)

Hazament ekkor az erdei szellem, (...) megteremtette a szúnyogot, a bögölyt, a tipolyt meg a darazsat, s elküldte őket, hogy marják, csípjék, döföljék Jent. (...) Elkezdtek őt marni. (...) Észrevette, (...) a kemencében vagyon egy zsarátnok, (...) bedugta a kürtőnyílásba, (...) átkot mondott reájuk:

- Az én házamba be ne repüljete. (...) Eridjete a tavakra és a vizes lapályokra, ott tanyázzatok, rajozzatok.”²¹

MODERÁTOR: A vetélkedő folytatódik. Az erdei szellem kártékony állatokat teremt, az Isten, Jen megteremti az „ellenszert”.

A macska

Az erdei szellem sok egeret meg patkányt teremtet. Megteremtette a macskát is. Azt mondotta akkor Jen:

- Ezek sok kárt fognak okozni a parasztoknak (...) – ekkor bundát adott a macskára, és azt mondotta neki:

- Te az én szolgálattelvőm leszel. Az egereket meg a patkányokat fogod irtani. Ezért úgy rendelem, (...) a legmelegebb helyen lakozzál, és a legfinomabb tej legyen az eledeled.”²²

Mióta van tűz meg szél?

„Jen teremtet egy igen kis helyre emberkét.

²⁰ A pórul járt viziszellem 176.

²¹ A pórul járt viziszellem 177–178.

²² A pórul járt viziszellem 179.

– Ennek azt a nevet adjuk, hogy Tűz!

Emigyen lett a tűz. Jen szabadjára engedte, (...) egy szép, sűrű erdőhöz ért, fölgújtotta. (...) Jen magához hívta: (...)

– Ha szabadjára engedlek, bajt okozol. (...) Kén leszel. Tebelőled fognak gyufaszálat csinálni az emberek.”²³

Mióta vadásznak az emberek?

„Az erdei szellem megteremtette a süketfajdot, a fogolymadarat meg a császármadarat. (...) Elment Jenhez, (...) azt mondta:

– Hiszen azt én is megteremtettem. (...) Az én süketfajdomnak meg a császármadaramnak olyan csont van a melliben, mint az embernek, a fogolymadaramnak meg vörösestarka a színe.

Odahítták a süketfajdot, a császármadarat meg a foglyot. (...) Mind Jené volt, egyik se az erdei szellemé. (...) Igen nagy haragra gerjedt. Akkor megteremtette a héját, a fülesbaglyot, a hollót, (...) a varjút is. Mindenféle ragadozómadarat teremtett, hogy azok a Jen süketfajdjait kezdjék fölfalni. (...) Megteremtette a mókust, hogy az embereknek legyen mire vadászni a prém miatt. A gonosz viszont megteremtette a menyétet, hogy falja fel a mókust. Jen (...) jó kutyát teremtett, (...) hogy a menyét az ember zsákmánya legyen, (...) az erdei szellem (...) megteremtette a rókát, a hiúzt meg a torkosborzot. Jen pedig azt mondotta:

– Én leleményes eszet adok az embernek, hogy mindenféle csapdát meg tört tudjon csinálni, (...) amivel (...) a ragadozó állatokat meg tudják fogni. (...) Hadd adják el őket az emberek jó pénzért!”²⁴

A kovácsmesterség

„Jen csinált egy kovácsműhelyt. Kovácsolni kezdett, (...) verte a vasat egész nap. (...) A vas (...) össze nem forrott őnéki. Elment az erdei szellemhez, (...) azt mondta néki: (...)

– Ha amelyik ember meghal, azt a halott embert ideadod énnékem, megtanítalak reá, mi annak a fortélyá!

Jen gondolkodni kezdett: » Mihez is kezdenék én halott emberrel? (...) Az embereknek is hasznuk leszén belőle, hogyha én érteni fogok a kovácsmesterséghez!«

Azzal odaadta az erdei szellemnek a halottakat. Az pedig azt mondotta:

– Eridjél, (...) addig izzítsad a vasat, ameddig vörös nem leszén a színe, s aztán szórjad le homokkal. Akkor majd össze fog forrani. (...)

Elment Jen, (...) megizzította a vasat, (...) össze is forrott. (...)

Megátkozta Jen a kovácsmesterséget. Attól az időtől kezdve aki ember csak meghal, mind a pokolra megyen.”²⁵

A hold meg a nap teremtése

„Az erdei szellem megteremtette a Holdat. (...) Az emberek elvetették a gabonát, (...) mind elfagyott. (...) Akkor Jen azt mondotta:

– Én megteremttem a Napot!

Megteremtette. (...) A Naptól egy kis eső is esett, meg melegített is. A fű meg a gabona mind elkezdett nőni, (...) a jószág (...) legelte a fűvet, (...) az emberek sütkéreztek. (...)

Volt hajdanán egy parasztember. Meghalt neki a felesége. (...) Az ember megint megházasodott, (...) igen gonosz asszonyt választott, (...) aki a mostohalányát bántalmazta. (...) Este megparancsolta, (...) hozzon vizet. (...) A leány (...) sírva fakadt:

²³ A pórul járt víziszellem 180.

²⁴ A pórul járt víziszellem 181–182.

²⁵ A pórul járt víziszellem 183.

– Vegyél magadhoz, (...) te Hold! (...) Meghallotta szavait, és magához vette. (...) Jen azt mondotta:

– Amiért te ezt a leányt magadhoz vitted, ezentúl te is az én teremtményeim közé tartozol.”²⁶

A NOMÁD: Én most néhány kirgiz történetet mondok el.

A föld

„A mi atyáink (...) atyái még szentül hitték, hogy a föld kemény kövekből áll. (...) A földet egy hatalmas fekete bika aranyszarvai tartják. Ám hogy magát a bikát mi, (...) egyedül az Isten tudja. (...)

Megesik, hogy a földet erős lökések érik, (...) [amit] a nép földrengésnek nevez. Ez akkor történik, amidőn a bika (...) átveti egyik szarváról a másikra a földet.”²⁷

A víz

„Nincs semmi, ami a víznél szentebb volna! A kirgizek (...) úgy vélekednek, (...) a víz (...) az emberek boldogságára (...) teremtetett. (...) Azt beszélik, hogy halála után az ember a paradicsom szentséges vizét s a pokol vizét is megtapasztalja. A paradicsom óriási medencéiben örvendeznek az igazhitűek, míg a bűnösök ott főnek majd a pokol forró vizében.”²⁸

A hullócsillagok

„A mai kirgizek ősei úgy tartották, (...) éjszaka leszálltakor a Kár nevű gonosz lélek jár vadászni, (...) beköltözik egy emberbe, az könnyen enged különféle kísértéseknek és csábításoknak.

Kár sugallja az embernek, (...) ne dolgozzék, (...) henyéljen, (...) tegye tönkre a háza népét, (...) adja át magát az élvezeteknek, (...) ne utasítsa el magától a bűnt. (...) Előfordul, hogy az ilyen bűnösnek sikerül megölnie egy ártatlan embert. Kár csak erre vár: megragadja az ártatlan lelket, hogy (...) a pokolba vigye.

Ám az angyalok (...) szemmel tartják, (...) igyekezték a jámbor lelket megmenteni tőle: tüzes nyilakat lődöznek reá, s azt látják az emberek hullócsillagnak.”²⁹

A három arkár

„Ama időben, amikor a föld földdé lett, (...) élt (...) egy (...) vadász. (...) Élt akkoriban három arkár [vadjuh]. (...) Mindenkor (...) elfutottak előle. (...) Fölkerekedett, (...) az arkárok észrevették a vadászt, (...) szárnyakat növesztvén fölrepültek az égbe, (...) csillagokká váltak, (...) az időtől fogva megállás nélkül futnak a vadász előtt, s a kirgizek a Három Arkár csillagának nevezik őket.”³⁰

A sün

„Hajdan az ördög (...) megharagudott, (...) a napot sötétségbe borította.

Egybegyültek a földi világ (...) lakói, (...) töprengeni kezdtek, (...) miképpen üldözhetnék el. (...) Sokáig vitatkoztak, mígnem eszükbe jutott a sün.

Akkoriban még sima volt a sün, (...) minden állat őreá vadászott. (...) Bölcs és meggondolt állat hírében állott. (...) Úgy döntöttek, (...) elküldik érte a leginkább tisztelt oroszlánt és tigrist.

²⁶ A pórul járt víziszellem 184.

²⁷ A szürke héja 297.

²⁸ A szürke héja 298.

²⁹ A szürke héja 299.

³⁰ A szürke héja 300.

(...) A sün azt válaszolta: (...) Ha másik bőrt adnának neki, nyomban elindulna. (...) Elhatározták, (...) és bőrt adnak, (...) tüskéket is tűzdelnek bele, (...) a sün meg is érkezett.

– Tegyétek próbára az ördögöt – mondta –, (...) változtassa a homokot bőrré, a vaját meg fonallá, s varrjon meg belőle délig egy bundát.

Ezt a feladatot adták hát az ördögnek, (...) nem tudta. Meg kellett hát szabadítania a napot a sötétségtől.”³¹

A NOMÁD: A kazanyi tatároknak is sok történetük van arról, hogyan keletkezett a világ.

A hold és a nap

„A Hold és a Nap régen azon volt, hogy mindig egy helyen lakjanak. Összehívták az összes madarat (...) a kérdés megvitatására, (...) csak egy nem járult hozzá, (...) a denevér: (...)

– Annak, hogy ellenzem (...) oka van. (...) Mert ha a Hold és a Nap egy helyen lakna, a szél mindig egyfelől fújna, (...) a gabona csak napsütötte helyeken nőne, ott is féloldatosan. (...)

– Helyesen beszél (...) – hagyta helyben a többi madár, (...) megváltoztatták döntésüket.

Ekkor a Nap így szólt a denevérhoz:

– Többé téged nem hordozlak a fényemben!

Ettől kezdve a denevér nem jöhet ki a napfényre, a holdfényben (...) repdes. (...)

Ettől kezdve a gabona is jól kezdett teremni.”³²

Hogyan keletkezett a mese a mongolok között?

„Sok évvel ezelőtt a mongolok között elterjedt a félelmetes fekete himlő járvány, és az emberek (...) tömegesen pusztultak el. (...) A menekülők (...) magára hagytak egy tizenöt éves fiatal legényt (...) vak Tarvát. A legényt még a lelke is elhagyta, elment a pokolba Erling kánhoz. Erling kán (...) elcsodálkozott:

– Miért jöttél el, hagytad el a testedet? (...) – A lélek így válaszolt:

– Úgy tartottam, hogy testem hirtelen meghalt, hát otthagytam. (...)

A lélek ilyen engedelmessége (...) megtetszett Erling kánnak, ezért így szólt:

– Még nem jött el az időd. Menj vissza a gazdádhoz, (...) kérhetsz tőlem valamit (...) – mondta és végigkísérte a Poklok Birodalmában. (...) A vak Tarvá lelke (...) a mesét választotta. Erling kán nekiadta a mesét és visszaküldte. (...)

Mire a lélek visszatért, (...) a hollók már kivájták a szemét. (...) Visszabújt a testbe, (...) ettől az időtől kezdtek a mongolok (...) mesélni.”³³

JÁNOS: Ha jól tudom, Homérosz is vak volt.

A GÖRÖG: Valóban úgy tartja a hagyomány.

MODERÁTOR: Igen, és sok más mesemondó is világtalan volt. Ezzel magyarázták meg elődeink az írás hiányát, vagyis azt, hogy az ősi eposzok élőszóban maradtak fenn.

Hogyan keletkezett a föld?

„A mi Földünk nem ilyen volt, mint most, csak víz borította. (...) Akkor Hurmaszt isten leküldte a Földre a Galbinga madarat. Az a madár háromszor tízezer évig élt. (...) Egy tojást akart tojni, (...) nem volt szárazföld, (...) saját tollait kitépve készített fészket magának. (...) A fészkekhez lassan-lassan homok és por tapadt, s kezdett kialakulni a föld.

³¹ *A szürke héja* 301–302.

³² *Ma mentem, holnap jöttem* 205.

³³ *Miért jön a nyárra tél?* 7.

A harmadik tízezer évben mindenféle élőlény kelt ki a tojásból, legeslegutoljára az ember.”³⁴

A világ teremtése és pusztulása

„Úgy mondják, a világot Sadzsitüv Buddha alkotta. Egykor nem volt szilárd föld, csak víz. Buddha hozott az égből egy csipetnyi port, s azt szétszórván keletkezett a világunk. (...) Az első ember egész testét szőr borította, ám ez nem tetszett Buddhának. (...) Haján, szemöldökén, szakállán kívül mindet kitepte, (...) megmaradt egy kis szőr az ember hónaljában és ágyékán. (...) Aztán (...) valahonnan hozott egy asszonyt gyermekkel és ezzel létrejött az emberiség. (...) Az első emberek (...) magas kort értek meg. (...) Egyre satnyultak (...) rövidült az életük. Egyszer majd (...) az ember (...) hét esztendeig fog élni. (...) Akkor három nap lesz az égen, (...) a pusztító tűzvész után ólom eső fog esni, a hegygerincek is elkopnak, csak a hordalékhalom marad, (...) melyet a szél szertefúj. Akkor a földet tartó két teknős közül az egyik elmozdul. (...) Annak az időszaknak a végén eljő Majdar Buddha, s újraalkotja a Földet.”³⁵

A világ és az ember keletkezése

„Réges-régen (...) nem volt ember, csak hosszúkás, lapos, fényes valamik léteztek. (...) Élt két testvér, a Nap és a Hold. (...) A Föld teljesen üres volt, (...) ezért a járás nagyon unalmas volt számukra.[ti. Nap és a Hold számára] Létre kellett tehát hozni az embereket. Sagdzsitüv Buddha ekkor készített egy férfit és egy nőt. A nőből világra jött egy bendőhöz hasonló valami, (...) azt részekre vágta, osztotta, a részeket sok-sok kisgyermekké változtatta és elküldte őket a világ minden irányába. (...) Azután Sagdzsitüv Buddha és Majdar fogadtak, hogy melyikük csészéjében fog előbb kinyílni a virág. Amikor Majdar észrevette, hogy Sagdzsitüv csészéjében (...) kivirágzott, (...) áttette a saját csészéjébe. (...)

– Jó, rendben van. A következő világekorszak legyen a tied! A te világekorszakodban azonban az emberek hazugok és tolvajok lesznek – mondta.”³⁶

A hegyek és a folyók keletkezése

„Valamikor régen egy istennő elvesztette fiát. (...) Őt gyászolva, (...) kedvét veszve üldögélt, könnyei folyókká (...) változva ömlöttek. (...) Egy másik isten elhatározta, hogy körüljárja a világot, de a folyókká változott áradó könnyek megakadályozták őt, (...) ezért az istennőt (...) hegygé változtatta. A hegyen növvő növények és fák (...) az istennő hajszájai, a folyók pedig az ő könnyei voltak.”³⁷

Hogyan keletkezett az ember?

„Valaha rég nem létezett a világ, csak víz és levegő volt. Abban az időben Ocsirváni Buddha az égből volt. (...) Letekintett (...) és így gondolkodott: »Ennek a nagy víznek a helyén megteremtem a világot.« (...) Elindult társat keresni, s rátalált Cagánsühertre. Ahogy közeledtek a vízhez, megláttak (...) egy nagy teknőst. Ocsirváni így szólt:

– Merülj le, (...) és hozd föl azt a teknőst, (...) ráülök a hasára. Aztán merülj le, (...) hozz föl homokot, (...) közben gondold rám, és amit akarsz, valóra válik. (...) – Leküldte Cagánsühertet a víz mélyére. (...) Lemerült, (...) fel akarta hozni a homokot, de az rendkívül súlyosnak (...) bizonyult.

³⁴ Miért jön a nyárra tél? 9.

³⁵ Miért jön a nyárra tél? 9.

³⁶ Miért jön a nyárra tél? 10.

³⁷ Miért jön a nyárra tél? 10.

– Nem én, hanem Ocsirváni akarja ezt felhozni – gondolta és abban a pillanatban (...) fel is tudta hozni.

Ahogy a homokot szétterítették, (...) formálódni kezdett a Föld, s ketten üldögéltek rajta. (...) Elaludtak. Ezelőtt nem volt ismeretes az alvás. (...) Közben a sulmasz-démon meglátta kettejüket aludni: (...)

– Ezt a kettőt a földjükkel együtt bedobom a vízbe – gondolta (...) Megragadta a földet, hogy a vízbe vesse, de hirtelen eltűnt szeme elől a víz. Akkor megfogta a két Buddhát. (...) Őket akarta vízbe vetni. (...) Hiába rohant, a víznek színe sem látszott. (...) Ledobta őket, (...) elszelelt. (...) Ocsirváni fölébredt és fölkeltette társát is. (...)

Akkor agyagból embert alkottak. (...) Cagánsühert megteremtette a kutyát őrzőnek. (...) Nem volt szőre, teljesen mezítelen volt. (...) A két Buddha eltávozott, hogy az embernek elmét, a kutyának szőrt hozzanak, odasettenkedett a csötgör-ördög. A kutya ugatott, nem engedte (...) az ember közelébe, de az így szólt:

– Ne akadályozz engem az ugatásoddal. Adok neked szőrt, eledelt, innivalót (...) ez az ember lesz a gazdád és ő ad majd neked enni. – Aztán az ember közelébe osont, elégetett egy zsinórdarabot, (...) annak füstjét befújta az ember orrába, az ember (...) lábra állt, s járkálni kezdett. (...)

Ocsiváni így szólt.

– Most mindketten öntsünk egy-egy szilkébe vizet, üljünk egymással szembe. (...) Akinek a szilkéjéből virág hajt ki, az legyen a világ ura. – Kettejüket a csötgör veszítette össze. (...) Ocsirváni szilkéjéből virág hajtott ki Cagán, (...) áttette a saját szilkéjébe.

Ocsirváni akkor azt mondta, hogy az emberek a Földön álnokok, hazugok lesznek, megcsalják, becsapják egymást, s fölszállt az égbe.”³⁸

Miért szőrtelen, csupasz az ember és miért szőrös a kutya?

„Valamikor régen (...) Buddha sárból készített egy férfi és egy női figurát, majd hogy életet adjon nekik, elindult az Örök Élet vizének forrásához. (...) A két sárfigurát a kutya és a macska őrizetére bízta. (...) Elment, megjelent az ördög, (...) a macskának tejet, a kutyának húst hozott, s amíg azok ettek, rávizelt a két sárfigurára (...) elment. (...)

Amikor Buddha meghozta az (...) élet vizét és életet akart adni a két embernek, észrevette, hogy a szőrüket valaki összepiszkította. (...) Lenyalatta és letisztította a macskával az emberek szőrét. A fejükön lévő szőrzetet meghagyatta, a hónaljban és a lágyékban (...) maradt egy kevés piszkos szőrzet.

Büntetésképpen (...) az ördög által levizelt mocskos szőrt a kutyára rakta. (...) Ezen okból mondják, (...) mocskos a macska nyelve, (...) a kutya szőre. (...) Az ördög rontása miatt nem lett örökéletű az ember.”³⁹

Az ember lelke

„Egyszer régen két isten arról beszélgetett, hogy az embert és annak lelkét milyennek teremtsék. (...)

– Ha olyan feketévé tesszük, mint a varjú, akkor az ember (...) gonosz lesz. (...)

– Ha olyan fehérre tesszük, mint a hattyú, akkor az ételét és italát elosztja, (...) éhen hal.

Így aztán megegyeztek, hogy az ember lelkét olyan tarkává teszik, mint a szarka. (...) Ezért van (...) együtt a fekete és a fehér.”⁴⁰

A NOMÁD: A burjátok meséi között is több teremtetéstörténetet találunk.

³⁸ *Miért jön a nyárra tél?* 11–12.

³⁹ *Miért jön a nyárra tél?* 12–13.

⁴⁰ *Miért jön a nyárra tél?* 14.

A vadak eredete

„Hajdanában élt Donoj, (...) gazdag, (...) fősvény ember volt. (...) Egyszer (...) elment (...) az isten szegény ember képében és alamizsnát kért, de azt mondta, semmije sincs.

A szegény ember megjegyezte:

– Sok (...) marhád van.

– Ezek vadállatok! – mondta Donoj. Ekkor Buddha így szólt:

– Hát legyenek vadak! – ezzel elment. (...) Donoj állatai szétfutottak. (...) Egyik rokona az állatok közé vágta a kumiszkeverő kanalat, amely bemázolta a jószágot tejjel. (...) Ezek (...) a fehér foltok a vadak farán.”⁴¹

Hogyan tanultak meg aratni a burjátok?

„Hajdanában az ember elvetette a gabonát, (...) hozott magával (...) szörkötelet, gyökerestül kiásta a gabonát, (...) kévékbe kötötte.

Amikor elment ebédelni, ott termett Nikola burhán, és aransarlójával learatta a gabonát. (...) Megérkezett az ember, (...) megijedt, mert az aransarlót fogas féregnek vélte. (...) Fogta, elhajította.

Nikola burhán látta, hogy az ember nem érti meg. (...) Megtalálta az eldobott sarlót, és megtanította (...) az embert (...) aratni.”⁴²

Aki felfalta a napot

„Az ősidőkben Preasz Atit, a nap, Preasz Chan, a fold és Preasz Reahu testvérek voltak (...) rendszeresen adtak alamizsnát (...) azt kívánták, bárcsak ők is istenséggé válhatnának.

Kívánságuk nyomban teljesült. Preasz Atit, aki alamizsnáját aranytálcán nyújtotta át, nappá változott. Preasz Chan ezüstitálcán adta, (...) belőle lett a hold. Preasz Reahu a legtöbb emberhez hasonlóan csupán egyszerű, feketére festett bambuszkosárba tette alamizsnáját, ezért ő sötét, fénytelen égi démonná (...) változott.

Ekkor elhatározták az istenek, (...) elkészítik maguknak a halhatatlanság italát. Ez csak akkor volt lehetséges, ha a nagy tejóceánt megköpülik. Köpüként egy magas hegy szolgált nekik, amelyik Preasz Noreay istent teknősbéke formájában hordozta a hátán, a köpű köré pedig egy óriáskígyó tekeredett, annak fejét és farkát a démonok és istenek felváltva húzogatták. (...)

Ezer esztendőnél is tovább köpülték, (...) amelyből időközben fantasztikus szörnyek születtek, és mérges, kénes gőzök szabadultak fel pusztulással fenyegetve a világot. (...)

Végre csillogva feltűnt a halhatatlanság itala. (...) A fekete Reahu volt a legfürgébb, neki sikerült legelsőként megkapnia. (...) Futásnak eredt, de fivérei, a nap és a hold észrevették, (...) jelentették. (...) Preasz Noreay (...) isten erre felugrott (...), hajítókését Preasz Reahu után dobta, (...) kettéhasította. (...)

Az istenek (...) megmentették az italt, néhány csepp elég volt belőle ahhoz, hogy (...) kettévágott testét halhatatlanná tegye. (...) A nap és a hold iránt táplált olthatatlan bosszúsomjtól fűtve (...) megkísérli elnyelni őket, akkor az emberek nap- vagy holdfogyatkozásról beszélnek. Zsákmányát (...) mindig (...) el kell engednie, mert az istenek örködnek a világ folyása felett. (...) Néhányan (...) azt hiszik, hogy Buddha jó útra térítette, (...) aki ma már szeretetből követi testvéreit.”⁴³

JÁNOS: A cigányok – vagy, ahogy sokszor magukat hívják, a romák – eredetmítosza érdekes elméletet tartalmaz.

⁴¹ *Apagyilkos sámánfiak* 31.

⁴² *Apagyilkos sámánfiak* 38–39.

⁴³ *Az istenfiú városa* 6–7.

A fáraó népe vagyunk

„Annyit maguk is tudnak, a templomban is mesélik, (...) az isten a fáraót addig verte, mígnem (...) a zsidókat elengedte. (...) Ki is módolta, (...) hogy az isten elvegye a legidősebb fiúgyereket mindenütt, (...) még a fáraót is, azazhogy miközülünk egyet, mert mink a fáraó házanépe voltunk, rokonsága. (...)

Elengedte végezetre a zsidókat, mert már mondták a többi romák a fáraónak, hogy hagyja, majd csak megleszünk nélkülük valahogy. (...) A zsidók elvonultak, vittek magukkal aranyat, ezüstöt, mindent, ami csak drága a fáraónak volt, és mentek. És még a romaság is örült, hogy noné, mennek, Isten hordja őket. (...) A fáraó megdühösödött, (...) sereget gyűjtött, kocsitlovat, aztán gyia utánuk.

Minket is, a rokonságát, csak kocsira föl hamarjába. (...) Meg is lett a baj. (...) A pusztán szerencsésen átjutottunk még, akkorra már a zsidók a Veres-tenger közepiben jártak. (...) Mójszes (...) a vízre ráshintott, az még összehsapott megint, (...) odaveszett a fáraó meg az egész népe. (...) Mink romák, a háznép, a túlsó parton maradtunk, (...) mikor a víz (...) összehsapott, megfordultunk azzal, hogy dzsaszok'ére (menjünk haza), majd magunk közül az új fáraót megválasszuk. (...)

De az Isten mirőlünk sem felejtkezett meg. (...) Forgószelet bocsátott miközénk, (...) mire észhöl kaptunk, (...) a rokonság széjjel, ki napszállatra, ki naptámadatra.

Azóta vagyunk így szerte a világban. (...) Végezetre az Isten a zsidókat is szétszórta.”⁴⁴

A TIBETI: Érdekességek Burmából, amiről a Kínai barátunk is mesélhetne.

Mese a holdbeli öregemberről

„Hol volt, hol nem volt, élt egyszer a faluban egy öregember: rizst hántolt bérbe. (...) Se barátja (...) nem volt, csak egy öreg nyuszija. (...) Egyszer egy szép, holdvilágos éjszakán azt mondja az öreg:

– Nem más biz ez, mint időpazarlás. (...) Ha volna itt egy jórahaló öregasszony, az most megrostálhatná, s közben el is szórakoztatná a nyuszt is, meg jómagamat.

Meghallotta szavát a holdistennő, (...) felöltötte egy öregasszony alakját, elment az öreghez és elszórakoztatta. (...)

Ettől fogva (...) minden áldott nap (...) elment az öreghez. (...) Egyszer (...) kérdi az öregember:

– Ki vagy te? (...)

Akkor az öregasszony elmondta. (...) A holdistennő elvitte az öregét is meg a nyuszt is a holdba, (...) telihold idejét ott látják a kisgyerekek.”⁴⁵

Holdfogatkozás

„Volt egyszer egy öregasszony. (...) Érezte, (...) közeleg az utolsó órája, (...) hívta két (...) unokáját, s ekképpen szolt hozzájuk:

– Öregebbikre testáloom a mozsaramat, a fiatalabbikra meg a mozsártörőt (...) – azzal (...) jobblétre szenderült. (...)

Az öregebbik testvér (...) nem is vette el a mozsarat, hanem felkerekedett, elköltözött idegen faluba. (...) A fiatalabbik (...) vitte magával a mozsártörőt. (...) Egy napon (...) rőzsaszedés közben egy hatalmas kígyóra bukkant. (...) A kígyó egyszerre csak emberi hangon szólott hozzá!

– Ne félj, (...) csak a mozsártörődet szeretném kölcsönkérni. (...) Meghalt az én jó férjem, (...) de ha a bűvös mozsártörőt az orrlükához érintem, egyszeriben feltámad. (...)

⁴⁴ *Sosemvolt Cigányország* 72–74.

⁴⁵ *Po úrfi és a tigris* 81–82.

A fiatalabb testvér visszatért falujába, (...) meglátott egy döglött kutyát, (...) odaérintette a mozsártörőt, (...) s az már talpra is ugrott. (...)

Ekkortájban (...) meghalt a király egyetlen leánya. Elküldött a fiúért, az meg (...) életre keltette. (...) Hálából a király neki adta leánya kezét, így (...) trónörökös lett. (...)

Nagy gondolata támadt: (...)

– Ha a mozsártörő lebírja a halált, (...) miért nem lehetne úrrá az öregkoron is?

Ezért minden áldott nap odaérintette orrlükához a mozsártörőt, de meg a királykisasszonyéhoz is. (...) Látta, (...) nem öregszik egy szemernyit se. (...) Hanem amikor a hold látta, hogy két halandó (...) éppoly örökifjú, (...) elfogta az irigység.

– Még maga a nap is öregszik, (...) hiszen estére összetöpörödik, vörös lesz és csúnya. (...)

Várta a jó alkalmat, hogy ellophassa a bűvös mozsártörőt.

Egyszer a mozsártörőt belepte a harmat, a trónörökös kitette a napra száradni. (...) Szederjes úrfi [a feltámasztott kutya] odatelepedett a mozsártörő mellé, és őrizte keményen. (...) A hold felkapta, (...) és elszaladt. (...) Ettől a naptól fogva a kutya örökösen üldözi a holdat, (...) mindig beszívja (...) a varázslatos illatot, örökifjú marad (...) és halhatatlan. Olykor utoléri, (...) belemar, (...) hanem az túl nagy falat, (...) kénytelen-kelletlen, kiköpi a holdat, (...) a hajsza kezdődik előlről. (...)

Ezért mondják a burmaiak holdfogyatkozáskor: megfogta a holdat Szederjes, és amikor vége a holdfogyatkozásnak: kiköpi Szederjes a holdat.”⁴⁶

A TIBETI: A ló fontos szerepet játszott sok európai és ázsiai kultúrában, így nálunk is:

Hogyan vált el a hátszló testvérétől a vadlótól?

„Régi, régi időkben (...) az Adók és Adósságok korszaka után, a Sebek és a Megrendülés idejének végével, élt egyszer a lovak apja-ura, név szerint Fehérlófia Jalva és anyja Rejtőzölő leánya, Pjodma. Házasságra léptek a Kancarét szállásán, és a Madárasszony völgyében életet adtak egy csikónak. A lovak országa akkor az égben volt, a paripák birodalma a mennyekben, (...) de ott nem találtak (...) füvet, (...) vizet. Az égből a lovak alászálltak, (...) a paripák (...) aláereszkedtek. (...) az istenek országába, az Égi Mezőre. (...) Az Égkirálynő istenasszony országa volt itt. (...) Megtelepedtek hát. De a lovakkal rosszul bántak, a paripákkal epések voltak, (...) kijáró részüket nem kapták meg. (...) A Pásztorvölgy rétjeire mentek és ott találkoztak Pjarpjur pásztorral, és házasságukból csikók születtek (...) Szívbeli Fényeshomlok, (...) Vadlővölgyi Tarkasörény, (...) Fecskevölgyi Selyemparipa. (...)

Pásztorvölgy rétjein (...) nem volt elég fű, (...) nem volt elég víz, ezért a legidősebb fivér, Fényeshomlok (...) Észak Nyolc Nyúlványának országába ment, hogy (...) vizet találjon, (...) füvet leljen. Tarkasörény a Külső-vadon Nyolc Fennsíkjára ment. (...) Selyemparipa a Külső-vadon Hármasszékhelyére. (...)

Fényeshomlok (...) találkozott Szkarva apóval, a jakbikával. (...) Vitába szálltak, (...) a jakbika nem engedett, ellenfelét (...) megragadta, (...) ellökte. (...) Fényeshomlok (...) kimúlt. (...)

Tarkasörény és Selyemparipa (...) hívogatták. (...) Elmentek, hogy elveszett bátyjukat megleljék, (...) megtalálták holt tetemét. (...) Selyemparipa így szólt:

– Nem állunk bosszút? (...) Tarkója húsához nem dörgöljük nyakunkat? Nem oltjuk ki a harag szívét? Nem teljesítjük a szeretet parancsát? (...) Oltsuk ki Szkarva jakbika szívét! (...) A lovak között kicsi a meszed, a paripák között csekély a bátorságod. (...) Elindulok az emberek országába.

Mire Tarkasörény (...) megátkozta:

⁴⁶ *Po úrfi és a tigris* 83–86.

Selyemparipa, (...) ha te az emberek országába (...) mész, (...) lószájadat zablával zabolázzák, (...) hátadat (...) megterheljék. (...)

– Selyemparipa elment az emberek országába, (...) ott (...) Rma fia Ldamsan nevű ember elé került. Selyemparipa így szólt:

– Akkor ma és holnap (...) hordozni foglak. (...)

Megegyeztek. (...) Találkoztak Szkarva apóval, a jakbikával. (...) Az ember (...) hurkot vetett, (...) a jakbika kimúlt. (...)

Akkor Selyemparipa így szólt:

– A (...) szeretet kötelességét leróttuk, a bosszú szívét kioltottuk, (...) az öcs bosszút állt. (...) A jak húsát az isteneknek szórd, a jak bőrét apróra vágd, (...) s visszatértek az emberek országába.”⁴⁷

A NOMÁD: Tatár rokonaink mesélnek egy érdekes történetet három leánytestvéréről.

A három leánytestvér

„Valamikor (...) volt egy asszony. Volt neki három lánya (...) egymás után férjhez mentek. (...) Az anyjuk egyszer megbetegedett. A szomszéd erdőben volt (...) egy komája, a mókus. Őt kérte meg az asszony, (...) a mókus útra kelt. A legidősebb leány éppen réztányérokat tisztogatott. (...) Bekopogott. (...)

– Mennék én, (...) de ki kell tisztítanom (...) a tálakat.

A mókus megharagudott:

– Soha ne válj meg a tálaidtól! (...)

Alighogy kimondta, két oldalról a lányt a két tál közrefogta, (...) teknősbékává változott. A mókus a középső lányhoz futott, (...) éppen kendert szőtt: (...)

– Hej – mondta –, máris szaladnék, (...) de igyekeznem kell megszöni a kendert. (...)

A mókus nagyon megharagudott, (...) a középső lány menten pókká változott.

A legkisebb leány épp tésztát dagasztott, (...) rohant az anyjához. A mókus így szólt: (...)

– Te, kedves gyermek, amíg élsz, csak jóban legyen részed, tedd boldoggá az embereket. (...)

A legkisebb leánynak (...) boldog életben volt része, őt mindenki nagyon szerette.”⁴⁸

JÁNOS: Jó sok történetet hallottunk.

MODERÁTOR: Pedig jóval több van ennél. Rengeteg olyan történetet találhatunk különböző népeknél, amelyek nagyon hasonlítanak egymásra, csak néhány részletben térnek el. Most csak néhány jellegzetes tereméstörténetet és eredetmítoszt válogattunk ki, bár ezekben is nagyon sok hasonló motívum szerepelt.

⁴⁷ *A nyolcszirmú lótusz* 7–11.

⁴⁸ *Ma mentem, holnap jöttem* 220–221.

A katasztrófák

MODERÁTOR: Az istenek megteremtették a világot, a földet, az élőlényeket, az embereket. Az istenek, mint láttuk, a maguk képére teremtették az embereket, akik ezért lopnak, csálnak, hazudnak. Ők is – akár az istenek – tönkre akarják tenni saját alkotásukat. Az istenek ezt időben is jelzik földrengés, özönvíz vagy más katasztrófa formájában.

A vízözön

„Mielőtt a vízözön bekövetkezett volna, Buddha megtanított egy embert bárkát készíteni. Ez az ember (...) Buddha útmutatása szerint elkészítette a bárkát. (...)

Egy nap, amikor az ember újra elment az erdőbe, (...) Sithűr, az ördög beállított a feleségéhez, azt mondta neki, hogy a férje becsapja, nem tűzifát vág, hanem egy nagy bárkát készít. (...)

– A férjed kényszeríteni fog, hogy menj be a bárkába, te azonban ne menj! Férjed megver. Akkor mondd azt neki: Miért ütsz engem ördög?! Azután menj be, én is bemegyek veled együtt. (...)

Gyorsan közeledett az özönvíz. Az ember odavezette a családját, (...) az asszony (...) bement a bárkába. Sithűr is bement vele együtt.

Ez az ember Buddha segítségével sok állatot bevitt a bárkába. Argalan-zán, az állatok királya (...) megtagadta, hogy bemenjen a bárkába (...) Az ördög (...) egérré változott, és lyukakat rágott a bárka fenekén, (...) amelyeken ömlött be a (...) víz. (...) Amikor Buddha látta ezt, megteremtette a macskát, és az összefogta az egereket. Ezért mondják, (...) hogy a macska tisztátalan: megfogta és megette az ördögből lett egereket.

Az argalan-zánok (...) mind megfulladtak, ezért kerülnek elő a földből csontjaik ma is.”¹

A NOMÁD: Érdekes módon nálunk az özönvíz hasznos, ezért az istenek más módot találtak a föld elpusztítására, bár ez sem sikerült nekik.

Tüzes vízözön

„Tórem-isten fent lakik az égben. (...) A felesége (...) fiat szült, (...) Tórem-isten (...) megparancsolta:

– Zárjátok be a gyermeket egy kerek kőházba. (...)

Ezzel fogták a fiút, (...) bezárták egy házba, az ajtaját lelakatolták. (...) Egyszer csak fölült, (...) megtapogatta az arcát, (...) megmozdult. Egy mozdulatával a kőházat összetörte. (...) Nézelődni kezdett. Meglátta a Napot, és észrevette, hogy a városban egy aranyház emelkedik, (...) elindult feléje. Odament, kinyitotta, (...) az apja már jött is feléje:

– Fiacskám, miért jöttél ide? (...) Mondtam neked, hogy amikor kell, elmegyek érted. De most már nem kellesz, menj, amerre akarsz! (...)

Megharagudott erre a fiú is, (...) elment, beköltözött istenapja testőrének házába. (...) A testőr feleségével viszonyba keveredett. A dolog kitudódott, Tórem-anya (...) megparancsolta nekik:

– Öljétek meg őt! (...) Amennyi ló (...) van, (...) mind fát hordjon, (...) máglyán égessétek el. (...)

A nép így is tett. Nagy tüzet raktak, (...) a fiút bedobták. (...) A tűz égett éjjel-nappal. (...) A tűz helyén egy kis tó keletkezett. (...) Egy kis ludacska úszkált. (...) Egész éjjel lövöldöztek, (...) de a kis ludacsának semmi baja sem lett. (...) A kis ludacska kiment a partra, (...) hát

¹ Az istenfiú városa 10–13.

látják – a kis lúd már nincs sehol, ellenben az istenfiú jövőget a város felé. (...) Bemegy az apja testőrének a házába. (...)

– Itt vagyok, ölj meg! (...)

Birokra keltek. Az istenfiú (...) elkapta az apja testőrének a fejét és megcsavarta. (...) Az menten levált a nyakáról, (...) meghalt. (...)

Fogta magát, (...) elment az apjához (...)

– Fiacskám, mit csináltál megint? Mit tettél? (...) Rossz neked itt az égi mezőkön! Menj, nézd ott lent, ott is van egy föld, ott is él egy nép. Szállj le hozzájuk, légy a gazdájuk! (...).

Így hát az istenfiú (...) leszállt az égből, lejött erre a földre. Gondjába vette ezt a népet: ha megbetegedtek, ő gyógyíttatta őket. A nép imádni kezdte, de ez szemet szúrt az Égi-Atyának, Tórem-istennek:

– Engem már nem is tekint ez a nép! Fortélyos gazdájuk miatt egészen megfélemedeztek rólam. Gazdástul együtt meg kell, hogy öljem őket, tüzes vízőzönt bocsátok a földre. (...)

Meghallotta ezt a fiú, megmondta a népének:

– Tórem-isten atyánk el akar pusztítani bennünket. (...)

Az istenfiú népe könyörögni kezdett, (...) bemutatták az áldozatokat is, a fiú (...) elindult apjához. (...) Így kezdett beszélni:

– Tórem-isten, (...) a népem könyörög, (...) ne ölj meg minket. (...)

– Te csak ne szólj, (...) mához egy hétre tüzes vízőzönt bocsátok a földre!

A nép megrémült, (...) mindenféle áldozatot mutatott be. (...) Este hallják ám, dörög az ég, villámlik, valahol meg víz csobog. Jön a víz lefelé. (...) A víz csobogása egész héten át hallatszott, (...) de a földre nem jutott le. (...)

Nézeget az Égi-Atya lefelé, (...) látja (...) a két föld között, a felső ég meg a föld között egy vastag oldalú rézteknő van. A rengeteg tüzes vízőzön abban gyűlt össze!

Az égi (...) atyának (...) már nem volt több vize az égben, (...) így hát a föld megmaradt a mai napig, ahogy annak előtte volt!”²

MODERÁTOR: Visszatérünk az özönvízhez, a Tibeti elbeszélésében.

Szim pang Impang

„Egy szép napon kiment néhány ember az erdőbe. (...) Megláttak egy hatalmas óriáskígyót, de azt hitték róla, hogy fatörzs, (...) véletlenül (...) belevágtak. (...) Mikor látták az emberek, mit csináltak, darabokra metélték (...) és (...) megfőzték a húsát. Akkor aztán esni kezdett az eső, (...) az egész földet elborította a víz. Egyes-egyedül a Tiang Laju csúcsa látszott ki. Meg is fulladt mindenki, nem menekült meg csak egy asszony, egy kutya, egy patkány és néhány apró féreg. (...) A kutya elvackolódott egy lián tövébe, (...) az asszony (...) megfogta a liánt, jól hozzádörzsölte egy darab fához, tüzet gerjesztett, elsőnek az egész világon. (...) A lián lett a férje. (...) Született egy gyerekük. (...) Félemler volt, csak egy karja volt, egy lába, egy szeme, meg így tovább. (...) Az állatok voltak a játszópajtásai. (...) Sokszor panaszkodott (...) az anyjának, hogy ő csak ilyen tökéletlen.

Egy szép napon (...) talált néhány rizsszemet, amelyeket a patkány dugott el. (...) Szépen széttereggette (...) a rizst egy levélen, kirakta száradni. (...) Jött a patkány, (...) visszakövetelte a rizst, (...) nem adta. A patkányt elfutotta a méreg, megfogadta, hogy ő is, az egész fajtája is ott fogja pusztítani az emberek rizsét, ahol éri. (...) Javában veszekedtek, (...) arra járt (...) a szélsten, ráfűjt a rizsszemekre, szétszórta őket, jutott belőlük az őserdő minden csücskébe. Haragudott Szim pang Impang, (...) összeszedte néhány játszópajtását, útnak eredtek, hogy visszavegyék a rizsszemeket. (...) Napokig vándoroltak, (...) egy fához értek. (...) A fa leveleit (...) a madarak mindet megették. (...) Továbbvándoroltak, (...) elérkezett egy tóhoz. (...)

² Tórem-isten népe 54–58.

Panaszkodni kezdett a tó, hogy egy nagy aranyrög elzárja a lefolyását. (...) Tovább vándorolt (...) e is érkezett egy cukornád és banánligetbe. (...) Továbbvándorolt, és végre elérkeztek a szélisten házához. (...) Mondta, a rizsszemekért jött. (...)

– Döntse el a vitánkat az, melyikünk az ügyesebb bűvár – mondta a szélisten. (...)

Szimpang Impang (...) megkérte egyik játszópajtását, a halat. (...) Látta a szélisten, (...) aligha fog győzni. (...)

– Döntsön inkább az, hogy melyikünk ugrik nagyobb. (...)

Szimpang (...) a fecskét kérte meg, (hogy segítsen neki...) a szélisten (...) nem hagyta annyiban. (...)

A szélisten (...), nagyon megmérgesedett, (...) előkapta az apját, a tűzgerjesztőt, és lángra lobbantotta a szélisten házát. Most már megígérte, (...) megfizeti az ellopott rizst.

Ezért (...) egész embert csinállok belőled – mondta.³

A NOMÁD: A kirgizek is megemlítik az özönvizet az egyik meséjükben:

A szúnyog, a fecske és a kígyó

„Azt mesélik, (...) amidőn a vízözön a föld színét elárasztotta, így szólt Nuk próféta:

– A lelkes állatoknak magva ne szakadjon, – s az élőlények minden nemzetségéből egy hímét s egy nőstényt hajóba rakott. Ám egy napon lyuk támadt a hajón, (...) megindult a víz befelé. Alighanem eger lyukasztotta ki. (...) Nuk próféta összekiáltotta őket:

– Ki az, aki e lyukra úgy rá bír feküdni, hogy a vizet nem engedi át rajta? (...) – ekkora kígyó így szólt:

– Én ráfekhetem.

S a vízözön elálltaig úgy elrekesztette, (...) egy cseppnyit sem engedett befolyjni. (...) Amidőn a vízözön lehiggadt, kimentek a szárazra. Nuk (...) odahívta a kígyót, s megkérdezte:

– Mit kívánsz béredül?

– Ami a világon a legédesebb (...) – felelte.

Nuk (...) megbízta a szúnyogot, (...) végigbolyongta (...) az egész világot, (...) a fecske jött ki elébe:

– Szúnyogom, mi hát a legédesebb? – kérdezte.

– Az ember vére (...) – felelte. (...)

– Ugyan mutasd már a nyelved, (...) milyen lett – mondta a fecske, (...) s kitépte a nyelvét. (...) Mindketten megérkeztek. (...)

A szúnyog beszélni semmit sem tudott. (...) Megszólalt ekkor a fecske:

– A béka vére a legédesebb. (...)

A fecske szavára a kígyó (...) feléje vágott, (...) a farka vált kettőbe. (...) Nuk (...) hitt a fecske szavának, a kígyó folyton a békát nyeli. (...) Azt beszélük, ezért lett a kígyó meg a fecske egymás haragosa, s az ember meg a fecske egymás barátja.”⁴

³ A tigrisember 44-47.

⁴ A szürke héja 314-315.

Az emberi sors

MODERÁTOR: Ha már megnéztük a világ, a föld és az ember teremtését, akkor most menjünk végig az ember életén is. Mikor mi történik vele?

A TIBETI: Ilyen lenne az emberi élet, ha maga az ember nem tette volna tönkre:

A paradicsom

„Szaumeru fenséges hegycsúcsa (...) a világ központja, (...) Preasz Eyn isten (...) székhelye. (...) Keleti lejtőjét (...) ezüst és drágakövek borítják, észak felé (...) kék és fekete gyémántokkal van teleszórva, nyugaton értékes drágakövek, délen (...) színarany takarja. (...) Hét tengergyűrű és hét heglánc öleli körül. (...) A legbelső heglánc a (...) Yukanthor. Ezen lakik a négy égtáj őre: Eyszanthor, Viszot, Szayna, Venu. (...)

A bódhiszattva (...) egész kíséretét az ürön át az itt elterülő világig vezeti: Amarkoro, Udorkoro és ThvipBautusz Ti paradicsomáig. (...) E paradicsomnak minden lakója oly szép, mint az égiek, (...) kecsesek és sugárzóan szépek. Száz évig élnek. Amarkoro lakóinak arca (...) olyan, mint a hold első negyedén, (...) ötszáz esztendeig élnek. (...) Az undokoróiak arca háromszögletű, (...) életük ezer évig tart. E három világban élő (...) nő és férfi megtartja az öt erény törvényeit, és egyetlen lény életére nem törnek. A világ minden fája megtalálható itt, (...) édes gyümölcsöket teremnek. A földművelő és ültetvényes munkával járó fáradság itt ismeretlen, (...) a kereskedelem és az áruforgalom is, (...) nincs itt betegség, testi fogyatékosság, vagy fájdalom. A szúnyogok, darazsak, (...) skorpiók ismeretlenek. (...) Nincs nyomasztó hőség. (...) Csodálatos rizs terem, (...) szemei hófehérek. (...) A folyók vize egyik partjuk mentén felfelé, a másik lefelé folyik egyidőben. (...) Nincs itt semmi, ami kellemetlen vagy elszomorítóan hatna.

Mindhárom világban megtalálható egy (...) kő, (...) soha ki nem hűlő tűzhelyként szolgál. A főzőedények leheletvékony aranylemezből készülnek, (...) nem kell tűzifát szedni. (...) Minden étel olyan finom, akár (...) az égiek elege. (...) A fákon arany, ezüst, fülbevalók, selymek és szőnyegek teremnek. (...) E három világ lakói (...) szép növésűek. (...) Ősz anyókákat nem látni. (...) Egészen halálukig szépségük virágjában maradnak. (...) Az asszonyok nem félnek a szüléstől, (...) a gyermek egyetlen rövid szempillantás alatt fájdalom nélkül jön a világra. (...) Anya és gyermeke olyanok, mint két barát. (...) Anya (...) a gyermekét megfürdeti, majd a fűre fekteti. (...) Mikor férfivá serdülnek, hosszadalmas udvarlás, házassági előkészületek (...) nélkül egybekelnek a lányokkal.

Ha valaki meghal, senki sem siratja, (...) testét bebalzsamozzák, (...) az erdőnek egy árnyas helyére viszik. Sasok (...) felkapják a testet, (...) az óceánba hullatják. Az ilyen halott sohasem kerül a négy pokol valamelyikébe, az elátkozottak közé, hanem újraszületik a paradicsomban.”¹

JÁNOS: Az ábránd helyett nézzük a valóságot! Hogyan látja egy falusi ember az emberi életet?

Születéstől a befejezésig

„Egy – égbe kiálló égi kegy. – Eszt anyám azé’ mon’ta, mikó’ 1 éves a gyermek. Akkó’ tényleg, mint égi kegy értékeli.

Tíz – édes, cukros íz. – Mikó’ 10 éves lett a gyermek akkó’ mindent megvesznek neki. Cukrot a vásáron, mindenfélét hoznak.

Hús – szíved szívhez húz. – Eszt azé’ mon’ta nagyanyám, mer’ mikó’ 20 éves vó’t valaki, akkó’ szerelmes.

¹ Az istenfű városa 10–13.

Harminc – minden ház nagy kincs. – A 30 éves fiatal, bár legyen az fíjú vagy lyány, az nagy érték. Azér’ minden 30 éves ház nagy kincs.

Negyven – senkise elérhetetlen. Tényleg, mikó’ 40 éves az ember akkó’ azon a ponton fizikailag és szellemileg kifejlődik, semmi se elérhetetlen. Igaz.

Ötven – elindulsz a ködbe. – Erre aszt mon’ta nagyanyám, őszül az ember, deresedik.

Hatvan, nyó’cvan, kilencven, száz – nem vagy se könny, se gyász. Erre aszt mon’ta, mikó’ 70 éves az ember, akkó’ hal meg, akkó’ meg se gyászó’ják. Ez vó’t a befejezés az életről, a születéstől a befejezésig.”²

A TIBETI: Hadd meséljem el Kéklótusz apáca életét!

Kéklótusz apáca élete

„Egyszer a többi apáca Kéklótusz színe elé járult, (...) majd így szólt:

– Ha otthon maradunk, a házimunka tesz tönkre, ha az apácarendbe lépünk, szenvedélyeink hatalmasodnak el, ezért nem tudunk ebből a siralomvölgyből megszabadulni. (...) Vigasztalj meg bennünket.

– Kérdezzétek, amit óhajtotok, legyen az a múlt, a jövő vagy a jelen valóság, elmondom (...)

Kérlették, (...) mutassa meg a jelent, és szabadítsa meg őket kételyeiktől. (...)

– A szenvedély olyan, mint a tűz, még a hegyeket és völgyeket is lángba borítja, úgy burjánzik el, mint tíz- meg tízezernyi gyom. Az érzékek hatalmában levők egymást zaklatják ártón. Aki hosszabb időre ebbe a hármaskörbe zuhan, annak nem jön el a szabadulás órája, aki pedig a háztartás gondjain csüng, az megvált attól, amire vágyik, mert a születés, az öregség, a betegség, a halál és a királyi ítélőszék zaklatásainak keservét szenvedni vég nélkül. S miután eltávozik ebből az árnyékvilágból, újjászületik és újabb testi és lelki gyötrelmekkel találkozik. Mert a világi élet alkalmi olyanok, mint a bilincsek, sőt erősebbek a börtönnél. Én magam egy vándorszerzetesi családban születtem. Szüleim előkelő nemesek voltak. Ezért egy nemes és bölcs vándorszerzetesi menyasszonya lettem, aki feleségül is vett. Hamarosan gyereünk is született. (...) Ismét áldott állapotba kerültem, (...) együtt igyekeztünk szüleimhez. (...) Egy fa alatt egy fiúnak adtam életet. (...)

Közben férjemet, aki (...) aludt, (...) megmarta egy kígyó, (...) meghalt. (...) Nagyobbik fiamat felnyaláboltam, a kisebbiket ölembe vettem. (...) Egy folyó állta utamat. (...) A nagyobbik fiút a folyó innenső partján hagytam és a kisebbiket cipelve átláboltam. (...) Visszaindultam a nagyobbikért, (...) elindult a folyóba, de a víz elragadta, (...) az ár elvitte. Mire visszatértem, (...) kicsimet egy farkas felfalta. (...) Folytattam utamat, (...) találkoztam egy vándorszerzetessel, (...) szüleim után érdeklődtem. (...)

– A te szüleid (...) lángok martaléka lett (...) – eszméletlenül a földre zuhanom. A szerzetes (...) szeretettel bánt velem, (...) feleségül is vett, (...) áldott állapotba kerültem. (...) Férjemet egy kis italozásra hívták, (...) a szülés pillanatában érkezett haza (...) részegen. (...) Zörgetett az ajtón, (...) betörte, ütlegetni kezdett, (...) a gyereket megölte, vajban kisütötte és kényszerített, hogy egyek belőle. (...) Otthagytam, (...) a városon kívül (...) leültem. (...) Egy fiatal polgár ott üldögélt (...) a holttest mellett. (...) Elvitt a palotájába, (...) összeházasodtunk. (...) A férjem meghalt. (...) Az ország törvénye szerint (...) a feleségnek követni kellett férjét a sírba, (...) engem is eltemettek.

Éjszaka sirrablók jöttek, kiásták a sírt és vezérük feleségévé tett. (...) A király kivégeztette és bandája eltemette, (...) vele együtt engem is. (...) A (...) farkasok kikapartak. (...)

Töprengeni kezdtem, (...) milyen bűnöket követtem el. (...) Megláttam a Világrajöttet, (...) elérkezett megtérésem ideje. (...)

² Xantus János Múzeum (XJM) 29.67. sz. magnószalag. Szany, Pajoli István

Rég elmúlt időben élt (...) egy gazda, (...) nem volt fia. Második feleséget vett, (...) egy fiúnak adott életet. (...) Az első feleség töprengett, (...) elhatározta, megöli, (...) kutacsába tűt szúrt, (...) a csecsemő (...) meghalt. (...) Az első feleség tagadta és így átkozódott:

– Ha én a te fiadat megöltem, ölje meg minden következő életemben férjemet a mérgek-kígyó, gyermekemet ragadja el a víz. (...) Ez az első feleség én voltam.”³

JÁNOS: Az előbb hallottunk egy nagyon szép mesét. Arról szól, hogy mi lett volna, ha...? Azt egy olyan mese követte, amit akár öregapám is mesélhetett volna. Majd jött ez a rémmese. Most pedig én következem:

„Az isten az első nap megteremté a kutyát és mondá neki. Húsz évet adok néked, addig vigyázz mindenre, s ha valaki ismeretlen közeledik, morogd meg.

Mire a kutya azt válaszolta:

– Uram! Elegendő nekem tíz év a morgásra, visszaadom néked a másik tíz évet.

A második nap az Úr megteremté a majmot és mondá neki. Húsz évet adok néked, játsz az emberekkel, az ember gyerekeivel.

Mire az majom azt válaszolta:

– Uram! Elegendő nekem a tíz év a bohóckodásra, a majomkodásra. Add ezt a másik tíz évet az erre érdemesnek.

A harmadik napon az Úr megteremté a marhát és mondá neki:

– Hatvan éved adok néked, hogy dolgozz, robotolj! Segíts az embernek!

A marha azt felele azt Úrnak:

– Uram! Nézz rám! Miért büntetsz azzal, hogy hatvan éven keresztül robotolnom kelljen. Bőven elegendő nekem a húsz év is. Negyven évet vegyél vissza, és add azt az arra érdemesnek.

Az Úr elgondolkodott, megmaradt 60 év. A negyedik napon megteremté az utolsó élőlényt, az embert és neki adá a visszakapott éveket is. Ezért van az, hogy az ember az első húsz évében játszik, szórakozik, éli az életét. A következő 40 évben robotol, mint egy marha – hiszen tőle kapta meg ezt a negyven évet. A következő tíz évben bohóckodik, majomkodik az unokáival, ami természetes is, mert a majomtól kapta meg. Az utolsó tíz évében csak fekszik és mindenkit megmorog, aki arra megy el.”

MODERÁTOR: Nézzünk meg most egy részben tudományos elméletet az emberi sorsról a klasszikus arab mesékben.

Születéstől halálig

„Azt találjuk az orvosi könyvekben, hogy vízből vétetik a gyermek, midőn megfogán anyja méhében, összekeveredik annak vérével és nedvével: sűrűsödik, szilárdul, majd a szél kiköpüli a vizet és a vért, úgyhogy olyanná lesz, mint a sajt (...) az idő múlásával elkülönülnek a gyermek tagjai, ha lány, akkor arca az anyja arca felé néz, ha pedig fiú, akkor az anyja háta felé. (...) Egy bélszalag köti köldökénél fogva anyja köldökéhez, azon keresztül szívja fel eledelét. Ezen a szűk lakhelyen tengődik, (...) a szülési fájdalmak során légmozgás keríti hatalmába, (...) mely erőt ad, (...) hogy fejével előretörjön. (...) Kipottyantván a földre (...) szenvedés vár rá, éhes, (...) szomjas, (...) fájdalom van, (...) sok-sok szenvedésben van része, míg ki nem nő a csecsszopókorból, s ha annak gyötrelmeiből kikerül, akkor a nevelés kínzatása vár. (...) Bőven kijut neki gyógyszerekből, (...) fájdalmakból. Mikor eszméletre jut, rátör a pénzgyűjtés, gyereknevelés gondja, kilincselés, igyekvés, veritékes munka nyomorítja. S mindehhez belső elválaszthatatlan ellenségeivel kell küszködnie, ezek pedig a sárga epe, a szél, (...) a vér, (...) félelem, (...) évszakok változása. (...) Végül pedig rátörnek az aggkor kínjai, ha megéri.”⁴

³ A nyolcszirmú lótusz 72–77.

⁴ Kalíla és Dimna 63–65.

A gyermekkor

JÁNOS: „Megteremtettük” a világot, a földet, az élőlényeket, legvégén az embert.

MODERÁTOR: Jánosnak igaza van. „Megteremtettük” az első emberpárt is. Ők elkezdtek sokasodni és szaporodni. Nézzük tovább az emberi élet folyását!

JÁNOS: Mielőtt továbbmennénk, felteszek egy kérdést:

- Mi a három legjobb dolog a világon?
- ????
- Előtte egy konyak, utána egy cigaretta.

MODERÁTOR: Ezek szerint János az utódok létrehozásáról beszél. Az apa és az anya további feladatairól.

JÁNOS: Igen. Láthattuk, hogy a mesében egy gyerek apja lehet elefánt, bika, sőt akár lián is. Egy asszonyt teherbe ejthet a szellő, a napsugár, a babszem, a borsószem vagy a Szentlélek.

MODERÁTOR: Volt, aki vasból gyúrt gyereket, és életre keltette. Volt, aki fából faragott egyet magának, gondoljunk csak a mindenki által ismert Pinocchio történetére. Előfordult olyan, hogy miután megszületett a gyermek, szülei – vagy mások – valamilyen okból úgy döntöttek, hogy megszabadulnak tőle. Kítették valahova, de időnként valaki vagy valami felnevelte a sorsára hagyott gyermeket. Sok példa van erre. Mivel a Rábaközben vagyunk, Hanyi Istók, azaz Hanyistók neve juthat eszünkbe, de gondolhatunk Mózesre is. Nézzük tehát először a kített és életben maradt gyermekek történeteit!

A TIBETI: Nagyon közel van hozzánk Kasmír, onnan származik a következő történet.

A gonosz királynék

„Volt egyszer egy királynak három felesége, (...) a harmadik asszonytól azonban nem született gyermeke. Nagy sokára áldott állapotba került. (...) A másik két feleség (...) összeesküvést szőttek a bábaasszonnyal, hogy tüntesse el a gyermeket, ha fiú lesz, (...) ki kellett cserélni (...) egy madárral vagy valami más állat kölykével. (...)

Eljött a nehéz óra. (...) Fiú született, (...) a bábaasszony elrejtette a gyereket, (...) egy varjúfiókat mutatott helyette. (...) A két feleség gyorsan egy ládikába tette a gyereket és bedobta a folyóba. (...) Egy öreg kertész kihalászta, (...) keresett egy asszonyt, aki táplálja és gondozza.

Elmúlt egy év, és a harmadik királyné megint lebetegedését várta. (...) A két féltékeny királyné (...) rávették a bábaasszonyt, (...) csalja meg az anyát. (...) Azt mondta, hogy egy varjúfióka jött a világra. (...) Elvitte a gyereket a két gonosz királynénak, akik ezzel is úgy bántak, mint az elsővel. (...) Ugyanaz az öreg kertész halászta ki, (...) fiának fogadta azt is. (...)

A harmadik feleség most ikreknek adott életet, az egyik fiú, a másik kislányka. (...) A hitvány asszony meg azt mondta, (...) két kutyakölyköt hozott a világra. (...) Ezzel a két gyerekkel is úgy bántak, mint az előzőkkel, (...) ezek is eljutottak ugyanabba a meleg otthonba.”¹

¹ A gonosz királynék 98–106.

JUSZUF: Nekünk is van egy hasonló történetünk Zandiq története, amelyben szinte ugyanez történik. A harmadik lány megígéri, hogy aranyhajú gyerekeket fog szülni a királynak, aki ezt meghallotta, amikor álruhában járkált. Feleségül is vette. Született egy ikerpár. A király másik felesége kicserélte két kölyökkutyára, mondván, azt szülte. A két gyereket bedobták a tengerbe, egy halász kifogta és felnevelte őket. A történet végén a király felismerte őket, és minden jóra fordult.²

Az istenfiú városa

„Történt egyszer, hogy a fölséges Preasz Eyn isten elaludt. (...) Azt álmodta, hogy szájából értékes drágakő hullott a földre. (...) Fölébredt, (...) rájött, hogy a drágakő földre hullásának (...) jelentősége van. (...) Maga köré gyűjtötte az istenfiakat, és így szólt: (...)

– Közületek (...) egy arra hivatott, hogy (...) újjászülessen a földön. (...)

A legfiatalabb (...) újjászületett, mint Kemmarat királynőjének fia. Még anyja méhében pihent, amikor mint előző megtestesülései során szerzett érdemei következtében (...) a (...) leereszkedő madarak (...) holtan zuhantak alá. (...)

A miniszterek (...) meggyőzték a királyt arról, hogy a születendő herceg lénye minden bűn tárháza. (...) A király megvárta, míg Katu Meala megszületett, (...) számúzta a (...) királynőt (...) csecsemőjével együtt. (...)

Az (...) asszony magányosan vándorolt. (...) Preasz Eyn (...) fehér ruhás férfi alakjában leszállt a földre, (...) vezette az anyát, (...) az erdőben varázslatos palotát emelt számukra, hogy abban megpihenhessenek. (...) Tovább vándorolt kettőjükkel, (...) biztonságos barlangot rendezett be a királynő és gyermeke számára. (...)

Preasz Eyn (...) a levegőbe emelkedett Ketu Mealea herceggel, (...) fölvitte magával a (...) birodalmába. (...) A gyermek jól érezte magát, (...) azonban (...) sokkal inkább emberi, mint égi lényre emlékeztető illat lengte körül. (...) Visszaszállt a földre, és hazavitte a gyermeket az anyjához. (...) Az isten városépítésre alkalmas terepet keresett, (...) így épült fel Angkor Thom, a khmerek nagy városa.”³

JÁNOS: Van néhány roma barátom. Hallgassuk meg őket is.

Nadara János meséje

„Volt egyszer egy király, szép leánya annak. (...) Egyszer aztán történt valami. (...) A királykisasszonyka palotájának a kulcsát is az ajtóban bennfelejtette. (...) A királykisasszonyka (...) el is indult a messzi erdő felé, (...) megszomjazott. (...) Egyszer egy kis putrit meglát, (...) megyen afele. Zörget s benyit, asztalnál ül ottan egy vén boszorkány, a Rozsdás. Az volt a neve nekije. (...) Mondja a királyleány, hogy mi járatban, no, a Rozsdás kap egy csuprot a polcról s teszi elejbe. (...) Megissza, (...) megy haza, király-apjával vacsorál s látja ám, (...) hogy a leány hasa egyre nő. (...) Hiába az imádság. Nő. (...)

Csináltatott is neki mindjárt gálát, amolyan vízen úszót, ennivalókat rája, s a lányával együtt hamarjába tengerre tette. Nem is messzire jutott vele a lány, megszületett a gyereke nekije, fiúgyermek. Beszélt is mindjárt. (...) Közbe az anyját, szegényt a láz elvitte. De most mit csináljanak? (...) Az ennivaló is fogyott mindegyre, elette még a hajósnépek elől is a gyerek, olyan nagyétkű volt. (...) Kikormányozta gálát a parthol, (...) ki is kötötte. (...) Elindult, (...) be is ért a városba hamarosan. Állt a hetivásár, (...) a gyerek meg csak köti össze a négy sarkukat a ponyváknak, (...) aztán csak viszi. (...) Kinn (...) az élelmet szétosztotta. (...)

Másik nap (...) megint ki a vásárba, (...) hozza is haza a sok nagy halózásokat. (...) A kofák (...) bizony a királynál az ügyet feladták. (...) Másik nap az egész hadseregét a gyerek nyomába

² Guha a szószéken 116–125.

³ Az istenfiú városa 47–51.

küldte, (...) lődözni kezdtek rája, (...) a gyerek (...) elkapdosta sorra a golyókat s dobálta vissza a király hadseregjére. Meg is szalasztotta őket.

A hajósnépek meg elnevezték a gyereket Nadara Jánosnak. (...) Látta, hogy ezt a rabló életet sokáig nem folytathassa, (...) világot próbálni megyen.

Úgy is tett. (...) Egyszer (...) nagy erdőbe (...) kis putri, (...) oda betért.

Hát a kis putriban (...) Rozsdás. A rozsdás boszorkány, hogy az apró rákok a húsát ennék el! Mondja neki a boszorkány:

– De szép mindenféle a te szőröd-tollad, gyerek. (...) Három évet szolgálsz énnálam, meg három napot, akkor le is bűvölöm. (...)

– Ebben megegyeztek. (...) Le is tellik a gyereknek az ideje, (...) közben (...) annyi minden bűvös-bájos mesterségeket látott, (...) hogy az állatbőr (...) kiment az esziből. (...) A boszorkány udvarán volt egy trágyadomb, abba egy ló (...) beleásva. (...) Mondja, (...) az a ló kell. (...)

– No, most eredje, (...) a bal fülben van egy zsebkendő, vedd ki és a visszájával töröld meg bal kezeddél háromszor a lovat. (...) Most pedig eredj fel a tyúkpadrásra, egy kosárban ott találod a zabos iszákját, abból abrakoltasd mindég. (...)

Fölkapott a lovára, (...) táltos ló volt, (...) megszólal:

– János gazdám, úgy ennék! Nem ettem hét éve! (...)

Nyakába vetette az iszákot, hadd abrakoljon, (...) csak nem fogy a zab. (...)

– János gazdám, úgy innék! (...) Leszállunk a földre. (...) Fát kivágasz párat, (...) meggyújtod. annak a lángját én magamba szívom.

Ugy is lett, (...) el is indultak a kopasz Üveghegy felé, a tündérgyémántos Lulugyit megkeresni. (...) Estefele (...) Lulugyik ablaka alá megérkeztek. (...) Olyan egy világi nagyszerű csajóri volt, hogy a csillagok is megkapaszkodtak a bársonyos égbe, mert még csudálkozásukba le találtak volna esni. (...)

Kezdene már beszélgetni (...) a tündérgyémántos Lulugyival, de az csak leinti őtet.

– Nem akarok én senkié lenni, (...) hogyha csak olyané nem, aki mint a Danuló Vitéz, olyan szépen énekel.

És tényleg (...) szépségesen szépen énekelt. (...) A harmadik este (...) bizony Nadara János még szebben dzsilázott, mint a Danuló Vitéz maga. (...)

Megtetszett nagyon (...) Lulugyinak. (...) Kelllett (...) énekelni egy bánatos-lassút, meg egy gyorsat-vígat. (...) Szép volt (...) Lulugyi is szerelmes lett bizony a Nadara Jánosba. (...) Az éneklésnek vége lett, mondja a Danuló Vitéz, (...) az ő kívánsága, (...) a tündérgyémántos Lulugyit (...) hozza le neki. (...)

Nadara János meg a tündérgyémántos Lulugyi galambpostát váltanak és az gyűn ki bellőle: Ha (...) őt látni akarja, úgy menjen, hogy mégse menjen. (...)

Mondja hát a Nadara János, (...) készítsen (...) ajándékot (...) egy csuda-cimbalmot, (...) hogy aki játszik rajta, a verő hordozza a kezit. És még egy nagy fiókot bele, (...) a fiókban a Nadara János benne van. (...) megy is, nem is, ő is, nem is.

Közben a lány anyja a boszorkány, kemence fölött lovagolt a kakason, és látta, hogy nyílik ki a cimbalom fiókja és búvik ki (...) a Nadala. (...) Sűgja a Lulugyik a Jánosnak, hogy bújjon vissza. (...) Lulugyik bátyja (...) jött is, döngő léptekkel. (...) Addig-addig huzakodtak-birakoztak, mígnem Trasztuno Manus egészen el nem süllyedt. (...) Átölelte a Lulugyik a (...) Jánost, (...) nyomban lepattogzott (...) az állatbőr.”⁴

A TIBETI: Előbb beszéltem Kasmírról, hadd meséljek el egy másik mesét ugyanonnan.

⁴ *Sosemvolt Cigányország* 61–70.

Mese az óriástojásról

„A királyasszony vajúdott, (...) egy óriás tojást hozott a világra. (...) Elszomorodott a király, (...) elrendelte: dobják a tojást a folyóba, a királyasszonynak meg büntetésül borotválják le a haját, aztán küldjék a palotakertbe. (...)

Úszott (...) az óriástojás lefelé, (...) az emberevő óriások tanyájához (...) ért. (...) Egy öreg óriásasszony (...) meglátta, (...) kihalásztta, (...) véletlenül leejtette, (...) ezer darabra tört. (...) Egy kisfiú bújt ki belőle. (...) Megszerette az óriásasszony, (...) boldogan éltek kettecskén. (...) Az óriások (...) gyűlést tartottak, (...) az óriásasszony mondta a fiúnak:

– Kisfiam. (...) Fel ne mássz a toronyba, le ne küssz az árokba, be ne menj a konyhába!

Megvárta a fiú, míg el nem ment, (...) mászott is fel a toronyba, (...) ott talál egy (...) haldokló öregembert.

– Ki vagy? – kérdezte. (...)

– Az óriásasszony foglya vagyok. (...) Ha meghalok, (...) felfal. (...) Egy szép napon majd felfal téged is. (...) Kússzál (...) le az árokba: ott majd meglátod a sok lerágott embercsontot. (...) Menj be a konyhába, (...) találsz ott három pirulát, (...) vidd magaddal.

Úgy is tett a fiú, (...) azzal uccu neki. (...)

Alig tett meg néhány mérföldet, már hallotta az óriásasszony lépteit. (...) Eszébe jutott a három pirula, (...) az óriásasszony felé hajította, (...) hétmérföldes sűrű erdő termett kettejük között. (...) Elhajította a második pirulát, (...) hét magas hegy nőtt ki. (...) Elhajította a harmadik pirulát, (...) tűztenger támadt mögötte, (...) az óriásasszony (...) halálra égett.

Megpihent (...) a fiú. (...) Fölkerekedett, (...) egy falu határába ért. Meglátott néhány bojtárt, (...) kockát vetettek. Egy-egy batyu rizs volt a tét. (...) A fiú (...) elnyerte mind a rizst. (...) Visszaadta a fele rizst, (...) folytatta útját. (...)

Egy szentélyhez ért, (...) ott hevert egy nat-szellem. (...) Elővette hát (...) elemózsiáját, megkínálta. (...) A szellem elvezette apjának, az öreg királynak a palotájába. (...) Elmondta, (...) a gyerek (...) a király egyszülött fia. (...) Nyomban trónörökösnek nyilvánította fiát, s a királyasszonyt (...) visszahozatta.”⁵

MODERÁTOR: Folytassuk egy kicsit távolabbi rokonnal, a vogulok meséivel.

A legkisebb nővér fiacskája

„Élt egyszer egy ember meg egy asszony. Volt nekik három leányuk is. Az egyik nap az apjuk elküldte a legnagyobbik leányt, nézze meg, fogott-e valamit a varsájuk. (...)

Nem talált benne semmit. (...) Elindult hazafelé, (...) észrevesz egy kis kunyhót, (...) bemegy. (...) A kunyhóban egy fakezű, falábú erdei szellem lakik. (...) A leány (...) feleségül ment az öreghez. (...)

A középső leány is, (...) a legkisebb leány is (...) feleségül ment az öreghez.

Egyszer az öreg vadászatra készülődött, (...) megkérdezte a legidősebb feleségét:

– Mit csinálsz nekem, mire visszajövök? (...)

– Száz öl hosszú vásznat. (...)

– Hát te? (...) – kérdezte a középső feleségét. (...)

– Csinálok neked egy százöles hálót – felelte

– És te? – kérdezte (...) a legkisebb feleségétől.

– Mire visszajössz, egy fiat szülök neked. Karja könyékig ezüstből lesz, lába térdig arany, homlokán a Nap fog ragyogni, nyakszirtjén a Hold – válaszolta. (...)

Ezután elment az öreg a vadászatra. (...) A legkisebb szült (...) egy fiút. (...) A másik két asszonyt elfogta az irigység, (...) elvették mellőle a gyereket, s bedobták a tengerbe. Helyébe meg egy kutyakölyköt és egy szarkafit fektettek. (...)

⁵ Po úrfi és a tigris 63–65.

Az öreg (...) észrevette, hogy legkisebb asszonya mellett egy kutyakölyök meg egy szarkafi fekszik. Dühében megfogta a feleségét, kezét-lábát összetörte, (...) kihajította a tenger partjára.

Az asszony (...) elkezdte a tört tagjait harmattal dörzsölgetni. (...) Egyszerre csak meggyógyul, (...) összetákol magának egy (...) kunyhót. (...) A kutya hordott neki ennivalót.

Egy ízben a kutya elment, s amikor visszajött, nem volt nála egy szem ennivaló sem. (...)

– Azért nem hoztam, mert a tengerből felmerült egy fiú, és azzal játszottam. (...)

Erre az anya gondolkodni kezdett. Másnap (...) kilopódzott a kutya után, (...) látja, (...) a tengerből előjön egy fiú. (...) Megismerte: az ő fia volt!

Másnapra az asszony csinált (...) három edényt, (...) tejével teletöltötte, (...) messzebb és messzebb odaállította (...) a játszóhelyükre, (...) elrejtőzött. (...)

Felbukkan a fiú. (...) Észrevette az (...) edényt, (...) megkóstolta és azt mondta:

– Mintha csak az anyám teje lenne! (...)

Erre (...) az anyja előbújt, (...) bevitte magával a kunyhóba. (...) A fiú kiment az erdőbe. Levágott egy faszilánkot, (...) feje fölött átdobálta (...) és azt mondta:

– Ha fejedelemléves lesz belőlem, legyen ebből (...) egy hat öl magas ház. (...)

Alighogy ezt kimondta, máris ott emelkedett. (...)

Egyszer csak hajójával arra jött egy kereskedő. (...) Ezután a kereskedők egytől-egyig kikötöttek. Hoztak is, vittek is, kereskedtek vele.

A kereskedő emberek elvitték a hírt az öreghez is. (...) Megtudta a fiú, (...) mit beszélnek róla. (...) Elővette a magát-nézegető-fényes tükrét, és elkezdte egyik kezéből a másikba dobálni. Közben azt mondta:

– Mire felkelek, legyen itt egy ökor, szarva közt szaunával!

Csakugyan, (...) a szauna már ott állt. (...) Nemsokára elvetődött (...) egy hajó. A kereskedők kiszálltak, (...) előbb megfürödtek a szaunában, csak úgy léptek be a házba. (...) A fiú (...) fogta a tükrét (...) mondta: (...)

– Mire fölkelek, az én ablakom előtt is legyen (...) egy nyírfa. (...)

Az öreg (...) fogta magát, és elment a fiához, (...) szemét lesütötte, szégyellte magát. (...) Az meg kézen fogta – s bár az anyja haragudott érte – bevitte magával a házába.”⁶

Aranyfejű, ezüstkezű

„Volt egy padisahnak egy aranymadara. Egyszer kirepült (...) és eltűnt. (...) Egy másik padisah három lánya kiment a mezőre sétálni. A madár melléjük szállt, (...) megfogták.

Várták (...) otthon az aranymadarat, keresték. (...) Egy szolgát küldtek, (...) elérkezett (...) a lányokhoz.

– Elrepült a padisah aranymadara. (...) Nem láttátok? – kérdezte a szolga.

Nem (...) – felelték a lányok. (...) – Ha a padisah mindhármunkat feleségül vesz, akkor visszaadjuk. (...)

A padisah mindhárom lányt feleségül vette. (...) Az egyik lány se varrt, se kötött inget, a másik (...) se kötött kesztyűt, (...) a harmadik várandós lett. (...) Nem sok idő telt el, (...) aranyfejű, ezüstkezű fiúkat szült. (...) Asszonynénjei irigyelték, (...) a gyerekeket (...) a nád közé dobták (...) Leöltek egy kutyakölyköt, vérének üvegbe öntötték, azt tették az ikek helyére. (...)

A padisah visszatért, (...) a feleségét hét út kereszteződésébe vitte, derékig földbe temette. (...) Az asszony magára maradt, gyümölcsfák nőttek mellette, folyóvíz folyt körülötte, (...) élve maradt.

Egy közeli városban egy öregasszonynak volt egy kecskéje. (...) Egy csöpp teje se volt. (...) Egyik nap (...) a kecske után lopakodott, (...) látta, (...) két gyereket szoptat. Fogta az asszony a gyerekeket, hazavitte. (...) ”

⁶ Asszony-unokája 75–81.

JÁNOS: A Római barátunk már izeg-mozog. Látom rajta, el akarja mesélni Romulus és Remus történetét.

JUSZUF: Hadd folytassam a mesét!

„A fiúk (...) nőttek, (...) az öregasszony medreszbe adta őket. Nagyon műveltek lettek. (...) Úgy tizenhat-tizenhét évesek lehettek, (...) az egyikük (...) útra készülődött. (...) Egy városba ért, (...) egy kis házba tért, (...) az öregember és az öregasszony (...) beengedték. Az öregnek volt egy puskája. A legény megtanult lőni. (...) Mindennap (...) egy lúddal (...) tért haza, (...) azon éltek.

Egyik nap megkérdezte a legény:

– Mi hír a városban? (...)

– A mi városunkban – feleli az öreg – mindennap egy lányt fal fel egy kígyó. (...)

A legény fogta a puskáját, (...) kiment (...) a tópartra, (...) lefeküdt, (...) elaludt (...) Vihar kerekedett, (...) a lány zokogni kezdett, (...) a legény felszökkent, (...) felaprította (...) a kígyót. (...) A lány (...) látta, (...) a legény ujjá vérzik, (...) bekötötte, (...) ráhúzta gyűrűjét. (...)

Estefelé a padisah három katonát küldött. (...) Látják, (...) ott van a lány, épségben. (...) A parancsnok (...) megeskette a lányt. (...) Hazament a katonával, (...) a padisah kihirdette:

– Ez a katona mentette meg a lányomat (...) – a lány hozzátette:

– A menyegzőre (...) az összes (...) férfi eljön. (...)

Összegyűlt a nép, (...) a legény gyalog indult el. (...) Megszólalt a lány: (...)

– Ez a legény mentett meg. (...)

A katonát (...) kivitték (...) a kígyó teteméhez, (...) fel se tudta emelni. (...) A legény fogta a kígyó farkát, rávágott vele a katonára, (...) derékig besüllyedt a földbe. (...) Ezután a padisah leányát a legényhez adta. (...)

Történt egyszer, hogy éjjel (...) a ház belsejét (...) világosság borította be. Megkérdezte a legény: (...)

– Mi ez? (...)

– Ez az a föld, ahonnan nincs visszatérés. (...)

Másnap (...) a legény készülődni kezdett. (...) Egy folyó partjára ért, (...) egy kis kunyhó állott, (...) belépett: (...)

– Hogy tudnék átkelni ezen a folyón? – kérdezte (...)

– Éjjel (...) a vízitehenek kijönnek, (...) fejd meg, (...) aztán (...) hogy megittad a tejüket, (...) a vize bokáig (...) ér, (...) át tudsz menni. (...) .

A legény úgy is tett, (...) átkelt a folyón. (...) Egy szerájt vett észre, (...) bent (...) egy ördög ült: (...)

– Miért jöttél? (...) Azért, hogy vigyél, vagy azért, hogy adjál? – kérdezte.

– Azért, hogy vigyek – felelte. (...)

Erre az ördög (...) levágta a fejét. (...) A legényünk egy üveget hagyott. (...) Egyszerre csak vér kezdett csöpögni, (...) az anyó (...) szólt a legény (...) ikertestvérehez:

– Elpusztult a testvéred. (...)

– Én utána megyek! – felelte a fiú. (...)

Útnak is indult, (...) eljutott abba a városba, (...) bement a padisah palotájába. (...) A padisah lánya (...) bevitte magához (...) este. (...) A legény kettejük közé tette a kardját. (...) Éjszaka a házat világosság lepte el. A legény megkérdezte:

– Mi ez a fény?

– De hisz tegnap már mondtam. (...)

A legény (...) reggel (...) elindult, (...) át is kelt a folyón (...) betért a szerájba, (...) kettéhasította az ördögöt. (...) A macska fejét is lecsapta, (...) a macskából kulcsok estek ki. (...) Fogta a legény, (...) hogy kipróbálja. (...) Egy lányt vett észre. (...) Betették az ördögöt

egy ládába, (...) kiérték az udvarra, a legény ikertestvéréhez. (...) Felélesztették, (...) aztán mind a hárman elindultak. (...) A lány (...) a padisah idősebb lánya volt. (...) A padisah (...) a másik legényhez adta, nagy lakodalmat csaptak. (...) ⁷

A NOMÁD: Folyatom a mesék sorát egy kán történetével.

A kán fia

„Élt hajdanában egy Ajdarkán nevezetű kán. Negyven dzsigittel, negyven vezírral rendelkezett. (...) A folyó mentén haladt, (...) három leány bukkan föl előtte. (...) Hazaköltöztette a kán mindhárom leányt. (...) A lányok legnagyobbika a kán negyven dzsigitjének megvarrt egyetlen éjszaka (...) ruhát, (...) a középső (...) egy csipetnyi zabliszttal jóllakatta. (...)

A kán felesége teherbe esett. (...) A kán negyven felesége gonoszat forralt ellene, (...) hívtak egy ördögös öregasszonyt. (...) Az (...) az asszony mellett bábáskodott, a kisfiú meg a leányka helyére két kutyakölyköt rakott. (...) A gyerekeket (...) bedugta egy mormota odújába. (...) Nekibúsult a kán: (...)

– Vigyétek az asszonyt, (...) vessétek ki a víz partjára! – parancsolta.

Élt ebben az országban egy Akmat balban nevű ember. (...) Nem volt gyereke. (...) Egy nap vadászni készült. (...) Síró gyermeki hang üti meg a fülét, (...) ott fekszik két gyermek. (...) Viszi őket hazafelé, (...) a gyerekeket örökbe fogadja. (...) A gyermekek lassacskán cseperedni kezdenek. Néhány év múlva Akmat balban meghal, (...) öreg felesége is. (...) A fiú (...) maga lépett nevelőapja helyébe. (...) Eljutott ez a hír Ajdarkánhoz is. (...) Oda lett a negyven feleség nyugalma. (...) Előhívták az ördögös vénasszonyt: (...)

– Öld meg ezt a fiút!

– Rendben van – mondta – (...) azzal sietett Akmat balban házába. (...) Kényelmesen elhelyezkedett, szóba hozott ezt is, azt is, (...) azzal (...) búcsút is mondott, s elindult.

Este, amidőn a bátyja megérkezett, sírva mondta neki: (...)

– Azt a fehér almafát ha nekem el nem hozod, én meghalok!

– Megyek már! (...) – A fiú (...) az apja sírjához indult, hogy ott éjszakázzon.

Másnap (...) fölkerekedett a fiú, (...) eljutott a tündérek városába. Az almáskert széléhez érkezvén (...) odament a fehér almafához, szakított egyet róla, (...) ahogy az apa megmondta (...) útnak eredt. (...)

A kán az ördögös szülének fejét vétette, negyven feleségét (...) bitóra húzatta. (...) Gyermekeire s asszonyára rátalált, (...) lakomát csapott a kán, s boldogan éltek együtt tovább.”⁸

A TIBETI: A következő mesét inkább a Hindunak kellene elmesélnie, vagy a párszoknak.

Keselyűk védenice

„Amikor a belpoklos király nemzedéke kihalt, egy olyan ember kerítette hatalmába (...) a trónt, aki nem származott királyi törzsből. (...) Megbetegedett. (...) Megjósolták a királynak, hogy valaki trónjára tör. (...)

Megparancsolta, hogy minden terhes asszonyt (...) öljenek meg. (...) A jelek arra mutatnak, hogy (...) olyan munkásasszony fiaként fog a világra jönni, aki éppen most indult ki tűzifát gyűjteni. (...) A király megparancsolta, (...) ügyeljenek erre az asszonyra, és fogják el. (...) A király elé hurcolták. A király nem ismert irgalmat, (...) leütötték az asszony fejét, (...) otthagyták temetetlenül.

⁷ *Ma mentem, holnap jöttem* 72–83.

⁸ *Szürke héja* 88–97.

Bár az anya meghalt, a méhében hordozott gyermeknek (...) olyan nagy érdemei voltak, hogy (...) élve jött a világra. (...) Egy keselyű (...) a (...) szárnyait a csecsemő fölé terjesztette, hogy megvédje. (...)

A királyi püspök (...) tehénpásztora (...) látta ezt a csodát, (...) elvitte urához. (...) A tehénpásztor, akit Dehének hívtak, (...) szeretettel felnevelte. (...)

Mikor a gyermek hétéves lett, (...) a király odaküldte poroszlóit, (...) fogják el a fiút. A püspök (...) megüzente, (...) hogy meneküljön. (...) Dehe felkerekedett védencével. (...) Elrejtette a fiút egy kiszáradt mocsárban, a magasra nőtt fűben, (...) az üldözők (...) nem találták meg. Ekkor odahoztak egy csorda elefántot, (...) hogy letapossák a fűvet. (...) Egy részvételteli nőstény elefánt (...) fölemelte ormányával, (...) miközben társai (...) mindent letaroltak.

Óvatosan visszafektette (...) a fiúcskát. (...) A jószok (...) jelentették – a fiúcska (...) él.

Az üldözők (...) útnak indultak. (...) Dehének és védencének sikerült (...) elmenekülni. (...) Egy barlangüregbe rejtőztek, amelynek bejárata elé egy pók (...) hálót szőtt. (...) Föladták az üldözést, (...) közben a király egyre betegbb lett és meghalt. (...) Az udvari tisztviselők kivontatták a hintót (...) anélkül, hogy onnan tovább húzták vagy tolták volna, a hintó egyenesen a folyópartra gurult. (...) Az udvari tisztviselők (...) átkeltek vele a folyón. Ott a hintó folytatta útját addig, (...) ahol a fehér ruhás asszony lakott, és megállt. (...) A miniszterek megértették, hogy megtalálták a megjövendőlt királyt.”⁹

A KÍNAI: Déli szomszédaink, a khmerek mesélik Tamburg Kajor történetét.

Az érdemdús Preasz Krek

„Meghalt Szdech Kamlong, a khmerek királya. (...) Örvendeztek (...) a szörnyű emberevő óriások, mert eddig féken tartotta őket. (...) Előjöttek, (...) hatalmukba kerítették a védtelen országot. (...)

Élt abban az időben (...) egy erdei favágó. (...) Igen-igen szegény ember volt. Egy napon rizsevő kanalat faragott magának. (...) Amikor szájához vette, (...) hirtelen természetfölötti erő járta át. (...) Társai (...) csodálkozva látták, (...) a legerősebb törzseket gyökerestül kihúzkodta. (...) Vállára vette hatalmas buzogányát, és elindult vándorolni. Így érkezett el egy országba, amelyet milliónyi vad elefánt (...) elpusztított. Nem ijedt meg, (...) oly rettenthetetlenül csapkodott, (...) hogy utat vágott közöttük. (...) Rátalált a vad óriásokra, (...) azokat is elűzte. (...) Hálából felajánlották neki a trónt. (...)

Akkoriban az a szóbeszéd terjedt el, (...) hogy nemsokára megjelenik (...) egy (...) férfiú, aki újra feltámasztja Buddha hanyatlásnak indult vallását. (...) Tambong Kajun (...) hallotta, hogy a jövő Buddha anyja méhében él már tizedik hónapja, elevenen elégettetett (...) minden áldott állapotban levő asszonyt.

Ily módon meghalt (...) az ártatlan anyja is, mikor egy szerzetes átment azon a helyen, ahol a máglya üszkei voltak, egy gyermek sírását hallotta. (...) Magához vette a csecsemőt, és a kolostorban felnevelte, (...) Preasz Krek nevet kapta. (...) A fiatalemberre súlyos betegség várt, (...) megnyomorodott. (...) Csatlakozott azokhoz, (...) akik (...) a fővárosba vonultak. (...) Nagy fáradtsággal vonszolta (...) magát.

Estére kelve (...) fáradtan feküdt le, (...) álomba merült. Álmában megjelent neki (...) isten. (...) Amikor felébredt, az isten valóban előtte állt. (...) Megparancsolta neki, hogy fürödjön meg a tóban. (...) Minden betegség lefoszlott róla. (...) Ellovagolt a főváros irányába.

Tamborg Kajun látta a közeledő lovast. (...) Dühödten hajította feléje hatalmas buzogányát, az (...) célt tévesztett. (...) Dühödten vetette magát fegyvere után.

Mikorra (...) visszarahant buzogányával, addigra már Preasz Krek ült a trónján. (...)

⁹ Az istenfiú városa 55–60.

Tamborg Kajun a laók országába költözött, és ott harcolt az emberevő óriások ellen. (...) A laók királya lett. (...) Akkor hívták a kínaiak, (...) mert egy szörnyű madár gyötri őket. (...) Itt is győzött. (...) Már nagyon öreg volt, amikor követek jöttek hozzá Sztok Pharangból [Európából], és kérték, segítsen rajtuk. (...) Maga helyett a fiát küldte. (...) A herceg legyőzte a vízi óriást, és (...) elnyerte az ország trónját. Tőle tanultak bölcsességet az európaiak.”¹⁰

MODERÁTOR: A kitett gyermeket felnevelték az örökbefogadó szülők, vagy az erdei állatok védtek, óvták őket. Nézzük meg most a szerencsésebb gyermekek sorsát, akik saját családjukban nőttek fel. Az első fontos esemény életükben a keresztelő volt. Ezzel folytassuk a néprajzi gyűjtés anyaga alapján.

Keresztelés

„Keresztelő, akkó’ meghívták a komát, a komaasszonyt. Hát ittak rája. Vó’t amellik háznál zene is vó’t. A gyereket mindenkinek meg se mutatták, mer’ aszt montták, annak árt a szeme.”¹¹

Mi legyen a gyerek neve?

„E’vitték a gyereket megkörösztonyi, asztán aszt monták a körösztanynának:

– Lehel lesz a gyerek neve.

Odaérnek a templomhó’. Kérdi a pap:

– Mi lesz a gyereknek a neve?

Gondúkodik a körösztanya, aszongya:

– Fújj meg. – E’könyve’ték, hogy: Fújj meg. Hazaértek.

– Jajj, gyere kislyányom! Ugye megfáztá’. Ugye akkó’ asztán még nem szó’tál? Gyere kislyány.

Gondó’kodik a körösztanynya. Most iratta ű be.

– Körösztanynya! Mér vagy ollan. Botra támaszkodva, mér’ gondókocc annyira? Szóva’ el nemfelejtetted a gyereknek a nevit?

– De – aszongya – el.

– Mit irattá’ be?

– Fújj meg!

– Nem aszt montam én. Asztat mon’tam, hogy Lehel.

– Lehűj rá, vagy fújj meg, ollan mindegy.”¹²

JÁNOS: Erről jut az eszembe. Öregapám mesélte, valamikor régen az egyik barátjának gyereke született. Elvitték megkeresztelni. Módos család volt. Odaértek a templomba. A gyerek, szokás szerint pólyában, a keresztanya kezében. Ott állt mellette a keresztapa is. Kijön az idős pap bácsi, egy kicsit elszállt fölötté az idő, nagyothallott és nagyon halkan is beszélt. Megkérdezte:

– Mi lesz a gyerek neve?

A keresztapa ott állt, izgett-mozgott, vakarózott. Odanéz a felesége. Rákiált:

– Bolha van a bőrödön!

Az öreg pap elmosolyodott, meghintette a gyereket szenteltvízzel, majd azt mondta:

– Legyen a neved Ödön.

¹⁰ Az istenfiú városa 61–63.

¹¹ XJM 20.66. Mórighida, Baranics Varga Gábor

¹² XJM 20.66. Mórighida, Baranics Varga Gábor

MODERÁTOR: Elhangzott, hogy nem mindenkinek mutatták meg a gyereket, mert „annak árt a szeme”. A falusi ember tudta, hogyan kell védekezni az ártó szem ellen, mit kell tenni, ha a gyerek megbetegedett.

A fürdővíz

„K: Tessék mondani, hogyan szokták keresztelni, fürdetni a gyereket?

V: Már itthon a háznál? Hát régen nem volt artézi víz, kútvízbe fürösztöttük.

K: Nem tettek semmit a vízbe?

V: Szóval szoktak tenni bele a vízbe, mikor (...) a kisgyerek. Aszt szokták mondani, tejet köll bele tenni.

K: Milyen szokások voltak, ha szemmel megverték a kisgyereket? Akkor miben fürösztötték meg, hogy elmúljon a szemmel verés?

V: Mibe fürösztötték meg? Szenes vizet szoktak csinálni neki, de aszt én nem tudom, hogy hogyan szokták. Nem. Szóval 3 szenet, 3 tüzes szenet, ilyen faszenet szoktak a vízbe tenni. Aszt szokták mondani, ha leül, akkor szóval szemmelverés van, ha nem ül le, akkor nem az a baja a gyerekeknek. Aszt szoktam hallani a régi öregektől. De énnálam nem fordult elő szemmelverés sem.

K: Azt nem szokták mondani, hogy a kisgyerekeknek az alsóneműjét fordítva adják föl rá?

V: Nem, nem tudom eszt. Mintha hallottam volna más régen így mesélni valakitől, de már nem emlékszem rá, hogy akkor nem árt neki a szem, ugye? Tényleg, ilyesmit mondtak.

K: És nem szoktak a fürdővízbe valami pénzt tenni, vagy vasdarabot?

V: Nem tudom, nem emlékszem, hogy eszt hallottam volna.

K: A gyerek pólyájába nem szoktak pénzt tenni? Azért, hogy egész életében mindig legyen pénze neki?

V: Nem tudom eszt, erre nem emlékszem.”¹³

Szenes víz

„K: Hogy szoktak védekezni a rontás ellen?

V: Szenes vizet csinyátak neki. Asztán akkó’, ha leű’t a szenesvíz, akkó’ meg vó’t rontva. Ha nem ű’t le, akkó’ nem, nem vó’t megrontva.

K: Hogyan csinálták ezt a szenes vizet?

V: Szikrát tettek bele. Asztán valami mondóka vó’t, de én asztat nem tudom. Parazsat tettek a vízbe, ha az leű’t. De valami tulajdonsága vó’t neki, mer’ az egyik leű’t, a másik nem ű’t le a vízbe.”¹⁴

Fürdővíz

„V: Csiná’tak szenes vizet amikó’ a kicsi sokat sírt. Akkó’ szenesvizet csinátak neki, osztán megmosdották.

K: Azt honnan lehetett tudni, hogy megrontotta a szem?

V: Aszt mon’ták, leül az a vízbe.

V: Alsóruháját tették rá fordítva. Kifordítva atták rá az alsóruháját. Aszt mongyák, akkó’ nem árt meg neki a szem.

Fürdővizet csiná’tak. Kilenc kútból vittek vizet, de az illetőnek nem szabadott szó’ni, aki ment a vízer’. Attó’ hiába kérdezték, minek viszi a vizet, a’ nem szó’t, semmit se szó’t. Akkó’ asztán vittek kilenc sírrúl füvet, kilenc fárul ágat. Összefőzték, abba fürösztötték meg a gyereket.

¹³ XJM 26.66. Dör, Villig József

¹⁴ XJM 26.66. Dör, Villig József

V: Az én öcsémet is megfürdették. Az is nagyon beteg vó't. Amikó' már forrt neki a fürdővize, már nevetett. Hogy haszná't neki, hogy mi haszná't, aszt nem tudom.”¹⁵

Ónyöntés

„V: Nekem meg ónyát öntöttek. Az is eszembe jutott.

K: Mit?

V: Ónyát. Az édesanyámtól szeginytől aszt hallottam, hogy kicsike kis lány vó'tam. Asztán megije'ttem a pujkától. Akkó' asztán éjjel ugye nem tuttam alu'nni. Sikongattam. Aszt kiabá'tam: Megesz a kepete.

K: Mi az a kepete?

V: Nem tudom. Fekete, igen, fekete. Csakhogy nem tuttam kimondani, hogy fekete. Megesz a kefete, a harisnyánkban van a kefete. Sikongattan, eszt úgy hallottam szeginy idesanyámtól, hogy én nem emlékszem rá, mer' kicsi vó'tam – hogy egészen megmerevedtem. Asztán akkó' ónyát öntöttek valahogy a rosta alatt. Én nem tudom, hogy kicsoda.

K: Mi az az ónya?

V: Óny, ón, aszt öntötték meg.

K: Hogyan öntötték meg?

V: Hogyan? Fő'o'vasztották, asztán akkó' rostát fogott az öreg néni. Valami ilyen jó öregasszony vó't, aszt hallottam. Asztán rostán öntötte keresztül valahogy a karácsonyi, karácsonykor aszt rá szokták tenni az asztalterítőt az asztalra. Ahogy a karácsonyi abrosszal takarta le magát. Az alatt öntötte meg. Asztán kigyűtt a pulykaforma, ollan borzasra megfagyott az a folyadék, amit ótott. Vizbe öntötte bele.

K: Az ónyöntést csak karácsonykor szokták?

V: Nem, amikó' baja vó't a gyerekek.”¹⁶

Ólomöntés

„K: Tetszett valamit hallani az ólomöntésről?

V: Csak annyit, hogy egy asszonyt elhi'tunk. (...) Monták, hogy öntessünk ólmot, mer' a gyerek megije't. Megpróbá'tuk. Kiöntenek. (...) Törökné vó't. (...) Nem. (...) De, Törökné. Hát asztán ugye a gyerek meggyógyú't. De hát attó'-e, a' se tudom.

K: Nem tudták, kitől ijedt meg a gyerek?

V: Dehogyan, (...) hogy a gyerek mitő' ije't meg. Mikó' az álmot meglátták, (...) akinek lett öntve, kislányomnak. Nagyobbik vó't a gyerek, akinek gyűtt ki, asztán nem lett jó a kislyán, ijedezett.

K: Mi alatt öntötték az ólmot? Hogyan öntötték?

V: Leterítette az asszony ruhával magát.

K: Milyen ruhával?

V: Valamillen karácsonyi abrossz, vagy mi.

K: Azzal a vízzel, amiben ólmot öntöttek megmosták a kisgyereket?

V: Meg, szemközt mosták meg.

K: És csak az arcát?

V: Csak.

K: Miért mosták meg?

V: E' lett vó'na az orvossága.

K: Ez volt az orvosság?

V: Igen.

K: Mi lett az ólommal?

¹⁵ XJM 19.66. Mórichida, Bodor Sándorné

¹⁶ XJM 19.66. Mórichida, Réce Sándorné

V: Játszottak vele.”¹⁷

JÁNOS: Tudom, hogy a moderátor mondta, nem kell megmagyarázni a dolgokat. de úgy érzem, most mégis szükséges némi magyarázat. Az ólomöntés lényege az volt, hogy megmutatta, mi okozta a betegséget, mitől fél a gyerek.

Ha már megszületett a gyerek, megvolt a keresztelője, kigyógyították a betegségekből, akkor szép lassan kezdett felcseperedni. Néha-néha játszottak, de dolgoztak is.

Kislányból nagylány lesz

„K: A kisgyerek (...) mit szokott játszani?

V: Melliknek millen játéka vó't. Vó't amelliknek csinyáta rongyból babát abba az időbe. A' vó't a mindene.

K: Hány éves korig játszhattak a gyerekek? Mikor mentek el dolgozni?

V: Mikó' kimarattak az iskolából. Szegődtették gulásnak.

K: Hány éves korban?

V: Már 10 esztendősen e'szegődtették.

K: A kislányok hogyan játszottak?

V: Űk babáztak.

K: A lányokat mikor fogták be dolgozni?

V: Má' mikó' az iskolának vége lett, akkó' libákat örözték. Azok a libákkal foglalkoztak. A gyerekek, meg a birkákat örözték. E'szegődtették a szomszéd faluba, amíg iskolába nem köllött menni.

K: Volt legénnyéavatás. Lánnyá avatás nem volt?

V: Nem, nem vó't

K: Hogyan lehetett megállapítani, hogy ez nagylány és nem kislány?

V: 16 éves (...) akkó' má' oda mert á'nyi a táncosok közé. Abból lehetett megkülömböztetni. E' má' nagylány, mer' oda mer á'nyi a táncosok közé.

K: Legénnyé avatás mikor történt meg, hány éves korban?

V: 15, 16. Mellik hogyan fejlődött.

K: Volt valami feltétel, hogy jól kellett kaszálni?

V: Nem nem vó't. Ollan kikötés nem vó't.”¹⁸

Kánya, kánya gyerekjáték

„Kánya, kánya mit rakod a tüzet? – Össze szoktunk kapaszkodni, az egyik gyerek fogta a másiknak a ruháját. Ezért szokott (...) szidni bennünket a tanító bácsi, hogy letépjük egymásnak a ruháját.

– Csibét akarok lopnyi – megin' a másik aszt mongya rá:

– De nem adom ám.

– De lopok ám! – Mer akkó' hátú'ró' ellopta a ruhát. Ennyi vó't az összes játékunk. Egymás elejibe köllött állni és fogtuk egymás ruháját.”¹⁹

MODERÁTOR: A gyerekből lassanként fiatalember lesz. Elérte azt a kor, amikor már kocsmába mehetett, de ennek ára volt. Legénnyé kellett avatni.

¹⁷ XJM 19.66. Mórichida, Bodor Sándorné

¹⁸ XJM 20.66. Mórichida, Baranics Varga Gábor

¹⁹ XJM 19.66. Mórichida, Bodor Sándorné

Keresztelő befizetés

„Szóval 15 éves vó'tam amikor a legénykeresztülőt befizettem. Addig, míg be nem fizettem, minden este, ha kimentünk az uccára, fiatal suhancok vó'tunk, a nagyobb suhancok mindig megvesszőztek bennünket. Hajsztak, hogy fizessük be a keresztülőt.

Asztán, amikor egy szép napon, multság alkalmából a keresztülőt befizettük, választottunk egy keresztapát a nagyobb legényekből. Az a keresztapa minket elhít a lányos házakhoz, bemutatta, hogy már mi is legények vagyunk. Belekerű'tünk a legénysorba, mer' megfizettük már a keresztülőt, a legénybelépőt. Így asztán vége lett annak, hogy minket vesszőztek vó'na, vagy este kergettek vó'na, azér', hogy mi suhancok az uccán járkálunk.”²⁰

Legénnyé avatás

„K: Mikor kezdtek el legénykedni a fiuk?

V: Hát ugye amikor kimarattak az ismétlőből.

K: Hány éves volt?

V: 15.

K: Akkor (...) befogadták a legények közé?

V: Hát akkó', mikó' befizették a keresztülőt.

K: Kinek kellett befizetni?

V: Minden fiúnak vó't keresztaptya.

K: Ő választotta?

V: Hát ugye nem tudom, hogy ki választotta. Hát ugye aki ismeretségbe vó't. Asztán akkó' e'mentek a kocsmába. Akkó' a keresztapa fizetett neki. Jó berugatták.

K: A keresztapa fizetett a legénynek?

V: A keresztaptya annak a kislegénynek.

K: A keresztapa idősebb legény volt, nem házas?

V: Nem, nem. Idősebb legények, 18-19-20. Hát utána bementek a kocsmába, mer' addig nem mehetett be. Nem, mer' nyakon csapkották.”²¹

Legénnyé avatás

„V: Hát annyi vó't belüle, keresztülőnek mon'ták. Fizetni köllött, nem tudom, 10 liter bort, vagy mennyit. Asztán úgy léptették legénysorba. Most má' szabad vó't a lányokkal is beszini.

K: A gyerekből mikor lett legény? Hány éves korba?

V: Ollan 16-17 éves korban.

K: Hogyan tudták, hogy az legény?

V: A kollégái, a pajtások, aki már idősebb vó't – tuggya. A fiatal 17 éves má' szeretett menni a kocsmába vagy multságba. (...) Addig nem engették, míg a keresztülőt be nem fizette. Egy szép napon, akko' hárman-négyen összefoktak az uccabeliek. Asztán akkó' fizették a keresztülőt.

K: Ez mikor volt?

V: Tavasszal legjobban. Tavasszal szokott lenni, húsvét tájban.

K: Nem kellett előtte dolgozni?

V: Nem mer' aszt megtanúta itthon a szüleitől. Már 17 éves korba, aki életképes, az tud dolgozni.

K: Jól kellett tudni kaszálni?

V: Köllött ám. Mikó' 17 éves vó'tam, masina mellé á'tam én is. A cséplőgép mellett.

K: Mondtak mondókákat?

²⁰ XJM 31.B.67. Szany, Nagy Istvánné

²¹ XJM 31.B.67. Szany, Bögöl Mihály

V: Nem csak becsípették, e'kisérték a lyánhó', mer akkó' még a lányokho' jártak a legények. Avval huncutkottak, nem hogy tudom én, hogy mit csináltak.²²

Első legény, legénycéh

„K: Beszéljünk a legénycéhről!

V: A legények céhbe tömörültek. Közösén megvették a vendéglőstől a bort, közösén támogatták a zenészeket, asztán elszámoltak.

Bekörösztlés:

Asztán meg úgy szoktak, hogy ilyen fiatal legények, azokat, akik addig még gyerekszámba mentek, vagy hát a legények még nem vették be maguk közé. Asztán búcsúkor befizettek – nem tudom mennyit – keresztülőnek mondták. Befizették a keresztülőt, asztán nem kergették el a táncosok közül. (...) Akkor már szabadott nekik udvarolni.

K: Hogyan szokott lenni a bekörösztlés?

V: Egy ilyen fiatal 5 liter bort fizetett, asztán a keresztapák, az öregebb legények azok voltak a keresztapjuk mindegyiknek. Egy szivart kaptak, asztán viszonzásul mindegyik gyerek adott egy szivart a keresztapának.

K: Hány éves korban volt a bekörösztlés?

V: Olyan suttyó 15-16 éves korban. Tulajdonképpen az volt a mércéje, hogy tud-e már kaszálni, elbírja-e a zsákot. Ha egy zsák búzát elbírt, akkor már legény volt.

K: Itt a faluban volt első legény?

V: Hát csak úgy mondjuk magunk között, akinek mindenki szót fogadott.”²³

Jóska bácsi bekörösztlése

„K: Hogyan történt a bekörösztlés?

V: Hát szóval, aggyon Isten, jó körösztapám lehessen. Uton-utfélen találkozzunk. Meg így, meg úgy.

K: Jóska bácsit nem körösztlötték be?

V: Dehonnem. Hát úgy énnekem is keresztapát köllött választani. Még vannak máig is ollanak, akik körösztlű'tek, azok má' a gazdaságná' lettek körösztlű've. De a legény azonban akkó' má' kimehetett az ember az uccára, de addig nem.

K: Mehetett a lányos házakhoz is?

V: Ja. Az mehetett, hová akart. De csak óvatosan. Mer' kapott, (...) nem mulatott, mer' akkó' rájuk szó'tak.”²⁴

Bekörösztlés

„V: Vó't ez a szokás, hogy mikó' kimarat iskolából, asztán 16 esztendőt még el nem érte, nem járhatott az uccán este. Hát akkó' asztán búcsúkö', illen nevezetes ünnepkor befizették a körösztlőt. Akkó', akik ott vó'tak, mekkérdezte a fiatal, hogy e' fogadja-e keresztapának:

»E'fogadlak keresztfinak.« Akkó' asztán erre ittak. Akkó' asztán kocintottak, együtt ittak a körösztapáva'. Ilyenkó' legtöbbszö' be szoktak rugni a legények.

K: Volt első legény?

V: Vó't.

K: Ki volt az?

V: Mikó' mellik. A' szokta megfogannyi a cigányokat, a muzsikásokat.

K: Ki szokta szervezni a bekörösztléseket? Az első legény?

²² XJM 29.67. Szany, Heles Imre

²³ XJM 26.66. Dör, Villig József

²⁴ XJM 23.66. Sobor, Németh János

V: Nem. Mindenki választott magának fiút. Ott vó'tak az idősebb legények, hát ott választották ki közülük, hogy mellik kit.

K: Gábor bácsi is volt keresztapa?

V: Nem, akkó' má' me'szünt. Nekem még vó't keresztapám, de osztán m'szüntek ezek.

K: Nem köpték a keresztfiut szemközt borral?

V: De, igen. A vó't a körösztlés. Szomszéd faluban vó't a körtánc. Karéjnak mongyák, de minálunk nem szokás.²⁵

A gyerekből legény lesz

„K: Hogy lett a gyerekből legény?

V: Hát az bizony csak úgy ment, amikó' a 16, 17 vó't, e'vitte, akkó' bekeresztőködött. Ugye a nagyobb legények keresztapának vállaltak el, de természetesen bizonyos mennyiségű minden egynek köllött...

Asztán ugye monták hogy – nem is tudom, hogyan – »E'fogadom keresztapának«, hát szóva' így keresztet'ték, de nem is tudom e'meséni ollan kis verseket montak. Én ugye, én nem igen vó'tam köztük. Én úgy is tuttam legény lenni.

K: Sipos bácsit is bekeresztelték?

V: Be.

K: Mesélje el, jó részletesen.

V: Nem is tudom.

K: Akkor én kérdezek, akkor talán jobban eszébe jut. (...) Hogy hívták azt a gyereket, aki már nem gyerek, de még nem legény?

V: Aszt monták, e' suhanc.

K: No és lányoknál hogy hívták a suhanc korú lányokat?

V: Még kiskorú.

K: Most a suhancokat avatták föl legénynek, bekörösztlték, ahogy maga mondja. No, mikor szokott lenni a bekörösztlés, milyen alkalommal?

V: Ősszel vó't a', úgy október elején.

K: Miért éppen akkor?

V: Mer' akkó' a parasztyerek is ráért.

K: Meg a szüret is akkor volt? Hol tartották a bekörösztlést?

V: A vendéglőbe, itten a falú vendéglőjébe.

K: Amikor magát bekörösztlték, akkor maga hogy került oda a társaságba?

V: Igen, a kollégákka' összeszövetkeztünk, (...) megbeszé'tük egymás közt, (...) választott keresztapát az idősebbek közül.

K: Maga is választott?

V: Választottam valami végett, de vó't ollan, akinek tíz is. Nekem is vó't talán húsz keresztfiam később. Hogynem, hát ugye e' egy régi szokás, de most már megszűnt.

K: Mikor szűnt meg?

V: Mikó'? Az első háborúkó'. Utána, na még nem igen vó't, egyszer-kétszer talán, lehetett úgy 20-25-be.

K: Sipos bácsi, amikor bementek a kocsmába a barátjával, mert ugye összebeszéltek, mit csináltak?

V: Benn ú'tek a legények. Azok is külön, mink is külön. Asztán ugye egy kis multság lett. Mentek úgy sorába, kérdezték: »E'fogad-e keresztapjának, vagy keresztfijának?« Viszont, é' meg: »E'fogadom.« Asztán akkó' hogy is mongyam, nem tudom, mit is szoktak mondanyi.E'felettem.

K: Mi volt a bekeresztelés?

²⁵ XJM 20.66. Mórighida, Baranics Varga Gábor

V: Hát pálinkafélét ittunk.

K: Pálinkát?

V: Pálinkát. Asztán ugye megkínáta keresztaptyát, asztán ivott egy kicsinyt, osztán ráfűjt. Evvel keresztűt.

K: Pálinkát fűjt a keresztfia arcára a keresztapa?

V: De mán később (...) borral keresztűtek. Régen pálinkáva'.

K: A suhanc meg a legény között mi volt különbség?

V: Asztán a' vó't a különbség, hogyha nem köröszűködött, nem mehetett ki az uccára, már későn, vagy kocsmába se mehetett. Asztán (...) bemehetett.

K: Lányokhoz járhatott?

V: Nem.

K: Cigaretázhatott a suhanc?

V: Akkó' má' cigaretázott. Meg előbb is. Arró' már nem vó't szó, mikó' cigaretázott. Sutyiba.

K: Az utcán nem?

V: Nem, nem, de rágyútott, ahun nem látták, (...) de már 16-17 évesen szíta már.

K: A legényeknek volt felügyelete a suhancok fölött?

V: Hogyne, hát ugye pártfogásuk vó't, hogyha valamellik másik ki akarta takarítani, nem tutta, hogy má' beköröszűködött. E' meg szót, nem szabad eszt.

K: Volt itt a legényeknek vezetőjük?

V: Nem lehet mondani.

K: Mi az az első legény?

V: Hát az minálunk nem történt. Nem vó't első legény.

K: Legénybíró sem volt?

V: Senki. Itt ugye első legínyről szó se vó't, itt mindenki legíny vó't.

K: A bálakat ki rendezte?

V: Hát ugye a legínység, a kocsmáros is beleavatkozott.

K: Szóval a kocsmárossal együtt? A beköröszűtlés után mennyire változott meg a legények helyzete, illetve a suhancok helyzete?

V: Hát ugye semmivel se. Csak hát e' vó't a divat. Megcsiná'ták.

K: Mindenkit felavattak, aki elment a kocsmába, vagy volt annak valami feltétel?

V: Nem, mer' vó't ollan, aki nem tartotta magát legínynek, a' kimarat. Csak aki bejelentette, hogy egymás között.

K: Szóval ez aszerint ment, ki hogy tartotta magát legínynek?

V: Úgy van. Vó't egy kicsit ollan, aki nem élt illesminek, hát a' e'hanygó'ta, de ezér' nem bántották sehun. Utóvégre bemehetett a kocsmába.

K: Volt-e olyan, illetve mondtak itt a faluban, az a legény, aki kaszálni tud, vagy meg tudja rakni a szekeret, vagy ki tudja kalapálni a kaszát. Volt-e ilyen?

V: Hát ugye, nem mondhatom. Itten arról szó se vó't.

K: Mit gondol, miért beköröszűtlés ennek a neve?

V: Csak azér', mer' akkó' lett legíny, akkó' vó't legíny! Nem eresztették oda, ahol legíny lehetett vó'na, az idősebbek.

K: A suhanc korú legényke járhatott- e lányhoz?

V: Járhatott, ha vó't neki ollan, de ugye még fiata' vó't, nem merészkedett ám.”²⁶

²⁶ XJM 19.66. Mórighida, Sipos Sándor

Természetfeletti lények

Boszorkányok

MODERÁTOR: Ha a gyerekből legény lett, bemehetett a kocsmába. Menjünk mi is, és együnk valamit! Átmentünk. Leültünk. Elég sokat kellett várni, míg megjelent egy idősebb asszony. Elég kényszeredetten viselkedett. Egyszer csak megszólalt János: „És még azt mondják, nincsenek boszorkányok! Pedig vannak. Íme!”

„a strigákról (boszorkányokról) pedig, mivel nincsenek, semmi emlékezet ne legyen.”
Kálmán Király Dekrétumainak Első Könyve 57. fejezet a boszorkányokról.

A boszorkány ráült a szájára

„Aszt hallottam, hogy az egyik kolléga a másik uccába összejártak istállóba – tuggya – téli időbe. E’beszégettek. Illen legények (...) vó’tak. Asztán a szomszéd legények beszé’tek a boszorkányságról, ki mit hallott. Egy aszongya, ű nem hiszi el, hogy boszorkány is van. A másik meg erőttette. Van boszorkány. Igen huncut vó’t az a másik. Asztán megleste, mikó’ lefekütt. Az istállóba vó’t a hálóhele nekije. Már jól alutt. Belopózott az istállóba, asztán letó’ta a gatyáját, ráű’t a szájára:

– Jujj, megfulladok, jujj, megfulladok! – A’ meg mozgatta a valagát neki a szájánál. Egyszer csak otthatta csöndesen. A’ meg utána nem mert kimennyi. Boszorkány vó’t!

Hát nem hitte el, hogy boszorkány van. Erő’tette, hogy boszorkány ütet megnyomta az éjjel. Illen dó’gok történtek.”¹

Lánccsörgetés

„Szóval, amikor kicsinyek voltunk, édesapámék össze szoktak gyűlni esténként hárman-négyen. Ezt igen sokszor elmesélte. Gulás volt Hecs Pálnál. Most Orci Dénes lakik abban a házban. Aztán összebeszéltek ilyen suhancok, hogy éjjel valahogyan bemennek valamellik kertbe almáért. Aztán közben az a gyerek sokáig gyűtt, elbólintott, a jászolba lefekütt. Mer’ csak úgy beledült – szoktuk mondani – hogy úgy belehasalt a jászolba. Egyszer csak belenyalt a bornyú az arcába, aztán fölébre’t, nem tutta hány óra van, s a gyerek nem gyűtt – gondúta, e’ment haza. Aztán ahogy e’gyűtt a templom előtt, mer’e’kerüte a templomot, akkor hall egy nagy éneklést. Azt mondja, hogy mikor a prosekció ment, azt énekelni szoktak, nagy éneket hallott. Akko’ bement arra a zsidó házba, a zsidó ház udvarán akkor egy emberrel, a nagy emberrel találkozott. Ott is hát ismertünk egy Jámbor Istvánt, még én is emlékszem rá, akkor, de akkor már régen volt, én arra már nem emlékszem, ja az egy másik Jámbor István volt. Mer’ akkor már ő azt mondta, hogy meghalt. Aztán hogy ő is azok közé ment. Ő mondta nekik: »István bátyám, nem hallja micsoda éneklés van az uccában, hát arra a templom felé?« Azt mondja: Őneki nem szól semmi. (...) Valami lánc zörgött nála, akkor igen megijedt, visszagyűtt. Nem ment arra haza, hanem erre. Akkor meg itt a Móni néni üldögélt a küszöbön. Akkor attul főhajtotta a fejit: Hallja micsoda ének van az uccába? Akkor meg aztán annak a halott arcát látta. Megijedt, hazaszaladt. Akkor ráborult az ágyra. Édesanya hiába kérdezte: »Mi van?«

Erre elmesélte, reggel elmesélte mi történt vele.”²

¹ XJM 29.67. Szany, Heles Imréné

² XJM 26.66. Dör, Villig József

Megnyomta a boszorkány

„K: Mit meséltek a boszorkányokról régen?

V: Meséltek a boszorkányokról olyant, hogy valakit megnyomott.

K: Az hogyan volt?

V: Hát én akkor kislány voltam, az én időmben itt szolgáltam egy öreg néninél. Éppen bent aludtam, mert tél volt, ott aludtam vele. Igen jajgatott az éjjel, hogy valamije fájt, mit tudom én, aztán nem akartam fő'ketenyi, mer' jóformán féltem is, hogy annyira jajgat. Fiatal kislány vó'tam. És aztán reggel montam neki, hogy mennyire jajgatott. Aszt monyja hát: Miér' nem keltettem ütet, nyomta a boszorkány. Akkor megijedtem, meséltem édesanyámnak, hogy én nem alszom ott többet. Mer' aszongya, a boszorkány nyomta.”³

Tüzes csóva

„K: Lidércekről nem meséltek?

V: Lidércekrő? De azokról is.

K: Ki a volt az a lidérc vagy ludvérc? Hogy ismerik a faluban.

V: Aszt mondják ludvérc.

K: És mi volt ez tulajdonképpen?

V: Hát aszt szokták mondani, hogy egy hosszú, hosszú, mint egy nyomott olyan hosszú valami.

K: Láng vagy tűz az? Micsoda?

V: Hát én nem tudom, hogyan volt az. Kislány voltam. Én is láttam, úgy emlékszem ennek a Miska bácsinak, akinek az öregannya itt lakott, a szomszédunk volt. (...) Akkor édesanyám fogta a kezemet, kezemet fogta úgy, még mintha most is látnám a levegőben, magasan a háztetőn fölül, (...) vízszintesen. Az olyan jó hosszi. Jó hosszi volt, másfél méter az emlékezetem szerint.

Asztán az a Mari néni, a vó't a neve. Kiabála neki, de nem szabad mondani. »Te bűdös, hol voltál, amikor köszüs sarunkat fölfeszítették?« – aszt mondta. Asztán a meg potyogtatta a szikrát. Arra emlékszem, de hát eztán most is még mondom a gyerekeknek, aszt mondom, hát nem boszorkányság. Láttam én, mikor kislány voltam, emlékszem rá, de most a jó ég tudja felfogni, hogy mi lehetett.”⁴

Náni néni

„V: Jaj, dehogynem. Az a Náni néni szintén. A másik uccába lakott a lánya, oda ment férjhez, ahol bejövünk a faluba a műúton. Asztán sokáig el szokott az beszélgetni, asztán egyszer egy fekete macska szóval hozzácsatlakozott. Asztán nem hagyta el, amíg haza nem gyött. Asztán amikor bement a konyhába, akkor meg valamit mondott neki, de a nem ment be utána a macska, de aszt már e'felejtettem, mit mondott. Mon'ta Náni néni, hogy mit szokott mesélni, hogy mit mondott neki az a macska. Szóval a szentül aszt hite, hogy valamilyen boszorkány vó't. Még kislány vó'tam, emlékszem rá, mer' olyan jó emlékezőtehetségem van.”⁵

Lólábú legény

„K: Meséltek olyat, hogy egy fekete és fehér bika viaskodott?

V: Garabonciás diákról szoktam hallani, de arra már nem emlékszem, mit. Garabonciás diák. Édesapám nem tudom, hogy csak magától szokta szegény, mer olyan jó huncut ember vó't, szokott olyat mesélni, hogy a leányhoz járt a legény. Csak soványkodott, csak soványkodott a leány, nem tutták mi baja lehet. Asztán egyszer az asztalnál ültek, leesett valami. Asztán a

³ XJM 26.66. Dör, Villig József

⁴ XJM 26.66. Dör, Villig József

⁵ XJM 26.66. Dör, Villig József

leánynak az apja lehajolt érte, akkor látta, hogy a legénynek lólába van, és akkor jöttek rá, hogy ludvérc. Hát szóva' ilyeneket meséltek az öregek.

K: Olyanról tetszett hallani, hogy levágtak egy fekete tyúkot és egy boszorkány vagy egy idős nő meghalt?

V: Erre nem emlékszem.”⁶

Rontás

„Abban az üdőben rontottak. Hát boszorkányok vó'tak. Hát megrontották. Úgyhogy ha valaki nősü'ni akart, hát e'ment ahhó', akit tudott. Megrontották. E'ment, akit akart. Hát asztán a másik meg ment, hogy hogyan járt. Mer' valahol Marcalfőn vó't a tudós. Hát hogy ű hogyan járt? Miér' nem gyüttél előbb? En elintéztem vó'na. Mer' – aszongya – bó'dog nem lesz soha. Nem is lett a' életibe.

K: Kit tartottak boszorkánynak?

V: Öregasszonyokat. Öregember is vó't. (...) É'félkó' van a boszorkányok órája. Hajnalig marathattak. Az első kakasszóig.

K: Rontás ellen hogyan lehetett védekezni?

V: Nemigen lehetett, hacsak az illető nem ment, aki többet tudott, mint a'.”⁷

Boszorkánytej

„Az árpási mó'nár igen szerette az aluttejet. Aszongya az egyik bácsi, aki őrleni vitt a malomba:

– Maga aszt megeszi? Boszorkányszar!

– Ne beszíj! Mer' hozzád vágom eszt a köcsögöt. – Csak ette tovább.

Aszongya ű:

– Ide figyeljen! Győződjön meg rúla és feküggjön ki a fogas borona mellé a gádorba.

Szembe a pinceépülettel, épületje vó't. Ott vó'tak a tejes fazokok felaggatva a pó'cra. Kifekszik. E'te't egy vagy két nap. Harmadik nap még akkó' sem vó't semmi jelenet se. Hát megy a bácsi megin' a malomba. Mongya:

– Nem vó't semmi!

– Feküggjön ki még két éccakára.

Kifekü'tt még két éccakára. Hát csak három asszony nagy edényekkel megjelent. Mennek. Meglibbenti a szoknyáját. Kivágódik az ajtó. Az egyik szette le a fazokokat, atta a másiknak. Burogatta ki, atta, a' meg csináta teli a fazokokat. Rakta vissza a helire, Hát regge' felébred a mó'nár. Mer' mikó' kiburogatták a fazokokbú' a tejet. Körű'néznek. Becsuktyák az ajtót. Nicsak, a borona alatt valaki fekszik.

– Gyere ki onnan gyere ki – mongyák.

– Köszönd az istennek, hogy nem bújtál, mer' széttéptünk vó'na. De mos' má' szerencséd, hogy lejárt az időnk. Mennyi köll.

E'vitték a tejet. Másnap a mó'nár felébbrett, a' vó't neki az első, falhó' vagdosta az összes fazokot. Többet nem ette meg az aluttejet.”⁸

Boszorkány temetése

„K: Ha egy boszorkány meghal, a koporsója alatt egy fekete macska van. Ez igaz?

V: Viharos idő vó't akkó', mikó' boszorkánt temettek, (...) vagy kutya (...) vagy macska (...) asztán ott maradt a sírnál. Nem lehetett e' zavarnyi a sírtúl. Öregapám aszt mon'ta, az egyiknél fekete macska, a másiknál egy boncos kutya.”⁹

⁶ XJM 26.66. Dör, Villig József

⁷ XJM 23.66. Sobor, Felcser Mátyásné

⁸ XJM 20.66. Mórighida, Baranics Varga Gábor

⁹ XJM 20.66. Mórighida, Baranics Varga Gábor

Védekezés gatyamadzaggal

„Én csak aszt hallottam, hogy a boszorkányok e’jártak nyomni. Bement a kulcslikon. Asztán mikó’ észrevették, boszorkán van a szobába, hama’ bekötötték gatyamazzaggal az ajtót. Körösztebe támasztották. Amit ott leltek idegen a szobába legyikúták.

Az egyik öregasszony is haldoklott, már 80 esztendő vó’t. A másikat megnyomta a boszorkán:

– Aptya, aptya! Hama’. Kösse be gatyamazzaggal az ajtót!

Bekötötték az ajtót. Hát e’ nagy macska vó’t az ágy alatt. E’metszették a macskának a nyakát, regge’re meghót az öreg mama. De az öreg mamának nem vó’t e’vágva a nyaka. Ha gatyamazzaggal kötik be az ajtót, nem tud kimenni a boszorkán. Az a titok. Mással hiába támasszák, azzal kimenekül. (...) A boszorkán tud változni. (...) Tud testet cserényi. (...) Me’feji a tehenet éjjel. Akkó’ nem aggya le a tejet másnak, csak üneki.

Minálunk is az unokatestvérem, mikó’ füstó’ték a tehenet. (...) Adott valami kenőcsöt a tudós, amit rá köllött tenni a parázsra.”¹⁰

Szitakéreg

„Nem tuggyuk, ki a boszorkán, mer’ álnéven szerepel mind. Állítólag egy szitakéreg van kiakasztva, de más nem lássa meg, csak a saját boszorkán. Szitakéreggel van megjelölve. (...) Valami eszköze vó’t. Söprűnyélen lovagó’t, meg macskán, meg kendervágón.”¹¹

Kovácsinas

„Ez is egy mondóka, hogy kovácsinason szokott lovagó’ni a mesternek a felesége. Panaszkodott a segidnek, hogy üt mindig éjjel hajszejük. Aszt mongya:

– Amikó’ hozza a kantárt, amikó’ fő’ akar kantározni, akkó’ kapd el a kezit, asztán húzd a fejibe a kantárt.

De mindig elalutt a gyerek, amikó’ a’ ment. Hát a segid rázza, mer’ é’fáltájba szoktak mennyi a boszorkánok, rázza a segid.

– Ne aluggy, ne aluggy!

Egyszer csak valami csöngetést hallanak. Hát a gyerek figyel, akkó’ má’ kiment az álom a szemiből. Figyel. Me’jelenik a meiszterasszony. Kantározni akargya a gyereket. Visszadugta fejét a kantárra. Hát e’ szép ló á’tt.

– Fogd a lovat, gyerek! Megpatkól’uk.

Tüzet gyú’tott a kovácssegid, megpatkó’ták a lovat, mind a négy lábát. Mászó’ reggel mindig ki szokott szó’nyi a kovácsnak a felesége, gyűjjenek be reggelire. Akkó’ regge’ nem szó’t ki. Hát a mester már elunnya várni, mikó’ hijja be őket.

– Gyertek, gyerekek, mennyünk be. Nem tudom, mi van evve’ az asszonnyal, hogy nem szó’, hogy mennyünk reggelizni.

Bemennek, az asszony igen betegen fekszik az ágyon:

– Jajj, jajj! – A mester mérges vó’t.

– Mi van veled?

Lerántya a dunyhát, hát kezin-lában mindenho’ patkó. A feleségit patkó’ták meg. Tutták, hogy boszorkán jár oda, de aszt nem tutták, kicsoda! Hát a kovácsmesternek vó’t a felesége.”¹²

Hajlevágás

„Aszt a Papp Mihál bácsi erősítette, hogy a boszorkányok három lánynak lemetszették a haját. Mihál bácsi aszt monta, hogy való igaz, mer’ az ő házánál a Rozinak is lemetszették a haját.

¹⁰ XJM 20.66. Mórighida, Baranics Varga Gábor

¹¹ XJM 20.66. Mórighida, Baranics Varga Gábor

¹² XJM 20.66. Mórighida, Baranics Varga Gábor

Egyszerű ollóval. Oszt lemetszette a haját. Hát eszt igen sokszó' beszíte Mihál bácsi. Való igaz vó't."¹³

Boszorkány és a lánya

„Aszt mongya Kati néni a fiatalembernek, hogy:

– Mér' jársz te avval? Kapsz te másik lányt is. Boszorkány lány meg az annya is. Egyszer maraggy ott, (...) aszt megtudod, hogy boszorkányok-e vagy nem. – Ott maratt a legény.

11 óra. Már akkó' tipródott az öreg mama is, a leánya is. Gyűnnek, mennek körbe az ajtón. Odaért az idő, nekik mennyi kő' gyűlésre. Hát be'űnek a bokritba, kivesznek egy dobozt, megkenyi mindkettő a hónajját, hogy:

– Hipp-hopp, ott leszünk, ahun akarunk!– A legíny meg út a tulikba. Kiröppentek az ablakon, é'mentek. Fé't a legény, ott már egyedül lesz. Ű is e'megy haza. Me'kente a dobozból a köcsögnek, a köcsögbő' a tuliknak mind a négy sarkát.

– Hipp-hopp, ott leszek, ahun akarok! – Kiment a tuli az ablakon. Röpű't oda, Gellér hegyre a boszorkányok közé. A boszorkányok mind söprűnyélen, kendervágón, macskákun lovagú'tak oda. Menekű'tek a boszorkányok, milyen különleges szerszám röpű't közibük."¹⁴

Az árpási vízimolnár

„Aszt monták a régi öregek, hogy éféli misekó', karácsonba éjjel minden malomba boszorkányok örölnek. Árpáson vó't egy vizimalom. A mó'nár aszt montta, Ű eszt nem hiszi e', Ű meggyőződik. Karácsonyeste lefekütt a nagy kerék mellé a malomba. Hát é'fél tájt igen nagy muzsikaszót hall. Táncúnak, csak úgy csattog. Egyszer csak kinyílik a malomajtó. Bemennek fő' a kőpadra. Járják a táncot széles kedvvel. Egyszer csak aszt mongya az egyik menyecske, aszongya:

– Indícsuk meg a malmot, örlünk!

Mind körű'néznek, hogy megindiccsák a malmot. Észreveszik ám, hogy anna' kerék mellett valaki fekszik. Mongya az egyik menyecske. Aszongya:

– Beledobjuk a vízbe, mer' úgyis e'beszéli eszt.

Másik menyecske:

– Nem kő beledobnyi, hadd kínlódjék, hadd éjjen.

No, olyan pallóbó' vó't hidak csinyáva. Rábábó' a vizet meríteni be. Mer' a Rábáro' hozták a vizet a környék mind. Onnan vitték a vizet. A vó't a' ivóvíz. Hát a mó'nár mindig figye'te az asszonyt, aki be akarta dobnyi a vízbe, mikó' megy az oda vizet meríteni. Bemegy ám a menyecske vizet meríteni. Elejbe áll a mó'nár:

– Na, te engem bele akartá' dobnyi a vízbe. Most én maj' beledoblak téged,

– Uram bátyám! Ne dobjon be. Olyan piros puruckát hozok magának, hogy ollan a környéken nincs.

Megkegyelmezett a mó'nár a menyecskének, mer' vitt neki piros puruckát, posztó puruckát."¹⁵

MODERÁTOR: Boszorkányok vagy azokhoz hasonló lények minden nép hagyományaiban, meséiben megjelennek.

JÁKOB: Hallgassuk meg „Mózes” történetét egy cigány népmesében.

¹³ XJM 20.66. Mórichida, Baranics Varga Gábor

¹⁴ XJM 19.66. Mórichida, Baranics Varga Gábor

¹⁵ XJM 19.66. Mórichida, Baranics Varga Gábor

Világvámosa

„Na, futottak bábaasszony után. Kihez fordulnak? A vén boszorkányhoz (...) Mit szült? Egy fiúgyermeket s egy lánygyermeket. A boszorkáné elvette ezeket, betette a ládikába, s a folyón leeresztette. (...) A (...) vízimolnár látja, hogy ládikó libeg, (...) kihalássza, (...) benne két aranyos gyermek. (...) Feltalálták a királynét, a boszorkányt pedig a ló farkához kötötték. Ahová hús esett, ott tó lett, ahová csont esett, oda hegy lett.”¹⁶

JÁNOS: Látom, szinte mindenki ismeri a kitett gyerekek meséjét, akiket a gonosz mostoha kivetetett egy boszorkánnyal.

Az aranyhajú ikrek

„Egyszer vó't egy embernek három lánya. (...) Arra mén egy (...) szép legény, (...) mind a három (...) beleszeretett. (...) A harmadik asszonya:

– Ha az én férjem vóna, (...) aranyhajú gyerekeket szülnék neki. (...)

Hát elvitte. (...) Annak a királynak egy vasorrú bába vó't az anyja. Boszorkány. (...) Hát egyszer möglöttek a gyerökök, (...) aranyhajú gyerekeket szült. (...) De hát a boszorkány (...) írt, (...) hogy hát a felesége nem aranyhajú gyerekeket szült, hanem két kutyát. (...) Az öregasszony (...) a gyerekeket mingyá (...) elásta. (...) Az asszonyt (...) befalazta (...) a király, (...) varratott ruhát (...) elvitte. (...) Ő megin elbújt a fűzfa mögé. (...) Akkó mondták a gyerekek: (...)

– Maga a mi apukánk. (...)

– A boszorkányt megin' megfogták, és a lónak a farkára kötötték.”¹⁷

MODERÁTOR: A következő történetet a cigányok mesélik, de ugyanezzel a mesével a gyűjtés során is találkoztunk.

Vitéz János

„(...) Azzal a király fogja az eleven kardját, és kettéhasítja a fiát. (...) Vásárol egy koporsót, és belefekteti. (...) Két éjszaka virrasztották, (...) aztán sor kerülne rá, hogy (...) eltemessék. (...) Négy férfi bemegy a szobába, hogy kihozzák a kisfiút. Megfogták négyen a koporsót, de sehogy sem bírták kivinni. (...) Azért, mert a drága szent Isten egy macskát teremtett a koporsójára, (...) ne tudják eltemetni, mert a macska senkit sem enged be a szobába.”¹⁸

MODERÁTOR: A hazai szerbek is ismerik a boszorkánytörténeteket.

Boszorkánymulatság

„Vó't egy asszony, boszorkányféle vó't. Minden éjjel (...) elment, senki se tudta, hova. A menyecske észrevette. (...) Úgy tett, mintha aludt vóna. (...) Az öregasszonya mestergerendához nyúlt. Vó't ott papírba valami kenőcs. Megdörzsölte vele a tenyerit. (...) A menyecske (...) megkente a tenyerit. Ő is eltávozott. Utolérte az öregasszonyt. (...) Elmentek egy köröszűtra, (...) gyűtt egy forgószél, (...) elvitte őket (...) egy borospincébe. (...) Ettek, ittak, mulattak. (...) A menyecske (...) ottmaradt, otthagyták. (...) Pár napig ott vó't a pincébe. Elment pár nap múlva a pince gazdája. Bement a menyecske, (...) elmesélte, hogy vó't. A gazda kereste, igaz-e (...) igaz, akkor elvitték az öregasszonyt.”¹⁹

¹⁶ Zöldmezőszárnya 163–176.

¹⁷ Az ördögnek adott lányok 85–89.

¹⁸ A cigány meg a sárkány 224–232.

¹⁹ Az ördögnek adott lányok 232–233.

Boszorkánypatkolás

„Vó't egy kovács. Két inasa vó't. (...) A sovány azt mondta, (...) mindig vizes vagyok éccaka, (...) kilesem. (...) Begyütt a gazdaasszony, (...) ráterített valami fehéret, (...) átváltozott lóvá. (...) Kivezette, (...) elnyargalt vele. (...) Fához kötötte, (...) ameddig a gazdaasszony bent vó't, ő addig rugdalózott (...) míg le nem rúgta magárul az a valamit, visszaváltozott, (...) újra fiú volt. (...) Mikor kijött a gazdaasszonya, rögtön ráterítette azt a valamit, (...) a gazdaasszonya rögtön átváltozott lóvá. (...) Hazáig vágatott vele (...) és megpatkolta mind a négy lábát. (...) Reggel (...) mondta a gazda, hogy nagyon beteg. (...) Megnézték, hát mindkét kezén patkó, meg a lábain is.”²⁰

VALKŰR: Jártamban-keltemben elvetődtem ír földre is. Íme, az ő meséjük:

A megbabonázott vaj

„Élt egyszer egy (...) gazdag paraszt, (...) nagy tehenészete volt. (...) egyszer csak azon vette észre magát, hogy a jószág hirtelen csúnyán leromlott, (...) a tehének (...) alig bírtak kivánszorogni a mezőre, (...) tej helyett csak vért lehetett fejni. (...) minden vajákost és javasasszonyt megkeresett, (...) de mindhiába. (...) Bryan Costigan felesége az ajtóban üldögélt (...) zaklatott állapotban. (...) Megpillantott egy aprócska öregasszonyt, (...) melegen mondta neki az „Isten hozta”-t. (...) Röviden elmondta az öregasszonynak, mi a helyzet. (...) Nagy sokára megszólalt:

– Van abból a tejből itt a házban? (...) Mutass nekem belőle egy keveset!

Az asszony megtöltött (...) egy korsót, (...) odaadta. (...) Megszagolta, (...) megkóstolta, (...) ki is köpte. (...)

– Hol az urad? (...) Beszélni akarok vele!

Rövidesen meg is érkezett.

– Szomszéd, (...) hallom, (...) sok bajod van a jószággal. (...) Mit adsz nekem, ha meggyógyítom a teheneidet?

– Amink csak van – felelte. (...)

– Én csak egy ezüst hatpennyst kérek, meg azt, hogy tegyetek mindent úgy, ahogy parancsolom. (...)

Odaadták (...) neki. (...) A vén csoroszlya előhúzott (...) egy fekete selyemszalagot, (...) mondván:

– Most eredj, és az első tehenet, amelyet megérintesz ezzel a szalaggal, tereld ide az udvarba. (...) Eridj, (...) hozzád nekem egy kis tejet minden tehéntől, (...) mind a kettőtöknek köpülnötök kell. Jól zárjátok be az ajtót, (...) ne legyen más világosság, csak a tűzé, és ki ne nyissátok a szátokat. (...)

Bryan bereteszte az ajtókat, és nekiállt köpülni. (...) Hirtelen hangos kiáltás hallatszott. (...)

– Valamit elrontottunk, egyelőre nem hat a varázslatom! (...) Itt van, ni! Nem csoda, hogy nem sikerült (...) a patkó miatt. Azonnal vegyétek le. (...)

Újrakezdték hát a dolgot, (...) ismét meghallották a kiáltást. (...) Egy vörös hajú vénasszony közeledik sebesen a ház felé. (...) Egyik szomszédjuk volt, és azt mondta, a legjobb tehene fuldoklik a tóban, (...) jöjjön, mentse meg a tehenet.

Bryan (...) követte, (...) vissza is tért. (...) Elmondta, (...) már régen gyanították, hogy a Sötétség Fejedelmével cimborál.

– Hát – mondta a vén banya (...) – nem elég, hogy lelepleztük, (...) meg is büntessük, (...) a jövőben ne árthasson. (...) Éjjel (...) egypár jó futós kutyát is vigyél magaddal, (...) ha meglátod, hogy a tehének felé sompolyog valaki, (...) uszítsd rá a kutyákat. (...)

²⁰ Az ördögnek adott lányok 235.

Elindultak. (...) Látták, (...) egy nagy nyúl ugrik ki, (...) gyorsan közeledett a tehenek felé. (...) Odaért a legközelebbi tehenhez, hamar megszopta a tőgyét, aztán ment a következőhöz. (...) Mire az utolsót is megszopta, a hasa (...) megdagadt, (...) ráuszították a kutyákat.

A nyúl sebes vágatába fogott. (...) Már látszott (...) Rachel Higgins kunyhója, (...) a nyúl (...) az ajtó felé iramodott, (...) elérte a nyílást. (...) Ekkor a legelől rohanó kutya nekiugrott, és vadul megragadta a hátulját. (...) A nyúl felsikoltott, (...) küszködött, hogy kiszabadítsa magát. (...) Sikerült, (...) de a farkának egy darabja a kutya fogai között maradt. A férfiak belökték az ajtót, (...) az egész padló vérben úszott. (...) A vén Ráchel kilehelte a lelkét. (...) Éjjel eltemették, (...) családja pedig szegyenében (...) elköltözött a megyéből.”²¹

MODERÁTOR: Ki ne ismerné Jancsi és Juliska történetét, amelyben a két gyermek megkéri a boszorkányt, mutassa meg, hogyan kell ráülni a lapátra, és így vetik a kemencébe?

A szegény lány meg a boszorkány

„Élt egyszer régen egy ember, akinek három lánya volt. (...) A lányok elmentek az erdőre (...) nyírvesszőt tördelni. (...) Eltévedtek. (...) A húguk (...) felmászott egy fenyő tetejére, (...) kutyaugatás ütötte meg a fülét. (...)

– Ahol kutya ugat, ott embert is találunk.

Egyszer csak egy kutyafej került a lábuk elé. (...) Megint felmászott egy fenyő tetejére, (...) kakas kukorékol, (...) ez jót jelent. (...) Sokáig mentek, s egyszer csak egy kakasfejet találtak. (...) Szegény húguk sírva kapaszkodott fel a harmadik fenyő tetejére.

– Füst! Füst! – kiáltotta (...). Azt tanácsolta, (...) induljanak a füst felé. (...)

Egy hitvány kis házacskához értek. Ott egy rettenetes boszorkány élt. Haja szürke, mint a nyúl szőre, arca merő ránc, teste csont és bőr.

– Néném! Eressz be a házadba, (...) eltévedtünk.

– Jertek, csak jertek (...) Ti menni akartok? (...) Aki az ajtóm elé tett nagy mozsáron háromszor át tud szökni, az menjen innen békével, aki nem, az itt marad. (...) A te ugrásod nem sikerült. (...) Ül csak itt, (...) elmegyek (...) darát örölni. (...) – azzal ment is.

Ekkor a ház körül igen nagy víz támadt. (...) Egy (...) sovány, piszkos csikó jött, (...) ráült (...) az pedig elnyargalt, (...) átrepült a folyón. Még át sem ért a túlpartra, amikor (...) megjelent a boszorkány.

– Hogy keltetek át a folyón? – kiáltotta. (...)

– Ott van melletted egy malomkő meg egy csónak. Fél lábadra kösd a követ, a másikra a csónakot.

A boszorkány eszerint cselekedett, (...) odaveszett. (...) A lány köszönetet mondott a csikónak, és hazaindult. (...) hiába zörgött, kopogott a házuk kapuján, nem nyitották meg neki. (...) Az istállóba ment háltni. Itt szokott (...) éjszakázni Albasti is. (...) Idejött. Megfojtotta a leányt, (...) megette. (...) Reggel (...) öccsei az istállóba mentek ganajt lapátolni. Egyike nénje haját lószőrnek gondolva szájába vette, s játszani kezdett rajta. A haj síró hangot adott:

– Jaj, anyám, apám, (...) nyissatok (...) nekem ajtót. (...)

– Jaj, (...) Nem nyitottam ajtót, (...) magam veszejtettem el.”²²

JÁNOS: A következő történet arról szól, tudni kell mikor, mit lehet mondani. Ha valaki rosszat szól, ráfizethet, de ezt inkább a Rómainak kellene mondania.

A púposok

„Élt egyszer két púpos ember. (...) Az egyik eltévedt az úton, s az erdő közepében táncoló boszorkányok közé jutott.

²¹ *A megbabonázott puding* 95–104.

²² *Vatka meg Kalmez* 147–49.

– Csütörtök, péntek és szombat között – mondogatták a boszorkányok.

A púpos (...) is rákezdte:

– Csütörtök, péntek és szombat között.

A boszorkányok sok ennivalót adtak neki és megtáncoltatták. Éjfél előtt ezt kérdezgették egymástól:

– Mit adjunk ennek az embernek? (...)

– Vegyük le a púpját!

A (...) dolog teljesült, s az ember hazatért. A másik (...) kifaggatta. (...) A barátja elmesélte az esetet. (...) Az erdőben a másik púpos is látta a boszorkányok táncát. (...) Ő is rákezdte:

– Csütörtök, péntek és szombat között. – De még ezt is hozzátette: – Ha kell, még vasárnap is.

A boszorkányok nem szerették, ha vasárnapról beszélnek előttük, nekitámadtak a púposnak és jól ellátták a baját:

– Mi történjék ezzel az emberrel?

– Rakjuk rá a másik ember púpját!

Így a púpos két púppal hagyta el az erdőt.”²³

²³ Fehérvirág 70.

Az ördögről

MODERÁTOR: A boszorkányok után jöjjenek az ördögök. Nagyon érdekes történetek következnek. Az első saját néprajzi gyűjtés.

A becsületes ördöggyerek

„Az egyik faluban a' vó't a szokás, kitették a porcióját mindig a vándornak. Disznót ő'tek az egyik házná'. Kitették a kenyeret meg a főtt húst. Az ördöggyerek meg e'csavargott a pokulbul, a' meg e'lopta. Hát hazaviszi az ördöggyerek aszt. Nézi az aptya. Mit csinyál, ott csak?

– Hun vetted?

– Ú' kaptam.

– Nem igaz, loptad! Az ördögnek nem köll senkié sem. Neked eszt meg kő' szó'gányi.

Visszazavarták a gyereket, szó'gája le, amit megevett. Kerű'geti a házat:

– Hun van István bátyám?

– Nincs itthun, az erdőre van. Mit akarsz?

– Be akarok szegődni szó'gáni.

– Bolond! Mi is másnak szó'gálunk, asztán még szó'gát fogaggyunk?

Hazament István bácsi. Megvárta a gyerek.

– Nem nagy bért kérek. – Beszegődött István bácsiho'. Meghallotta az uraság, hogy szógát fogadott István bácsi. E' köllött neki fogadni az aratást. Megijett István bácsi, mongya a felesége, mi lesz velük a nyáron.

– Ne töröggjön vele István bátyám, bizzon énrám mindent.

Megé'tek a gab'nák. Beizen az úr, hogy arassanak. Eszébe se vó't az ördögnek, hogy arassanak. István bácsi tipródik, hogy mi lesz. Ennyi gab'nát mire hárman learatnak, felesége, meg a gyerek, meg ű maga. Bement az úr:

– Arassanak, mer' baj lesz!

Mongya az ördög:

– No, ráérünk még!

Harmadik nap mikó' megin' ízent az úr, hogy arassanak, aszt mongya az István bátyának, hogy:

– Keressen egy kaszakövet meg egy sarlót (...) maj' estére kimenünk aratni. – Fogta az ördöggyerek a sarlót meg a kaszakövet. Megnézte. Átatta István bátyának, hogy:

– Tessék, köszörü'je meg a sarlót, oszt kerűjje meg a határt, de vissza ne nézzen.

Mikó' köszörüli a sarlót, mindig mongya hogy:

– Messed, kössed, rakd képébe!

Mire me'kerüte István bácsi a határt, a sarlót addig köszörüte, mire me'kerüte képébe vó't az összes gab'na. Hát reggel kinéz az uraság az ablakon. Lássa, igen szép munkát végeztek. Kévébe van minden kötve. Képébe van rakva. (...) Befogatott a kocsissal, me'kerüték a határt. Igen teccet neki a munka, mer' igen szép munkát végeztek.

– Megnézzük a zabot, hátha learatták.

Hát a zabot is bekerítették a körbe, oszt az is le vó't aratva.

– No, amiér' learattátok a zabot nem kaptok részt. Nem kaptok munkabért.

Hát (...) István bácsi. Mongya a gyerek neki:

– Mongya meg az úrnak, hogy csak annyit adjon, amit a hátamon haza tudok vinni.

– Jó van.

Kiraktak vetőmagnak egy nagy asztagot. Az ördög kimegy. Mikó' kinn vó't, az asztagot körüllepte. Mongya István bácsinak:

– Illen hosszú kötelet hozzon neki a kötelestő'.

E'ment István bácsi, megvette a kötelet. Maj me'szakatt, mire hazavitte a kötelet. Letette:

– No, gyerek, eszt a kívánságodat is teljesítettem.

Fogta a kötelet a gyerek. Kiment. Bekerítette a nagy asztagot, hátára vette, asztán vitte. Szó'nak be az úrhó', hogy István bácsinak viszik az asztagot.

– Erisszéték ki hama' a bökös bikát! – kierisztették. Nekiá't, szórta szét az asztagot. Me'fokta a gyerek, fő'dobta az asztag tetejire, vitte bikástól együtt az asztagot.

– No, István bátyám, mos' má' leszó'gátam amikó' disznóöléskó' e'vettem a kenyeret, meg a sü'thúst. Én vittem e'. Azér' köllöt énnem beszegődni szó'gá'nyi.

– Hát mos' má' az Isten ágyon meg, ne menny el addig, legalább segíj e'takarítani.

Reggelre e'csépeték István bácsival az összes gab'nát. Hát az úr meg valamit csinál evvel, akármit. Ennyibe nem engedi. Vó't egy igen nagy kő a határba. Aszt monta, asztat vigye be még az ördög. Maj' kű'd embereket, akik fő'segítik. Mire mennek az emberek, az ördög fő'dobta a követ. A kocsioda' mind összetörött. Már félúton találkozott az emberekkel:

– Ne mennyetek – aszongya – má' hozom. – Pipál az ördög a kocsi tetejin. Na, hazaviszi. Kérdi az úrtó':

– No, hová tegyem eszt a követ? – Mutassa.

– Ide a borospince mellé. Maj' gyűnnek az emberek, lesegitik.

Ledobta az ördög a követ. Beszaka't a pince, fő't a bor. Hát mos' má' az ördög mongya is István bácsinak: Ű mos' asztán e'megy, űneki vissza köll mennyi. Az úr mongya, szeretné megnézni millen otthona van az ördögnek. Befokták a parádés lovakat, fő'útek, a kocsi e'viszi őket. Mongya az ördög:

– Nem köll ide kocsis, maj' ű hajt. Hajtott az ördög, mint a szélvész. István bácsinak egyszer csak e'vitte a kalaptyát.

– Te, megájj! Kiesett a kalap.

– Maj' mingyá' odaérünk ugyis.

Odaértek. Három épület vó't. Bemennek az egyik épületbe. Emberkoponyák, halálfej, kigyók. Illenek vó'tak az épületbe.

– Teccik itt – mongya.

– Nem igen – mennek tovább. Mennek a másik épületbe.

– Hát itt teccik itt? – Még ollan se vó't, mint az első.

– Itt se teccik. – Mennek a harmadikba.

– Hát itt teccik?

– Itt se teccik!

– Ha teccik, ha nem – az ördög mongya neki – itt kő maradnyi! – Már az úrnak.

– Nem lehet visszamennyi, ahol először vó'tunk?

– Nem! – Ott köllött neki maradnyi abba a rendetlen épületbe.

István bácsit meg útnak indította, ballaggyon mos' má' haza. Hát ballag István bácsi az úton. Egy hétig ért, míg odaért a kalaphó'. Az ördöggel meg egy pillanat alatt odahajtottak.”¹

JÁNOS: Azt hiszem, érdekes lesz az előző történetet összevetni a következő meséket.

Jivonó, a cigánykirály

„ (...) Annak volt egy leánya. De minden éjszaka eltűnt, (...) minden éjszaka száz pár cipőt használ el. (...) Az a lány az ördögökhöz jár.

[Egy katona elhatározta, hogy megkeresi az igazságot, jó tanácsot is kapott:] Tölts meg egy zsákot tüskével, azt tedd magad alá, hogy ne nyomjon el az álom. (...)

A lány a karjára akasztja a száz pár cipőt. (...) Az ágy alatt felnyit egy ajtót, és leereszkedik. Ő meg utána. (...) A másvilágra került. (...) Látja a katona, hogy az ördögkirály a lány férje. Volt egy három éves kisfia is. (...)

Reggel jókor megy a katona a királyhoz:

¹ XJM 19.66. Mórighida, Ihász Mihályné

– Felséges királyom, (...) a száz pár cipő ott van az ágy alatt. (...) Nem volt érkezése, hogy elszaggassa, mert borotvákön táncolt benne.”²

JÁNOS: Hallgassuk meg a szerbeket is.

Az ördöggel táncoló királylány

„Volt egyszer, hol nem volt, hetedhét országon túl, még azon is túl, volt egyszer egy király. Annak a királynak volt egy leánya. A király már unta, hogy az ő leánya annyi ruhát, cipőt szakít el, hogy majdnem elszegényedik. Mert a leány minden éjjel elment hazulról. (...) Reggelre nincs se cipője, se ruhája. (...) Mit csinál a leány? Felöltözik szépen. Egy tollú volt a tányéron, azzal megkenete magát, s a kémény lyukján keresztül kirepült. János látta ezt, látta a tollút is. (...) Megkeni ő is magát a tollúval, s utána. (...)”³

Igazság és hamisság

„Volt egy királynak két fia, az egyik ravasz és igazságtalan, a másik pedig jó és igazságos volt. (...) Találkoztak az ördöggel, aki szerzetesnek öltözködött, és megkérték, mondja meg nekik, hogy jobb-e az igazságtalanság az igazságnál.

Az ördög így felelt:

– Jobb az igazságtalanság! (...)

Aztán (...) fogadtak (...) száz aranyban, majd a harmadikban is, de mindig az ördög tett közöttük igazságot, mert folyton más-más alakban került eléjük. (...) Fogadtak (...) a jó testvér szeme világára. (...) Ekkor a testvére (...) kivájta (...) mindkét szemét, (...) így szólt:

– Segítsen most neked, vaknak az igazság!

Akkor az nagy bánatában is áldotta az istent, és így szólt: (...)

– Adj egy edényben vizet, (...) vezess el a forrás fölött álló fenyő alá. (...)

Amint ott álldogált, (...) a forrásnál fürödve egyik tündér a másik kettőnek mondta: (...)

– Ha tudná a király, hogy ha ezzel a vízzel megmosdatná a lányát, (...) meggyógyulna, (...) a süketek (...) hallanának, a vakok (...) látnának, a nyomorékok mind járnának. (...)

Ezután megszólaltak a kakasok, és a tündérek eltűntek. (...) A nyomorult (...) odabotorkált a vízhez, megmosta benne (...) a szemét, és látott. (...) Vizet merített, (...) elsietett. (...) A király (...) beengedte. (...) Megmosdatták, (...) a lány teste megtisztult a fekélyektől. (...) A király neki adta fele királyságát. (...)

Híre ment ennek az egész birodalomban, (...) eljutott (...) testvére fülébe is, aki azt bizonygatta, hogy jobb az igazságtalanság. (...) Gondolta magában, (...) a testvére (...) a fenyőfánál találta meg a szerencséjét, (...) ő is elindult oda. (...) Kivájta saját szemét. (...) Éjszaka (...) odajöttek fürödni a tündérek. (...) Beszélgetni kezdtek, (...) a fenyőfa alá értek, ott találták (...) az embert, (...) széjjeltépték.”⁴

Ördög meg az inasa

„Volt egy ember, és annak egy fia volt. (...) Mondta az apjának:

– Mit csináljunk apám? (...) . Elmegyek, (...) hogy megtanuljak valamilyen mesterséget. (...) Ha valaki egy kicsit is ért valamilyen mesterséghez, jobban él bármelyik földművesnél. (...)

El is indult. (...) Egy zöld ruhás emberrel találkozott, (...) azt mondta:

– Gyere hozzám, (...) én is mester vagyok. (...) Tanulj meg úszni. (...)

² *A cigány meg a sárkány* 233–240.

³ *Zöldmezőszárnya* 35.

⁴ *A kilenc pávalány és az aranyalmafa* 118–120.

A fiú vízbe ugrott, (...) a mester nyakon ragadta, (...) lebukott vele a víz fenekére. Ez a mester maga volt az ördög. Levitte a fiút a palotájába, rábízta egy öregasszonyra, hogy tanítsa. (...) Így szólt:

– Te, fiam, (...) nem mester ez, hanem maga az ördög. (...) Megtanítalak téged az ő mesterségére. (...) Ha (...) megkérdezi, (...) mindig csak azt feleld neki, hogy nem tanultál semmit. (...)

Az ördög elzavarta, (...) hazament. (...) Elindultak a vásárba. (...) A fiú (...) szép lóvá változott. (...) Egyszer csak ott termett a mester, töröknek öltözve. (...) Szó nélkül kifizette. (...) Az öreg átvette a pénzt, levette lováról a kötőféket, és a földre csapott vele.

Abban a szempillanatban eltűnt a ló is meg a vevő is. (...) Amikor hazaért, (...) a fiát már otthon találta. (...) Elmentek a vásárba, (...) a fiúból bolt lett. (...) Ott termett a mester, megint töröknek öltözve, (...) nyomban (...) kifizette. (...) A kulcsokkal a földre csapott, (...) a boltból galamb, (...) a törökből meg karvaly lett. (...) Üldözőbe vette a karvaly a galambot, (...) a galamb (...) a lány kezére repült, és nyomban gyűrűvé változott. (...) A karvaly (...) emberré, és felajánlotta a császárnak, hogy szolgálatába szegődik, (...) csak azt kérte, hogy a császár adja neki a gyűrűt, ami a lánya kezén van. (...) Három év múlva (...) a császár (...) kérlelte a gyűrűt. (...) Földhöz csapta, (...) köles lett belőle, (...) a szolga verébbé változott, (...) az egy szem köles (...) macska lett, és nyakon csípte a verebet.”⁵

A gonosz asszony

„Elindult az ember a feleségével, (...) veszekedtek. (...) [Az asszony] belelépett egy gödörbe. (...) Néhány nap (...) múlva megsajnálta, (...) fogta a kötelet, (...) leengedte, (...) lekiáltott, (...) hogy kihúzza onnan. (...) Az asszony helyett az ördög kapaszkodott a kötélbe. (...) Az ember az isten nevében kihúzta, (...) az ördög így kiáltott: (...)

– Amióta ez az átkozott asszony hozzám került, majd megdöglöttem a gonoszságaitól. (...) Hagyd az asszonyt ott, ahol van, (...) fogd ezt a fűszállt, és tedd el. (...) Én (...) belefújok a császár lányába. (...) Te add ki magad orvosnak, (...) füstöld meg, (...) én nyomban távozom. (...) A császár maga mellé vesz uralkodónak. (...)

Nem sokára ugyanaz az ördög a szomszéd ország császárának lányába bújt bele. (...) A császár veje útra kelt, (...) mondta: (...)

– Előjött a feleségem a gödörből, (...) téged üldöz, mert nem engedted, hogy kihúzzam a gödörből. (...)

Az ördög (...) előugrott a császár lányából, (...) futott a végtelen tengerig.”⁶

JÁNOS: Nálunk is mesélik ezt a mesét, sőt, az élet vizéről is szó van benne. De megvan a finneknél is.

A FINN: Valóban, a mi meséinkben is megjelenik az ördög és a pokol.

Alkony, éjféli virradat

„ (...) Végül is Virradat levágta az ördögnek mind a kilenc fejét, és a holttestet a folyóba taszította. (...) Megkérdezte, hogy hol találhatja meg az ördögök öreganyját. (...) A banya előjött az odújából, lapátfogai kiálltak a szájából, és messzire világított a torkából ömlő tűz. (...) Virradat jól megmarkolta a banyát, porrá dörzsölte a két tenyere között, és a porát az ég felé fújta. Aztán bement az odúba, magához vette az életvizet.”⁷

⁵ *A kilenc pávalány és az aranyalma* 130–134.

⁶ *A kilenc pávalány és az aranyalma* 137–141.

⁷ *Férfiszülte leány* 12–23.

A háromszögletű ház

„Volt valamikor a tengerparton egy pompás, fényes várkastély. A várkastélyban király lakott. A királynak volt egy gyönyörű szép lánya. (...) Egy kis kunyhóban egy ember lakott (...) a feleségével. (...) Volt egy fiuk. (...) A királykisasszony (...) beleszeretett. (...) A király (...) elhatározta magában, hogy a fiút elteszi láb alól. (...) Három hajót szereltetett fel, (...) megparancsolta a fiúnak, (...) vitorlázzon ki. (...)

– És hova menjek? – kérdezte a fiú.

– Menj a pokolba! – ordította a király. (...)

Útnak indultak. (...) Egyszer csak a tenger asszonya emelkedett fel. (...)

– Merre tart ez a három pompás hajó?

– A pokolba. (...)

– Szeretném megtudni, hogyan üdvözülhetnék legbiztosabban. (...) Jutalmul annyi marhát adok, (...) amennyi a királynak sincs. (...)

Folytatták útjukat, (...) egy birodalom fővárosába értek. (...) A király eljött a partra (...)

– Nem tennétek nekem egy szívességet? (...) . Három aranykulcs veszett el a váramból, kérdezzétek meg, hol vannak. (...) . Három ezüsttel megrakott hajót kapsz.

Hosszú ideig vitorláztak, (...) horgonyt vetettek. Az egész város fekete posztóval volt beborítva. (...) A király megnézte a hajókat. (...)

– Tudakoljátok meg, hol van a három lányom. (...) Adok neked három hajóra való aranyat. (...)

Tovább vitorláztak, (...) egy szigetet láttak, (...) horgonyt vetettek. (...) A házban egy csúnya vén banya rokkát taposta.

– Mi a neve ennek a háznak?

– Pokolnak mondják. (...) Talán dolgotok volna itt?

– Volna bizony, nem is egy. (...)

– Hazajön az emberem, az ördög, (...) bújj rögtön a padló alá! (...)

Nagyot ordít az ördög:

– Keresztény vér bűzlik itt. (...)

Korán reggel az ördög elment, (...) a fiú előjött, (...) együtt mentek az istállóba, hogy levágják a kakast. Az ördög kardja a szegen lógott, (...) azzal vágta el (...) a (...) nyakát. (...) A (...) begye szétrepedt, kiesett belőle egy doboz, a dobozból egy tojás. (...) A fiú (...) rácsapott egy (...) kővel, (...) az ördög (...) élettelenül zuhant a sziget partjára. Az asszony meg a fiú a falba vert szegeket bekenték kakasvérrel, (...) aranykulcsokká változtak. Aztán megérintették kakasvérrel a kemence padkáját és az orsót: gyönyörű királykisasszonyokká változtak. (...) Hajóra szálltak. (...) Elérkeztek annak a városnak a közelébe, ahonnan útnak indultak. A tenger asszonya a víz színére emelkedett: (...)

– Megtudakoltátok-e, hogyan üdvözölhetek a legbiztosabban? (...)

– Úgy üdvözlösz, ha megkóstolod a király véré. (...)

Folytatták útjukat. (...) A király felszereltetett egy egész nagy hajóhadat, (...) útnak indult. (...) A tenger asszonya (...) magával rántotta a mélységbe, (...) megkóstolhatta a király véré. ”⁸

A FINN: A következő mesében Matti, a szegény ember fogad az ördöggel, és mindig ő nyer. A történet azért érdekes, mert homéroszi hagyományokon alapulhat.

Matti meg az ördög

„Az ördög bolyongott a nagyvilágban, (...) egy faluba érkezett. Betért a gazdaház csűrjébe, ahol a gazda ólomgolyókat öntött a vadászpuskájába:

– Mit csinálsz? – kérdezte az ördög.

⁸ *Férfiszülte leány* 46–55.

- Szemeket öntök – felelte az ember. (...)
- Nem öntenél nekem egy szemet?
- Én csak új szemeket öntök – felelte az ember
- Mi a neved? – kérdezte az ördög
- Én magam – felelte az ember
- No, önts hát nekem új szemet! (...)

Az ördög lefeküdt, (...) a gazda lekötözte, (...) egy merőkanál ólmot öntött az ördög ép szemébe. (...) Üvöltött, (...) nagy csomó ördög gyűlt köréje, és kérdegették tőle:

- Mi van veled? Ki kötöztet le?
- Én magam, én magam!

Az ördögök azt hitték, hogy az öreg ördög megbolondult, (...) kiszabadították.”⁹

A FINN: Zűrjén nyelvkonainknál pedig egy parasztember leckézteti meg az ördögöt.

Hogyan herélte ki a paraszt az ördögöt?

„Élt-volt egy ember meg a felesége. Egyszer az ember elment fáért. (...) Ott ült az ördög: (...)

- Gyere – azt mondja az ördög, – kiheréllek, osztán majd adok fát.

Azt mondta neki a paraszt:

- Gyere, elébb én heréllek ki téged, aztán majd te is kiherélhetsz engemet!

Az ördög belement az egyezségbe, (...) egy tuskóra rakta a monyát. A paraszt meg fogott egy fejszét, levágta. Akkor mondotta az ördög:

- No most én heréllek ki!
- Heréljél ki holnap!

Hazavitte az ember a fát, (...) elmondta a dolgot az asszonynak. (...) Fölhúzza az asszony az ura gúnyját. (...) Odaér a farakáshoz, (...) ott (...) ül az ördög.

Az „ember” meg azt mondotta:

- Mutissad csak meg, kiheréltelek-é vagy sem?
- Nézzed csak meg. (...) Tiszta vér az egész!
- Ejnye, hiszen csak tegnap heréltelek ki és máris begyógyult volna? Ide süss, nézzél meg engemet! – azzal leerisztette a gatyáját s megmutatta. – Engem már harminc éve kiheréltek, s még mindig ott a vágás a helyén!

Az ördög megijedt, s el is iszkolt iziben.”¹⁰

VALKÜR: Sok helyen megfordultunk, így Siebenbürgerben is, magyarul Erdélyben. Sőt, ott le is telepedtünk. Később keveredtünk a magyarokkal és az ottani románokkal is. Egy erdélyi szász mese következik:

Vasjankó

„Volt egyszer egy házaspár. Nem volt gyerekük. (...) A férj (...) fogott öt mázsa vasat, és három és fél mázsából kovácsolt magának egy kisfiút, másfél mázsából pedig ostort készített, s azt a fiú kezébe adta. (...) Legénnyé serdült, (...) útnak eredt. (...) Beért egy faluba, (...) a paplak előtt ment el, amikor fogta az ostorát és olyan csördített vele, hogy a falu valamennyi macskája összefutott, (...) a szolgálók mind kifutottak, s a plébános is: (...)

- Gyere be! (...) Felfogadlak! (...)

A béresek (...) éppen akkor ültek a tálhoz. Az új szolgát is odaültették, (...) ő azonban egymaga többet evett, mint a tizenkettő együttvéve. (...) Másnap reggel a tizenkét szolga (...) korán felkelt. (...) Vasjankó délig aludt, (...) kiment a mezőre (...) és (...) mindent felfalt. (...)

⁹ *Férfiszülte leány* 190–197.

¹⁰ *A pórul járt víziszellem* 67–68.

Másnap (...) az erdőbe szekerezett a tizenkét szolga. (...) Vasjankó délig aludt, (...) felkelt, (...) mindent fölfalt a szolgák elől, (...) ő is kihajtott. (...) Szemben jött vele egy (...) farkas, (...) azt kiabálta:

– Én most (...) megeszem az egyik ökrödet!

– Felőlem megeheted, de akkor neked kell húznod a szekeret (...) – felelte.

Alig tépte szét a farkas az ökröt, Vasjankó nyakon csípte (...) és befogta a szekér elé. (...)

Jött vele szemben egy háromlábú nyúl, (...) őt is (...) befogta a farkas mellé. (...)

Szembejött velük az ördög, (...) így szólt: (...)

– Eltöröm a szekered tengelyét!

– Én nem bánom, (...) akkor én belőled csinállok kocsitengelyt (...) – és tengelyt csinált belőle.

Vasjankó a fél erdőt összekötözte, és a kocsira rakta. (...) Mikor beérkezett a faluba, így kiáltott:

– Hé, farkas! Csálé nyúl!

– Sárkány, ördög és ökör!

Ezt hallván az emberek mind az utcára sereglettek. (...) Vasjankó (...) a farkast és a nyulat bekötötte az ökrök mellé, (...) az ördögről levette a köteléket, (...) futni hagyta. (...)

Másnap a pap (...) azt állította, hogy az ördögök elrabolták egyik leányát. Ha (...) visszahozza, akkora zsák pénzt ad néki, amekkorát csak elbír. (...)

Vasjankó megörült, (...) sokat hallott már a pokolról, (...) sort akart (...) keríteni rá, hogy megnézzé. (...)

Odaérve a pokol kapuja elé, egyet csördített az ostorral, (...) az ördögök rémülten futottak össze. (...) A sánta ördög (...) meglátta: (...)

– Jaj nekem, végünk van, hiszen ez Vasjankó! – kiabálta, és (...) elfutott, (...) a többiek meg utána.

Vasjankó (...) belökte a pokol kapuját, (...) egyetlen lelket sem látott az kárhozottakon kívül, akik cölöpökhöz kötözve heverték. (...) Valamennyiüket feloldozta. (...) Megtalálta a lányt, (...) vállára vette, (...) hazaindult. (...) Vett száz könyöknyi vásznat, (...) odahívott hét szabót, hogy (...) készítsenek zsákot. (...) A pap beletöltötte az összes gabonáját, legfölülre (...) belerakta minden pénzét. Vasjankó (...) vállára emelte, (...) hazament, (...) aztán újra nekiindult a nagyvilágnak.”¹¹

MODERÁTOR: Átadjuk a szót ismét a szerbeknek.

Jankó és Iván

„Jó korán kell föl a szegény ember, hogy az erdőre menjen fáért. Felesége épp aznap süített kenyeret, s megszírozott egy forró lángost az urának. (...) Mikor az erdőbe ért, (...) belevágott a munkába. (...) Arra vetett a szél egy fiatal ördögöt, (...) megszimatolta a zsíros lángost. Be is kebelezte. (...) Ahogy jött, el is ment. (...)

Amikor hazaérkezett, (...) az öreg ördög megkérdezte, mit csinált, a fiatal kénytelen volt elmondani mindent. (...)

– Ejnye, fiam – vetette át mindjárt a térdén az öreg (...) a fiataalt – jól tudod te, hogy semmi olyatnem szabad megenni, amivel a földi lelkek táplálkoznak. (...) Három esztendeig valamilyen földi lelket kell szolgálnod.

A fiatal ördög (...) legénnyé változott. (...) Egy magányos legényre akadt. (...)

– Mennyiért szegődsz be? – kérdezte a legény. (...)

– Három esztendőre, de fizetséget nem kérek, (...) ha letelik a szolgálatom, csak azt viszem el tőled, ami neked nem kell. (...)

¹¹ *A csodálatos fa* 37–42.

Tetszett ez a legénynek, s annyit kérdezett még:

- S hogy hívnak?
- Jankónak. Hát téged?
- Ivánnak
- No, akkor kezet foghatunk. (...)

Megörült Iván. (...) Még egyet se gondolt, s Jankó máris minden munkát elvégzett. (...) Meg is szokta, hogy minden dologban Jankó tanácsára hallgasson. (...) . Megnyergeltek két lovat, s elindultak leánynézőbe. Nézték egyet, néztek kettőt, (...) de Jankó mindegyiknél csak fintorgott. (...) Ment ez mindaddig, amíg rá nem akadtak egy kocsmáros lányára. (...) Kissé már idősebb volt. (...) Hazavitték. (...) Valahányszor megtértek a munkából, már várt rájuk a vacsora, az ágyak megvetve. (...)

A szomszéd szemet vetett Iván feleségére, (...) segítségére volt mindjárt egy vénasszony is. (...) Iván felesége úgy tett, mintha vonakodnék, de a vénasszonyt megkérdezte:

- De Ivánt, hogyan térítem el magamtól? (...)
- Ha meg akar ölelni, (...) háj a tyúkszemére. (...)

Így is cselekedett. (...) Az ördög félrevonta Ivánt, s tanácsokat adott neki. (...) Hallgatott Iván Jankóra, (...) csínján bánt az asszonnyal. Az ráhágott a tyúkszemére, Iván meg csak nevette. (...) Másnap minden elmondott a vénasszonynak. Adott is az még gonoszabb tanácsot: (...)

- Döfd át villával a csikót (...) – tanácsolta. (...)

Másnap este (...) felesége mindjárt kézen fogta az urát, s kivitte az istállóba.

- Ide hallgass, (...) véletlenül (...) megszúrtam a lovat. (...)

Nagy lármát csapott erre az ember (...) az ördög (...) csillapítgatni kezdte. (...) Hallgatott Iván a jó tanácsra. (...) Másnap a menyecske (...) elment a vénasszonyhoz, (...) s amilyen útbaigazítást adott, (...) úgy is történt. (...) Azt mondta neki:

- Hallottam, nagyon szépen örölnék a vízimalomba. (...)

Iván csak hallgatta, (...) arra gondolt: igaza van az asszonynak. (...) Másnap útnak indultak. (...) Az asszony tüstént behívta a szomszédot meg a vénasszonyt, gondolta, hogy lesz evés-ivás. Lesz, (...) de Jankó is gonoszkodni fog, (...) a zátony szélére szárazmalmot varázsolt. (...) Mire beesteledett, Iván meg Jankó már odahaza rakták le a lisztet. Ahogy az asszony megpillantotta őket, (...) szaladt a vénasszonyhoz tanácsért, (...) a szomszédot nagy szaporán a lisztesládába dugta. Mindent szépen elrendezett, (...) az asztalon ott hevert a lakoma. (...) Beszélt az asszony, beszélt, (...) az ember nekilátott vacsorázni. (...) Akkor megszólalt Jankó:

– Add ide, ami nekem jár (...) csak azt viszem el, ami neked nem kell! (...) Mondd, (...) kell neked az olyan szomszéd, aki szemet vet a feleségedre? (...) Kell-e neked ez a vénasszony, aki hűtlenségre beszélt rá a feleségedet?

- Már ugyan hogy kellene!

- Hát ez az asszony, aki elevenen megnyúzott volna, (...) ez kell-e?

– De bizony semmiképpen! Akkor se kellett, mikor feleségül vettem, de te mondtad, hogy jó lesz!

– Csakhogy nekem! (...) – nevette el magát az ördög, mindhármut a hóna alá csapta, s azzal elment.¹²

Vetélkedés az ördöggel

„Volt egyszer egy legényke, aki a mostohaanyja keze alatt cseperedett föl. (...) Világgá ment, (...) addig mendegélt, amíg nem ért egy országba, ahol nagy nyomorúságban talán még a kő is nyögött. (...) Meg is kérdezett egy öregembert. (...) Elmesélte, mitől van az ő nagy nyomorúságuk. Az egész országban egyetlen szárazmalom van, (...) odajárnak az ördögök,

¹² Az aranyhajú királylány 97–102.

(...) az emberek (...) úgy esznek, mint a barmok, mert nincs hol örölniük. Az ország királya egyetlen lányát és minden vagyonát odaadja annak, aki a szárazmalmot megszabadítja az ördögtől. (...) A legény (...) nyomban elment a királyhoz. (...) Kérte, készítsen elő mindent, ami az útra szükséges, (...) egy akó bort, meg egy akó olajat, egy véka diót, meg egy véka kavicsot, egy nagy sajtár tarhót, (...) egy másikat libatollal megtömve. (...)

A legény mindent felrakott a szekérre, elindult. (...) Még napvilágnál bezárkózott, s minden kis lyukat bedugaszolt. (...) Fogta magát, betakarózott a köpenyébe, (...) elaludt. Éjfélre járt, amikor valami zörejre ébredt. (...) Nekilátott, hogy megvacsorázzék. Fogával törte fel a diót, (...) marokkal merítette a tarhót, (...) borral locsolgatta a torkát. (...) Egyszerre előtte termett az ördög. (...) Megszólalt: (...)

– Hej, te legény (...) engem meg se kínálsz? (...)

– Itt van előtted s vegyél. Ez az én (...) dióm – azzal maga mellé vette (...) a dióját, – ez meg a tied. – s azzal a véka kavicsra mutatott (...) – Itt (...) az én akó borom, (...) s itt van a te akód – azzal az olajra mutatott. – Itt (...) az én tarhóm (...) s ott van a tied – azzal az ördög orra alá dugta a libatollas sajtárt. (...)

Az (...) ördög (...) keményen ráharapott hát a kavicsra, (...) minden foga kitört. (...) Nagy dühösen (...) felmarkolta (...) a tollat, s beszórta kitátott szájába, (...) köhögni, tüsszögni kezdett. (...) Dühében megragadta a „boros” kancsót, s (...) húzott belőle. (...) Egyik markába fogta a „diót”, a másikba a „tarhót”, (...) tömködté a szájába. (...)

A legény (...) kezdett gúnyolódni vele:

– S te még úgy teszel, mintha igaz ördög volnál! (...) Akkor se hiszem el neked, hogy ezt a nagy öklödet át tudod dugni a kulcslyukon. (...)

Az ördög átdugta hatalmas mancsát, (...) a legény (...) beleverte a nagy fekete cigányszögeket! Odszegezte az ördög öklét. (...) Nagy jajgatásba kezdett. (...)

De a legény nem is nevetett, nem is beszélt, (...) nekilátott az ördög orrát paskolni, (...) csak neki homlokával az orrának, (...) egy szempillantás alatt akkorára dagadt, mint az uborka. (...) Jajgathatott, könyöröghetett (...) az ördög, a legény csak öklelte, (...) amíg az ördög meg nem esküdött, hogy sem ő, sem a legeslegutolsó ivadéka soha többé még csak meg sem említik a szárazmalmot, nemhogy ide valaha is visszatérjenek. (...) A legény kihúzta a szögeket, (...) az ördög (...) elment. (...)

A legény (...) nekigyürkőzött, (...) osztogatni kezdte (...) az örleményt. (...) A király (...) falatozott egyre. (...) Kiadta a parancsot, (...) egybehívta a násznépet, (...) jól kilakodalmazták magukat. (...)

Az ifjú férj meg a menyecske el is indult nagy vígan. (...) Mikor az erdőhöz közeledtek, (...) az ördög kandikált elő, (...) fenyegetőzött. (...) A legény szólt a feleségének, forduljanak vissza. (...) A menyecske csak nevetett, s meg is mondta az urának, mi a szándéka. (...)

Az ördög csak fenyegetőzött. (...) A menyecske nekitámasztotta hátát az uráénak, s így ketten beburkolóztak egy subába. (...) Látja az ördög, hogy egy suba megý feléje, s benne egy ember, de két fejjel. (...) Úgy elszelelt, hogy szikrát vetettek a patái. (...)

Így szabadult meg a szegény legény mind a két ördögtől, attól is, amelyiknek nem volt szarva – a mostohájától –, meg ettől, amelyik a szárazmalomban kérkedett erejével.”¹³

Aki eladta a bőréét az ördögnek

„Élt egyszer egy szegény ember. (...) A névnapja közeledett, (...) így szólt az asszonyhoz:

– Hát biz én akár az ördögtől is kölcsön kérnék. (...)

Vacsora után kiment, (...) egy ember toppant eléje. (...)

– Mit mindtál, mikor éppen vacsoráztál? (...) S mit adnál nekem, ha megmondanám, hol szerezhetsz pénzt? (...) Odaadnád nekem azt, amit kérek?

¹³ Az aranyhajú királylány 103–113.

– Oda én, de nem tudom, mi az.

Az ördög erre csak annyit kért:

– A bőrödöt.

– De hát hogy élhetnék én bőr nélkül? – kérdezte. (...)

– Nem most, (...) majd ha meghaltál. (...)

– Jól van, áll az alku. (...)

Az ördög (...) rámutatott a hegyre. (...) Meghagyta, vegyen ki abból annyi pénzt, amennyit csak akar, (...) senkinek se szóljon róla. Azzal eltűnt. (...)

Az ember felment a hegyre, (...) sok pénzt talált ott, (...) megszédte magát. (...) A halál órája közeledett. (...) Meghalt, (...) kivitték a temetőbe, hogy elhantolják. (...) Az asszony (...) jajveszékelt. (...)

– Szegény uram (...) eladta bőrét az ördögnek, (...) most holtában megnyúzza.

Akkor egy részeg (...) így szólt:

– Mit adnál nekem, ha elszedem az ördög elől az urad bőrét?

– Egy zsellérföldet adok ajándékba.

A részeg mikor már (...) felöntött a garatra, (...) bevacsorázott. (...) Mondta az asszonynak, töltsön meg neki egy hordót pálinkával, adjon egy félokás kulacsot, (...) s íziben ott is volt (...) a temetőben. (...) Folytatta az ivást. (...) Egy dervis jön feléje, (...) maga az ördög. (...) Kiásta a halottat, (...) húzni kezdte róla a bőrt, (...) aztán maga mellé hajította. A részeg (...) gyorsan felkapta, (...) ráült és tovább ivott. Az ördög a halottat (...) eltemette. (...) Megfordult, (...) látja, (...) a bőr (...) eltűnt. (...) Ekkor rákiáltott a részeg emberre:

– Add ide a bőrt!

Az meg a pálinkát kínálta az ördögnek (...) egymás után háromszor. Harmadszorra (...) az Istent meg a Szentháromságot említette, s úgy adta oda az ördögnek. (...) Az (...) felhajtotta, (...) meghasadt, mint a tojás, a részeg (...) elvitte (...) a halott ember bőrét, (...) meg is kapta a zsellérföldet.”¹⁴

JÁNOS: Én már régen megmondtam, a részeg embernek gyakran igaza van, hallgatni kell rá.

MODERÁTOR: Azért még ne fejezzük be ezt a témát. Következzen az ördög kontra okos cigány története:

Az ördög és az okos cigány

„Sok birkája vó't nekije, minden éjjel e'veszett tüle egy az akóbú, asztán már a juhászt annyira kioktatták, ha ellopják a birkát, hogy a juhásznak már megigérték, ha nem őrzi meg a birkákat, e' lesz emésztve. Asztán találkozott egy cigánnyal. A meg aszonta neki:

– Hát mit szomorkoc komám?

– Már nem messze az életem, e'veszik.

– Hogyhogy? – aszongya

– Mer' minden éjjel e'veszik egy bárány, asztán nem tudom, mire.

– Ó, pajtás – aszongya –, kisebb gondod is nagyobb legyen ennél. Tudod mit? – aszongya

– Szerezzél jó kövecset, jó nagyot, mint egy ludtojás, nekem meg csinájá' má' akkora túrógombócot.

No hát asztán az ördög éjfél tájban ment, megint e'vitt egy bárányt. Hát nem tutta egészen e'vinni, mer' a cigány rászó't:

– Nem ám úgy, hogy ingyé' e'hordod, hanem pézt is köll érte.

– Hát – aszongya nekije az ördög –, pajtás – aszongya –, maj regge' kőcséget teszek.

Hát az annya odament hozzája, aszongya:

– Hát fijam, maj' regge'.

¹⁴ Az aranyhajú királylány 128–130.

Fő'támogatatta a fíjáva' a vasruddal a szemit, hogy (...) a cigány [hogy ne aludjon el]. Hát aszongya:

– Csiná'j vele próbát!

– No maj' reggel.

Hát akkor megin' e'ment egy bárány. (...) Akkor megin fő'támogatatta a szemeit az ördög a fíjáva az annyának a szemeit.

Akkor asztán megin' csináltak egy próbát. Aszonta az ördögnek a cigány, a cigány mon'ta az ördögnek:

– Zúzd olyan apróra ezt a követ, mint én.

A cigány a túrógombócot össze tutta törni, de az ördög a köves gombócot nem tutta.

Hát ekkor még egy próbát csiná'tak. A másik éjjel megin' e'vitt egy bárányt. Akkor meg aszt mon'ta nekije:

– Hozd ide fíjam aszt a lajtorját, támogasd ki a szemeimet, hadd nézzem meg eszt az embert. Ez is csak ember, semmi se lenne ez.

Hát akkor vó't neki egy nagy hordaja, e'mentek vizér'. Hát az ördög telemerte aszt a nagy hordót. Fő akarta venni a vállára, aszt mongya a cigánynak:

– Hát te semmit se hozol?

– De – aszongya – én maj' viszem a kutat.

Elővette a zsebibő' a bicskáját, e'kezdet a kút körül ásni vele. Megijett az ördög, hát aszongya:

– Ne bán'd aszt a kutat, gyere vissza. Megfizetem a birkák árát.

Hát abbó' nem lett megin' semmise.

Együtt a harmadik éjjel. Akkó' megin' fő'támogatta az annya szemit, hogy tegyenek még egy próbát. Akkó' meg e'mentek az erdőre. Cigánynál vó't egy lánc, aszt megkötötte a szélső fáhó'. Megijett az ördög, hogy most a cigány e'viszi mind az erdőt.

– Gyere, pajtás – aszongya – mennyünk. – Megijett itt is az ördög – aszongya – Én nem tudok annyit e'vinni, mint te.

Már megin' a cigánynak lett igaza. Ment az erdő mellett, az ördög ment utána.

– Most – aszongya – ne bánd ezt az erdőt.

Hát megin' megnyerte. Hazamentek, az asszony kérte lajtorjával a szemeit.

– No – aszongya – még egy próbát csinálunk.

– Hát – aszongya – most már este ne menny el haza, szállj el itt.

Hát a cigány egy tucat kártyát a zsebibe benyomott, mielőtt elindult vó'na a munkájára. A harmincharmadik szobába vezette át az ördög a cigányt. Amikor a harmincharmadikba bement ott vó't (...) minden csont is, vasfazék is. (...) . Hát az ördög elkészítette a cigánynak a szobát, ahol alugyon, asztán mikor lejött a cigány, meg otthagya az asszonya is. Hát éjfél tájban hát ment utána az ördög. (...) A cigány meg e'készítette az ágyat, beletett egy vastag durungfát, asztán vó't ott egy nagy vasfazék, aszt odatette fejinek. Takaróva' pedig betakarta a fejít. Asztán ment az ördög 12 órakor, vasbuzogány a sarokba. Odavágott a cigány fejire a vasfazékra, mongya neki:

– Koma, ne simogasd a fejemet. – Erre az ördög megijett (...) hát a 12 mázsás vasdurungot odavágja, s aszt mongya: Simogatja a fejít. Odavág egy másikat, odavág nekije.

– Ne simogass má'!

Most asztán megin' (...) bejelentette annyának, megi' megnyerte. Hát akkó' asztán megin' fő'támogatatta szemeit, asztán má' mikó' megegyeztek abba, hogy fél zsák aranypézt, fél zsák ezüstpézt ad neki. Hát asztán a cigány az annya:

– Nohát – aszongya – megelégszül evvel? – aszongya:

– Meg.

– De – aszongya – én a birkákat nem hordtam ám el ezért a pé'zt te viszed el. (...)

Hát asztán el köllött vinni a pé'zt. Gyerekek asztán keresték az atyjukat, mikó' ér haza. Hát mikó' már jó közel mentek a lakáshó' kiáltották a gyerekek az aptyuknak:
Az aptyuk visszaszót nekik. Az ördögöt megtanította, arra, amikor rossz:
– Sacc kell dádé.
– Amikó' aszt kiáltya: dik hez, akkó' ereszd e' a zsákot és fuss hazáig.
Hát ez eddig szót.”¹⁵

MODERÁTOR: A boszorkányokon és az ördögökön kívül más természetfeletti lények is megjelennek a különböző népek meséiben. Nézzük meg néhány történetet a táltosokról, garabonciásokról és más varázserővel bíró lényekről.

¹⁵ XJM 26.66. Dör, Villig József

Táltosok és garabonciások

A tudós tanácsai

„E’mentek a tudóshó’. A tudós, amit tanácsot adott, (...) füstölést szokott (...) meg imádságot, hogy imádkozzanak mellette. (...)”

Kisöprözték, mer’ ottan ki a fene, Vargáné is kisöpörte. Meg az ura kapcáját kötötte a nyakába, meg ing vállával dörzsö’ték meg. Az asszonynak az ingivel törö’gették. Illeneket csiná’tak.”¹

A csillagok karbantartása

„Régi öregek aszt tartották, regge’ beszedik, este kirakják, csak meggyú’ccsák őket. (...) A garabonciás diákok vannak azzal megbízva, azok pucollák őket, azér’ ollan fényesek. Valamikó’ egyszer fényesebbek, mint máskó’. A garabonciás diákok azok raktyák ki őket, asztán csak gyú’togassák, szedik be.”²

Garabonciás diákok

„K: Mit hallott a garabonciás diákról?

V: Csak mint gyerek arra emlékszem vissza, hogy karácsony táján, legalábbis télen aszt monták, Ludvércék járnak. Meg lehet látni. E’mentünk, emlékszem rá, egy házhoz. Asztán ott aszt monták, boszorkány annál a háznál van. Vagyis lány vó’t annál a háznál, asztán hogy Ludvérc udvarol neki. Vagyis hát a fiatalember, aki járt hozzá, illen boszorkány természetű, vagy hát boszorkánynak mon’ták. Ludvércnek. Asztán láttuk ám este, mikó’ kimentünk. Egy tüzesrúd forma futott le, mintha az a házba ment vó’na le. Igen, ami az égen ment el. Asztán bement a kéményen. Aszt monták a kéményen szállt le. Asztán mi láttuk, hogy mit láttunk, mit se. Biztos nagy füst vó’t. Aszt láthattuk. Gondolok vissza, hát még aszt hitték, aki mon’ta ezt nekünk, hogy a valóságban Ludvérc vó’t. Mer’ lesték, az egész család leste akkó’, hogy karácsonykó’ meg lehet látni. Hogy Ludvérc vó’t, megy hozzá éjfél tájban- (...)”

K: Ez a Ludvérc még mit szokott csinálni? Meg szokta rontani a teheneket és az állatokat?

V: Legalábbis a teheneket megrontotta.

K: Hogyan?

V: Én aszt nem tudom, hogy hogyan, csak aszt tudom, ahogy hallottam. Azelőtt fé’tünk attó’, hogy illen asszonyra, akire mon’ták, hogy boszorkány. Jó fejős tehenünk vó’t akkor. Fé’tettük tüle, nehogy megroncsa. Asztán egyszer úgy jártunk, hogy e’mentünk tehenet legeltetni. Asztán vó’t az a boszorkány, akit annak tartottunk, illen boszorkánynak. Mindig ott pörgölődött a tehenek előtt. De hát hazagyüvünk, a tehén nem adott semmi tejet. Asztán mit csinájunk vele? Meg osztán ollan korpás forma, véres vó’t. Hát biztos meg van rontva.

K: Hogyan gyógyították meg a tehenet?

V: Hát a tehenet úgy gyógyítottuk meg, valami söprüvel söpröztük meg a tőgyét. Illen szenes víz formáva’ megcsapkottuk. Meg zsákot tettünk a hátára, illen – nem tudom hogyan mongyam – illen meg vó’t az is valamivel szentűve, ez a zsák. Akkó’ kezdett csak adni a tehén tejet.

K: A tehenet megverték?

V: Asztán a tejet kiöntöttük. Meg asztán aszt monták, ha a boszorkány megjelenik, elmegy az uccán. Asztán hát ment el erre egy asszony, hát asztán akit annak gyanítottunk, boszorkánynak, utána öntöttük a tejet.

K: A tehenet megverték, hogy a boszorkány kimenjen belőle?

V: Söprözték a tőgyit, udvarsöprüvel, amivel söpröttek.

K: Mikor szokták söprözni? Nappal, éjszaka?

¹ XJM 20.66. Mórighida, Baranics Varga Gábor.

² XJM 20.66. Mórighida, Baranics Varga Gábor.

V: Esti fejszó. 8 óra felé.”³

Védekezés a boszorkány ellen

„V: Asztán akkó’ az ajtó be lett kötve ilyen. (...)

K: Madzaggal?

V: Gatyakötőve’, nadrágkötőve’. Azzal lett bekötve a’ ajtó. Az istállóajtót is avval kötöttük be ugye. Nehogy a boszorkány odamennyen.

K: Miért öntöttek vizet a boszorkány után?

V: Hát kiöntöttük utána a tejet, hát asztán meg a szemetet is utána öntöttük.

K: Mit mondtak, miért?

V: Hogy ne legyen hatása a rontásnak.

K: Hogyan szoktak megjeleni a boszorkányok, milyen alakban?

V: Hát, mint macska, úgy is jelent meg.”⁴

Kotlósgyúk

„K: Hogy is volt ezzel a kotlóstyúkkal?

V: Hát annyira fé’tek régen a fiatalok, mer’ egyszer aszt minták, hogy ott is egy boszorkánynak mondtak egy nagymamát, egy öregasszonyt. Hát osztán annyira fé’tek a kotlós tyúktó’, hogy boszorkány. Mer’ éjjel, mikó’ ott beszí’tek a legények, leányok, kint az uccán, egy kotlóstik közibük röppent. Hát asztán ugye nagyon fí’tek, hogy megroncsa most őket, széjjelszalattak. Asztán másik nap meg asztán úgy nevettek a legények egymást, mer’ egyikük úgy dobta közibük a kotlóstikot, nem lett boszorkány belüle.

K: Hallotta, hogy amikor levágtak egy állatot, meghalt egy boszorkány?

V: Aszt monták, ha valaki boszorkány vó’t a macska annak a koporsója alatt ül’t. A nem is ment el onnajt, míg el nem temetik. A macskát nem tutták kihajtani a koporsó alúl.

K: Milyen színű macska volt? Fekete?

V: Amilyen színű macska a házná’ van. Valahunnan úgy ment. Aszt szokták mondani, hogy macska szok lenni a koporsó alatt.

K: Amikor kiviszik a koporsót a macska eltűnik?

V: Ez csak úgy eltűnik, úgy láthatatlanul. Legalábbis aszt mon’ták, a boszorkányok úgy jártak. Meg a boszorkányok nehezen tünnek meghalni.

K: Meddig élnek a boszorkányok?

V: Mint más. Eszt már nem hallottam. (...) Meg aszongyák, ahol boszorkány van, ott a rosta kint van a háznál.”⁵

Patonai tudós

„V: Vó’t egy tudós Rábapatonán – szokták mondani, patonai tudós. Ahhó’ nagyon sokan e’ szoktak menni. Még nem is régen, egy pár éve, előbb is. Négy-öt éve is még mentek e’ hozzá, a patonai tudóshó’. Mer’ mikó’ gyütt, aszonta, minden házat ki tunna válogatni, ahun boszorkány van, mer’ a rosta sok helyütt lóg a ház előtt. Ki van téve. Legalább tizenhúszan a faluba meg tunna számó’ni, mer annyira fí’tek itt a faluba, hogy hát vallon mellik vó’t. Ugye aszt monták, biztos is.

K: Tessék mondani, miért épp a rosta lóg kinn?

V: Nem tudom, de mi nem láttuk a rostát.”⁶

³ XJM 19.66. Mórighida, Ihász Mihályné

⁴ XJM 19.66. Mórighida, Ihász Mihályné

⁵ XJM 19.66. Mórighida, Ihász Mihályné

⁶ XJM 19.66. Mórighida, Ihász Mihályné

Krumpliszállítás

„Egyszer az egyik háznál mentek Győrbe. Krumplit szállítottak éjjel. Asztán egész úton kottyogott a kotlós a kocsiba. Annyira fé'tek, hogy kíséri a boszorkány őket. Asztán mikó' kivirra't, akkó' látták, hogy egy tyuk alatt tojás van, asztán azon ű't, az kísérté őket, azér' kottyogott annyira a kotlós. (...) Egész úton maj' kiugrottak az ülésből, mer' egész úton kísérté őket a kottyogó hang.”⁷

Kígyót nevelő gyerek

„K: Régen mit tartottak arról a gyerekről, aki foggal született? Aki úgy született, hogy már foga volt neki.

V: Minek is monták? (...) E'felejtettem. (...) Garabonciás vó't.

K: Na és mit tudott ez a garabonciás?

V: Itt van Kemenese, a majorba vó't is ollan gyerek. És ugye tejet hozott neki az idesannya, utána a gyerek e'tünt a pohárba, (...) asztán az annya figye'te, há viszi aszt. Hát a szérüs kertbe vó't egy pajta, oda vitte el a poharat. Az annya pedig elcserkélte utána, hogy meglesse, hát mér' hozta ide el. Asztán aszt monta (...) vó't ollan ember, régi öreg ember, az beszite eszt, hogy kígyót etetett. A kígyónak hozta oda aszt a tejet. Nem ette meg a tejet, hanem a kígyónak vitte el. Még az annya beapritott kenyeret (...) meg mindenfélét, (...) e'vitte, asztán a kígyónak atta oda, neki. Hát ezé mon'ták garabonciásnak. Fő'neve'te a kígyót, meg is hizlalta, asztán ott vó't ez a kígyó, talán e' is vitte vó'na, meg hát elizét vó'na vele.”⁸

Garabonciás

„K: Hallott a lidércről?

V: Hallottam, mer' a juhászokná' már régen a betyárok végett köllött mulatni tudni. Akkó' is asztán öregapámnak majorba vó't a hele a nemes urakná', ugye számadó. Tizenegy bujtárja vó't neki kii' a szálláson. Ennek csak a' vó't a dó'ga, – vó't neki egy lova – ennyivalót hor'ta. (...) De amikó' a kocsmába köllött menni, bizony hátom napig is ott vó't.

Hát asztán este vitte a vacsorát. A lova meg kinn vó't a szálláson.

– Ejnye – aszongya – ez a bűdös ló itt vó'na, nem köllene gyalogó'ni.

Egyszerre háta mögött állt egy ló. Ótán mazzagot vett elő, mer semmi se vó't a fejibe. Mazzagot vett elő a zsebjibő', hogy rácsatolja az álcapájára, a szájába teszi, oszt fölül rája, mer hát a juhásznak lovagonyi tudni köllött. Már a csacsin is megtanú't. Én is megtanú'tam. Asztán kereste, nem szót neki, nem találta. Kapta a botyát, jó fejbe csapta. Elpördűt, asztán (...) akkó' még ollan zsellérpohár vó't, több embernek vó't. Egyikbe a tészta, másikba a leves ugye, (...) mind e'törött. E vó't a vacsora. Ha e' is ott vó't. Már asztán erről a boszorkányféle dolog vó't. E való igaz, mer' öregapám sokszó' e'meséte. De hova tűntek ezek, hogyan tűntek e', nem tudom, mostanába nincs senki. Pedig elébb vó't.”⁹

Dudatanulás

„Meg Szentpéteren vó't egy parádéskocsis. E' is valóság vó't. Mer e' a' illető, aki beszí't gulyás legíny vó't ott, anná' az intézőné'. (...) A papoké vó't (...) kivü' vó't a major. Hát asztán igen jó dudás vó't ez a parádéskocsis. Asztán meg legény vó't, mongya neki:

– Bátyám, én is úgy me'szeretném tanú'ni eszt a dudába fujást.

Mikó' főfujta a dudát, aszt bedobta az ágy alá, oszt épp úgy szót, mintha billegette vó'na.

– Hát – aszongya, mindig kérdezgette tüle, – hogyan lehet e', József?

– Hát hogyan lehet? Billegetik ott is.

⁷ XJM 19.66. Mórighida, Ihász Mihályné

⁸ XJM 16.66. Mórighida, Kiss József

⁹ XJM 16.66. Mórighida, Kiss József

– Hát az ördögök billegtek.

– Hát jó van öcsém – aszongya, – mire meg akarod tanyuni – aszongya – megtanuhatód. Megtanuhatód. Maj’ karácsony este – aszongya – kimenünk a temetőbe, a kapuhó – aszongya – hát asztán ha kibírod aszt, amit ott meg köll csínyáni – aszongya –, akkó’ megtanulod.

– Jó van – aszongya. Hát ő igen szerette vóna eszt megtanuni. No, hát asztán kimentek, már hó vó’t. Mikó’ odaértek, jobbrul nőtt egy szép virág a hó tetején. Nyílott vó’t. Balró’ meg egy nyüves kutya.

– Télen, mikó hó van, nem lehet nyüves a kutya – aszongya – Te ollan vagy, mint a virág, én meg mint a nyüves kutya. – Hát asztán gondúkodott. – Így megtanú’ni nem lehet ezt. Mégis hát eszt megpróbája. Hát még mi következik?

– No, öcsém – aszongya – megtanulod?

– Meg! – Még akkor is aszonta.

– Jó van – aszongya. – Én e’ megyek, maraggy itt. – Oszt e’ ment. Hogy hát, mit csínyá’t, ugye nem tunni, de kűdött annyi bogarat, hogy.

– Maj’ gyűnnek rád a bogarak, de ne mozgológgýá’ – aszongya. Hát asztán visszagyűtt. A bogarak egyszer e’ tűntek.

– No, mit láttá’?

– Hát itt igen leptek a bogarak – aszongya, – de ín csak láttam.

– No, János, megin’ e’ menek. Mos’ még jobban – aszongya – gyűnnek. Hát akkó’ meg maj’ a szemit verték ki. Hát aszongya:

– Most tácsd el a szádat, asztán ami belemegy, ne harapdál meg, inkább nyeld le.

– Jó van, bátyám, mennyünk haza, aszt má’ megse teszem meg.

Az utolsó próbát otthagya. Aszonta, aszt má’ nem birta vóna ki senki.

Le köllött vó’na nye’ni, igen. Minnyá’ rendbe lett vó’na.”¹⁰

Parádéskocsis

„Utóbb már ki köllött az intézőnek adnyi, (...) a szombatheli vasút nem vó’t. Asztán hát ugye a papok e’ szoktak gyűnni esztendőként egysze’ a birtokra, de hintóva’, ű szokott mennyi értük, a parádéskocsis. Asztán mán annyira, hogy aszonták az intézőnek, eszt a kocsist bocsássa e’, mer’ űk nem az isten hirive’ gyöttek, hanem az erdők hegyibe gyüttek keresztül. Hát aszongya, hogyan lehet a levegőben gyönni – aszongya – csak úgy csattogott a lovaknak a patája, vagyis a patkója. Hogy mint gyüttek, hogyan gyüttek, (...) az erdő alattuk vó’t. Asztán tuggya, e’ bocsátották. Utána talán három hónapra mind két ló e’ szárat, úgy száratattak e’. Megdöglött mind a kettő. De aszt mon’ták a gulás, mer’ akkó’ már gulás vó’t, én meg kisbojtár, (...) hogy éjjel azok annyira zöröndűtek, a jászóná’ a lovak. Mer’ e’ meg ott há’t. Egyik sor innen vó’t – mer’ én is ismerem aszt az istállót, mer’ be szoktunk oda mennyi. Innen vó’tak a lovak, innen a tehenek. Asztán ennek az ágya (...) a végén vó’t. Asztán a lovak mingyá’ ott vó’tak ugye. Ű asztán főké’t rá (...) meghajtotta a lámpát, megnézi, mit zörgetnek ezek a lovak. Emberkoponyát nyomtak a lovak. Aszt montam én is, hogy hát, nem is tudom mi vó’t a neve – Vendel bácsi – asziszem, Rosta Vendel.

– Vendel bátyám, hunnan kerühetett e’ mégis oda? – Hát az nem lehetett emberfej – én 14 éves gyerek vó’tam, jó erős gyerek vó’tam. Ugye, (...) megnézte: emberkoponya vó’t.”¹¹

A fekete bika

„K: Mit hallott a táltosokról, az öreg pásztoroktól, mit meséltek?

V: Igen, eszt is űk mesé’ték.

K: Nem emlékszik valamilyen táltos mesére? (...) Bikaformában verekedtek. (...)

¹⁰ XJM 16.66. Móríhida, Kiss József

¹¹ XJM 16.66. Móríhida, Kiss József

V: Én is vó'tam abban a helyzetben.

K: Na, azt mesélje!

V: Ott Kemenesen őriztem a birkát. Akkó' igen el lettek adva. Asztán kasznárnak hí'ták. Grófi birtok vó't. A' vitte le tehenek mellé idesapámat. Hát jobban a kertisz mellett szokott segíteni, én meg öröztem. Tehenet meg eszt a bikát. Asztán többször nekem fordú't. (...) De ott vó't egy leginykanász, jó ostorcsináló vó't. Nekem is igen jó ostort csiná't csimaszárbú', karikás ostort, meg nyelet, mindent. Jó nehiz vó't. Asztán én aszt kétszer-háromszó' pofonvágtam. E'fordút. Ú', aszt én le is fektettem. Jó erős gyerek vó'tam akkor. Jó meztélábas gyerek vó'tam, (...) azelőtt a kosokat öröztem. Mer' idesapám ott vó't a birkákná'. Asztán egyszer estefeled szépen jöttek be a tehenek. El is indú'tak. Ez a bika hátú' jött. A hidná' vó'tam, mer' a hidon kellett bejönni a majorba. Két bejárás vó't a majorba. Hátú' legét. Botot is köllött vinnem. Idesapám aszonta, ostor szakad, bot legyen. Vastag bot vó't nálam, a' ostort ott hattam a hidon. Menné' közelebb értem hozzá, anná' jobban evett, nemcsak a füvet, a földet is rugta. S akkó meg má' nem mertem elugrani, mer' mondok, elér, ha a hidhó' menek. Mer' utánam rugaszkodott vó'na. Pedig jobb lett vó'na, mer' a vizesárok ki vó't vezetve, vizesárokkal vó't bekerítve a major, (...) ahun a csatorna kigyütt, ott ki vó't vágva, ugyi, hogy én befértem, de szorosan, ott menekütem el. A vó't a szerencsim, mint gyereknek, hogy ollan vásott kalap vó't a fejembe, fe'dobott, asztán kiesett a fejből a kalap. Asztán aszt gyömöszkölte, össze is rágtá egészen. (...) Én meg ott bebujtam a' ostorér', csak odamentem érte, és még akkó' is ott gyömöszkölte. Asztán nekemfordú't, de én abban biztos vó'tam, mer úgy szokott nála lenni, láttam ballag a bika, elejbe kötöttem, (...) azzal én osztán pofán vágtam, de csak úgy hullott a szőre le, (...) röktön e'tekerte a fejit. Akkó' e'kaptam a farkát, még le is fektettem, álló helben. Attó' köllött fē'nem, le ne fosson, (...) asztán lefekütt utóbb mérgibe. (...) Addig nem ke't fő, míg ott nem hattam.”¹²

A megvadult bika

„K: Olyan tudós pásztorokról nem hallott, akik szemükkel tudtak parancsolni a bikáknak?

V: Hallottam, mer' öregapám is már az idesanyámnak az aptya is ollan vó't. Asztán mégis becsapódott. Úgy hogy tűz lett Magosiban, mer' én magosi születésű vagyok ugye. Ez a major, ahun vó'tunk ott Kemenesen, (...) oda jártam iskolába is. Asztán eleresztette, 2 bika vó't, asztán kis botja vó't neki, mint az enyim, ez a dobóbót nem kampós, hanem illen másos. Fogta oszt, egyik e'ment, (...) masináláskor vó't e'. Nem messze a falutó' e'megy a bika, meg e'megy evvel a kis bottal. Persze kutyája a' kinn vó't. Mer' e' pásztor vó't. Köszségi pásztor vó't. (...) Asztán csak összetaposta, mire Pista bátyámmal, a fia legutóbb vó't amikor ollan legin vó't. Már mire odament már a fogait is kitaposta. Asztán nekifordú't annak is, (...) az asztán lenyeste az orrát teljesen. (...) Hát ugye hozott segíteni öregapámnak ugye, (...) hozzá vó't azokhoz szokva, nem félt tőlük. Az első vágással az egyik orrlyukát lemetszette, mingyá' e'fordút, akkó' meg beszalad a faluba, még a masinát akarta e'dönteni. Persze meg vó't akkó' böszű've a vértő is. (...) Asztán úgy lüték agyon. A bikát nem tutták bekergetni az istállóba.”¹³

Kígyót etető gyerek

„K: Arról biztosan hallott, hogy a gyerek, aki foggal született abból táltos lesz.

V: (...) Az idesannya mindig (...) tejet (...) vitt reggel, kenyeret is aprított bele persze. A gyerek sose ette meg ott.

- Te, gyerek, hát mér nem eszed meg? Edd meg a tejet.
- De csak később.

¹² XJM 16.66. Mórighida, Kiss József

¹³ XJM 16.66. Mórighida, Kiss József

Asztán vó't ott egy pajta, már a szérüskertbe'. Hát az annya megleste. Odavitte. Ott etetett egy kigyót, (...) és utóbb avval a kigyóval el is ment vó'na. (...) Fő'ü't a hátára. (...) Mindet csinyát vele, a gyerek játszott vele és nem bántotta.

K: Nem mondták azt, hogy ez a kigyó miért volt olyan jó barátságba a gyerekkel?

V: Dehonnem, de aszt má' e'felejtettem.

K: Miért éppen a kigyóval volt ilyen?

V: Eszt az öreganyám mesé'te, mer' e' ott lakott az első izében.

K: Nem tudja, hogyan lett ebből a gyerekből táltos?

V: Hát asztán eszt úgy e'felejtettem" (...) ¹⁴

A ló

„K: Más táltosról nem jut eszébe valami?

V: Öregapám mesélte el eszt. Hát ugye a régi juhászoknak, számadókban búgatni köllött, mer' akkó' birka nem maratt vó'na semennyire se. Hát asztán ugye akkó' is fogadott. 11 bojtárja vó't, ott Magosiba. Annak a' vó't a dó'ga – vó't egy lova, – (...) hogy úgy igazította őket.

K: Maguknál számadónak hívták?

V: Igen, számadónak. Asztán ebben az időben. Asztán este a ló kinn vó't a háláson, mer' a birka a háláson vó't, (...) asztán e'jött. Asztán aszongya, ejnye, ez a bűdös ló, jó vó'na ha itt vó'na, (...) hát ugye fára't vó't. Hát egyszer csak ott lett egy ló. E' való igaz ám, mer' igen sokszó' öregapám e'meséte.

Asztán a zsebibe nyú't, mindig szokott nála lenni mazzag (...) összekötni a lábát, nehogy e'szánkájon valahogy. (...) Elővett egy kis mazzagot (...) mer' a számadók velem együtt mind tuttak lovagolni, nemcsak lovat, csacsit is. Én is ott lovagutam először. E'beszélem eszt is.

Hát asztán ott lett a ló, odatette a mazzagot a szájához', hogy beleteszi, utána fő'ül a hátára. Nem vó't alsó szája, (...) nem tutta betenni a mazzagot, kapta a baltát, jó fejbe bólintotta. No asztán a' elugrott, összeverte a keziben, mer' akkó' cselédpohár vó't, (...) e'törtek az izék, a poharak. E' vó't a vacsora. No a kutya-fáját, hát mos' már vissza köllött neki menni, (...) szalonnát, vagy valamit.

K: Miért nem volt álla a csikónak?

V: Illen kisértet vó't, (...) tá'toscsikó. No, hát asztán gyerek vó'tam akkó'. Átmentünk a szomszéd majorba, mer' idesapámat egyá'talán nem szíve'te.” ¹⁵

Lovaglás

„Hát én is ott kosos gyerek lettem, mer' aszonta édesapám, jobb lesz innen menni, mer' valamellikünk besok, sikerült neki. Oszt ujjévkó' e'mentünk oda (...) má' Szentpéterhe' tartozott. Asztán én kosos gyerek lettem. Ollan 12 éves vó'tam, tizenkettedikbe. Asztán vó't két szamarunk, asztán a kosokkal jártam, (...) azzal hordtuk az élelmet a birkáknak. Asztán vó't egy ollan lovas számár, nem köllött kantár, (...) a' má' tutta, miko' (...) mentünk, a nagyobbik kis kocsival, megnízte a kocsit, akkó' már tutta, hogy szalmáé' köll menni. Nem köllött kantár. Asztán amikó' a kisebbikbe fogtuk a kordéba, akko' tutta, hogy répáér' menünk, oda még szívesebben ment, mer' ott asztán kapott azokból, asztán fürugaszkodott, ment, mint a szél. Mer' míg mi kiszettük a répát, a' meg ette a répát. No, asztán kieresztettem a kosokat meg a szamarat, szérüskertbe szoktam. Nagy pajta vó't. (...) Akkó' e'hajtottam a kosokat (...) legmesszebbre, (...) a számarának szokását nem monták, én csak fő'ütem rája. Hát először úgy ü'tem, hogy előre néztem, de úgy mingyá' ledobott Addig rugaszkodott, addig jártatta magát, (...) mingyá' ledobott. Az anyád bűdös mindenit, (...) megájj! Maj' másképp, asztán hátra níztem, (...) belemarkó'tam kétfelől a szőribre. A számár ment, én pedig hátra níztem. (...) Ment

¹⁴ XJM 16.66. Mórihida, Kiss József

¹⁵ XJM 16.66. Mórihida, Kiss József

(...) neki a part o'dalának, ott dörzsút le, nem tudott ledobni. Én kitaláltam aszt, hogy nekivitt a falnak, a térdemet mind ledörgö'te. Már a búrit. Addig-addig ment a fal mellett, míg leszálltam rula. Asztán egyszer az intéző ráért – édesapámnak (...) mongya:

– Én csak e'néztem, megá'tam ott a szérüskert sarkáná', mit csiná'a gyerek. Láttam, megy fő a számárra – aszongya – hátúró' jött. (...) Ez a rohadt számár még ott is – aszongya – megy a számár, megy a csacsi neki a pajtának, a бүдös gyerek pedig leugrott.

– Asztán úgy szoktam vele, hátú'ról.

Asztán mongya édesapám:

– Te, vigyázz erre jobban, mer' az intéző leselget.”¹⁶

Tudós öreglegény

„K: Előbb kérdeztük, hallott-e tudós pásztorokról, aki (...) tudott parancsolni a jószágnak, hogy nem is szólt hozzá?

V: Én ismertem ollat. Amikó' bementem, ott vó't egy öreglegény, annak nem köllött a birkát mögfogni sose, (...) az annyit tudott, meg kinn is (...) egy vén kutyája vó't, megverni a kutyát sohasé láttam. De a senkivel se beszé't.

– Te fiam – aszongya – a' nem jó juhász, aki sokat beszíl a kollégáknak, meg minden. – Így beszílt. Asztán mikó' én fürge gyerek vó'tam, akkó' is a birkáknál. Ez a Vendel bátyám sohasem kente, én meg kentem. (...) Ha az ember nem keni, akkó' nyüves lesz. Na, úgy nyár végén, melegbe. Asztán hát a' annyit tudott.

Asztán ott benn vó't neki a szobába' a ládája. Hát én, ugye ott laktunk. Aszt tisztogatta, ott tisztogatta. (...) Minden vasárnap reggel a' mást nem csinyát, hát nem is köllött, (...) megborotvákozott. Asztán megmosdott. De má' mikó' ott vó'tunk a szobába, már (...) a reggeli előtt. Asztán itt a szobába vó't neki egy ládája, (...) annak ugye egy székje vó't. Ott mosakodott. De nem a', hogy kifelé legyen, arra fő'dút vó'na, hanem a lavórnak, hanem kifelé. Az inget előkészítette, asztán mindig úgy vette rája, akkó' is (...) háttá' a falnak. Gondú'kottam, hát miér' a hátát nem akargya megmutatni. Hát akasztófa vó't ráverve a hátára. A betyárok akasztották fő', nem tudom én – abban az időben. (...) Nem beleverve, (...) sütvő. (...) Meg asztán hogy nekifordú't a falnak, én meg asztán onnan nekiértema falnak, (...) nézem, miér' fè'ti a hátát, mér' nem mutatja. Asztán megláttam, de nem szó'tam semmit.

K: Nem tudja, hogyan tudta azokat a nyüveket elküldeni a birkákról?

V: Sose mon'ta meg. »De, bátyám, hogy hogy magának nem köll kenni. (...) Nem nyüvesednek meg. Miér' nem nyüvesednek meg?«

Meg vó't annak az oka, (...) a bogarak nem lepték a birkát.

Észak, nyírás után, me' bakcsónak mongyák, (...) én soknak kikentem a hátát, be köllött kenni kátránnya'. Kátránnya' köllött bekenni. Kettő-hármat bekent az ember, akkó' e'kerüte. (...) Annak meg a' se köllött. Nem lepte a bogár.”¹⁷

Táltos gyerek

„K: Hallott olyanról, hogy az ilyen, foggal született gyerek hat-hét éves korában eltűnik?

V: Hallottam. Körülbelül, enné' fogva, e' is úgy lett a gyerek. Egyszer csak nem lett, nem is találták.

K: Hogy lett belőle táltos?

V: Hát, aszongya, valahogy lett.

K: Nem hallotta, hogy a táltosok elvitték magukkal és ők nevelték?

¹⁶ XJM 16.66. Mórighida, Kiss József

¹⁷ XJM 16.66. Mórighida, Kiss József

V: Öregapám aszongya, hogy e' vó't a gyanú, hogy aszt mégis valaki ú' lopta e'. (...) Átatták a panduroknak, akkó' pandurok vó'tak abban az időbe, (...) de sohase lett a gyerek meg. Hogy osztán hova tűnt? (...)

K: Arra nem emlékszik, hogyan lett ilyen gyerekből táltos?

V: Talán a kigyótetés.¹⁸

Garabonciás diák

„K: Ki volt a garabonciás diák?

V: Aszt nem tudom, ki vó't a garabonciás diák, de aszt mongyák, kigyókon lovagolnak a garabonciás diákok.

K: Hogyan születnek?

V: A garabonciás diák! A régi öregek aszt tartották, hogy foga van, mikó' születik, asztán meg sörte van a hátán.

K: Tetszett hallani, amikor a garabonciás kigyón lovagolt?

V: Aszt hallottam az öregapámtól. Vó't egy órjáskigyó itt. A Szentén tanyázott a kigyó. Aszt a csősz meglőtte a kigyót. Egy órjáskigyót. Hat-hét méter hosszú vó't.

Itt a Rábán vó't egy görbe fa, behajlott a vízre. Arra mászott be a kigyó, onnan mosogatta Rába vizibe a fejét. Gyütt kantárral a garabonciás diák, hogy nem-e látták az ú kigyóját. Nem-e láttak erre egy órjáskigyót. E'szabadú't a kötélről, 'sztán megszökött. Hó, mongyák neki, hogy a csősz meglőtte, ott valahun arra van, benn a Rábaparton. Könnyei hullottak a garabonciás diáknak, hogy hogyan járt az ú szeretett paripája. S odament, hogy fő'kantározza, s e'vezeti. E'ment a kigyóva'. De tovább nem tudott rúla az öregapám.”¹⁹

Garabonciás és a ludvérc

„K: Ezek a garabonciások milyen alakban jelennek meg?

V: Ember alak. Rendes ember öltözete vó't. (...) Csak amikó' lógós fölők lovagó'nak a garabonciás diákok, azok között lovagó'nak a garabonciás diákok, ha a levegőbe járnak.

K: Mi a különbség a garabonciás, a Ludvérc, lidérc között?

V: Ezek valahogyan megegyeznek. Mind a kettő tud vá'toznyi. A ludvérc tud röpü'nyi, meg a garabonciás is a kigyóva' röpü't.”²⁰

A rábapatonai tudós

„Van egy Rábapatonán. Nagy Ferencnek hívják. Most is él, ollan részeges, hogy csak hajna'ba lehet vele beszéni. Nappa' má' be van rugva (...) Nagy Ferenc, tudós Nagy Ferenc, Rábapatonán.

Asztán meg vó't egy Marcalfőn. Pálfi, Pálfinak hí'ták aszt. A szonszéd bácsi e'ment hozzá. Nem ettek a malacok. E'ment hozzája. Nem esznek a malacok. Vött egy üveg pálinkát:

– Tuttam, öcsém, hogy gyüssz! Má' vártalak – aszongya – Nem esznek a malacok. Ugye?

– Nem.

Hát beszélgetnek. Megy be a felesége.

– Mennydörgős mennykővágja meg ké'teket! Annyira gyógyít, mégse atta le a tehen a tejet.

– No, jó van, no. Maj' szó'jjá' ha hajt a pásztor.

Hát beszó' a menyecske, háthogy:

– Uram, bátyám! Hajt a pásztor.

Kimegy a bácsi. Amikó' eleresztették a teheneket, a tehen akkó' züdet eszik, mindig üríti magát, piszkít. Hát az öreg fogja a seprőt, amivel a tehenet eleresztették. A tehen csinyáta a

¹⁸ XJM 16.66. Mórichida, Kiss József

¹⁹ XJM 19.66. Mórichida, Baranics Varga Gábor.

²⁰ XJM 19.66. Mórichida, Baranics Varga Gábor.

dó'gát. Az öreg meg belemártotta a söprűt, jobbról-balról bekente a tehenet. Mihá' bácsi, Papp Mihá' bácsi erre élő tanú vó't. Aszongy, ű látta, (...) bekente a tehenet jobbról-balról. Aszt amivel neki az orvos, illatos füstölőkkel gyógyította a malacokat. Egyszer csak kopogtatnak.

– Tessék! – Bemegy egy menyecske az tetőtül-talpig mind marhaszar vó't.

– Urambátyám! Lemoshatom?

– Mos' még egyszer megkegyelmezek. Lemosakodhacc, de ha még illet csinyá'sz, meglátod a következményeket.

Aszt mongya Papp Mihá' bácsi, szemeibe' látta. A' rontotta meg a teheneket a menyecske.

K: A menyecske falubeli volt?

V: Falubeli.²¹

Papp Mihály és a tudós

„Hát akkó' megin' e'ment Papp Mihá' bácsi tudóshó'. Nem görögte a kismorcidai, mer' e külön község vó't. A' országút választott e'. A' vó't Nagymorcida, e' meg Kismorcida. A Mihá' bácsi e'ment a tudóshó', mer' nem görögnek a disznók. Aszt mongya a tudós. Piritott rozssal híja ki mindenki a disznáját. A legelőnek mind a négy sarkán tegyenek le egy marék piritott rozst. Ami megmaratt, asztat meg bocsássák be a csorda közé. Disznócsorda közé. Beszörták a disznócsorda közé a megmaratt rozst. Az ártányok is mind görögtek. Eszt Papp Mihá' bácsi, élő ember mesé'te. Itt a szomszédba lakott.”²²

A NOMÁD: A kirgizeknél is voltak táltosok, legalábbis a meséikben szerepelnek táltosfiúk.

A táltosfiú

„Élt a régmúlt időben egy kán. (...) Egyetlen szép leánya volt, (...) a kán (...) hátslovát gondozó öregembernek egyetlen fia beleszeretett. (...) Apjához (...) így szólt:

– Kérd meg nekem a kán leányát!

– Ebkölyke! – förmedt rá. (...) – Hogy adná ide a kán a leányát?

A fiú hajtogatta a magáét. (...) A kán (...) kiszedte, (...) mi okból haragszik a fiára (...) majd azt mondta neki:

– Hozzon a fiad nekem egy éjjel-nappal folyton égő aranymécsest, (...) odaadom a lányomat.

A fiú (...) útnak eredt, (...) egy kietlen pusztaságban lefeküdt aludni. (...) Fölrettent. (...) Lefelé tekint, meglát egy (...) forrást. (...) A (...) vizet (...) kimeregetvén, (...) ott az égő aranymécsest. (...) Fölveszi. (...) Hazaérkezik, (...) elküldi az apjával a kánnak. (...) A kán (...) így szól: (...)

– Tanuljon ki (...) olyan mesterséget, ami országom népe közt nincs. (...)

A fiú (...) útnak ered. (...) Elszegődött egy szegény öregasszonyhoz fát vágni. (...) Egyszer éjszaka (...) közepén (...) kilép az ajtón, (...) látja ám: egy ember a tűzbe rakja (...) a lábát, hamuvá égeti, majd ismét lábat csinál belőle, aztán a kezét rakja a tűzbe, (...) elégeti, (...) újra kezét csinál. (...) Ez nekem való mesterség – gondolja. (...) Előjön egy leány, (...) a fiú (...) végig elbeszélte a vele történeteket. Azt mondja erre a leány:

– Költözz hozzánk. (...) Az ott az apám, téged mindezen mesterségekre megtanítalak (...)

Bevitte (...) a házba, s megtanította neki apja mindahány mesterségét. A fiú (...) köszönetet mondván elbúcsúzott tőle, s visszatért az öregasszony házába. (...) A fiú (...) fekete tevévé változott, (...) madárrá változva elmenekült, (...) sassá változván (...) kergetőzve haladnak. (...) A fiú leszáll a kán mellé. (...) A fiú kölesből sólyommá [változik], (...) aztán emberformát vesz föl, s hazamegy. (...)

²¹ XJM 19.66. Mórighida, Baranics Varga Gábor.

²² XJM 19.66. Mórighida, Baranics Varga Gábor.

Megnyerte a kán (...) tetszését, (...) hozzáadta a leányát.”²³

JÁNOS: Táltosok sok magyar népmesében előfordulnak:

Foggal születés

„Aki foggal születik, (...) abbul lesz a tátus. (...) Mikor tizenhárom éves a gyerek, akkor eltűnik onnan hazúrú. (...) Aztán két év múlva hazatér a gyerek. (...) Elmondja, (...) egy öreg bácsi az vót a tátos – és magával vitte. (...) Minden fűrő’, fárú’ (...) megmondta, hogy melyikben milyen orvosság rejlik. (...) Ez vót az első orvos.”²⁴

MODERÁTOR: Vajon mit is lehet tenni az ördögök, boszorkányok, táltosok varázserej ellen? Talán a papok tudnak segíteni...

²³ *Szürke héja* 131.

²⁴ *Az ördögnek adott lányok* 236.

A pap keresztel, esket, temet és...

A pap és a cigány

„Vó't egy falú, asztán vó'tak benne ezek a cigányok, meg hát a pap is ott vó't, ahun a templom van. Mentek, jártak-ke'tek ugye az uccán. Asztán hát ez má' vó't a háború után. (...) Úgy mongyák, ugye, az eső világháború után, amit hát én is megértem. (...) Akkó', abba az időbe éppen 19 éves vó'tam ugye. Hát asztán mentek az uccán. Asztán annak a papnak vó't ilyen nagy fekete kutyája, nagy, ekkora. Mentek az uccán ugye a cigány a másik soron. A pap meg ugye mint afféle, abban az időben, s amikor gyerek vó'tam, szoktam út látni, hogy a papok kiá'tak, belülró' nem láttak valamit, kiá'tak az uccára. Hát asztán a pap mellé odagyűtt a kutya, nagy kutya vó't. Ugye asztán amikó' odaért a kutya melléje, a cigány persze a purdékkal a másik soron (...) ment. Asztán amikor egyenesibe értek a papnak, aszongya magába a pap, aszongya:

– Cigány, le! – A szegény cigány nem vette figyelembe, aszt hitte öneki szó't a pap. Szalad oda.

– Tessik parancsó'ni, kezit-lábát csókolom tisztelendő úr, tessik parancsolni!

– Ó, cigány! De nem neked szó'tam.

– Hát kinek? – Aszongya.

– Hát a kutyának is – aszongya – Cigány a neve. Ennek szó'tam.

– Á, igen, igen. Kedves tisztelendő úr, kezit-lábát csókolom – aszongya – az in apámnak is vó't – aszongya – ilyen két nagy kutyája. Ekkorák vó'tak. Ilyen nagyok vó'tak mind a kettő – aszongya – asztán mindig egyszerre szólította őket:

– Plébános, le! – Hát e' ráízét a plébánosra, hogy hát mindig úgy szokta a két nagy kutyát szólítani. Hát viszonzta a cigány a plébánosnak, hogy az ő aptya mindig úgy szólította, hogy:

– Plébános, le.”¹

A pap vadászna a cigánnyal

„A cigánynak vó't hét-nyolc csurdé, ugye purdé, gyerek. Asztán hát ugye, mint az öreg cigány ugye nyáron szeret jeget vágni, télen meg aratni a cigány. Ugye. (...) Asztán találkozott a tisztelendő úrral, a plébánossal. Azok meg hát ollanak vó'tak abban a világban is, hogy hát ugye úriembernek mi kő. Egy kis kirándulás, de hát ugye nyáron szeretett vadászni, aszongya ugye. (...) Asztán aszongya a plébános:

– Te, cigány, e'gyűssz te énvelem, maj' nyáron maj' hajtónak – aszongya – ha vadászni megyek? – aszongya.

– El, el, kedves tisztelendő úr, kezit-lábát csókolom, hát hogyne mennék e'. El ám, el ám. Előre is köszönöm szépen – aszongya – a kedvességit tisztelendő úr. Maj' csak szójjon – aszongya – én – aszongya – el-el. Kezit-lábát csókolom.

E'ment a cigány, a plébános is e'ment. Megy haza a cigány nagy gyorsan. Hazamegy, hát ott van a felesége, a purdék ott vannak.

– Hé, szerbusz, annyuk – aszongya – én olyan jó hirrel gyűttem most – aszongya – én haza – aszongya – amit te nem is fogsz reményi. Még csak a kis gyerekek sem – aszongya –, gyertek csak ide, közel hozzám, mind – aszongya. – Aszt mon'ta nekem a tisztelendő úr – aszongya – e'megyek vele nyáron vadászni segíteni, asztán az ád énnekem búzát – aszongya – aszt e'kügyük a malomba – aszongya – ott meg kapunk lisztet. Anyátok pedig maj' süt belőle ilyen jó nagy púpos kenyeret e. – Mutatta.

Asztán a legkisebbik odaszala't hozzája, asztán mongya neki, odamongya a pici.

– Maj' letöröm a gyűrkit. – Jó pofonvágtá az aptya aszt a cigánygyereket.

¹ XJM 22.66. Mórighida, Gilice István

Te má' tördelnéd, a nyúl sincs megfogva, nem hogy búzát kapunk. Előbb maj' nyulat kell fogni.”²

A pap és a fehér galamb

„Egy papnak vó't egy fehér galambja. Evvel csodákat művelhet. Annyira szelid vó't a galamb, hogy búzaszemet tett a fülibe, kivette onnan a búzát a galamb. Mongya a kántornak:

– Fé'revezessük a népet! Csodát művelünk most a galambbal. – A kántor e'viszi a galambot, ű meg e'kezdi a beszídet maj'. Asztán mogya hogy:

– Jöjj e' szentlélek Úristen! Sugalld az én fülembe, a te szent igédet. – Akkó' a kántor elereszti a galambot. Odaröpül a vállára és kiszedi a füléből a búzaszemet. Úgy ám. A kántor e'vitte. A kemence tetejibe leborította a szitáva', a macska meg megette. Kivette a szita alul a galambot. Hát megüzente ű a papnak, hogy megette a macska a galambot. A pap meg annyira ideges vó't má', hogy e'felejtette, hogy mit üzent neki. Prédikáció előtt a kántor orgoná't, szokott orgoná'ni egy éneket. Hát elorgoná'ta szépen:

– Lám megmon'tam, megette a macska!

E'kezdi a pap a beszédit. Mongya:

– Milyenek az emberek. A madarat is Istenükké teszik.

– Jöjj e' szentlélek Úristen, és sugalld az én fülembe a te szent igédet. – Fülel a kántor, de bizony nem megy a galamb. Megincsak mongya, hogy:

– Jöjj e' szentlélek Isten, sugalld én fülembe a te szent igédet. – Ráteszi a kántor szépen énekelve:

– Lám megmon'tam, megette a macska!”³

A pap és a süket gyóntatószék

„A pap gyóntatta a kocsisát. Aszongya:

– Te, János! Mos' mondd meg, az Istenne' beszí've, hogy mondd meg igazán, hány zsák búzát vitté' e' a magtárból, meg hány üveg bort a pincébű'?

– Hát plébános Úr! Itten nem hallanyi semmit. Cserellünk helet.

– Gyere! – Hát beül a pap helire, a pap meg letírdel. Aszongya:

– Plébános Úr – aszongya, – mos' monnya meg, mintha Istennek mondaná, hányszor kapta el a feleségemet?

– Te té'leg nem hallani semmit.”⁴

Rozika gyón

„Aszt mongya a pap – Rozika gyónt. Aszongya. Félrelépéseket is csinyá't. Aszongya:

– Rozika! Annyi szál gyertyát vigyé' az o'tarra, ahány félrelépésed vó't.

Pap kinn áll a templom előtt. Hát Rozika cipelődik ám, ilyen két nagy szatyor tele van. Igen nehezen megy fő' a dombon. Odaér, oszt mongya a pap neki:

– Ejnye Rozika! Ejnye Rozika!

– Semmi Rozika! Még két forduló, még otthun maratt.”⁵

A süttői Vendel-szobor

„Vó't egy idős pap. Asztán gyűlésre vó'tak. Aszongya, mint ahogy szoktak az emberek lekezelni:

– Na, mi újság? – Mindenki rácsodákozott.

² XJM 22.66. Mórichida, Csöngei Sándor

³ XJM 22.66. Mórichida, Csöngei Sándor

⁴ XJM 22.66. Mórichida, Baráth Bálintné

⁵ XJM 22.66. Mórichida, Baráth Bálintné

- Te nem hallottad?
- No, mit?
- A süttői Szent Vendel szobor mikó’ me’hajja a déli harangszót, mindig leveszi a kalaptyát.
- Hát e’ csoda!
- Tényleg, persze, csoda! – Hát az öreg aszongya.

Mingyá’, vasárnap alig várta má’, vasárnapi beszídjit kez’hesse. Ezze’ kész’te meg:

– Aszt mongyák az emberek, nincsenek csodák. Nem messzire mutat az Isten ujja! Nézzétek meg a süttői Szent Vendel szobor valahányszor meghall a déli harangszót, mindig leveszi a kalaptyát.

Me’tutta eszt a barátya, hogy az öreg milyen bolond mesterséget csinát. Megin’ találkoznak.

- Te, hülye, hogy tucc te ilyen beszídet? Nem tudod, kőbű’ van a’. Nem hall!
- Nekem aszt nem montátok. Süket a szobor.”⁶

Az ellopott templom

„Öregapámtól hallottam, hogy a Somogyba lejártak nyomtatni búzáat. Lovakkal nyomtatták. Szekérrel, lóval mindennyel. Asztán hát ott azok is e’mentek a templomba. Akkó’ már ráértek. Akkó’ aszt mondta, hogyhát Andacson vó’t egy kápolna, alatta vó’t két durung. Asztán az angyalok, mer’ nem tiszte’ték a Szüzanyát, asztán az angyalok e’vitték Kalocsára aszt a kápolnát. Asztán minden fű e’hajo’t, amerre vitték, mer’ még ük is – aszongya – megvigyázták, hogy mikó’ a szél eminnej fű’t visszatúrte és mégiscsak arra fű’t a szél. Mikó’ arra fű’t vissza, mindig, de mindig arra hajút. Minden fűk, még a fák is.”⁷

JÁNOS: Úgy látom, a finn nyelvrokonainknak is vannak érdekes történeteik a papokról.

Jó Jusszi

„Volt egy vendéglőt tartó gazda, (...) bement a városba, hogy bérest fogadjon. (...) Szembetalálkozott Jó Jusszival, (...) így a gazdához került béresnek. (...) A ház közelében dolgozott a gazdával, (...) ház felé pillantott, és felkiáltott:

- Megyünk, megyünk!
- Mit kiabálsz? – kérdezte a gazda.
- A gazdasszony kiáltott: menjünk enni, kész az étel.

Jusszi ugyanis észrevette, hogy a pap bement az asszonyhoz a házba.

- Ilyen korán? (...)
- Nem tudom, de enni hívott. (...)

Jusszi bepillantott a kisszobába: a megterített asztalon finom ételeket látott. (...) Gyanította, hogy a pap elbújt, (...) nézegetni kezdte (...) a szekrényt. (...)

- Tudok (...) egy urat, (...) ezért a szekrényért is adna legalább száz márkát.

A gazda meghagyta, (...) hogy adja el. (...)

A pap megrémült. Kérte, (...) engedje szabadon, (...) megfizeti a száz márkát. (...) Jusszi a gazdának kifizetett ötven márkát, a másik ötvenet megtartotta. (...)

Másnap (...) látta, hogy a gazdasszony ételeket visz a csűrbe. Sejtette, hogy a pap a csűrben van, s nagyot kiáltott:

- Megyünk, megyünk! (...) A gazdasszony (...) integetett, (...) menjünk a csűrbe. (...)

Mentek a csűr felé, (...) a gazdasszony (...) elrejtette a papot egy köteg szalmába. (...) Az asztalon megint finom falatok. (...) Jusszi nézegette (...) a szalmaköteget: (...)

- Én még kivernék ezekből legalább tíz hordó rozsot. (...)

⁶ XJM 22.66. Mórighida, Baráth Bálintné

⁷ XJM 31B67 Mórighida, Kiss József

A szérűre vitte (...) csépelni kezdett. (...) A pap, mikor (...) veszedelemben volt, kérlelni kezdte, (...) ő megadja a tíz hordó gabonát. (...) Jusszi útjára engedte. (...) Éjszaka tolvajok akartak betörni, (...) Jusszi nagyon erős kerítést csinált, csak az ajtófélfánál hagyott egy kis ablaknyílást. (...)

Az ablaknyíláson keresztül a gazdasszony finom ételeket adott a papnak. (...) Jusszi hallotta, mit ígért a papnak. (...) A gazdasszony ruhába öltözött. (...) Amikor a pap megjelent, (...) csókot kért, (...) a pap a száját nyújtotta, Jusszi pedig átharapta (...) és jól eltette a leharapott darabkát. (...) Szólt (...) másnap a gazdának:

– Hallom, a papunk nagyon beteg. Üzent a gazdasszonynak, hogy beszélni szeretne vele. (...)

A gazdasszony nagyon finom ételeket készített a papnak, (...) Jusszi észrevétlenül az ételbe ejtette a pap nyelvének leharapott darabkáját. (...) Megérkeztek. (...) A pap betegen feküdt. (...) Enni kezdett, (...) de hirtelen elment az étvágya: meglátta a tálban saját nyelve darabkáját. A gazdasszony nagyon megsajnálta a papot, (...) lehajolt, és megcsókolta. (...) Erre a pap átharapta az asszony nyelvét, (...) és még a főztjébe is bekeverte. (...)

A gazda kifizette (...) a kétszáz márkát, és Jusszi továbbállt a pénzzel.”⁸

JÁNOS: Öregapám mesélt egyszer egy viccet, de most csak a poénját mondom el: „Alleluja, Isten ujja, hát a köröm hun van rúla!”

A kántor és a karácsonyra főzött sör

„Közel volt már a karácsony, és a kántorék szegény házában nem volt sem disznóhús, sem (...) sör. A kántor (...) elhatározta, (...) húst lop a szaunából. (...) Már meg is szerzett egy sonkát, amikor belépett a szaunába a pap és a felesége: jöttek, hogy megnézzék a sört. (...) Beszélgettek, (...) a kántor (...) kihajolt, és beleesett a sörösdézsába. (...) A pap szörnyen megijedt, (...) a kántor (...) lélekszakadva futott haza. (...)

Karácsony reggelén (...) a pap elbeszélte, hogy (...) mi történt a szaunában: az ördög beleesett a sörösdézsába. (...) Senki se eszik (...) a húsból, (...) senki sem iszik (...) a sörből. (...) A kántor (...) kérdezte, (...) kér-e a húst és a sört.”⁹

A pap és a kántor lopni mentek

„Egyszer egy pap nagyon elszegényedett, (...) kölcsönöket kért a kántortól, (...) de aztán ő is elszegényedett. (...) Egy éjszaka (...) ellopták Mattila bikáját. (...) Megosztottak, de a bőrt nehéz lett volna megosztani: (...)

– Csináljunk erőpróbát! (...) Azé lesz a bőr, aki nyer. (...)

A kántor (...) győzött. (...) Bejárta az egész egyházközséget, mindenütt elbeszélte. (...) Végül is a papot és a kántort törvény elé idézték. (...) A kántor figyelmeztette a papot, (...) ne szóljon egy szót se. (...)

A kántor elmagyarázta a dolgot: (...)

– El is loptuk a bikát, (...) elosztottuk a húst, (...) és akkor felébredtem.

A bíró kihallgatta a tanúkat, (...) de ezek (...) sem tudták, hogy az (...) igazat (...) vagy (...) az álmát beszélte el.”¹⁰

Kecske-e-e-e, kanca-e-e-e?

„Volt egy pap, (...) rávette a kántort, hogy húst lopjon. (...) A pap kölcsönadta (...) a fehér kancáját, így gyorsabban végez. (...) El is indult. (...) A házban (...) felébredtek a nagy zajra,

⁸ Férfiszülte leány 234–239.

⁹ Férfiszülte leány 242–243.

¹⁰ Férfiszülte leány 244–245.

(...) kimentek az udvarra, (...) észrevették a pap fehér lovát, (...) kifogták, (...) bezárták az istállóba. (...) Jött a kántor, (...) a fehér ló eltűnt. (...) Otthagyták a kecskéket és a kocsit, s futásnak eredt. (...) A templomig hosszú volt az út, (...) az istentisztelet már megkezdődött. (...) Beült a padjába és megkezdte a zsoltárt. A pap (...) észrevette a kántort. (...) Megkezdte a misét:

– Hallod-e, kántor, van-e sok kecske-e-e?

– Egy se, de oda a kanca-a-a-a.”¹¹

JÁNOS: A cigányoknak is vannak tréfás történeteik a papokról.

Iván és a cigány pópa

„Egyszer egy cigánynak (...) eszébe jutott, hogy jó lenne megáldozni. (...) El is megy a paphoz, vagyis a pópához. (...)

– Azt nagyon jól teszed. (...) De hát a Miatyánkat tudod-e?

– Én azt bizony nem. (...)

– Na, nem baj (...) majd megtanítalak én rá. (...) Mondd meg nekem, te cigány: Sokat loptál-e, mióta a világra jöttél? (...)

– Én nem loptam semmit, csak a gyermekeimet tanítottam meg rá, hogyan éljenek meg majd, ha én meghalok.

– Jajaj – mondja a pópa – hiszen az nagy bűn, te!

– De – feleli a cigány – ez az ő bűnük, nem az enyim. (...)

– Hát ez sok bűn. Míg van neked odahaza? (...) Hozd el nekem azt a kancát! (...) Most megpróbáljuk, hogy meg tudod-e tanulni a Miatyánkot.

Elkezd a pópa (...) jól haladt (...) a cigány. (...) Hazamegy, (...) másnap reggel nem valami jól etette meg a kancát, (...) felült (...) a hátára, (...) elindult. (...) Megérkezik, (...) odaköti a jászolhoz. (...)

A pópa (...) hoz egy öl szénát, (...) a kanca felnyerít, (...) odakap a pópa nyakához, (...) a kiskabátját (...) lehúzza, (...) a válla is eltörött. (...)

– Állj meg egy kicsit, te cigány! (...) Vidd haza ezt a kancát! (...) Sok gyereked van, adj (...) egyet nekem! (...)

– Jól van, (...) adok egy gyereket. (...)

A cigány egész éjjel arra oktatta a gyerekeit, hogy, hogy lopják meg a pópát. (...) A gyerekek mind hasonlítottak egyik a másikra. (...) Az egyiket Ivánnak hívták. (...)

A pópa ráteszi a kezét (...) Iván vállára, és mondja:

– Ez lesz a jó, (...) ki lehet tanítani pópának.

Hát, kezdetben jól mentek a dolgok, (...) a pópa nem tartotta számon a holmijait, (...) a cigány (...) minden elhordott a háztól. (...) Ivánnak jól ment a dolga. (...)

Megbetegszik a pópa, (...) meg is hal. (...) Felöltözik Iván a pópa ruhájába, és elvégzi a gyászszertartást. Aztán beteszi a pópát egy zsákba, (...) a sűrű bokrok közé rejtette. (...)

Estefele odamennek a cigányok, (...) meglátják a tömött zsákot. (...) Hátára veszi, (...) viszi haza. (...) Odamegy a cigányné, kioldja a zsákot, beledugja a kezét, (...) elkiáltja magát:

– Tolvaj! Tolvaj! Szentatyám, egy ember van a zsákban!

Felugrik a cigány, (...) látja, (...) bizony emberi fej. (...) Újra vállára veszi a zsákot, (...) az erdőbe viszi. (...)

Na, reggel felkel a tisztelendő asszony (...) Ivánnal. (...) Nincs a pópa sehol. (...)

– Lehet, hogy feléledt, (...) majd visszajön. Most én vagyok a pópa. (...) Elmegyek a királyhoz. Megkérem, hogy az ország minden pópájának adjon valami segílyt.

¹¹ *Férfiszülte leány* 246–247

Iván cigány úgy gondolta, hogy esperesnek választják meg. (...) Elérkezik a királyhoz, (...) elkezd mondani neki, hogy egy angyal mondta neki, hogy menjen el a királyhoz. (...)

Nyomban üzen a király, (...) gyűljenek össze mind a pópák, esperesek, (...) jöjjön el maga a pátriárka is. (...) Iván elmondta nekik, hogy mit beszélt ő az angyallal. (...)

Azt mondja az egyik pap:

– Ejnye, testvérem, nem vagy te pópa. te az orrunknál fogva akarsz vezetni minket. (...) Ej, te, hiszen cigány vagy!

– Csak voltam cigány – feleli Iván. (...)

Hát, bizony megfogták, jól megverték. (...) Azótától nem lesz a cigányból pópa.”¹²

A FINN: Ismét egy zürjén történet következik egy papról és leányairól.

A papkisasszonyok

„Élt-volt hajdanában egy pap. Három lánya volt, (...) felfogadott egy bérest. Nagy betyár (...) volt az atyafi. Akárhova küldte a pap, két napra mindig odaveszett.

Egyszer elküldte a pap (...) a városba, hogy vigye be a kolompért, s adja el. (...) Amikor hazatekergett, a pap három lánya (...) odarohant hozzája, (...) mit látott (...) mit árulnak, s mit vásárolt. (...)

– A városba csudajó! – mondta. (...) Hanem mit mondjak ezeknek, hogy mit vásároltam? (...) Előszedem a durungomat, s azt mondom, (...) újfajta kefét vettem magamnak.

A papkisasszonyok meg kérdezték:

– Hogyan kell ezzel kefélni?

– Hogyha akarjátok, megmutatom. (...) Hanem hát sorjában kell azt megmutatni, egyesével!

Előbb a legnagyobb papkisasszonyt fogta, s kivitte. (...) Kefélte, kefélt. (...) Utána a középső leányt kefélt meg, (...) utoljára a legkisebb leányt vitte ki, s megkefélt. (...) Attól kezdve (...) szüntelenül a nyomában voltak. (...) A legidősebb leány azzal ment a béreshez, hogy megvenné a keféjét, a legény fölvelt tőle háromszáz rubelt előlegbe. (...) A középső leány is (...) magának akarta megvenni, (...) tőle is fölvelt háromszáz rubelt. (...) A végén a legfiatalabb leánynak is eladta. (...)

A legény sokáig halogatta a dolgot, s elhitta őket fürödni. (...) Meglátták a kefét, (...) el akarták szedni. (...) A legény (...) kezébe vette a szerszámát, s úgy tett, mintha eldobta volna messzire. (...)

A papkisasszonyok szidták a legényt, (...) nekiláttak, hogy megkeressék. (...) Végül mentek az apjukhoz, (...) magukkal cipelték (...) kefét keresni. (...) A vízben a legnagyobb leánynak valahogyan a kezébe akadt a papnak a durungja. Elkezdett kiabálni:

– Megkerült a kefe (...) – odament a másik két leány is: (...)

– No, hát ez a béres keféje, édesapám!

Megértette a pap, miféle kefét adott el a béreslegény, (...) mivel kefélgette őket.”¹³

JÁNOS: Végül pedig hallgassunk meg két szerb mesét, melyekben szintén egyházi személyek a főszereplők.

A legény meg a duda

„Régen (...) élt (...) egy szegény legény, (...) nemcsak szegény (...) árva. (...) . Édesapja (...) egy dudát tudott magának szerezni, (...) nem is hagyott mást a fiára.

¹² *Világ szépe és világ gyönyörűje* 221–228.

¹³ *A pórul járt vízziszelem* 52–54.

De ez a duda bármilyen kincsnél többet ért neki. Valahányszor szomorúság akart fészket verni a legény szívében, megszólaltatta. (...) Így vándorolt szerte a világba. (...) Egyszer egy pap háza tájára vetődött. (...) A pap már látott egyet s mást, (...) látta (...) a legénynek már (...) rég az országút a hajléka, (...) szaván fogta. (...)

Vállalja a szolgálatot, mondta a papnak, ha néhanapján megszólaltathatja a dudáját. (...) meg is lett az egyezés, (...) nekigyürkőzött a munkának. (...) Elérkezett a vacsora ideje, megmosakodott, (...) törülközőt kért, hogy megszáritsa magát.

– Ne vesd meg az ég ajándékait! – adta a tanácsot a törülköző helyett a pap. – A szél, édes fiam (...) azzal szárítkozz!

Elment a pap, hogy megvacsorázzék, a legénynek meg kicserepesedett a bőre. Így hát első este megtanulta, milyenek is az ég ajándékai, amelyekben a pap részesíteni kívánta. A pap egész tokája csupa zsír volt, a legénynek meg egy tányér zsírtalan tarhonyát tett a küszöbére. (...) A legény (...) talált (...) egy deszkát, (...) lefeküdt a deszkára, (...) aludt. (...) A második nap úgy telt el, mint az első, s utána sorjában a többi is. (...) A pap (...) az ég ajándékaival táplálta és öltöztette. (...)

Elindultak (...) kettesben. A pap a göbét vezette láncon, a legény meg a kapát húzta maga után. (...) A gyepe mellett elgazosodott szántóföld húzódott, (...) a legény egyre kapált, (...) nézte a felhőket. Amire várt, (...) be is következett, (...) megeredt a jég. (...) A legény (...) a kapát a feje fölé tartotta, (...) a papnak (...) nem volt (...) jókedve, mert a jég (...) csapkodta. (...) Felugrott, hogy ő is a kapa alá húzódjék, (...) a göbe is szeretett volna valahová bemenekülni, (...) ahogy ide-oda ugrált, a papot is becsavarta a láncba, (...) a papra siralom volt ránézni. Csupa kék-zöld folt meg dudor volt. (...) A göbe láncja elszakadt. A disznó elfutott, (...) megvadult.

A papnak (...) kedve támadt, hogy megfojtsa a legényt. (...) Látta meg kell hunyászkodnia, (...) szépen megkérte a legényt, vezesse haza.

Telt-múlt az idő. (...) Egy hajnalban sűrű felhők gyülekeztek, (...) a pap bágyadtnak tette magát: (...)

– Ide hallgass, (...) ereggy ki a földemre, (...) itt a felhő. A felhő kergette el a göbét, talán vissza is kergeti. (...)

Kiment a legény a földre, (...) eleredt az eső. (...) Amikor jól átázott, (...) haza igyekezett. (...) Még haza sem ért, (...) a tanya mellett becsapódott a villám az eperfába. (...) A legény (...) végig felgyújtotta az ereszt, mire a pap észbe kapott, az istálló már lángokban állt. (...)

– Mentsd ki a lovat meg a marhát az istállóból! – ordította a pap.

– Nem érek rá – kiáltotta vissza a legény –, csak azért szaladtam haza, hogy magamhoz vegyem a dudát, de ezt se tettem volna, ha a göbe erre nem fut.

– Miféle göbe? (...)

– Hát nem látta, hogy épp most futott erre, (...) amelyikért elküldött engem?! (...)

A legény (...) kihozta a dudát, s bement a hombárba, (...) levetette rongyos köpenyét, s a lángok felé tartotta.

– Mit művelsz itt bolond fejjel? (...) – kiabált rá a pap.

– A dudát már kimentettem. (...)

Ezt már nem viselhette el a pap, (...) jajgatott. (...)

– Hogy bőrig áztam, az nem mennyei áldás, hanem a maga áldása. De a villám, ami ide lecsapott, igazán mennyei ajándék a részemre. (...) Azért csapott a tanyába, hogy mennyei tűznél szárítgassam rongyaimat – nevette el magát a legény. (...)

Megegyeztek, hogy a vasárnapot még együtt töltsék, aztán mindegyikük elindul, amerre a szeme lát. (...) Amikor a pap megtért a munkájából, keserves könnyek között találta a szolgáját.

– Hát te miért pityeregsz? – kérdezte. (...)

– Azért sírok, mert én nem tudok úgy hazudni, mint a tisztelendő úr. (...)

– Takarodj a házamból, de tüstént! – haragudott a pap. (...)

A legény (...) is felfortyant:

– Akkor se engedett be a házába, mikor még megvolt, most pedig hogy nincs, kikerget belőle? (...)

– Mit kívánsz, szólj, (...) csak többet ne lássalak!– ordított rá. (...)

– Csak azt a zacskó dukátot, amit az öve alatt hord. (...)

A pap (...) előrántotta a dukátos zacskót, s odaadta a legénynek. (...) Az meg fogta szépen, (...) jóízűt nevetett, megnyomta a duda tömlőjét, s nagy dudaszóval elment.”¹⁴

Ha a pap kutyája megszólalna

„Egy papnak mindene megvolt, (...) egy olyan kutyára is szert tett, amelyik mindent értett. (...)

A pap panaszkodni kezdett: (...)

– Hej, ha megtaníthatnám (...) hogy beszéljen! (...) – Így kesergett, a harangozó hallotta: (...)

– Teljesülhet a kívánsága, csak hát pénzbe kerül. (...)

– Megadom én. (...) Néhány dukátot még neked is adok. (...)

– Adjon csak száz dukátot, (...) aztán három hónap múlva meghallja (...) beszélni. (...)

Nem várt a pap (...) a harangozó sem, kézbe kapta a kutyát, az erszényt zsebre vágta (...) elment. De nem ment tovább az első hídnál. Ott a kutyát agyonverte, (...) vissza se tért addig, amíg utolsó fillérig el nem verte. (...) Letelt egy hónap, a harangozó bekopogott (...) az újabb száz dukátért, (...) csak azt költötte el, amit a pap borraivalóra adott. (...)

Letelt a második hónap is, (...) a harangozó megint elindult a száz dukáttal (...) meg a borraivalóval, (...) még azt sem költötte el. (...) Jóformán le se telt az idő, (...) útnak indította a harangozót. (...) Szunnyadt egyet a falu alatt, (...) akkor megfordult, s már ott is volt a papnál.

– Hol a kutya? – szaladt a pap. (...)

– Még kérdezi? (...) Agyonvertem! – ordította el magát a harangozó. (...) – Jövünk kettesben hazafelé, (...) a kutyája meg úgy beszél velem, ahogy velem a tisztelendő úr. Három hónapig nem volt idehaza, (...) mindenfélét kérdezgetett. (...) Egyszer csak megkérdezte, (...) szolgál-e még az a cselédlány, aki itt volt, (...) mert a mi papunk mindegyik cselédlányát elkergeti, mihelyt másállapotban marad tőle! Nagy betyár az, (...) nem akarja, hogy tudják, hány gyereke van már. (...) Megmondom (...) az egész világnak! Mikor meghallottam, (...) magam se tudom, hogyan vertem agyon.

A harangozó elmondta a magáét: (...)

– Jól tetted!”¹⁵

JÁNOS: Nem sok tanácsot kaptunk, hogy hogyan lehet az ördög ellen védekezni.

MODERÁTOR: Ez talán nem is olyan fontos. Inkább nézzük meg, milyen „útravalót” kaptak a legények a szüleiktől, milyen tanácsokkal látták el őket.

¹⁴ Az aranyhajú királylány 136–146.

¹⁵ Az aranyhajú királylány 147–150.

Jó tanácsok a Tibetitől

Százezer rúpia néhány jó tanácsért

Egyszer egy vak bráhmána meg a felesége abból éltek, amit fiuk összekoldult (...). A fiú beleunt ebbe (...) a[z] alantas életbe, (...) elhatározta, (...) más hazában próbál szerencsét. (...) Fölkerekedett, (...) mendegélt, (...) míg a szomszéd ország fővárosába nem ért. (...) A kereskedő (...) tanácsolta, (...) menjen el az (...) ország (...) királyához. (...) Őfelsége (...) rábízta a templom felügyeletét. (...) Két hónapra rá (...) a felesége (...) férje keresésére indult. (...) Odament a templomhoz, (...) találkozott (...) a férjével:

– Miért jöttél ide? (...) Nesze, fogd ezt – néhány sort írt egy papírra és odaadta az asszonynak – Vidd ezt el a királynak, talán ad érte százezer rúpiát.

A papírlapra négy tanács volt felírva.

1. Ha valaki úton van és idegen helyen éri az éjszaka, vigyázzon, hol száll meg, és ne hunyja álomra a szemét, mert örökre behunyja.
2. Ha valaki segítséget lát, tegye próbára barátait, de ha nem lát segítséget, ne engedje, hogy a barátai próbára tegyék.
3. Ha egy férfinak asszonynővére van, és nagy pompával meglátogatja őt, a nővér szívesen látja az ajándék kedvéért, amit testvérétől kaphat, de ha a fiú-testvér szegényen megy a nővérehez, az szidalmazza és megtagadja őt.
4. Ha egy embernek valami munkát kell végeznie, végezze el maga, és tegye azt teljes erővel és félelem nélkül. (...)

A felesége (...) elküldte egyik rokonát. A király elolvasta, (...) megparancsolta, (...) korbácsolják meg. (...) Másnap reggel (...) a király fia (...) elolvasta, (...) utalványt adott az összegről. (...) A király száműzte a fiát. (...) A herceg (...) ellovagolt. (...) Leszállt az éj, (...) találkozott egy emberrel, aki meghívta. (...) Lefeküdt aludni. (...) Éjfélkor fölkelt a házigazda leánya, és karddal a kezében rohant a hercegnek. (...) A herceg (...) elhárította a csapást. (...) A herceg meg volt mentve, (...) a ház gazdája marasztalta. (...) A herceg ezen az éjszakán se merte álomra hunyni a szemét. (...) Éjfélkor a leány (...) fölkelt, kardot ragadott, (...) meg akarta ölni a herceget, (...) az talpra ugrott, (...) megmenekült. (...)

Meglátogatta sógora országát. Jóginak öltözött, (...) imádságba merült. (...) Híre a király fülébe jutott. Érdeklődött iránta, mert a felesége nagy beteg volt. (...) A király elvitte feleségét, (...) a szent ember megparancsolta, (...) boruljon le előtte és maradjon három óra hosszáig ebben a helyzetben, (...) [és akkor] meggyógyul. (...) A királyné elvesztette gyöngyös rózsafüzérét. (...) Megtalálta (...) azon a helyen, ahol a királyné földre borult. A király (...) parancsot adott, hogy a jógit végezzék ki, (...) a herceg elmenekült az országból.

Egy napon (...) látott egy fazekast, (...) aki sírt is meg nevetett is egyszerre:

– Mi bajod, te bolond? – kérdezte (...) – Szeretném tudni az okát.

– Hát az ok a következő. (...) Országunk királyának van egy leánya, akit kénytelen minden nap újra férjhez adni, mert minden férje meghal az első éjszakán. (...) Nemsokára a mi fiunkra kerül sor. Nevetünk, (...) egy fazekas fia hercegnővel köt házasságot. (...)

– Valóban sírni és nevetnivaló dolog ez. (...) Én majd helyet cserélek a fiaddal, és elveszem a hercegnőt. (...)

A herceg elment a palotába. (...) Éjszaka bevezették a hercegnő lakosztályába, (...) lefeküdt [az] ágyába. (...) Ébren maradt, (...) látta, (...) hogy két kígyó (...) feléje másznak, (...) megölte mindkettőt. (...) A király (...) őt nevezte ki utódjának. (...) Engedélyt kapott, hogy meglátogassa hazáját. (...) Hazafelé sógora országán át vezetett az út. (...) Mikor búcsút vett, megmondta, hogyan bántak vele első látogatása alkalmával. (...)

Innen elment, hogy meglátogassa öreg barátját. (...) Üzenetet küldött, (...) jöjjön el hozzá, de a barátja nem ment. (...) Így (...) a herceg ment el, és megköszönte (...) jóságát. (...)

Később a saját otthonába ment, (...) elmondta apjának, (...) hányszor mentette meg életét a jó tanács.”¹

JUSZUF: Nekem is vannak tanácsaim

A buta férj és okos feleség

„Egy kereskedő halálos ágyához hívatta egyetlen fiát, és így szólt hozzá:

– Tartsd eszedbe ezt az öt tanácsot. (...) Házadtól az üzletig sohase menj a napos oldalon. Piláf legyen a mindennapi eleded. Új asszonyt végy magadnak minden héten. Ha bort kívánsz, eredj a hordóhoz és igyál. (...) Ha játszani kívánsz, csak tapasztalt játékosokkal játssz. (...)

Egy igen okos teremtnak fülébe jutottak az elhunyt kereskedő tanácsai, (...) elhatározta, hogy házasságra lép a fiatal kereskedővel. (...) Gondolván, hogy itt a jó alkalom, az asszony így szólt:

– Miért eszel te otthon mindennap piláfot?

– Apám halálos ágyán így rendelkezett. (...)

– Bolondság! (...) Apád úgy értette, hogy egész napodat szenteld a munkának. (...) Mikor azt mondta, hogy piláf legyen a mindennapi eleded, úgy értette, hogy takarékosan bánj az étellel, és csak annyit egyél, hogy csillapítsd éhségedet. Mikor azt mondta, hogy feleséged minden héten új legyen, úgy gondolta, hogy ne légy sokat a feleségeddel. Ha az asszony nincs melletted, kívánod. (...) Kerüld az ösvényt, mely a játék szenvedélyéhez vezet. (...)

Egy nagy borivóban (...) fölmászott a férj a létrán, belenézett a hordóba, de olyan bűz csapta meg, hogy egy percet sem kívánt (...) inni.”²

A KÍNAI: A tibeti után most egy kínai történet következik, melyben szintén atyai tanácsokat hallhatunk.

Maung Pauk Kyaing

„Három évig tanult Maung Pauk Kyaing az egyetemen, de biz nem szorult a fejébe semmi tudomány. (...) Ahogy letelt a három év, (...) a diákok búcsút mondtak. (...)

– Kedves fiam, (...) tartsd szemed előtt a bölcsesség három alaptételét: (...)

Haladj utadon és célhoz érsz.

Kérdezz sokat és feleletet kapsz.

Ne aludj, ne henyélj – megóvod életedet! (...)

Így hát (...) faluja felé vette útját, de elhatározta, (...) megnézi (...) Tagaung várost. (...) Gyalogosan vágott neki, (...) végül érkezett. (...) Láta, milyen igaz a bölcs mondás. (...)

Munkába állt. (...) Kérdezgette a polgárokat, (...) megtudta, (...) hogy a királynőnek már számos királyi férje volt, de mindegyik rejtélyes halált halt a menyegzői éjszakán. Most már senki nem meri feleségül kérni. (...) Ki is hirdették, hogy király lesz, aki elveszi a királynőt. (...) A második mondás is igaznak bizonyult. (...)

Fogta magát, (...) közölte, (...) hogy elvenné a királynőt! Hozzá is adták. (...) Este, amikor bement a királyi hálószobába, magával vitt egy szál banányökeret. (...) Mély alvást színlelt, (...) befektette (...) a banányökeret, (...) ő meg elrejtőzött. (...)

Egyszer csak előbújik (...) egy irgalmatlan nagy Naga kígyó, s már feküdne is be a királyi ágyba, (...) mikor látta, hogy egy férfi alszik a királynő mellett, (...) belevágta karmait. (...) Akkor Maung (...) odarohant, és (...) lefejezte a (...) kígyót. (...) Az volt a kedvese, (...) és az ölte meg a királyné kénye-kedve elleni férjeket. (...)

Mély igazság rejlik a harmadik mondásban. (...)

¹ A gonosz királynék 5–15.

² A gonosz királynék 78–82.

Másnap reggel (...) a királynőt rágt a méreg. (...) Elküldött egy vadászért, (...) megparancsolta: nyúzza le (...) a kígyó bőrét – ezer ezüstöt kap. (...) Elküldött egy (...) varrónőért, (...) varrjon párnát a kígyóbőrből – száz ezüstöt kap. (...)

Ő maga (...) fogott egy kígyócsontot, s hajtút csinált belőle. (...) Felkereste Maung Pauk Kyaingot, (...) kérdezte, megtenné-e a kívánságát.

– Megteszem. (...)

– Köss velem egy fogadást! (...) Feladok egy rejtvényt, negyven napot kapsz a megfejtésre. (...) Ha (...) megfejted: te ölsz meg engem; ha pedig nem: én öllek meg téged. (...) Íme, halld a rejtvényt:

Egyezerért megnyúzták,
Aztán százért megvarrták,
S hajtú készült a kedvesnek csontjából. (...)

Teltek-múltak a napok, (...) szülei (...) fel is kerekedtek, (...) a negyvenedik napon értek a város határába. Megpihentek, (...) odaszáll egy varjúpár, (...) a madarak beszédét is megértették. (...)

A rejtvény a kígyó holttestéről szól. Bőrét lenyúzták, (...) megvarrták, (...) csontjából (...) a királynő készített hajtút. (...)

Maung (...) szülei (...) rohantak a palota felé, (...) eljött az este: (...)

– Megfejttem a rejtvényedet – szólt (...) s elmondta a választ. (...)

Jó király vált [belőle]: szerette is, tisztelte is a nép.”³

A VALKŰR: Most pedig nézzük meg, milyen tanácsokat adtak a szülők fiaiknak a középkori Európában.

A kereskedő, aki három bölcs tanácsot adott

„Akkoriban a nagy bölcsességű Domitianus uralkodott. (...) Történt egy alkalommal, hogy miközben az asztalánál ült, odajött egy ember a kapuhoz és zörgetett. Megkérdezte, (...) miért zörgetett.

– Kereskedő vagyok. (...)

– Mi van eladó holmid? (...)

– Három bölcs tanács (...) – válaszolta a kereskedő. (...) Az első: (...) „Bármit tégy, csak bölcsen tedd, és nézd, mi a vége!” A második: (...) ”Ha kedves az életed, járatlanért el ne hagyd a járt utat!” A harmadik ez: „Soha ne fogadj el éjszakai szállást olyasvalakinek a házában, ahol a házura nagyon öreg, a felesége meg fiatalcska!” (...)

A császár (...) kiíratta (...) minden olyan helyre, ahol meg szokott fordulni. (...) Alattvalói (...) meg akarták gyilkolni. (...) Összebeszéltek (...) a borbélyával, (...) messe el a torkát. (...) Mindenféle előkészületeket tett a borbély, (...) meglátta a császár nyaka köré tekert törülközőt rajta: (...) ”Bármit tégy...”

Ennek láttán nyomban reszketni kezdett. (...) megkérdezte, (...) a császár:

– Mi lelt téged?

– Ó, irgalmazz. (...) Arra béreltek fel, hogy téged meggyilkoljalak. (...)

Látván birodalmának főemberei, hogy ezen az úton nem tehetik el láb alól, megtárgyalták, hogy hogyan is lehetne őt meggyilkolni. Így beszéltek:

– Álljunk lesben, (...) amerre útja visz, és öljük meg! (...)

A császár is nekikészült az útnak, (...) így szóltak (...) a lovagjai.

– Helyesebb (...) volna (...) ezen az ösvényen menni, (...) ez rövidebb. (...)

³ Po úrfi és a tigris 49–53.

De a császár gondolkozott magában: „A második tanács az volt, hogy ne hagyjam el a járt utat.” (...)

– Ti csak menjetek (...) az ösvényen. (...)

És azok nekiindultak. (...) A pártütők (...) előugrottak, (...) mindet megölték. (...)

– Most a második bölcs tanács mentette meg az életemet! (...)

A (...) főemberei (...) tervet forraltak. (...)

– Ezen (...) a napon ebben (...) a városban (...) ennél az embernél száll meg. (...) Béreljük föl, (...) míg alszik a császár, öljük meg őt.

Mihelyt a császár megérkezett, (...) magához hívatta a házgazdát. (...) Kitűnt, hogy igen öreg ember, (...) a felesége (...) még fiatalocská. (...) A császár titokban másik szállásra ment, (...) mondván a lovagjainak:

– Ti ha akartok, itt maradhattok. (...)

Azok megígérték, hogy ott lesznek. (...) Amikor (...) valamennyien elszenderültek, (...) az öreg felkelt a feleségével együtt, hogy meggyilkolják az alvó uralkodót. (...) Behatoltak (...) a helyiségbe, (...) leszúrták az egyiket a másik után. (...)

– Már a harmadik bölcs tanács is megmentette az életemet!”⁴

JÁNOS: A következő történet alapján azt hiszem, hogy Mátyás király felesége járt Tibetben

A szegény ember tehene meg a szerzetes varázsdobja

„Élt egyszer egy (...) bonvallású szerzetes, (...) [aki] mindenféle varázslatot szokott űzni. Egy napon úgy berúgott a kölespálínkától, hogy háromezer világra szóló rézdobját is elhagyta. Ugyanekkor (...) egy szegény ember elvesztette a tehenét, (...) keresésére indult, a szerzetes rézdobját találta meg. Hazavitte gyerekeinek s azok doboltak rajta. A szerzetes meg (...) megtalálta a tehenet, hazaterelte, megfejte, a tejet pedig a gyermekeinek adta. Összevesztek ezen. (...) Kasmír királya elé vitték ügyüket. Az úgy döntött, hogy cseréljék ki a tehenet és a rézdobot. (...)

A szegény ember hazavitte a tehenét, (...) a szerzetes a dobját. (...) A szegény ember felesége egyre csak hánytorgatta, (...) hol van a tej. (...) A szegény ember visszament:

– Te kifejtet a tejet. (...)

– Te meg a dobot verted. (...)

Nem tudtak megegyezni, ismét a király elé mentek. Az így rendelkezett:

– Ezentúl a szerzetes adjon takarmányt a tehénnek, a szegény ember meg varázserőt a rézdobnak. (...)

Hazamentek mindketten. (...) A szegény ember megölte a szerzetest. (...) A király a holttesthez kötöztette a szegény ember, majd felrakatta (...) a tehén hátára. (...) Így szólt:

– Ha az ember keres – az se jó, ha talál: az se jó, ha veszít. Aki semmit sem ért meg, az semmihez se kezdjen bele.

S végigkergettette a tehenet a városon.”⁵

A NOMÁD: A kirgizeknél több mesét is találunk atyai jótanácsokról.

Az apai szó

„A kirgiz Asimkán nevű bájnak egyetlen fia volt. (...) Halála előtt eme végrendelet hagyta. (...)

»Hagyok neked hét tanácsot:

Az első: a kán vezírével ne barátkozz.

A második: újjgazdag embernek adósa ne légy.

⁴ *Gesta* 104–107.

⁵ *A nyolcszirmú lótusz* 25–26.

A harmadik: zsémbes asszonyra titkot ne bízz.

A negyedik: háládatlan ne légy.

Az ötödik: reggeli étekre várton várj, de estéli étetekre ne váraozz.

A hatodik: bizakodj a szerencsében.

A hetedik: részrehajló ne légy.« (...)»

Gondolt egyet a fiú: (...) adott a kán vezírének ezer aranyat, s összebarátkozott. (...) Egy újonnan meggazdagodott bájtól ezer aranyat vesz kölcsön (...) három napra. (...) Egy másik nap (...) odaszól a feleségének:

– Leszámolnivalóm van egy bizonyos báj fiával. (...) Levágom a fejét, te meg áss egy gödröt, (...) tedd majd oda. (...)

Másnap (...) látja, jön a vezír, (...) elkezd verni a felségét. (...) A vezír közbeavatkozik, de nem tudja kibékíteni őket.

– Vérszomjas ember ez, (...) megölte a bájbácsát! (...)

– Igazat mondott az apám – gondolta a fiú. (...)

A vezír (...) nekiesett a fiúnak, hogy elhajtja a kánhoz. (...) Megjelent a bán, az ezer arany hitelezője, s galléron ragadta a fiút. (...) Négyesben mentek a kánhoz. (...) A fiú töviről hegyire elsorolta a történeteket. (...) Hívatta (...) a kán (...) bájbácsát, (...) meg is érkezett. A fiú (...) kiásta a felesége mondott gödröt (...) egy kecskefej került elő. A kán (...) a bájtól kölcsönzött pénzt elengedte, a vezírt meg az asszonyt elkergette. (...)

Egy hónap se telt bele, s meghalt a felesége a kánnak. (...) Újraházasodván egy fiatal lányt vett el. A fiatalasszony szemet vettet a fiúra. (...) Annak eszébe jutott, (...) »ne légy háládatlan«, s nem engedett a csábításnak. (...) Az asszony elhatározta, bosszút áll, (...) megrágalmazta. (...) A kán elhitte a felesége szavát. (...) Hívatta a kenyérsütőt, s ráparancsolt:

– Reggel bárki menne hozzád a házunkból, vedd a kemencébe! (...)

Másnap reggel (...) szólt a kán a fiúhoz:

– Hozz kenyeret.

Az elindult gyanútlanul. (...) Egy öregasszony (...) örvendezve mondja: (...)

– Olvass (...) a Koránból. (...)

A fiú (...) elfogadta az öregasszony meghívását. (...) Eközben a kán felesége (...) elindult, (...) a kenyérsütő (...) megégette. (...)

A fiú (...) átvette a kenyeret, s vitte a kánnak. (...) Elcsodálkozott. (...) Amikor a feleségét hívta, (...) kiderült, (...) nincs sehol. A fiú (...) elmesélte a (...) dolgot, majd így szólt:

– Apám azt mondta, »ne légy háládatlan« (...) A kán tökéletesen egyetértett vele. (...)

Egy nap híre terjedt, (...) érdemes elutazni (...) Mizir városába. (...) Eljutott (...) a hír a kánhoz. (...) Maga mellé vette a (...) fiút, (...) fölkerelkedett. (...) Sivatag lapályon haladtak, (...) elvergődtek egy pusztai kúthoz. (...) Akik leereszkedtek, hogy vizet hozzanak föl, azoknak csak a fej nélküli testét sikerült kihúzni. (...) A fiú (...) a kútba ereszkedett, (...) a kút fenekén üldögélő két asszony egyike megszólította: (...)

– Döntsd el a vitánkat! (...) A kígyó az én gyermekem, a béka meg azé a másiké. Melyik jobb a kettő közül?

Elgondolkodik a fiú: (...) »részrehajló ne légy«, s így szólt:

– Ki-ki a magáét fényes holdnak látja.

E válasz mindkét asszonynak tetszett, (...) megengedték, hogy (...) vizet merítsen. (...)

Hazatértük után (...) ekképpen szólt hozzá a kán:

– Pártatlanságod révén alkalmas vagy rá, hogy kán váljék belőled – s a fiú javára lemondott.”⁶

⁶ A szürke héja 227–231.

Az aranyhal

„Volt hajdan egy (...) város s annak egy Bekdzsan nevű kánja. (...) Élt a folyó partján egy öregember s egy öregasszony, egyetlen fiuk volt, (...) Iszmajil. (...) Egyszer (...) aranyhal került a hálójába, (...) futott a kán udvarába. (...) Ugyanakkor Iszmajil (...) az aranyhalat kiszabadítván (...) a hálóba egy (...) követ rakott. (...) A kán (...) elindult, (...) hogy elhozza az aranyhalat. (...) Kihúzzák a hálót, (...) nem hal van abban, hanem kő. Megdühödik a kán. (...) Hazaérkezvén, így szól az öreg: (...)

– Minket a kán föl akar akasztani.

Azt mondja erre az öregasszony:

– De te fiam, futvást menekülj! (...) Fiacskám, (...) mindenféle emberre akadsz. (...) Hogy megtudd a hozzád való természetét, a nálad lévő kenyér egyikét nagyra, a másikat kicsire törd el. (...) [Ha] útitársad (...) a kisebbiket hagyja neked, (...) útitársa ne légy. (...) Másik (...) úton találkozó emberrel együtt haladván, ha meg akarod tudni, igaz-é (...) mondd azt, hogy »megyek megkönnyebbülni«, (...) kuporodj le. Ha megáll, (...) légy az útitársa (...).”⁷

JÁNOS: Finn nyelvokonaink is osztják a tanácsaikat.

A balsorsú ember

„Volt egyszer egy okos, szép, derék ember. Akármire fogott, semmiben sem volt szerencséje. (...) Gondolta magában, (...) törvény elé viszi a dolgot, (...) a császár elé járult panaszával. (...) A császár lányának megtetszett, (...) összeházasodtak. (...) Az asszony készített egy kalapot, (...) hogy adja el (...)

Útnak indult. (...) Találkozott egy emberrel, és az megkérdezte:

– Mennyit kérsz a kalapért?

– Hat tallért.

– Nem adnád el egy mondásért? (...) »Senkit sem visz el névtelen halál.« (...)

Másnap megint elkészült egy kalap. (...) Eladta egy másik mondásért: »Ha vitába keveredsz, tarts a barátoddal.« (...)

Harmadik nap megint készített egy (...) kalapot. (...) A harmadik kalapot is szavakért adta el: »Ha kirántod a kardod, ne vágj vele.« (...)

Az asszony elkeseredett. (...) Felültette (...) egy hajóra, (...) a hajó kifutott. (...) Egyszer csak megállt. (...) Vízanyó, a hegy szelleme és az erdő szelleme összeverekedtek. (...) Bírát kértek a hajóról. (...) A balsorsú ember leszállt a perlekedőkhöz:

– Nem visz el engem névtelen halál – mondotta

Az erdő szellemének vas volt a vagyona, a hegy szellemének aranya volt, Vízanyónak gyémántja, és azon vesztek össze, melyik vagyona ér többet. Az ember fontolóra vette a dolgot: a vas azért jó, mert a hegyet is elvágja, a parasztember nem lehet meg vas nélkül. Az arany az értéke miatt híres: akinek aranya van, mindent megszerezhet. (...) A gyémánt igazán drága dolog. (...) Az ember eldöntötte a vitát: a gyémánt többet ér, mint az arany és a vas. Jutalmul egy hordó gyémántot kapott Vízanyótól. (...) A hordót moha lepte be. (...)

Folytatták az utat. (...) Elkezdődött a veszekedés, (...) ki a leggazdagabb. (...) Megérkeztek egy városba. (...) A balsorsú ember követelte (...) a vizsgálatot, kinek több a vagyona. (...) [közben] elkezdett kereskedni. (...) Útnak indult hazafelé. Éjszaka érkezett a házba. Mindenki aludt. Az asszony mellett az ágyban egy férfi feküdt. (...) Kivonta a kardját, (...) de eszébe jutott a mondás: »Ha kihúzod a kardod, ne vágj vele!«

Az ember felébresztette a feleségét. (...)

– A fiad fekszik mellettem.”⁸

⁷ A szürke héja 106–117.

⁸ Férfiszülte leány 139–141.

Az utolsó apai tanács

„Három tanácsot adok neked fiam: (...)

Az első tanácsom: ne menj vendégségbe háromszor egymás után ugyanahhoz a házhoz, ha közben nem hívtad őket vendégül.

A másik az: ne adj kölcsön vemhes kancát.

A harmadik ez: ne keress feleséget mások községben.”⁹

⁹ *Férfiszülte leány* 164–169.

Betyárok

MODERÁTOR: Itt van nem messze egy csárda. Menjünk el, nézzük meg!

JÁNOS: Megérkeztünk. Figyeljünk csak! Valaki mintha szavalna:

„A vármegye katonája
Bujdosásra kényszerültem
Elnyomottak igazáért
Vasra verve hétszer ültem.”

MODERÁTOR: Igaz. Nézzük meg, ki lehet, és kik vannak mellette.

JÁNOS: Jó kérdés. Hát az Öregapám, meg Villig Jóska bácsi és a többiek.

MODERÁTOR: Úgy látom, „betyárkodnak”. Hallgassuk meg őket!

Helyi betyárok

Minden faluban, településen volt egy-két olyan legény, akik nem bírtak magukkal. Ők voltak a falu fenegyerekei. Ittak, loptak verekedtek. Nagyon gyakran virtusból el-elloptak a falubeliektől valamit. Gyakran a híresebb betyárok bandájához csatlakoztak. Róluk szól ez a kis összeállítás.

Heles József és Savanyú József

„Savanyó Józsi az öregapámmal, édesapám aptyával valahogyan barátságba vó't. Asztán meg-megjelent náluk. Éjjel. Pásztorok vó'tak. Ű'tek. A gyerek is szeretett kösztük lenni

– Gyerek! Eriggy innen fé're.

Közbe meg hát bekű'ték a faluba, hogy vigyen szalonnát meg pálinkát nekijük. No, asztán egyszer csak a' lett a vége, hogy a Savanyó Jóskát valahun e'kapták. Valahun mulatott, asztán a kenei csárdáná'. És ott alutt állva is, ott meg e'kapták.

Így asztán valahogyan pé'zük vó't neki egy fatőbe, de eszt nem tutta senki. Mer' megmonta, ha űket valami éri, más szóval édesapám aptyával, akko' aszt a fát, má' a tőbe van a pé'z elásva. Hát e' való is igaz lett, mer' édesapám asztán már leginy lett, úgy kerű't ide, erre a házho'. Ott hatta a – két tesvirgye vó't, Ferenc meg Lajos – asztán vettek egy birtokot. Hát azok jó gazda emberek lettek. A két tesvir. Édesapám akkó' ki lett fizetve a vagyonból. Vó't nekik 3 hó'd fő'gyük. Édesapám nem részesült abbó' a vagyonból. Asztán ez mindig főnná'tt, mer' az is megvó't, aszt is hallotta, hogy őrizte a birkákat, már az idesaptya, énnekem a nagyapám. E' meg még gyerek vó't. Egy téglás vó't erre, asztán egy égető az uradalomnak, a legelőn, itt Bánk felé. Aszt mongya egy hajnalba', egy reggel, egy szép napon, amikó' őriztek ottan. Az a téglás, Heles Ferenc, mer' a' vó't a neve az öregapámnak.

– Jöjjön ide, valamit mondok! – Hát aszt mongya. – Ő meg hát oda akart menni, a gyerek, hogy meghallgassa, mit beszínek. De nem engették oda. Jó hangosan beszítek. Messzirő' meghallotta, hogy:

– Tuggya, hogyan jártam az éjjel?

– Hogyan? – mongya.

– Egy kis ugatós kutyánk van. Igen ugatott itten – aszongya – a téglarakásná'. Az én kis házikónkból kimentem. Hát ballagok arra – aszongya –, egyszer csak a téglarakásnál egy ember tépte magát ide, oszt mongya: „Én vagyok a téglás, itt lakom én, őrzöm a téglát.”

– Azonnal mennyen be!

– Hát– aszongya – nem akart a' mennyi. – Ott vágott kupán, hogy-hogy, nem tudom, én csak lecsúsztam. Tántorogtam a kis lakásba. Lefeküdtem, maj' elestem, hogy mi lesz velem. Csak az ablakból nézegettem, mi lesz most. Hát egyszer csak – aszongya – egy nagy csapat birkát hajtottak arra, ott hajtották el a téglarakás mellett. Az az illető, aki ott vó't az – hogyan mongyam – kvártély csináló vó't. Előre csinyá'ta az utat. Osztán másnap lehetett hallani, hogy

Sárkánybúl, Szilsárkánybúl valami uradalombúl, annak a birkája vészett el. 80 darab. A' meg juhászok vó'tak Gencsen. Hát ugye az a világ vó't, a Rábán átmentek. Asztán végeztünk. Isten á'gya. Már nem kereste senki. Hát a kenesi határná' a Rábán, ott hajtották át.”¹

MODERÁTOR: Nagyon szoros kapcsokat alakult ki a juhászok és a falu szilaj emberei között, hiszen mindkét csoport kötetlen, szabad életet éltek.

Juhászok

„Valahogyan édesapámnak a juhászokkal lehetett kötése. A juhászokkal. Ismerték bizonyosan, mer' gyerek vó'tam már, nagy gyerek. Úgy 14-15 éves. Asztán a gencsi erdőn sok vadkörtefa vó't. Ott a juhászok ott őrizték a juhokat. Asztán e'mentünk vadkörteér', tuggya, hát egyszer csak ott a putri körül vó't a juhász, a birkákka'. Ott vó'tak szép körtefák. Hát vó'tunk mink hármon, de emberek vó'tak a másik kettő. Én meg ollan suhanc. Hát a juhász odagyütt, mer' maguknak tartották fő aszt a vadkörte. Nem engették, hogy más elvigye. Hát asztán abbahagyták az összeszedést, a zsákokat e'vették. Hát nem bántottak bennünket, aszt kér'ték:

– Ki fija vagy öcsém?

Én montam félve:

– Heles József!

– Mellik Heles József? – aszongya – Aki a központi csordát őrzi?

– Igen!

– Mondd meg apádnak, fijam, hogy tisztelem. Itt a zsákok, nem veszem e' – aszongya – vidd haza nyugottan. – a többiek zsákját ottfokta.

Ismerhették. Hogy mivégre, arrul nem tudok.”²

Csillag János

„Itt a várná' valami Csillag Jancsi. Csillag János vó't. Itt az irtáson vó't neki szerteje, üstöki majorba vó't az irtás e. Asztán (...) a pandurok a keszei várná' e'fokták (...) a nyolcszázas évek elejibe. (...) Itt vó't az irtás magába, most Miklós pusztának híják. Valami menyecskéhez szokott bejárni, aszt meglesték a pandurok. Szűrbe ö'töztek, mint a betyárok. Szekérre' mentek ki. Asztán lúdöztök rája, aszt agyonlútték. Itt pusztú't el a várná'.”³

Talabér Imre

„Hát kérem, egy régi betyárhistóriáról volna szó, nem én vagyok az előadó neki, a szomszédomban vó't egy öregember, nagyon régi öregember. Hát, amikor meghalt, akkor is vó't vagy nyolcvan-nyolcvanöt éves. Annak idején, amikor húsz éves vó't az illető mondta el nekem, jól megmondó ember volt, és szeretett még mesé'getni, meghallgattam, szívesen hallgattam, mert tempós beszéde vó't, s azt, (...) ahogy az öreg elmondta, Dörben egy nemes embernél szógát, akkor nemesnek számított, nemes család sarja vó't. Szó'ga vó't.

Azt mondta neki a gazdája este:

– Imre! Úgy készülünk, reggel Szanyba megyünk a vásárban. A Bimbót eladjuk, mer' nem fog fialni. Most maj' veszünk helette

– Na asztán hogy megyünk? – kérdezi az öreg.

– Hát hogyan? Befogjuk a lovakat, a kocsi után kötjük a tehenet. Asztán lassan lépésben e'megyünk Szanyig. Nem fárad el, mi se

¹ XJM 29.67. Szany, Heles Imre

² XJM 29.67. Szany, Heles Imre

³ XJM 29.67. Szany Heles Imréné

Elindultak. Hát szerencsésen megérkeztek Szanyba. Mikor Szanyba elérkeztek, hamarosan elsütötték a tehenet, ela'ták a vásárban. Nahát, nézni is kellett tehenet. Néz a gazda tehenet, erre-arra.

– Imre! Gyere, nézd meg ezt a tehenet! – Erre az öreg aszt mongya:

– Eszt ne vegye már meg! – Az ű hangján.

Mondja neki a gazda.

– Miér?

– Mer' azt, mer' e' szörös.

Tulajdonképpen majd helyesebben, mon'ta az ő maga nyelvén. Hát jó, mennek tovább. Néznek megint egy tehenet Ez egy szép szabású tehén volt.

– Imre! Ehhez mit szósz?

– Eszt se vegye meg!

– Hát eszt miér nem?

– E' meg fertőzött!

Nézi a gazda, csakugyan. Hát mennek tovább. Nézegetnek. Nézik a marhákat.

– No, hát Imre, ehhez mit szónál?

Körülnézi szakértelemmel.

– Hát eszt se ajánlom!

– Hát eszt miér' nem?

– Hát e' meg sérves!

Nézi a gazda, csakugyan s a hasa tájékán van a sérv, egy jó kis kidudorodás. Nahát, szép állat, de sérves. Mennek tovább, megin' néznek erre.

– Na, Imre, ehhez mit szó'ná?

– Hát eszt se ajánlom, eszt se vegye meg!

– Hát miér ne vegyem meg?

– Hát azért mer' e' vak.

– Vak?

Azongya:

– Hát csak legyezgessen a szeme előtt, meglássa, nem pillogat.

– Hm. – Nézi a gazdája, hát csakugyan vak volt. – Hát, de kár ezér a tehénér. Szép tőgyű, jó állás, megfelelt mindenhogyan, de e' meg vak.

Nahát, elmegy közbe az Imre bácsi – akkor még fiatal legény volt – hát körülnézett megint. Egyszer keresi az Imrét. Körülnézett, majd mondja a gazdának: körülnéz, maj' ű szerez. Visszajön. Na, most Imre talált egy jó tehenet igen, ebbe nem talált semmi kifogásolni valót. Nézi erre, nézi arra.

– Hát esz se vegye meg!

Hát az öreg mongya:

– Hát miér? Mi kifogásolni valód van?

– Hát e' meg ragulyos. Hát csak fogja meg a tőgyit.

Megy arra a gazda, de oda se ért, e' rugta a kezefejit.

– Ugye mon'tam.

– Hát Imre, akkor szerintem itt nem is lesz tehenünk.

– Dehonnem. Csak jöjjön csak velem, én maj' veszek, szerzünk. Szerzek magának egyet.

– Hát jó.

Alig mennek 5-6 lépést és gyönyörű szép fiatal tinótehén, nem vó't nagy tőgyű, de szép szabályos. Igaz, asztán borjú is vó't benne, bele mon'ták. Na, jó. Nézi a gazda:

– Hát Imre, megfelel, meg is vesszük.

Persze jó gazdától vette, hát szokás szerint annak idején szokták a gazdát meghívni, megcsapták rá az áldomást.

Bementek a nagy kocsmába Szanyba, a sarki kocsmába, asztán ameddig tetszik, mulatni. Ez megéri, ez a tehén. Először kezdték kicsibe, asztán elkezdtek kártyázni, asztán (...) később járt az idő, haladt az idő. Imre bácsi nem érezte jól magát, szeretett volna itthon lenni. Hát amint ballagtak, még bementek, hát akkor mondja a gazdának.

- Én elmegyek haza!
- E’ mész a fenébe! Ahogy jöttünk, úgy megyünk is vissza.
- Hát én nem várom magukat. Maguk reggelig is elkártyáznak.
- Hát innivaló van öleg, hallani a muzsikát, mér’ nem maracc itten?
- Hát mer’ nekem nem köll, én otthon akarok lenni.
- Nahát, ha annyira akarsz, elmehecc!

Nem tudta és nem is akarta visszatartani. Imre bácsival nem lehetett beszélni. Fogta magát, elindult a legény. Húsz éves volt, nem volt magas ember, zömök, rendkívüli erős ember volt. Keménykötésű, nem fél még az árnyéktól.”⁴

Bogár Imre és Talabér Imre

„Megindult Imre bácsi, körülbelül fél tizenkettő, éjfél tájban ideért a kövesi majorba. Abban az időben a kövesi major környéke erdős rész vó’t, hát én már nem emlékszem arra, én csak egy pár akácfa-ra emlékszem, de az Imre bácsi elbeszélése szerint nagy erdőség vó’t. Akkor nem vó’t, mint a csornai, de sokkal nagyobb, de valamilyen erdő-rész vó’t biztos, és hozzátartozott a csornaihoz és annak egy nyúlványa lehetett, mer’ közel van.

Na most, ballag az Imre bácsi. Igen ám, de Imre bácsi számított szokás szerint minden eshetőségre, ha hogyha öneki kell hazavezetni a tehenet. Annak idején a legények jó ólmosbotot öntöttek, fél kiló a végén, legények jó aszt fogták, a’ vó’t a bátorság. Ha ereje is vó’, a’ vó’t a kisegítő bátorság. Na, gyerünk. Ballag. Már keresztülért az erdőn, aszt mongya Imre bácsi egyszer csak hallja:

- Ájj! – Visszaszól neki.
- Ájjon meg a fenye! – A vó’t a szavajárása – Fenyé vagy ahó’ hasonló.

Nahát egyszer csak alig 2-3 perc múlva egy fekete lovas körvonala rajzolódik előtte, keresztbe áll.

- Ájj! Ha mondom.
- És ha meg nem állok? – ezzel leugrik a lóról.

Az illető kemény hangon kérdi:

- Kié ez a tehén?
- Kié vó’na? A gazdájáé.
- Na és ki a gazda?
- Kérdezze meg a tehenet.

Avval e’ kezdett a revorverrel játszani az orra előtt, hogy fitogtassa a hatalmát, erejét az illető. Az öreg aszt mongya nekie:

- Hallja-é? Ne kacorásson az orrom előtt mer’, hogy Jézusmárját sem k’át.

Ez bátor föllépés, hát erre meggondolkodott az illető, aszt kérdezte:

- Tugya ki vagyok én? – Gondolta megijed tüle. – Én vagyok a Bogár Imre!

– Na és? Nem érdekel ki fíja-borja, én meg Talabér Imre. Jó egészséget! – Megbökte a kalapja szélit. – Ha utánam akar trafáni, akko’ eltaláljon, mer’ ha nem, akko’ úgy vágom hátba, hogy Jézusmárját se k’át, a nyavalyát. – Azzal ballagott tovább.

Hát nem is lőtt utána. E’ vó’t valamellik Bogár Imre, állítólag több is vó’t, 5-6, de e’ vó’t az utolsó számadás Imre bácsiról. Megindult haza nyugalommal. Szerencsésen hazaérkezett, nem történt semmi.

⁴ XJM 26.66. Dör, Villig József

Telt-múlt az idő, eljött az ősz, a dőri búcsú [szeptember 8.]. Egy kocsmá vó't abban a helységben. A legények bementek a helységbe, mulatni akart mindenki, mentek volna mulatni a legények. Igen ám, de hát ott vó't a dobogón egy illető, ismeretlen, szórta két kézzel a píz, úgy a cigányok vonószakadásig játszottak. Hát nem engedett senkit sem húzatni.

Ennek később is a falusi legényvirtus mindig a vó't, én húzatom, ezér' sokszor összevesztek, én húzatom, én húzatom, de most aszt nem mon'hatták, hogy én húzatom, mer' a' szórta a píz, és nem tutták ki az. Csak ő húzatott.

Bemennek a kocsmába, keseregnek, káromkodnak, egyik a másiknak mondja:

– Nem tudjuk, ki ez. Ilyen pimasz, olyan pimasz, nem lehet tüle mulatni. Millen búcsú ez? Ki ez?

Imre bácsi meg visszaballag a kocsmába. A kocsmával szembe lakott, kinéz az ablakon.

– Na megájjon, én maj' elbánok vele. Ösmerem, ki ez.

Ment az öreg.

– Hé! Hallod-é? – Összenéztek. Eszt a hangot megismerte Imre bácsi is, hogy a sötétben találkoztak.

– Aszt mondanám, takaroggy haza, vissza az erdőbe, mer' mingyár' agyonverünk pozdorjává.

Megin' ez a nagy hang, ez a határozottság. Imre bácsi tapasztalt ember. El is tűnt. A verekedésből semmi sem lett. Mulathattak tovább szépen. Így mentette meg Imre bácsi a Bogár Imrének az életét az Imre bácsi. Imre bácsi itt lakott Dörben a Szabadság ucca végiben. Háza sincs már meg, mások épültek rá.

Emléke megmaradt, mer' több történetet is mesélnek róla. Ezek betyártörténetek. Mivel érdekesen beszélt, ha összeveszett valakivel:

– Úgy váglak felbe a fenye megesz, fenye a fajodat. – E volt a szavajárása. Evvel végeztem.”⁵

Betyár az abdai kocsmában

„Abdán szó'gát a mesteremnek az édesannya. Ilyen kis cselédlány vó't. Asztán egyszer bemegey a vendéglőbe egy ollan jóképű fiatalember. Árvalányhajas vó't. Derék legény vó't. Megrende'te a vendéglőstő' az ebédet. Nem tudom, mennyi pörkü'tet és mennyi bort a temető árkába vigyék ki, hány embernek, nem tudom pontosan. Aszt mongyák, a kocsmáros nagyon szolgálatkésznek mutatkozott, meg az egész háza népe, a felesége, minden együtt. E'készítették a vacsorát. Ű is segített kivinni aszt a' elkészített vacsorát a megnevezett helre, valami temető árkába, ilyen rejtett forma hel lehetett. És ott bevacsoráltak, bort is ittak. Hát asztán fizetni senki sem fizetett, mer ott is hatták. A kocsmáros azér' nem vó't megijedve, úgy láccik tutta, hogyan lesz e' megfizetve. Az a lány, az öregasszony után mondom. Ű mint kislány mindig korábban kelt, mint a házinép. Mikor egyszer kiment, a zárt udvaron egy csomó marha vó't szabadon. A kapun kimenni nem tuttak, mer a kapu bé vó't zárva. Rögtön újságolja a gazdájának, hogy mi van itt.

– Az udvaron egy csomó marha van szabadon, mi lesz ezekkel? Nem talállok senkit, aki itt vó'na velük.

A kocsmáros nyugo't vó't. Nem baj. Bekötözték minden állatot az istállóba. Hát asztán a lány végre gondú'ta magába, hogy ezek a marhák a vacsoráér' vannak.

Hát asztán különben mindig e'számó'tak az illen vendégségekkel. A vendéglős el tutta adni rendesebb áron, de a betyár valahogy így számoltak el.”

Ez valamikor 1850 körül történt.”⁶

⁵ XJM 26.66. Dör, Villig József

⁶ XJM 26.66. Dör, Villig József

Panka Pali

„Panka Pali e' is betyár vó't. Panka Pali gyémántgyűrűt hordott. Gróf, báró udvarába forgott. (...)

Vó't egy ember, se irnyi, se ó'vasni nem tudott, (...) e' vó't a betyárok vezére. Egyszer ottan mulatott, a cigánynak miko' nekinyújtya a százast, e'kapta a szél a kezibül, előkapta a másikat a zsebibül, aszt atta neki.”⁷

Bazsó Péter története

„Árpásró' hajtottak e' 45 birkát, a kocsmárosét. Hát aszt egy Sobri atta át valami Bazsó nevezetű, Bazsó Péter.

Már asztán úgy tudatták az árpásiva'. Észrevették az éjjeli őrök, hogy ugye a birkák nincsenek, mer' ott van a kocsmá, (...) hát ugye letelefonáltak ide a gátörnek, hogy nézzen ki, nem-e hajtják erre a birkákat. Hát a gátör kiment a tő'tésre üngbe-gatyába, mezitláb, mer jó üdő vó't. Puskát meg vitte. Hát egyszer csak mennek ám. No, mikó' meglátta eszt, lementek a gödörbe. Két juhász ment elől, utána meg a Bazsó Péter, mer' vitte a kokast a hóna alatt, mer' aszt levette ott az ülőrül.

Hát azon csipták meg asztán Pápán, mivel aszt árusította. De aszt nem monta meg mégsem, inkább meghó't, ki vó't, kik vitték e' a birkákat.

Mer' 45 birkának se hire, se hamva nem lett. E' meghalt Csornán a börtönbe. Aszt mongyák, úgy akasztotta fő' magát. Hát tuggya fene, mit csinyá't, de aszt nem monta meg, kik vó'tak.”⁸

Papp Istók

„Papp Istók meg a Németh János bácsi e'mentek kukoricát lopnyi a kiserdőre. Aszt mongya Papp Istók nekije:

– Te, Németh, el ne fussunk hát, ha a roma Isten gyün, aszt is agyoncsapjuk.

Mikó' mennek, beleérnek a kukoricába. Talá'koztak egy kutyaformáva'. Borz vó't. E'markóta a Németh Józská bácsi a borzot. Benyomta a zsákjába. Aszt hitte, a jágernak a kutya. Hogy a kutya ne ugasson, mer' akkó' elárula őket, ott vannak a kukoricásba. Beletette a zsákba, amikó' belenyomta a zsákba akkó' ordítja magát a Németh Józská bácsi:

– Hun vagy Papp Istók, aszt az atyáúristened.

Akkó' csukta ki Papp Istók a kertajtót. Aki bátorította, a' futott e' először.”⁹

Kolber József, a „Csötröngi”

„A betyár idehajtott hét birkát Pappékhó' kerékjászú'ba. Kólberék vó'tak még akkó'. A Kolber Józsi bácsi hajtott ide hét birkát. Öreg Farkas meg észrevette, hogy Csötröngi birkákat hozott.

– Gábor öcsém! Hét birka van a Pappékná'. Kerékjászú'ba. Ereggy, níz meg, te járatos vagy, mit csinyának.

Öregapám visszaszól, aszongya:

– Most vitték be a kását vacsorára, esznek.

Erre a Farkas egy birkát áthozta mihozzánk. Lemetszették az istállóba, háromfelé e'osztották. Másnap a kiserdőre mentek fát vágni. Köszörülük a fejszét, mielőtt nekilátnak fát vágni, a munkának. Hát megy ám a Kolber Józsi bácsi két juhászleginnyel.

– Farkas! Az anyád! Te vitted e' a birkát!

– Te is úgy loptad! De hozzám ne nyújjatok – köszörű'te a fejszét –, mer' még a fába nem vágtam, de agyvelődet megnézem, ha hozzám nyú'sz.

⁷ XJM 26.66. Dör, Villig József

⁸ XJM 23.66. Sobor, Németh János

⁹ XJM 20.66. Mórighida, Baranics Varga Gábor

Káromkodtak a juhászok egy darabig, bököttek felé egy bottal, de nem érték oda, mer' vastag fa mellett á't. Kerü'gették a fát. Ezek is hárman vó'tak, meg a juhászok is hárman vó'tak. Jó van. E'mentek a juhászok.

– Megájj Farkas! Maj' így meg úgy! – Másnap reggel öregapám megy át pálinkára, akkó ü' meg kalaptalan ittak. Akkó' már' szent vó't a barátság.”¹⁰

Csötröngi a Koralik kocsmában

„Itt mulatott a mórvidai Koralik kocsmába. Koralikná' mulatott a Kolber Józsi bácsi. E' vó't a Csötrönginek, akit hí'tak. Aszt mongya neki a kocsmáros:

– Józsi! Lefeküggünk.

– Jó van, Móric, lefekhetünk.

A kocsmáros lefeküött, becsukta a' ajtót. Ott vó't 17 birkája. E'hajtotta Józsi bácsi üket. Áthajtotta, Árpáson meg a kocsmárosnak elatta. Megin' gyün. Nem haragudott meg a kocsmáros rá. Bement, mintha mise történt vó'na.

– Ugye Józsi! E'vitted a birkákat?

– Nem baj, Móric, maj' hozok helette.

Ennyi lett a tartozás.”¹¹

Betyárok a Rábaközben

„K: Hány betyár volt itt?

V: Bornemissza, a' vó't Kaplalon juhász. Meg a Kolber Józsi, meg a' Istók, akit megcsaptak Sopronba. Asztán meg a Savanyó. Ezek uralkottak ezen a környéken.”¹²

Betyárok sorsa

„A Kolber Józsi bácsi, asztat megroppantották, meg a hátára sütötték az akasztófát. A Kolber Istókot aszt meg megcsapták. Hármát csaptak meg. Kettő meghalt a deresen Sopronba', a Kolber István bácsi meg kibirta. Amikó' hazagyüött, a melencébe tettek vizet a körtefa alá. Oda mártogatta a fenekit, annyira égett neki. Még itthun is. Tiszta kék vó't a háta nekije.”¹³

Kolber Józsi és a gabonatolvajok

„Patkó Józsi bácsi, meg az öreg Kovács Gábor bácsi, Kovács Mihál, Kovács Mihál bácsi meg öregapám kimentek a szemes pajtába gab'nát lopni. Bementek, becsukták a kaput. Mikó' megrakták a zsákokat, rakottak a kocsira – se kocsit, se lovat nem talá'tak. Tapogatnak, tapogatnak. Nem találják sehun sem, mer' sötét vó't. Patkó Józsi bácsi aszongya csöndesen:

– Csillag, ne! – A pajtának egyik szélbe széna vó't rakva. Hát ez a juhász fő'vezette a lovat. Tapogassák, de valaki fog'gya a lovat. Mongya Kolber Józsi bácsi:

– Micsoda dolog ez? Hogy mertetek nálam né'kül ilyet megcsinyá'ni?– Igen erős ember vó't a'. Fő'horta a zsákokat a kocsira. – Na, mos' má' mennytek, maj' én elintézek itt mindent.

Elatták a gab'nát. Másnap este begyüttek. Egyik kocsmábú' a másikba mentek. Öregapám vó't a kasszás. Hát itt a' fizetett, mindehol a' fizetett.

– Ennek a Csizmadia gyereknek mennyi píze van! E' fizet – már a kivü'állók.

Mire reggel lett e'fogyott a koci gab'nának az ára. Aszt mongya az öregapámnak a Kolber Józsi:

– Öccse! Méh mennyi pí'z van? Pálinkát tudunk innya?

– Még annyi van.

¹⁰ XJM 20.66. Mórvidai, Baranics Varga Gábor

¹¹ XJM 19.66. Mórvidai, Szabó Mihály

¹² XJM 19.66. Mórvidai, Szabó Mihály

¹³ XJM 20.66. Mórvidai, Baranics Varga Gábor

Öregapám e'dobta a kú'csot. Ű többet egy éjjel nem dó'gozik, hogy másnap eligyák a píz't. Ilyen dó'gok történtek akkó' is.¹⁴

Bornemissza juhász

„Annak az emberei vó'tak: Bornemissza, Kaplalón vó't juhász. A fia annyi idős vó't, mint idesapám. Asztán a gyömőrei Steiner férjnek aggya a lányát. Négyezer forint vó't a hozománya a lánynak. Eszt megtutta a Savanyó, hogy négyezer forint.

Kaplalón vó't Bornemissza nevű juhász a fiával együtt. Megvó't, hogy a gyömőrei kertek alatt mellik fájáná' lesz a gyülekező. Esküvő előtt való este összegyülekeztek a betyárok a négyezer forintér. A zsidók meg örözték a píz't. Összement a zsidórokonság. Hát kisvártatva kinyílik az ajtó.

Jönnek a betyárok. A völegíny kapta a pisztolt. Egyet lelüt a betyárok közül. Abban a pillanatban lelüték a völeginyt. E'keztek verekedni a zsidók meg a betyárok. Nocsak e'vitték a négyezer forintot. A Bornemissza gyereknek kiütték az egyik szemit. No, ennek meg be köllött összel rukkó'ni katonának.

Hogy mi lütte a szemit. Hogyanem kiütte az ág. Annyira kínozták, meg köllött mondani, hogy ű is ott vó't a gyömőrei rabláson. Annyira kínozták a gyereket, a börtönbe meghat. Három nappal, szóval három nappal előtte kapott bort a börtönbe.

De az aptya meg e'szökött Amerikába. Aszt nem tutták megfogni. Az aptyát.”¹⁵

Csötröngi és Korolik kocsmáros

„Itt lakott a szomszídba Kolber Józsi meg az István. Csötröngi néven ismerték, mer mindig kujtorgott. Azér' híták úgy, hogy Csötröngi.

Mulattak a Korolik zsidóná' a kocsmába.

– Te, Józsi! Lefeküggyünk?

– Jó van Móric, lefekhetünk.

Vó't neki 17 birkája, e'hajtotta. Ehajtotta a másik kocsmároshó', főketette.

– Móric! Kejj fő, hoztam egy csomó birkát. Gyere!

– No, mennyié adod, Józsi?

– Maj' e'számolunk. – Egyiktől e'hajtotta a másikhó'.

Gyün a betyár:

– E'vitted a birkáimat!

– Maj' hozok helette. – E' lett a válasz.”¹⁶

Csötröngi és Farkas Gábor

„Asztán gyün a szomszíd át. Öregapám barátja.

– Te, Gábor, Kolberékná' 7 birka van a kerékjászú'ba. Most hajtotta őket a Csötröngi. Eriggy, nézd meg, mit csinálnak.

Öregapám jártas vó't a házná', beles az ablakon, visszaszó':

– Mos' vitték be a kását. – Kása vó't a vacsora. Bevitték a kását.

A haverom meg egy birkát előle't. Kivette a kerékjászó'bú'. Áthozta a mi istállónkba. E'metszették a nyakát, megnyúzták, három feli e'osztották a birkát.

Másnap a kiserdön vágta fát. Köszörüli, Farkasnak híták aszt az embert, aki kivette a birkát. Köszörüli a fejszét. Aszongya:

– Hm! Gyerekek, baj van! Gyün a Csötröngi két juhászlegénnye'.

De csak köszürüte a fejszét. Ollan fa mellé á't oda, hogy csak a feje láccott ki a fa magasságátú'.

¹⁴ XJM 19.66. Mórichida, Baranics Varga Gábor

¹⁵ XJM 19.66. Mórichida, Baranics Varga Gábor

¹⁶ XJM 20.66. Mórichida, Baranics Varga Gábor

– Ti is ettetek a birkábú’, asztán résen legyetek! – Csak köszörüli a fejszét, csak köszörüli a fejszét. Odamennek a juhászok.

– Te, Farkas, az anyádat. (...) Mér’ vitted e’ a birkát?

– Józsi! Ne beszíj!! Mos’ köszörülöm meg a fejszémet, fába még nem vágtam, de az agyvelődöt megnízem vele.

Az ollan ember vó’t a Farkas is, hogy agyon merte vó’na csapni a betyárt is. Pörűtek egy darabig:

– Az anyád, erre, az anyád arra.– E’mentek.

Másnap regge’ öregapám ment át pálinkáér’, akkó’ meg kalaptalan ittak. Akkó’ meg mán megbékűtek.”¹⁷

Betyárok büntetése

„Akkó’, mikó’ megfoglák a Kólber Istókot, meg a Kólber Józsit, Sopronba vitték őket az ítélőszékre. Halálra vó’tak, (...) halálra lettek vó’na íté’ve. Hát osztán nem lettek kivégezve. A Kólber Istókot aszt megcsapták. Hármát csaptak meg, de kettő me’halt a deresen. A Kólber Istók e’ kibírta. Asztán mikó’ hazagyütt, a körtefa alá tettek a melencébe vizet. Teccik tunni, mi az a melence? Fábú’ van, nyárfábú’ van kivájva. Abba mártogatta a fenekit. Annyira égett neki még itthun is. E’ lett a juhász, a betyárnak a vége.

A Józsit aszt meg megroppantották. Meg hátára kötötték az akasztófát. Szép egyenes ember vó’t, asztán me’görbű’t, me’szakatt. Nem látott. De ollan tetemes rablásokban nem, az ollan kisebb betörésekbe vett részt. Itt a környéken, amit tudok rula. Messze, a környéken mit csinyát, nem tudják.”¹⁸

Kolber Antal

„Árpáson búcsu vó’t. Asztán az öregapám a Kolber Antiva’ vó’t barát. Átmennek a búcsúra. . Öregapámnak a barátja Bognár Gábor vó’t, aszongya:

– Gábor öcsém, mér’ üté’ ezek közé? – mer’ a juhászok között foglalt helet. Nagyban ment a multság. – Hát mér’ ü’té azok a zsványok közé? Gyere, menny haza, míg üdőbe vagy, mer’ – aszongya – itt csúnya világ lesz.

Hát öregapám szól Kolber Antinak:

– Te, gyere, mennyünk haza, mer’ baj lesz! Itt a Józsi!

Öregapám e’ gyütt haza. Mongya az annyának, aggya oda a húsrészt.

Odaaggya a húsrészt. Még nem vágta el a falatokat, akkó’ má’ szalad a Kolber Anti:

– Gábor, Gábor! Itthun vagy?

Új posztópuruckája vó’t asztán rapottyára tépték rajta a posztópuruckát. Mivel akkora emberek fokták meg, meg az arcát lekörömszérték.

Mér’ nem futott e’? Mer’ akkora emberek fokták meg, mint a Nagy Varga György János.

Nem a’ fokta meg, csak ollan erősen fokták meg mint a’.

Így járt a Kolbert Anti a Józsi bátyával. A purucka meg ott maratt, e’ köllött futni.”¹⁹

Sobri Jóska

„Hintóval, két lóval odajárt hozzá este. Hát a csöndérek ott vó’tak ám estig, mer’ megüzente, hogy:

– Ekkó’, meg ekkó’ mennek. – Persze először nem mertek hozzá nyú’ni.

Sobri Jóska bement, mingyá’, amint bement az ajtót becsukta belül. Bement a másik, aszt is becsukta. Szóval az ajtók be lettek csukva. Aszonta az uraságnak:

¹⁷ XJM 20.66. Mórichida, Baranics Varga Gábor

¹⁸ XJM 19.66. Mórichida, Baranics Varga Gábor

¹⁹ XJM 19.66. Mórichida, Baranics Varga Gábor

– Hát – aszongya –, meggyüttem – aszongya –, uraság, mer’ aszonta szeretne velem beszé’ni, hát itt vagyok. – De a revolver ki vó’t téve az asztalra. A kezibe vó’t. Aszongya:
 – Egyet se szóla – aszongya – mer’ ha egyet is mer szó’ni, rögtön halál fia lesz. De – aszongya – minden pé’zit ide nekem rakgyon le az asztalra.
 Hát asztán nem vó’t mit tenni az uraságnak, mindent odarakott.
 Hát jó van.
 – Itt van minden?
 – Itt – aszongya – mer’ má’ nem tudok - aszongya.
 – De, nézze, uraságod – aszongya – nekem nem köll maga pé’ze, se az ékszer ugye, de idesapámnak – aszongya – mer’ az aptya ott vó’t első béres – édesapámnak – aszongya – örökös kenyeret aggyon. Mer’ ha örökös kenyeret nem ád nekije, akkó’ én e’pusztítom.
 Megatta neki az örökös kenyeret.”²⁰

Sobri Józsi

„Sobri Józsi aszt hiszem, itt született Soboron.

K: Édesapja ki volt?

V: Aszt nem tom, mer’ ollan régen vó’t. De aszt is úgy csipték meg, hogy berugatták. Berugatták, asztán elalutt. Szóva’ a pandurok ott csipték a’va.

Asztán mongya ám nekik:

– Szerencsiték, mer’ máskülönbe elintíztelek vó’na benneteket.

K: Hogyan rabolt Sobri?

V: Nem, nem rabú’t a’! Csak megizente, hogy ennyi és ennyi pí’z legyen készen, mer’ szüksége van rá. Asztán e’vitték. De úgy nem rabú’t.”²¹

Sobri elfogása

„Sobri alu’t amikó’ e’fokták. Ollan italt attak neki, hogy e’alutt. Akkó csipték e’. Meg is semmisü’t a banda.”²²

Sobri és Savanyó

„K: Mondja, Savanyó és Sobri ismerhette egymást?

V: Aszt nem tudom, de aszt hiszem ismerhették egymást. Egyforma betyárok vó’tak. Keszegvárná’ találkozhattak, mer’ a’ jó hel vó’t. Kinn a szabadban van. Kösség nincs a köze’ben. Nem tartottak senkitől.”²³

Betyárfelvétel

„Sobri bandájába csak az igen erős és bátor embereket választottak be. A beválasztást különféle feltételekhez kötötték. A próba a következőkből állt.

Sobri fogta a kését, s szólt a felveendő legénynek, hogy azt csinálja, amit ő csinál. Ekkor Sobri a késével böködni, szurkálni kezdte a húsát. Majd elővett egy fogót, s lábán, kezén az inakat, a hús elkezdte csipkedni. Majd kézzel kivett a tűzből egy parazsat, s a combjára tette. A legény hősiesen kiállta az első két próbát. Egy szót sem szólt, meg sem mukkant, de a harmadikat már nem állta. Felordított, s lesöpörte a parazsat a térdéről. Ekkor így szólt Sobri:

²⁰ XJM 29.67. Szany, Heles Imre

²¹ XJM 23.66. Sobor, Németh János

²² XJM 23.66. Sobor, Németh János

²³ XJM 23.66. Sobor, Németh János

– Látom, te nem vagy betyárnak való. Gyenge vagy. Te nem bírod ki szó nélkül, ha a pandúrok tüzes vassal vallatnak. De figyelj ide, ha elárulod a rejteket a pandúroknak, akkor erősen megbüntetünk.”²⁴

Savanyó Józsi

„Maga Savanyó itt született Veszprim megyébe, mer’ mikó’ megszabadú’t a börtönbű’, minden héten egyszer jelentkezni köllött neki Pápán.

De hát mondom, hogy avval az emberrel beszí’tem, akinek a keze alatt vó’t Ilován. Asztán izé lett az az ember, mer’ aszongya:

– Nem ismertem ín a Savanyút. – Hát úgy hallotta megszabadú’t mán azúta.

Jó gyerek vó’t a Jóska igen ott.”²⁵

Savanyó elfogása és halála

„És akkor az újságok írtak rula, hogy Savanyó valamellik lányánál, lányához ment. De asztán nem bírta aszt a’ életet, fő’ötözött a betyárruhájába, asztán öngyilkos lett.

Savanyó Jóska már életfogytiglanig e’ vó’t itélve. De nem bírt meg, megbirkózni a helzettel, mer’ folyton jelentkezni kellett mindig, hát asztán öngyilkos lett.

K: Agyonlőtte magát?

V: Valószínűleg. Akkor az újság írt rula.

K: Ez 1912-ben volt?

V: Ez igen. Én magam 12-be’, 11-12-be dú’goztam Pesten, e’ akko vó’t.

K: Szóval ő volt itt az utolsó betyár a környékbe?

V: Igen, ű is a fogdábú’ szabadút. A fogdábú’ engették ki, mer’ jó viselkedett, így a hátralevő időt elengették, de már folyton jelentkezni neki havonta, vagy hogyan. Eszt megunta. Asztán meg a munkáhó’ már öreg vó’t.”²⁶

„K: Azt hallotta, hogyan fogták el Savanyú Jóskát?

V: Aszt nem halluttam, annak idején az újságok megírták. Amikor kiszabadult, leírták a rövid élettörténetét.

Savanyó Józsi 70 éves korában fogták el. A barlangja előtt vó’t egy villás fa. Ott találtak rá a csöndérek, amikor teljesen felfegyverezve alutt. Már egyetlen legénye sem volt. A csöndérek megkötözték és úgy ébresztették fel. Amikor felébredt, kérte a csöndéreket, hogy végezzék ki őt, mer’ semmi értelme nincs neki tovább élni. A csöndérek nem végezték ki, hanem bevitték a börtönbe. Ott is halt meg.”²⁷

Savanyó Jóska, az utolsó betyár

„K: Mikor tetszett hallani a legutolsó betyárról?

V: A legutolsó betyár? Ez ollan 900, 900-as évek elejin.

K: Ki volt az?

V: Savanyó Jóska bácsi, akkó’ gyütt börtönbű’. Akkó’ szabadú’t ki a börtönbű’. Váci püspök bement meglátogatnyi a rabokat. Asztán bemutatták neki Savanyót, hogy ez a Savanyú az a híres betyár.

Aszt kérdezte:

– Mi a kívánsága?

– Még egyszer szabadlábon szeretne heleszkedni. Szabad szeretne lennyi.

²⁴ XJM 23.66. Sobor, Németh János

²⁵ XJM 23.66. Sobor, Németh János

²⁶ Dör, Vécsey Vince, 1966. július 4.

²⁷ Ács–Vaspuszta, Lukács

Aszt a váci püspök kijárta neki, szabadlábra heleztek. Akkó' gyütt haza. Győrbe az újságírók fogatták, de nem beszít nekik semmit. (...) Visszagyütt. A rokonaiho' szá't vó'na be, de nem fogatták. Aszt e'fattak a lábai. Beleha't. A Savanyó így végződött ki a világból. Szóva' nem fogatták a rokonok.”²⁸

Savanyó anyja temetésén

„Az idesannya mikó' me'hó't, még a temetésire is hazament. Pisztón vó'tak, mer onnan kerü'tek ide fő, az uraság hozta fő az aptyát is.

Asztán visszamentek Pisztóra. Ott ha't meg az idesannya. Asztán hazament a temetésire. De hát a drótosláda a hátán vó't, meg mindenféle szerszám. Ott siratta az anyját.

A csendérek, no most ide meggyűnnek, hm (...) no de még pandurok vó'tak akkor.

A pandurok most ide meggyűttek oda, vigyázták. E' meg ott siratta az anyját. A láda rajta vó't (...) meg asztán kirdeztik:

– Ez a drótos mér sirattya eszt a halottat? – aszongya, mer' e' is hallotta.

– Azér' mer' – aszongya – ez innem igen jó asszonyom vó't. Igen sokszor – aszongya – adott ebidet. Hát erre kerü'tem – aszongya – dó'gozni.

Így beszi't a pandurokkal. Asztán mikó' vége lett mindennek, e' szípen e'ment. Hoppon marattak a pandurok.”²⁹

Savanyó elfogása Pisztón

„K: Maga még ismerte Savanyónak az apját?

V: Ismertem, ismertem. Gyerekkoromban még ugye megvó't. Asztán meg mikó' e'fogták már utóllag, mer' betyár e' vó't Magyarországon, (...) utollára csak hárman marattak.

Asztán Savanyó Józsinak e'fogták eszt a két társát, vagyis hát eszt, aki vele vó't. Ín ismertem a juhászleginyt is, aki vele vó't, az egyiket, mer vó't a sógorumná' bujtár, ahun in vó'tam.

Asztán Szombathelre lettek bezárva. Asztán annyira izéték ezeket, hát ha átaggyák a Savanyó Józsit, akkó' elengedik nekik a büntetésüket. Hát osztán ezek beszígettek, meg minden.

– Hát mégis csak az lesz a vége ennek, meg minden, hát – aszongya – aggyuk át, akkó' legalább erisztenek bennünket.

No asztán átatták, de megmonták aszt, hogy nekik egy hordó bort aggyanak, meg aszt az ó'tóport (...) az altatóport hozzá a borhó'. Hát ők asztán tutták a helit. Már ez időre csöndérek lettek (...) Pisztón van egy nagy ollan fölös erdő. Hát in nem ismerem aszt a fát, mer' nem vó'tam Pisztón. Aszongyák ott, anná' a fáná' vó't neki e szobája becsiná'va. Oszt grádicson járt le, és deszkára vó't gyöptégla szegelve ott kinn, de csak akkora hel vó't, hogy éppen egy ember lefért. Oszt ott ment le a grádicson. Asztán mikor ráhúzta a gyöp-pallót, ugye pallóra vó't rácsinyáva, ugye. Tiporhatta akárki, meg akárhogyan, mer' ki vó't a csinyáva, hogy még a marha is rámehetett vó'na, akkor se szaka't le, olyan erős izére vó't kicsinyáva.

Asztán ezek itthun írtik. (...) A csöndérek gyűttek, mer' ott vó't az oskolájuk, a csöndériskola.

E'gyűttek a tanulók meg minden. Valami negyven csöndér most körbeállott. Asztán ezeknek sipot attak nekije, hogy maj' ők, amikor a'szik, mer' annyira mulatna, hogy valahogy be tuggyák a poharába tennyi aszt az otóport. Hogy akkor aszt fujják meg. Nohát asztán ez így történt. Jól mulattak, mer hát, hogy megszabadútak űk. Hát a bort meg mind aszt útközben vették. Hát akkor asztán abból űk most jót mulatnak. Bolonddá tettik az öreget. A közbe' elalutt.

²⁸ XJM 20.66. Mórichida, Baranics Varga Gábor

²⁹ XJM 16.66. Mórichida, Kiss József

Belefűjtak a sípba, asztán oda a csöndérek. Megkötöztik, asztán úgy kötötték fő. Lábát kezit összekötöztik. Asztán úgy ke't fő. Asztán ezek e'mentek onnand. Aszongya a csöndéreknek:

– No, kutyák! Szerencsiték, hogy összekötöztetek, mer' – aszongya – nem foktok el máskép.

Hát amikor összekötöztik kezit-lábát, hát ugye nem tudott semmit csinýáni, már meg egyedül s tudott fő'allni. Hát osztán életfogytiglani börtönt kapott. És mégis megszabadú't még onnand is, letó'totte. 96 vagy 97 éves vó't, amiko' letellet neki, szóval mikó' elengették má' a továbbit, mindet eleresztették. Már lássák mégis úgy akasztotta fő magát, ott Pisztón. Valami tesvérgyiné' vó't, öccsiné'. Nos, ez így történt.”³⁰

Savanyú apja

„Savanyú édesapja egy papná' vó't cseléd. A pap mindig megkérdezte Savanyú bácsit, hogy mikor jön meg a fia.

– Majd egyszer – feleli Savanyú bácsi.

Egyszer történt, hogy egy mészáros állít be s kérdi:

– Van-e eladó göbölye?

– Van – feleli a pap. S kapva kapván az alkalmon eladott a mészárosnak több göbölyt. A mészáros kifizette a göbölyöket, mondván, hogy később visszatér. Elköszön a paptól, s kimenet a cselédlánynak adott egy arany húszkoronást. A lány szaladt be a paphoz és mutatta neki. A pap csak gondolkodott, hogy ki lehet ez a mészáros, aki arany húszkoronásokat ajándékoz. Csak pár nap múlva jött rá, hogy a mészáros tulajdonképpen Savanyú Józsi volt, amikor az nem jött a göbölyökért. Így látta meg a pap Savanyú Józsit, akit már régóta látni akart.”³¹

³⁰ XJM 16.66. Mórichida, Kiss József

³¹ Saját gyűjtés magnó nélkül, Makrainé

Betyárok tanyája

A Landsa csárda

„K: A betyárokról mit tetszett hallani? Milyen betyárok voltak erre felé?

K: Ezek szoktak rabolni?

V: Hát biztosan szoktak, mer’ meséltek illeneket, de nem emlékszem így rá. Bakony erdőben, vagy hol jártak, én nem tudom, de szóval szokták mondani, hogy ollan lebuj volt nekik, hogy olyan jól meg volt csinálva, még ha a csendőrök lovastul mentek át, akkor se találtak rájuk.

K: Ez a rejtek hol volt?

V: Bakony erdőben.

K: Itt a közelben nem volt betyártanya?

V: Szóval aszt nem tudom.

K: Csárda volt a közelben?

V: Nem tudom.

K: Mi volt az a Landsa?

V: Az a Landsa? Szóval az itt van, szintén ahhoz az állomáshoz közel van, itt a bagyoni állomáson.

K: Ez egy csárda volt?

V: Az régen ott van, a csárda, aszt régen építették. Hercegségi épület vó’t. (...) Annyira régi e’, hogy ott mulathattak a betyárok, vagy sem, hát aszt már nem tudom.

K: Bogár Imréről tetszett már hallani?

V: Nem. Betyár Bogár Imréről nem tudtam. Sok muzsikus cigány lakott ebben a községben azelőtt”¹

A Landsa csárda Dör falutól északra az első katonai felmérés térképén (mapire.eu)

Keszegvár

„Itt is vó’t a Keszegváron. Ott szoktak találkozni. Az ollan kinn csavargó hel. Ugye hát a betyárok ott szoktak találkozni. Ott szoktak. Aszongya ott Keszegvárban szoktak csak a betyárok mutatkozni. Amellik valamillen rablást tett, aszt jó kipucú’ták maguk között.”²

Anna kápolna

„Ugye mesé’ték arról’, hogy erre járt tegyük fő’ a sobri kocsmába, hogy tegyük fő’ benne vó’na a rézfokosának a vágása.

Illeneket az ember hallott, de csak hát ugye hallotta az ember. De hogy az este is montam, itt az Anna kápu’nába is, mikó’, nem tom, mikó’ építődött, annak a pallásán is tanyáztak vó’na.”³

Betyárok a mórchidai erdőben

„A betyárok itt is tanyáztak a morcidai erdőbe. Az öreg Cseter bácsi vó’t az erdész Tekén, e’ hordott neki ételt. Az erdésznek vó’t egykis kis gunyhója az erdőbe’. Oda szoktak tanyát ü’ni. Öten-hatan vó’tak. E’ hordott ki nekik ennyi-innya a kocsmábú’. Öreg Cseter József vó’t ennek

¹ XJM 26.66. Dör, Villig József

² XJM 26.66. Dör, Villig József

³ XJM 23.66. Sobor, Felcser Mátyásné

az erdőnek a neve. Szegény embert nem bántották, a gazdagot kirabú'ták. De amikor a betyár nekifordította a várerdőnek a lovát, mer' várerdőnek mondták. Innejt a Rábátú' lement a Bakonig az erdő. Mikó' a betyár nekifordította a lovát, a pandúr má' az erdő szélébe megá't, az erdőbe má' nem ment utána.”⁴

Villig Mihály és a Landsa csárda

„Dör mellett a 19. században volt egy Landsa nevű csárda. Oda jártak a betyárok is, s a pandurok is. 1860 körül Villig Mihály bácsi vó't a csárda tulajdonosa. Ha hetenként egyszer-kétszer előjöttek a betyárok a Barbacs nádasaiából, Miska bácsihoz tértek be. Ott ettek, ittak, mulatoztak. Vó't sokszor, amikor nem fizettek. Csak odamentek Miska bácsihoz:

– Miska bácsi! Írja a többihez! – az öreg odaírta. S ha nagyon megszaporodott az adóság, a betyárok fizettek. Különösen egy jó rablás után. Vó't úgy, amikor egész harisnya pénzt is hoztak.

– Itt van, Miska bácsi, a pénz! Elég lesz? Ha nem, maj' hozunk.

A pénz mindig elég volt. S ha kevesellte az öreg, akkor sem mert szólni, mert félt tőlük.”⁵

Villig Miska begyűjt a betyároknak

„Egy téli napon a betyárok ittak a Landsába'. Odszólta Miska bácsinak:

– Hé! Miska bácsi! Gyú'cson be! Hideg van.

– Jó van má'! – feleli az öreg S ezzel fogott egy gyertyát, meggyú'totta, s betette a kandallóba. Az akkori kályhák még kívül fűthetők voltak, így a betyárok nem láthatták, hogy mit művel az öreg. Esznek, isznak, kártyáznak a betyárok. Az egyik felkiá't:

– Hé, öreg! Hát nem gyútott be? Olyan hideg van.

– Én begyútottam – feleli az öreg.

Na jó. Kártyáznak tovább a betyárok. Nemsokára fölugrik az egyik, s ráüvölt az öregre.

– Azt a (...)! Hát nem mon'tam, hogy gyú'cson be?!

– Begyú'tottam én – feleli az öreg –, csak nézzék meg!

Hátramennek a betyárok, s látják, hogy a kályhában csak egy szál gyertya ég. Elcsodálkoztak. Tudták, hogy az öreg tréfás ember, (...) de mit akar ezzel mondani? Az öreg nem várat magára sokat. Megszólal:

– Nekem azt mon'ták, hogy gyú'csak be. Én begyú'tottam. Nézzék, még most is ég a gyertya. Hogy hideg van, arról nem tehetek. Ha azt mon'ták vó'na, hogy fűtsek be, akkor befűtök. De azt mon'ták, hogy gyú'csak be, hát begyú'tottam.

A betyárok jót nevettek az öreg tréfáján s rászóltak:

– Na, öreg! Most fűtsön be.”⁶

⁴ Saját gyűjtés magnó nélkül, Dör, Villig József, 1966. augusztus 4.

⁵ Saját gyűjtés magnó nélkül, Dör, Villig József, 1966. augusztus 4.

⁶ Saját gyűjtés magnó nélkül, Dör, Villig József, 1966. augusztus 4.

Sobriék az Anna kápolnában

„Árpástól kb. 5-6 km-re van egy régi épület, amelyet Anna kápolnának neveznek. A hagyomány szerint Sobri és legényei itt tanyáztak többször is, amikor a pandúrok nagyon keresték őket.”⁷

Az Anna-kápolna Sobor határában – első katonai felmérés (mapire.eu)

A barbacsi tó

„Az a monda járja, hogy Savanyó Jóska elhajtotta egy juhász birkáit. A kárvallott értesítette a pandúrokat, hogy keressék meg a birkáit. Ki is

mentek a pandúrok, meg is találták a nyomokat, követték egy dombig, de mikor a nyomok a barbacsi tó zsombékjaiba vezetett, akkor elálltak a további keresésről, mert a barbacsi tóba csak egész csapattal lehetett bemerészkedni a betyárok miatt, akik rendszerint ott is tanyáztak és ott volt a tanyájuk.”⁸

Rózsa Sándor

„Rózsa Sándor, Subri Józssival és Savanyú Józssival itt volt a Dunántúlon. A Bakony erdeiben rejtőzködtek. De nemcsak a hegyekben volt rejtekhelye, hanem a sík vidéken is. Az utak mellett levő csárdától Rózsa Sándor mindig építtetett a kubikusokkal vészkijáratot. Egyszer Rózsa Sándor az egyik dunántúli faluban meglátott egy szegény lányt. A faluban már elég hamar feltűnt, hogy a szegény lányhoz egy lovas jár, s amikor a lovas ott van, akkor a lány szalad borért, ételért. Elég hamar született gyereke a lánynak. A falubeliek kezdték kutatgatni, ki az az ember. Sikerült annyit kifürkészniük, hogy az illető Rózsa Sándor. A következő látogatáskor valaki beárulta a pandúroknak, hogy Rózsa Sándor itt van. Rajta is ütöttek a pandúrok, de senkit sem találtak. A betyár beugrott a kemencébe, s ott eltűnt egy titkos kijáraton. Úgy látszik a pandúrokat arról is értesítették, hogy merre húzódhat a kijárat, mert három pandúr arra ment. Rózsa Sándor pedig letérdelt és úgy imádkozott a nádasban, nem messze az úttól, hogy csak most ne fogják el őt. A pandúrok pár lépésre megálltak és rágyújtottak. Az egyik azt mondta:

– Csak jönne most a Rózsa Sándor, most elfognám.

A másik azt mondta:

– Ha tudná ez a Sándor, hogy Kossuth felszabadította őket, akkor most nem bujdosna.

Még beszélgettek erről-arról, s hamar elmentek. Rózsa Sándor pedig felpattant a lovára és visszament a faluba, megkereste a jegyzőt, ráparancsolt, hogy állítson ki neki egy szabadságos levelet, hogy Kossuthhoz mehessen. A jegyző alig tudott írni a félelemtől, mikor írta a levelet. Mikor Rózsa Sándor megkapta a levelet, fölpattant a lovára és fölment Pestre Kossuthhoz. A kapus nem akarta beengedni, mondta, hogy addig várjon, míg be nem szól Kossuthnak. Akkor Kossuth meghallotta ki keresi, azonnal bevezette Rózsa Sándort, és kérdezte, mit akar.

– Csak fegyvert kérek, embereket én toborzok. A szabadságot akarom szolgálni.

Kossuth Lajos fegyvereket adatott Rózsa Sándornak, aki a csapatával a németek ellen harcolt.”⁹

⁷ Saját gyűjtés magnó nélkül, Dör, Villig József, 1966. augusztus 4.

⁸ Saját gyűjtés magnó nélkül, Dör, Villig József, 1966. augusztus 4.

⁹ Saját gyűjtés, Horvátkimle, 1967. augusztus 5.

Hogyan raboltak a betyárok?

A szegény embert nem bántották

„Hát ugye a betyárok csak illen közönséges embert nem rabú'tak. Aszt nem. A betyárok üzentek az uraknak, hogy ennyi pí'z legyen készen. Akkó' asztán semmi gond nem vó't. De illen embert nem bántottak.

Valamikó' egyet hallottam, hogy e'vette valamellik micsodája az izé, egy szegíny embernek a pí'zit, aszt megkereste aggya vissza. Jó kipofozta, a' meg visszaatta. Visszaatta az egészet.”¹

Savanyó és a gróf

„K: Mit tud a betyárokról?

V: Hallottan abban az időben Milfait, meg Rúzsza Sándort, a vó't az alföldi betyár. Milfai vó't Veszprém megyében. Itt pedig Savanyó Józsi, itten, mer itt is vó't a tanyája is. En még nyírtam ott fenn aszt a fát, ahun vó't a tanyája neki.

K: És mit tud Savanyó Józsiról? Hogy rabolt?

V: Na jó, e' nem is messzi történt ittend, ugye. Hát egy grófi uradalomba' szó'gát ugye a fija nekije, egy szóva' az aptya, az idesapta. Hát ottan, abban az uradalomban. Asztán egyszer hazajött az uraság, a méltóságos úr, a gróf. Megszólította eszt az öreg Savanyót, mer az ott vó't juhász nála. Juhász vó't ez a Savanyó, az öreg, az aptyuk. Asztán egyszer aszt mongya nekije, hogyhát aszongya:

– Te, Jóska – aszongya, hát aszongya – igaz ez, hogy a te fijad ilyen izét tud csinyáni? – Hát aszongya

– Nem tudom én, méltóságos uram. – Szegény juhász mit mongyon a gazdájának ugye? – Hát én aszt nem tudom – aszongya.

Hát asztán aszongya, hát:

– Szeretném én mégis látni, meg hugyan, mer' hallja az ember milyen izéket tud csinyá'ni. Nem szegíny emberrel, az urakkal – aszongya. – Szeretném – mongya – esztet – aszongya – jobban tunni – aszongya – Hogy hát valóban így tud-e rabó'ni? Ilyen finoman tud-e dó'gozni?

Hát asztán nem is sok időbe te't, ugye beszít ű a fijáva', ugye, megmonta neki, hogy mit mondott űneki az uraság. Asztán hát aszongya:

– Jó van, idesapám! – aszongya – Lehet még rá alkalmam, meglepen én oszt – aszongya.

Egy alkalommal, úgy jó hét után (...) te't-mú't az idő, ugye. Egy szép napon ugye, eszt má' e'rendezte saját maga köribe, hogy ugye a Jóska, a Savanyó Jóska bandájával együtt. Hát asztán megmonta, hogy és mi lesz. Fő'ötözött ugye hentes ruhába, asztán a hentesruhát rávette, egy lóva', egy (...) forma kis lóva' ugye fő'ötözött, asztán – nem éjje' vó't-e, hanem világos nappal, dé'be. Minden ember, minden család ugye dé'ben ebédidő van ugye. (...) Hát asztán egy szép napon ugye, e' megjelenik az udvarán a méltóságos úrnak, odament kérdezte, hogy hát:

– Nincs-e valamillen állat eladó? – A többiek e' vó'tak á'va. Egyik erre, másik arra. Asztán aszongya, beszó't ottan hogyhát, hogy lehetne-e a méltóságos urral beszéni, (...) beizentek a szógálótú', hogyhát?

– Igenis van. Csak hol vó't?

– Kívü' áll a kocsiva'.

Kinn vó't a kocsinak támaszkodva, előtte ugye a kötényi, asztán fő vó't ö'tözködve, persze, de takarta az a köpeny. (...) Acélnak mon'ták, ami nála vó't. Ilyen rá vó't akaszva ugye a szíjra, amivel szokott dó'gozni. (...) Hát asztán ugye mostand bement hozzá. Fogatta az uraság ugye, a méltóságos úr fogatta, hogy hát van. Hogy hát mennyié' aggya ugye.

Belülre lépett, ugye az ajtót becsukta. *[Még mindig a szemem előtt van, amikor odament az ajtóhoz, kinyitotta, majd becsukta és rázárta a kulcsot. Megfordult a mesélő és a köténye alá*

¹ XJM 23.66. Sobor, Németh János

nyúlt, onnan „elővette” a pisztolyát és rám fogta.] Abban a percben már rá is csukta. Kitárta magát, hogy kicsoda:

– Ami pí’ze van, tegye ide az asztalra! – Elővette a revolvert. – De ha megpisszen, azonnal agyon is lüvöm.

Asztán a lerakta nekije a pízit. Asztán így rabú’ta ki Savanyó Jóska aszt az uraságot.

K: Hogy hívták az öregapját?

V: Gilice Ádám, ű is betyárkodott.”²

Savanyó rőfje

„Savanyó Józsi az ollan ember vó’t, hogy egy cselédnek a fia vó’t, asztán bizony nem teccett neki a grófná’, a’ uraságná’ a létezése, főcsapott betyárnak. Asztán azok választották meg főnökjüknek, vezérüknek a többiek. Az ollan vó’t, hogy a szegínyeket pártó’ta. Egy öreg néni ment a vásárra. Kérdezte tüle:

– Néni, hova megy?

– Vásárra menek – aszongya.

– Mit akar a vásáron venni?

– A kislányomnak akarok – aszongya – ruhát venni

– Mennyit akar?

– Egy rőföt. (...)

– Hát az egy rőf, kettő is köllene magának!

– Ölég lesz egy is, mer’ kettőre nincs pí’zem.

– Jó van! Maj’ lesz énnököm pí’zem – közbe odaér egy kereskedő kocsival. Megállította

Savanyó Józsi.

– Hát ájjon meg! – megállt a kereskedő.

– Milyen ruhái vannak?

– Hát van női ruha, férfiruha, mindenféle.

– Hát tessék mutatni belüle!

– Hát itt van női ruha.

– No, néni! E’ jó lesz? Megfelel?

– Megfelel. Egy rőföt kérek.

– Kettőt mérjen belüle! Én fizetem! – Hát asztán a kereskedő elővette a rőföt, kez’té vó’na mérni.

– Hohó! Nem a’ a rőf az én rőföm. Itt, másik rőffel mérünk. A kocsirudnak a vége, ott a ruha végétől végig a kocsirud végéig, a kerékig. E’ egy rőf. – Asztán még egy rőföt lemért.

– Tessék néni, ölég lesz?

– Nem köll énnékem!

– Tessék néni, vigye el. E’ a magáé.

Hát bizony a kereskedőnek nem teccett Savanyó Józsinak a rőfje. Hát Savanyó Józsi állította, hogy a’ a rőfje, eszt kifizeti és mehet tovább az utyára. Ki is fizette a két rőf ruhának az árát és elengette tovább a kereskedőt.”³

Savanyó látogatása az uraságnál

„Mondom, itt szó’gá’t az egyik uradalomba, onna’ indú’t el az utyára. Asztán aszt mongya az úr az aptyának:

– Hej! Hallod-é? Az a Jóska gyerek haza szok-e gyünni?

– Nem igen gyün tájunkra se – mongya.

– Szeretném egysze’ látni!

² XJM 22.66. Mórichida, Gilice István

³ XJM 19.66. Mórichida, Szabó Mihály

Hazagyütt a Savanyó, aszt mongya neki az aptya:

– Aszt mongya a tésúr, szeretne veled találkozni, szeretne látni.

Mongya meg neki, ekkó' és ekkó', ezen a napon megérkezek. Találkozhatunk.

Hát négy pandurt állított az úr a kastélyho'. Hát a pandurok gyűnnek-mennek. Egyszer csak odagyűn egy hintó, egy úriember leszáll, hogy a tésurat keresi, idehaza van?

– Igen, igen. – A pandurok nyitottak neki ajtót.

– Tessék, tessék csak, tessék. – Hát bekécsztetik az urat.

– Bécsi ökrkereskedő vagyok. A kövér ökröket akarom megvenni.

Lekíséri az úr az istállóba, megnízik az ökröket. Alkudoznak, töltenek, pálinkáznak. Már maj'nem oda is ígérte, hogy az úrnak a számítását megígéri. Előkapja a kécsőves pisztolyt:

– Az összes pí'zit, meg az összes kincseit rakja ki a' asztalra, de ha szemhunyorítást me' csinyá'ni a panduroknak, azonna' lángbaború' a kastély. – Az úr remegő kézze' kirakott mindent, ű meg e' csomagó'ta. Mikó' lemegy, kíséri az úr fő' a hintóig, a pandurok utat nyitnak neki:

– Tessék, tessék. De szép lovai vannak ennek a kereskedőnek! – Mikó' má' e'hajtott, igen dicsérték a pandurok a lovait.

– Hát mit lestek? Mos' vitte e' a pénzemet, e' vó't a Savanyó!

Mingyá' nyergé'tek a pandurok utána, de hát bottal üthették a nyomát.

Asztán hazagyütt a Savanyó, mon'gya az aptyának:

– Monnya meg az úrnak, visszahozom a pí'zit.

Bezörget az úrhó':

– Tés uram, nyissa ki! Én vagyok Savanyó! – Hát remegve nyitott az úr megincsak.

– Tés uram! Visszahoztam mindenit. Ahogyan odaadott, úgy van minden. Kirakta az asztalra. Reggelig ittak az úrral. Asztán aszt mongya:

– Mi a kívánságod ezér', Józsi?

– Az apámnak aggyon tisztességes kenyeret – eszt mongya – asztán nyugottan alhatik a betyároktól. Az uradalmát nem érintik a betyárok. Tés uram is nyugott lehet, a betyárok nem környékezik meg.

Hát asztán találkozik az öreg Savanyó bácsival az úr, aszongya:

– Mond meg a fijadnak, hogy többet nem leszek rá kíváncsi. Igen megijesztett.

Az úr betartotta a szavát. Az öreg Savanyó bácsi ott vó't az uradalomba, a szemforgóba. A kenyeret megkapta, de a betyárok nem abajgatták az urat.”⁴

Savanyó látogatása Halánszky uraságnál

„K: No, Kiss bácsi, hogy volt ezekkel a betyárokkal?

V: No, hát osztán nálunk vó't ennek a Savanyó Jóskának az idesapja számadó a Halánszky uraságnál'. Asztán ugye hát közben szokott hazagyűnni. Hát asztán mongya a' uraság (...) a' vó't ugye, hogy uraság vó't, mer vó't neki háromezer birkája, hogy:

– Te – mer' az aptya is Józsi vó't – Te, Józsi – aszongya – annyira szeretnimen a te fijadat látni – aszongya – hogy hogyan rabul az. – Aszongya:

– Nem üt agyon senkit, mer nem is izét senkit, hogy agyonütött vóna valakit, ha nagyon nem szorították.

– Hát – aszongya –, nagyságos úr kíváncsi rá, maj' beszilek vele.

Hát asztán hazamegy. Aszongya:

– Te! Ez az úr szeretné látni, megnízni, hogyan rabu'sz te.

– No hát, idesapám, megmutatom neki.

No, annak mindenféle ruhája vó't. Vó't annak drótosruhája, vó't juhásruhája, vó't mészárosruhája. Az abba ö'tözött, amibe, aminek akart ugye. Annak annyiféle ruhája vó't. Hát

⁴ XJM 19.66. Mórighida, Baranics Varga Gábor

asztán fő'ö'tözött mézárosnak. Még az acél is megvó't hozzá. Derekára kötötte a fehér kötényt, de a revolvert a fehér kötény alá tette. Asztán bement reggel. Aszongya a szobalánynak:

– A nagyságos úr ébren van? – aszongya.

– Most mosakszik – mongya neki a leányka.

– No, jól van – aszongya. – Hát hallom, hogy van neki egy mustrál tehene eladó, levágni való. Aszt akarom megvenni, jelents be neki.

No, hát osztán bejelenti nekije. Hát asszongya az uraság, hogy:

– Híja be.

Hát asztán a' bement. No, asztán mingyár mongya is:

– Nagyságos úr, in azér gyüttem, hallottam, hogy van magának egy levágnivaló, húsnakvaló tehene. Aszt akarom megvenni.

No, hát osztán aszongya:

– Igen, van.

Akko egyet fordú't, odament az ajtóho', rákulcsó'ta. Elővette a revolvert, szépen nekifogta.

– Minden pí'zét ide az asztalra – aszongya – de mind egy krajcárig – még akkó' krajcár vó't – egy krajcárig mind – aszongya.

Hát ugye éppen vó't az uraságnak pí'ze. Már aszt nem tudom, mennyi, de odarakta az asztalra. No, amikor odarakotta nekije mindet, aszongya:

– Nagyságos úr, most szípen rakja vissza a helire. Rakja csak vissza.

Hama' szette az uraság, utána visszarakta. Mégse viszi el. Hát egy krajcárt, egy forintot se vitt el. Vissza költött nekije tenni oda a helire a kasszába.

– De – aszongya – in e' fogok menni, de csak egy óra múlva nyissa ki az ajtót, utánam csapja be, de csak egy óra mú'va nyissa ki.

– Asztán szípen végigment a falun. Ugye e' ment vissza. Asztán ment az aptyáhó'.

Hát a nagyságos úr ugye nem mert kigyünni. Délután asztán befogatott a kocsiba.

– No, te Józsi! Mos' megtuttam, hogyan rabol a fijad – aszongya – de azér' tisztességes ember vó't, mer amikó' odaraktam neki az asztalra, aszongya, tegyem vissza a helire.

Hát osztán e' ment Savanyó. Így rabó't a Savanyó.”⁵

Sobri szegényt nem bántott

„Sobri Józsi nem rabolt. Szegényt nem bántott, gazdagoktól csak elvette, ami tulajdonképpen nem az övék volt. Ő nem rabolt. Csak megüzente az uraságnak, hogy ekkor és ekkor, ezen és ezen a helyen várja őt, s felkérte, hozzon magával némi pénzt, vagy a tikászokat kérte meg, hogy adjanak neki pár darab tojást. Tehát nem rabolt, csak elkérte a pénzt.”⁶

Elrejtett lovak

„Mint már említettem, dédapám Veszprémvarsányban volt bíró. Egyszer egy eléggé érdekes esetet kellett neki kivizsgálni.

A falu leggazdagabb embere, mint ahogy a jó gazdához szokás, vacsora után kiment az istállóba, s megnézte az állatokat. Akkor még minden rendben volt. Reggel, amikor kiment, látta, hogy hiányzik négy lóva. Rögtön rohant a dédapámhoz, hogy kutassa fel, ki hajtotta el a lovakat. A nagybátyám kiment a házhoz az embereivel, látta, hogy a nyomok az erdőbe vezetnek. Hívja a pandúrokat, hogy kövessék a nyomokat. Az erdő közepén volt egy nagy farakás. Ide vezettek a nyomok, de ekkor eltűntek. Most mit csináljanak? A gazda kétségbeesésében hangosan hívta a lovait, ekkor a farakás belsejéből nyerítés hallatszott, gyorsan szétdobálták a farakást, s látják, hogy a farakás közepén elég nagy térséget hagytak, s

⁵ XJM 16.66. Mórighida, Kiss József

⁶ XJM 16.66. Mórighida, Kiss József

ide kötötték ki a négy lovat. Azaz négy idegen lovat, mert a gazda sehogysem ismert a lovaira. Az ő lovai pej lovak voltak, ezek meg szürkék. Megszólal a nagyapám:

– Ahogy mondtam, ezek nem a kend lovai. Ezek idegen lovak. Egyelőre beszállítjuk a faluba ezeket, míg jelentkezik a gazdája.

A gazda persze el volt keseredve, hogy a lovait elvesztette. Szólt a lovakhoz, s a lovak megismerték a hangját. Nézik jobban a lovakat, hát látják, hogy át vannak festve. Ekkor dédapám visszavonta előbbi parancsát, s visszaadta a lovakat a gazdájuknak.”⁷

Sobri és a menyasszony

„Az erdőben ment egy szegény asszony a lányával. A lány mennyasszony vó’t. Félték, hogy találkoznak a betyárokkal. Találkoztak is. Megkérdezte, hogy mitől félnek. A lány esküdni fog. Félt, hogy elveszik a pénzét. Kikérdezte Savanyó, megkérdezte, hogy mikor lesz a lakodalom. Aszongya az asszony, hogy két hét múlva, szombaton.

– Jól van. Majd elmegyek.

El is mentek hatan. Rendesen föl voltak öltözve. Mészáros ruhába. Reggel felé bemutatkozott a Savanyó, hogy ő az a betyár, akivel találkoztak az erdőben. Azt mondja, egy hét múlva maj’ jelentkeznek. Akkor már betyárruhában v’tak. Ezek meg keresték a botos pandúrokat. Úgy félték a pandúrok, Savanyó azt mongya, hogy ne féljen éjszaka az erdőben, mert szegényt sohasem bántottak, csak a gazdagokat.”⁸

Savanyó és a pap

„Savanyó édesapja egy papná’ vó’t cseléd. A pap sokat hallott, hogy ez a Savanyó gyerek így rabó’, úgy rabó’.

Egyszer megkérdezte a Savanyó bácsit, hogy mikó’ jön meg a fija. Az örek aszt mongya, maj’ eccer.

Hát egyszer egy mészáros állított be a paphó’, s kérdezte nincs valamiféle eladó állat. A pap aszt felelte, hogy van néhány eladó gödölye. Jól van. A mészáros megvette.

Amíg a pap az eladott gödölyéről írást csinált, addig a mészáros a cselédjánytól kért vizet. Maj’ a jányának adott pé’zt. Akkó’ elbucsúzott a paptó’, hogy maj’ visszatér a gödölyékér’.

Amikor a mészáros e’ment, akkor nézi a jány, hogy milyen pé’zt adott neki a mészáros. Hát látja, hogy egy arany huszkoronást. Mutatja a papnak. De ketten sem tutták kisütni, hogy ki lehetett ez az ember. Csak később jöttek rá, hogy e’ vó’t a Savanyó. Ugyanis nem jött el az állatokér’.

Így szolgálta meg a »mészáros« a papnak az édesapja iránti jóságát.”⁹

Az odvas fa

„Ez a történet Veszprémvarsányban történt körülbelül 1850-1860 között. Dédapám, Szabó Jácint ott volt bíró. Rokonaim meséltek többször a betyárokkal történt esetekről. Egyszer nagyapám megparancsolta a faluban, hogy ezt és ezt a fát az út mellett vágják ki, mert akadályozza a forgalmat. A szóbanforgó fa, igen hatalmas, odvas fűzfa volt. Amikor az emberek kimentek, hogy kivágják, egy nagy üreget vettek észre a fában. Amikor az üreget megnézték, látták, hogy rengeteg puska, pisztoly, kard és egyéb fegyver volt benne. Mindent kiszedtek és elszállítottak a faluba. Az emberek azt hiszik, hogy a betyárok, mégpedig Savanyú Józsi tette ide ezeket a fegyvereket.”¹⁰

⁷ Saját gyűjtés, Veszprémvarsány, Lékó Imre

⁸ Saját gyűjtés, Veszprémvarsány, Lékó Imre

⁹ XJM 26.55 Dör, Villig József

¹⁰ Saját gyűjtés, Veszprémvarsány, Lékó Imre

Betyárok bosszúja

A megnyúzott csornai juhász

„V: Valami csornai juhász cserepet szegett a banda körül. Hát asztán, este mongya a feleséginek, hogy mit főzzön vacsorát. A felesége aszt főzött vacsorára. Még valami dú'ga vó't kinn az akó'ba. Kimegy az akó'ba. Kiabál neki a lánya:

– Papa, papa! Gyűjön be!

Két ember kilépett a birka akó'bú'. E'tüntek a sötétbe. Keresték az aptyukat, nem talá'ták.

– Sehun se talá'juk.

Hát, reggel bemennek az akó'ba is. Összekeresték minde'hol, hát ott nyifogott, a bőrivél vó't betakarva. Elevenyen megnyúzták. Száját betömik. Lehúzták a bőrit elevenyen.

K: És miért nyúzták meg?

V: Hát aszt nem tuggya senkise. Valami nem teccett a banda között.”¹

Csötröngi a juhászbálban

„Asztán amellik juhász nem rendesen viselkedett a másikkal szembe, akkó' mulatságot rendeztek. Juhászbálnak monták aszt. Me'híták juhászbálba.

Magyargencs itt van 30 kilométerre. Oda köllött e'vinni Patkó Józsi bácsinak a Csötröngit a juhászbálba. Fokosok bele vó'tak vagdosva a gerendába. Sút-főt a birkahús. Folyt a bor az asztalon. No, rendületlenül ment a multság. Aszongya a fuvaros:

– Halla, ki'! Mennyünk – aszongya – én nem jót nizek ki a dologbú'.

– Ráérünk.

Megin' csak szó' a fuvaros:

– Mennyünk!

Egyszer csak kiszették a fokosokat a gerendábú'. Megfokták a Csötröngit, de igen-igen megverték ám. Asztán mikó' megverték, aszongya a fuvarosnak:

– Mos' fogjon be kétek, oszt mennyünk.

Nem szó'tak, nem beszé'tek egy darabig. Aszongya, e'gyüttek 5-6 kilométert, akkó' szólott meg az a Patkó Józsi bácsi:

– Ugye, mon'tam én kéteknek, míg üdőbe vó'tunk, hogy mennyünk, de nem gyütt.

– Úgy ám, de kétek is kapott vó'na, ha én e'gyüvök.

Akkó' a kocsist is megverték vó'na, ha otthaggyák a multságot. Ha nem ment el, akkó' e'mentek a lakására, ott verték meg. Illen vó't a juhászélet.”²

Sobri megpatkolja az asszonyt

„Hát amikó' édesanyámék (...) a majorba laktak, asztán az asszonyok bejártak a faluba, boltba, meg minden. Kiment elejbük egy ember, asztán aszt mongya nekik:

– Na, mi újság magukná'?

– Hát – aszongya – nincs más, mint ez a бүдös Sobrit beszilik, mindig aszt hajszeják.

– Jó van – aszongya – hajszeják. – Asztán – aszongya –, erre gyün vissza?

– Erre.

– De hát mikó'? Adok két krajcárt, vegyen érte gombostút. – Asztán hozott az asszony gombostút, asztán megpatkóta vele, a gombostúvél.

– No – aszongya – megmonhattya, hogy itt vó't a бүдös Sobri.”³

¹ XJM 20.66. Mórighida, Baranics Varga Gábor

² XJM 19.66. Mórighida, Szabó Mihály

³ XJM 16.66. Mórighida, Kiss József

Savanyú megpatkolja az öregasszonyt

„Savanyú Józsiáról beszélnek, hogy egyszer megpatkoltatott egy öregasszonyt, aki őt egyszer elátkozta. Ez az eset úgy történt, hogy Savanyú találkozott egy szegényasszonnyal, s megkérdezte tőle, mit csinálna, ha Savanyú kilépne az erdőből. Az asszony azt válaszolta, üssön belé az istennyila. Egyszóval mindennek elmondta. Ekkor megkérte a betyár, vegyen neki négy darab patkót. Délután ezen a helyen fogja várni.

Úgy délutántájt jött vissza az asszony a vásárról. Ott találta a betyárt. Amikor odaadta neki a patkókat, megkérdezte tőle:

– Tudja-e néni, ki vagyok?

Az asszony azt válaszolta, hogy nem.

– Én vagyok a Savanyú Józsi – ezzel letéperte az asszonyt, és a kezét-lábát megpatkolta.”⁴

Szalai juhász megbüntetése

Dör falu közelében történt. Egyszer az a hír járta, még az 1900-as években, hogy a betyárok meggyilkolták a Szalai nevű juhászt. Ez a hír sokáig keringett, míg végül így maradt fenn:

„Ez a Szalai nevezetű juhász elárulta a pandúroknak a betyárok rejtekhelyét. Az árulásban segített neki a szolgálja is. Ezért a betyárok elhatározták, hogy megbüntetik. Váratlanul bementek Szalaihoz. Behívták a szolgálját is. A juhászt megkötözték, a szolgára minden ágyneműt rádobtak. Közben mindig-mindig kérdezték a szolgálót: él-e még? A szolga azt felelte, hogy él. A szolga megkínzása után a gazdát kiszabadították a kötelekből, s úgy megverték, hogy elájult. S akkor elhajtották a juhnyáját.”⁵

Sobri és az öregasszony

„Egyszer egy öregasszony ment a vásárra. Amikor egy erdőhöz ért, hirtelen kilépett egy ember. Szóba elegyedett az asszonnyal. Hogy, hogy nem, Sobrira került a szó. A férfi kérdezte az öregasszonyt, hogy mi a véleménye Sobriról, mit kívánna neki. Az öregasszony azt felelte, ahun most van Sobri, üsse meg a mennykő. Az idegen nem szólt semmit. Megkérdezte az asszonyt, hogy hova megy? Az asszony azt felelte a vásárra. Erre az idegen megkérte, hogy vegyen neki a piacon 8 krajcárért gombostűt. Délutánra itt fogja őt várni a gombostűvel. Az asszony beleegyezett. Délutánra az öregasszony vissza is ért. Az út mellett ott találta az idegent. Amint a férfi meglátta, hogy az asszony visszaért, odament hozzá és bemutatkozott. Mondta, hogy ő Sobri Józsi. Az öregasszony megrémült, és kérte Sobrit, hogy ne bántsa őt. De nem használt semmi. Sobri letéperte az öregasszonyt, és a körme alá verte a gombostűket. Így büntette meg Sobri az asszonyt, mert megátkozta őt.”⁶

Patkó Bandi és az asszony

„Egyszer Patkó Bandi találkozott egy asszonnyal. Kérde tőle, hogy ismeri-e a Patkó Bandit. Az asszony azt mondta, hogy igen, mer’ most vele beszélek.

Még egyszer megkérdezte, hogy ismer, az asszony azt felelte, hogy igen. Amikor a harmadik kérdésére is azt felelte, hogy ismeri, mer’ vele beszél, akkor a Patkó Bandi az asszony lábába egy csomó gombostűt vert. Azér’ mer’ őt csak a jószágáról lehetett ismerni. Ha valaki megkérdezte tőle, akkor azt kellett volna felelni, hogy ismeri, de csak a jószágáról.”⁷

⁴ Saját gyűjtés, magnó nélkül, Mesterházi N.

⁵ Saját gyűjtés magnó nélkül, Dör, Villig József

⁶ Saját gyűjtés magnó nélkül, Dör, Villig József

⁷ Saját gyűjtés, Ács–Vaspuszta, Lukács N.

Betyárok segítsége

Sobri és a temetés

„Ez a történet szintén a dédapám idejében volt. A faluban meghalt egy szegény asszony. Férjének, aki betyárokkal szimpatizált, nem volt pénze az eltemetésre. Amikor ezt Savanyú Jóska meghallotta, azonnal üzent a papnak, hogy az asszonyt temesse el pénz nélkül, ha mégis kell neki pénz, ő gondoskodik arról.”¹

Savanyú és a keresztlő

„Egyszer egy szegény családnál született egy kisgyerek. A családnak nem volt pénze a keresztlőre. Az apa amolyan félbetyár volt, s elhatározta, Savanyú Jóskától kér segítséget. Másnap a falu nagy kiabálásra ébredt. Kimentek, hát látják, hogy a falu tele van betyárokkal, Savanyú vezetésével. Dédapám, mint az ilyen falusi bírók, a betyárokkal is szimpatizáltak. Kérdezte Savanyút, mi akar. Azt mondja, hogy a pappal akar beszélni. Jól van. Odavezetik a paphoz. Savanyú akkor azt mondja a papnak, hogy keresztelje meg rögtön azt a gyereket, ő lenne a kereszta, ő fizet mindent. A pap persze nem mert ellenkezni a betyárokkal. S így még aznap sor került a keresztlőre.”²

Betyárok bújtatása

„Ez a történet is Veszprémvarsányban játszódott le. A faluban az egyik lánynak egy betyár udvarolt. Egyszer egy nyári napon a betyár meglátogatta a kedvesét, ahol az a többi asszonnyal éppen kendert fehérítették. A legény a társaival jött. Alig tudtak pár szót váltani, amikor jött a faluba egy asszony, s mondta, hogy a pandúrok a betyárokat keresik. Épp most indultak ide. Valaki elárulta őket. A betyároknak már nem volt idejük elmenekülni. Ekkor az asszonyok tanácsára a szénaboglyába, a ruhák alá bújtak. A pandúrok pedig hiába keresték őket, nem találták meg, így mentették meg az asszonyok a betyárok életét.”³

Savanyó és a móríng

„Dédapám még legénykorába a menyasszonya móríngját hozta haza Veszprémvarsányba, megállította Savanyú Józsi. Kérdi tőle, hogy mit visz. A dédapám az igazsághoz híven felelte, hogy megy haza, s a menyasszonya móríngját viszi, mert meg fog házasodni. A betyár erre jókívánságait fejezte ki dédapámnak, adott neki egy csokor virágot a menyasszonya részére.”⁴

MODERÁTOR: Befejeztem hallottunk néhány sort, szeretnénk az egész verset megismerni.

„Vadregényes Somogyország,
Sűrű erdők rengetege.
Hányszor bujkált, mint űzött vad
Zsandár elől, betyár benne.

Hajdanában valamikor
Élt, virult a betyártanya.
Itt bújt meg a szegénylegény,
Ha törvénnyel gyűlt meg baja.

¹ Saját gyűjtés, Veszprémvarsány, Lékó Imre

² Saját gyűjtés, Veszprémvarsány, Lékó Imre

³ Saját gyűjtés, Veszprémvarsány, Lékó Imre

⁴ Saját gyűjtés, Veszprémvarsány, Lékó Imre. Megjegyzés: Ugyanezt a történetet édesanyám is többször elmesélte. Nagypapa, az én ükapám, szintén Veszprémvarsányban élt, és ő is éppen az esküvője előtt találkozott Savanyú Józsival az erdőben....

A sok közül Nagy Paliról
Emlékeztek meg a népek:
Szegényeknek pártfogója,
Hatalmasok gyűlölt réme.

Aki gyakran keseríté
Úr és zsandár nagy vágyait,
Kadarkuti földút mellett
Álmodja múlt álmait.

Szilvás Szentmártonnál, ahol
Két erdő közt Pali sírja,
Korhadozó fejfáján
Ez van vésve, ez van írva:

„A vármegye katonája
Bujdosásra kényszerültem
Elnyomottak igazáért
Vasra verve hétszer ültem.”

Tavasszal a lenge szellő
Késő ősszel vad szél sírja:
Költő legyen a javából,
Aki Pali betyárt írja.

Villig József, lejegyezve: 1966. augusztus 4.

MODERÁTOR: A néprajzi gyűjtés betyártörténeteinek után nézzük meg, milyen történeteket meséltek más népek az ilyen törvényen kívül élő emberekről. Kezdjük egy cigány mesével.

A koma és a betyárok

„Volt, hol nem volt (...) egy szegény cigány. (...) Az utolsó gyereknek a pap volt a keresztapja. (...) A pap megunta, hogy mindig pénzt adjon neki. (...) Az asszony azt mondta neki:

– Tettesd magad halottnak! (...)

A szegény cigány (...) így beszélt:

– Meghalt a komám, (...) megverne az Isten, ha itthagynám. (...)

Elvitték a templomba, (...) a két koma a templomban maradt.

Majd éjfélkor huszonnégy betyár összebeszélt:

– Gyerünk, törjük fel a templomot!

Elindultak, hogy feltörjék. (...) Mikor a cigány meghallotta, hogy kinyílik a templomajtó, az oltár mögé ugrott. (...) Mindent összeszedtek, (...) távozni készültek. Az egyik betyár kihúzta a törét:

– Ennyi-annyi éve betyár vagyok, de halottba még nem szúrtam a törömet!

– Mikor az ál-halott pap meghallotta, elkiáltotta magát:

– Támadjatok fel, halottak!

A szegény cigány visszakiáltott az oltár mögül:

– Mind itt vagyunk, mind, mind!

A betyárok mind elszaladtak.”⁵

A FINN: Votják rokonainknak is vannak betyártörténeteik:

Történetek Kamitról, a betyárról

„Bagras-Bigrában élt egy Kamit nevezetű betyár. Nem mindennapi erejű ember volt, hatalmas termetű, izgága természetű. Két felesége volt. (...) Egy őszi estén (...) vendégségbe indult két asszonyával a kisebbik szüleihez. (...) Teljesen megrészegeedett, nemcsak ő, a feleségek is, (...) elindultak haza. (...) Lefeküdtek. (...)

Ezen éjszaka (...) egy tatár (...) megkopogtatta (...) az ablakot: (...)

– Hej, Kamit, mért nem engedsz be? Tán csak nem rabolt pénzt számlálsz?

Kamit erre felébredt, (...) megragadta az ajtót kitámasztó rudat, (...) fejbe sújtotta a tatárt. Ez rögtön összeesklott és meghalt. (...) Ettől a naptól fogva lett betyár. (...) Azamat falva mellett bujdosott egy másik betyár, (...) igen jó barátok lettek. (...) Egy mély szakadéknál (...) ma is látható kunyhójuk helye. Ezt a szakadékot azóta is „Rablók szakadékának” nevezik. (...)

Kamit megelégtelte ezt az egyhangú életet, emberek közé kíváncszott. (...) Tíz pópával is ismeretséget kötött. Éjszakánként lopja a csirkét, tyúkot, récét, ludat, nappal pedig együtt falja őket a pópákkal. (...) A (...) járás lakói (...) összebeszéltek, hogy (...) elfogják. (...) Hol itt, hol ott rejtőzködött.

Ami igaz, az igaz, Kamit szegény embert sohasem bántott, csak a módosakat fosztogatta. (...) Megegett, hogy (...) bekerítették, (...) kergették, (...) pénz szórt a földre. Míg gyűjtötték, (...) egérutat nyert. (...)

Egy ízben kiment a legelőre, s felpattant egy ló hátára. Elszáguldott. (...) Érezte, (...) hogy a lova elfárad. (...) Hirtelen a földre szökött, s a csendbiztossal szemben fordulva lábánál fogva kifordította a nyeregből, helyére pattant, s puszkagolyóként el is tűnt szeme elől.

Nem is tudták, (...) merre rejtőzhet. (...) Egy (...) legény ballagott hazafelé. (...) Látja, hogy a patak partján alszik valaki. (...) Felismeri, (...) szól a (...) falujabelieknek. (...) Előkerítették hamarjában egy vastag és hosszú gerendát, (...) a földhöz szorították. (...)

Kamit beteg volt. (...) Felébredt, (...) feltérdelt, (...) tövestül tépte ki a kerítést, (...) elbujdosott. (...) Az ismerős pópához most csirke, réce (...) nélkül állított be. Az üres kézzel jött vendégnek nem nagyon örvendett a pópa. (...) Részegre itatta. (...) Ekkor összehívta a falu lakóit:

– Kamit most nálam alszik, fogjátok meg! (...)

Pópa miatt vége szakadt Kamit szabad életének. (...) Halálát egy gazdag tatárnak és egy hosszú hajú pópának köszönheti.”⁶

Béta és Hamit

„Béta Zavjalovóban született. (...) Sor alá került, (...) el is határozta, hogy megszökik.

Így is tett, s alakított egy rablóbandát. (...) Harmincéves koráig üzte ezt a mesterséget. (...) Meghallotta, (...) hogy (...) a cár a keresztséget felvevő bűnözőknek is kegyelmet ígér. (...) Kérte, kereszteljék meg. (...) A keresztségben Borisz nevet kapta. (...) Hazatért. (...) A votjákok nem hitték el neki, (...) váltig betyárnak tartották. (...) Elhatározta, hogy bosszút áll. (...) Véletlenül találkozott egy Hamit nevű rablóval, (...) akivel (...) ismerték egymást. (...) Elmondta neki, hogy a (...) votjákok módosak. (...) Meg is érkezett (...) a húgával. (...) Megkeseredett a zavjalovóiak élete. (...) Kérlelték a húgát, hogy vágja el a bátyja torkát, miközben tetvéshi. (...) Hamit (...) elaludt, (...) a húga átvágta a torkát.

Ez hozzá méltó halál volt. Kutyának kutyahalál, mondták a votjákok.”⁷

⁵ *A cigány meg a sárkány* 11–12.

⁶ *Vatka meg Kalmez* 86–89.

⁷ *Vatka meg Kalmez* 90–91.

Legényből férfi

Katonáskodás

MODERÁTOR: Az előbb elhangzott, hogy az egyik legényből azért lett betyár, mert a sorozás elől szökött meg. Most folytassuk azokkal, akik nem tudtak megszökni, ezért besorozták őket.

JÁNOS: Legény lett a gyerekből. Ha már legény volt, elvitték katonának.

Katonafogás

„Nagyöregapám hogy járt? Még akkó’ kötéllel fokták a katonát. Asztán az előljárók megharaguttak rá:

– Megájj! Apád erre, meg arra! E’ mész katonának.

Este mennek az előljárók. Megfogják. De erősebb vó’t, mint az egyik. Fő’taszította, oszt e’szalatt. Nahát, e’ nem, ebbe nem mú’t idejit. Megbékü’t az előljáró is, hogy maj’ lecsillapocc, asztán maj’ meglész. Megin’ hallotta, meg akarják fognyi. Akkó’ má’ fönn alutt a palláson. Keresztaptya is az előljárók között vó’t. Leníz a padlásró’. Keresztaptyát állították a réshe’:

– Te a legerősebb vagy, te meg tudod fognyi. – E’á’tták az utakat. Na, leníz:

– Keresztapám, kétek van ott? Keresztapám, maga van itt?

– Gyere keresztfi, csak gyorsan. – Nem magas lehetett az épület. Leugrott a pallásró’. E’futott. Mikó’ má’ kiugrtt a kerítésen, akkó’ szó’ a keresztaptya:

– Te, gyertek, itt szalad e’. – Szalattak utána, nem érték e’. Keresztaptyát talán meg is verték az előljárók, hogy mér’ nem fokta meg.

E’gyütt. Szalatt ki a falubúl. Igen hupognak utána, de má’ annyira szalatt, hogy má’ nem tudott tovább mennyi. Akkó’ mi lesz? Megvárja. Egy embertül nem fél, avval bír. Hát az én nagyöregapám Baranics vó’t. Baranicsnak hí’ták. E’ a’ másik a’ meg Telekesi vó’t. Aszt is meg akarták fokni, a’ is e’szalatt Rábacsanakba. Telekesi tovább nem gyütt, ott e’szegődött. Beszegődött Rábacsanakba szó’gának. Az én nagyöregapám meg e’gyütt Rábaszentmiklósrá. Itt szegődött be. (...) Onnan nősü’t be Kismorcidára Gábor Mátyáshó’. A börtönbü’ szalatt el azelőtt. Na, asztán ide benősü’t. Asztán itt vert örököt. Errül van egy nóta:

Már minálunk verbuválnak kötéllel.

Megfokják a szegény legény erővel.

Jó gazdának öt-hat fiját nem báncsák.

A szegénynek ha egy van is megfogják.

Összekötik a két kezit kötéllel

Úgy kísérik be Kassára fegyverrel.”⁸

JÁNOS: Ha már katona volt a gyerek, akkor meséljünk katonatörténeteket.

Hadifogságban

„Mikó’ hadifokságba’ vó’tunk Szibériába, dó’goztunk. Hogyan lehetne haza mennyi?

– Nem – aszongya. – Háromszor megfenyegettem az ujjammal. – Nem ugat. (...) Bátran oda lehet menni hozzá.

– Hát mennyen oda maga. – Buzeráltuk, mennyen oda. De csak nem ment.

⁸ XJM 20.66. Baranics Varga Gábor

– Hát mennyen oda, adok egy rubelt. – Mutatta be. Asztán többen vó'tak olyak, hogy 100 rubel is összegyűtt vó'na nekije. Csak mutassa meg aszt a valamit, hogy megfenyegeti az ujjával, oszt a kutyák hallgassanak el. A vízen át lehetett menni, bokáig érő vó't. Csakhogy nem ment ám át. No, asztán úgy gyűtt a sors, hogy mikó' a cár megbukott Oroszországba', akkó' (...) szét az ország, lett a Kerenszki-kormány, meg mit tudom is én, mellik. Trockij, meg ilyen vezetők, de nem sokáig alkotott egyik se ollan igen. Megvó'tunk a gyárba, szóval haza is tuttunk szökni. Megszöktünk. A Papp István is velünk jött. Négyen mentünk, de mindig csak éjjel. Persze éjjel házak között ment az ember, mer' az uton köllött menni. Nappal aluttunk vó'na, a vízmosások mellett, meg bokros heleken. De mikó' éjjel a házakhó' beértünk, a kutyák igen ugattak.

– Papp, mos' mutassa meg a tudományát. – A' meg bizony félrehúzódott a másik oldalra. Az Ország, meg a Papp, illen boszorkányságot tudott vó'na valaki, akkó' a harctérő' hazagyütt vó'na.”⁹

JÁNOS: A katonaélethez hozzátartoznak a humoros történetek is:

Ezredes és a felesége

„Ezredes úr megnősű't. Fiatal nőt vett. Aszongya:

– Apukám! Lánykoromban is lovagó'tam, asszonyként is lovagó'ni akarok. Nekem vegyél paripát.

– Jó van! – Beszél a kereskedőkkel. Odavezetnek egy lovat. Aszongya a lovászmesternek, a Pistának.

– Pista! – aszongya – Válasszon ki egy szép nyugott paripát ezek közül a feleségemnek.

– Rendben – aszongya. Nézi, nézi, tényleg kiáll a farka, mint az Isten puskája. Nézegeti. Egyszer csak megnyajja az úját, odanyúl a farkához'. Megi'.

– Hát mit nyalogattya itt a farka alatt?

– Nézze, ezredes úr. Ez a huncut kereskedő, mer' a jóvérű a' kitarcsa a farkát. Vannak azok a lomha, lusta dögök. Aszt behuzza a farkát. Ezek a kereskedők felvágják, besózzák oszt annál jobban kitarcsa.

Egy 20 koronát a markába nyomott:

– Csönd! Egy szót se tovább, mer' – aszongya – a méltóságos asszony az enyimet is besózza.”¹⁰

Gyakorlaton

„Az ezred kiment gyakorlatra. A szárnysegéd egy főhadnagy vó't:

– Ezredes úr, milyen szállás köll?

– Egy ágy – aszongya – lakás, ugyis meghálnak egymás mellett – aszongya –, csak egy éjet leszünk. – Lefekűttek. Reggel kimegy az ezredes úr:

– Főhadnagy úr! Hozasson be menyecskét vagy leányt – ejnye má' 20 éve illen keményet nem foktam.

Fő'ébrett a főhadnagy:

– Úgy ám, ezredes úr, erissze el a farkamt, mer' nem a magáét fogja, hanem az enyimét.”¹¹

Nagyszerszámú huszár

„Vó't egy huszár, mindig, ha nőt látott, gyalog mentek, lesántút. Ha lovon ü'tek, akkó' meg mindig e'dő't a nyeregbe. Az őrmester e'kezte agyusztá'ni, hogy (...) hát aszongya:

⁹ XJM 29.67. Szany, Heles Imre

¹⁰ XJM 21.66. Mórihida, Varga János

¹¹ XJM 21.66. Mórihida, Varga János

– Te bűdös kurva így meg úgy! Mér’ így ü’sz, mé’ úgy ü’sz!? – a szomszéd társa, aki vó’t a hálótársa aszongya:

– Őrmester úr! Ne agyusztájja eszt a szegény gyereket, ölég ennek a baja. Akkora farka van, hogy örület.

Másnap kimennek gyakorlatra:

– Horváth, előre! Letónyi a nadrágot! – Letójjá fél térdig, még két kézzel vágta ki a szerszámát.

– Ej – csodákozik mindenki, ekkorát még nem láttak. Az (...) ezredorvos behivatta a’ is.

– Hallom, fijam, neked millen szerszámod van?– aszongya – Mutasd csak meg! – Erre elővágja neki.

– Ej – mongya –, régi ezredes vagyok má’, de illen szerszámot nem láttam. Tosztál-e már? – aszongya

– Eccer!

– Hát mér’ csak eccer? Hun?

– Me’ mikó’ másodszó’ bementem a kuplerájba, minden kurva kiszalatt.”¹²

JÁNOS: Gyerekeskedtünk, legénykedtünk már eddig. Most „Meg ké’k házasodni!”

MODERÁTOR: János milyen szépen fejezte ki magát. Köszönjünk el, menjünk tovább, és folytassuk.

¹² XJM 21.66. Mórichida, Varga János

Párválasztás

JÁNOS: Letelt a katonaidő. Azon kéne gondolkodni, hogy meg kéne nősülni, illetve férjhez menni. Nézzük, hogyan készült a menyasszony az esküvőre.

Menyasszonyi hajviselet

„Az én hajam 19 ágba vó't, mustárosan. Mustrárosan. Mi az? Ollan dupla fonyás. 19 ágba van, asztán a hajt annyira megvizezték, hogy szinte ollan, nem tudom megmutatni, millen finom vó't. Ollan rozmaringosan ment össze. Hát asztán vó't (...) 3 ujjnyi széles. Asztán akkó' itt lefésűte édesanyám, (...) lefoktak kettővel. Asztán úgy befelé pödörte, meghúzta egy kicsinyt, asztán akkó' kezdte 19 ágba mustárosan. Vargáné, a' kezdte. Édesanyám (...) fonta, úgyhogy vasárnap reggel hárman fésűték, fonták a hajamat. Asztán másét nem ám! Mer ugye hát este megfésűte valaki, vízzel pacsmagúták, asztán fő'tették ugye. Illen szép hajam vó't. Asztán Győrből hoztak fésűt. Én nem tudom, csont vó't-e, mi vó't. De finom, illen vó't-e. Asztán meg benn vó't itt hátul, mer' először beletették a fésűt, asztán akkó' arra négy ág vó't. Fönn is, meg lenn is. Asztán amikó' az utolsót vette, akkó' úgy be vó't ragadva, be vó't pödörve. Életem végéig sohase vó't kibontva. Sohase. Éjjelre lekötöttük, asztán ha mentünk a hajnali misére, beletettük a fésűt, asztán meg akkó' bekötöttük a fejünket, illen keszkenővel.”¹

A bálokról

„Bál se vó't akkó' még [húsvétkor]. A bálók, azok csak farsangkór vó'tak, tűző'tóbál, kömi'esbál.

Hát mikó' én lány vó'tam, nem jöttek értünk a legények, mentünk magunktól. Mentünk fő'ötözve. Fehér rékli, varrás, aronos varrás vó't. Két fodrú fehér szoknya, mind ollan (...) nagyok vó'tunk. Nem vó't ám nekünk kötött rékli. (...) Édesanya beszé'te, hogy ollan csipkekeszkenő vó't, ú' mentek a misére. Hát nem vó't még akkó' se kötött keszkenő se, (...) csizmába' jártunk, (...) feketébe'. Csizmába' ám, de én mikó' férhű' mentem, ugye akkó' má' cipőbe', hosszú szárú cipőbe'. De nem ám fehér harisnya, fekete harisnya akkó'. De utóbb már vó'tak a cifrább harisnyák, sárga, ollan kockás csík ment benne keresztbe.

A kocsmába, fenn az emeleten itt. Igen, amint van, a túlsó falig mind egybe vó't. Lenn vó't a kocsmá, fenn vó't a konyha, meg osztán lenn vó't a kocsmaheliség, asztán a vendégszoba, kaszinó. Szóval rettentően megfelelt a hel. Mindig ott vó'tak a bálók. Mindig ott vó'tak.

K: Hogy kérték fel a legények a leányt? Odament hozzá? Vagy messziről intett neki?

V: Persze, odament hozzá, vagy intett neki.

K: Tudták, hogy ki menjen?

V: Dehonnem, a szereteje vó't mán.

K: Más is felkérte?

V: Hogyne, más is. A' meg odament hozzá, aszt mongya: Szabad-e? Akkó' asztán ment. Járták a cepedlit. Mind táncú'va ment, cepedlit járták. Mikó' asztán a sétálóst, (...) akkó' kettőt léptek ki erre, kettőt arra. De asztán meg vó't a csárdás. Akkó' asztán a cepedli, izé, sűrűbben járták ennyire.”²

Találós kérdések a lánykéréskor

„K: Mi van a hegy és a völgy között?

V: Nem tom.

K: Hát az 'és'.

¹ XJM 31.B.67. Szany, Bögöl Mihály

² XJM 31.B.67. Szany, Nagy Istvánné

K: Aszt mongya meg, a Jóisten mikó' állt féllábon?

V: ???

K: Hát mikó' fő'ült a számárta.

Galambot keresünk, aszt is monták, hogy galambot keresünk, mer' hát ide rőpü't be a faluba. De ollan huncutak vó'tak, foktak galambot, hát asztán kiröptették a galambot:

– Hát, nem illet keresünk mi!”³

A vőfély

„Hát ugye, ahun rendes vőfély vó't, meg már annyira ment akkó' a vőfény már akkó', mikó' e'mennek az esküvőre, azelőtt vó't már egy, amivel elkisére a menyasszonyt. Asztán mikó' megyünnek az esküvőre. Jöttek, asztán megin' mond valamillen verset mondott. Asztán mikó' a vacsorát e'keszték, megin', asztán ugye minden külön ételre mondott. Ugye le vó't az neki írva.

Szóva', mindenféle ételre mondott az valami huncutságot, hogy:

»Behoztam a kiskakast taréjával,

Nem herél többet a szomszéd tyukjával.«”⁴

A félős menyasszony

„Szép menyasszony, szép vőlegény vó't. Lakodalom is igen jó vó't. Hát osztán, mikó' széled a vendégsereg, mennek. A menyasszony e'kezd:

– Jaj, mi lesz velem, jaj, mi lesz velem?! – odamegy aptya, annya vigasztajja.

– Ó, kislányom, így meg úgy!

Asztán a keresztannyának mongyák:

– Eriggy, menny oda, vigasztald meg. Tetőled jobban felvenné, ha beszísz vele.

– Ne féjj, kislányom. Jó lesz asszonynak. Összebujtok, jó lesz az.

– Nem is attó' félek. Basznyi tudok, hanem főznyi nem tudok.”⁵

JÁNOS: Hallottam néhány tippet, hogyan lehet férjet fogni. Íme:

A suszterlegény

„Vó't egyszer egy gazdag suszterlegény. Vásározós suszter vó't. Rendben van. Nősülni akart a fickó, de ollan nőt akart e'venni, hogy két likja legyen. No, jó van. Vó't egy mama, neki jóképű lánya vó't:

– Te, az annya bo'dogságát, megfogjuk eszt a susztert! – Rábeszé'te a lányát, hogy: – Te, Ági, a többi között töröld meg elől is meg hátul is, mintha neked kettő vó'na!

Hát rendben van. Lány megtette. Otthun maratt az annya (...) megtörúte elől is meg hátul is. (...) A suszter eszt meg meglátta. Mire hazaért már a suszter ott vó't már uzsonnára. (...) Hát jó van, megegyeztek. (...) Rendben van (...) Megvó'tak szépen. Hát egyszer a heti vásáron (...) a suszter e'megy vásáro'ni:

– Te, anya, az egyik pinnát e'viszem! – megy haza a lány az annyáho':

– Maga is sü't bolonddá tett – aszongya. – Hát mit csinyájak? Az egyik pinnát e'viszi.

– Ne töröggy vele! – Éppen tegnap fogott egy verebet. – Hát elintézem én aszt a susztert.

Becsomagullák a verebet egy skatulába:

– Vigyázz, mer' a pinna nagyon kényes. Jól vigyázzá'!

³ XJM 31.B.67. Szany, Varga Gáborné

⁴ XJM 29.67. Szany, Pajoli István

⁵ XJM 21.66. Mórighida, Varga János

Elmegy a vásárba, reggelibe nem mennek a kuncsaftok. Előveszi a pinnát, egyet szórakozik vele. Hát kinyitja a skatulát. Hát kiröpül. Itt is vannak fák. A veréb mingyá' a fán fő'röppen.

– Gyere vissza! Nem baszlak meg. Nem baszlak meg!

Hát János is ott vó't.

– Fogjon be, János!

A veréb e'repű't. Nem látta tovább a verebet, a pinnát.

– Mingyá' János, fogjon be gyorsan! (...) Hajcsa, hajcsa!

Hazahajtanak. Az asszony az udvaron vó't.

– Gyere be, anya! Feküggj le! – Letépte a tollát. Nem gyött vissza többet.”⁶

A lakodalom

„K: Lakodalom hogyan zajlott le?

V: Meghívták a rokonyságot, az ismerősöket. Vó't vendég hívó. Megbiztak egy sógort, komát, a' járta le az ismerősöket. Ki vó't neki írva. Beköszöntött, hogy: »Házigazda, (...) mongyuk, (...) Papp Mihál megbízott, hogy fijának ekkó' és ekkó' lesz az esküvője. A ház népét megtiszteli, hegy vegyen részt, Ollan cifra mondás vó't e'«

K: Hogyan volt a menyasszony táncoltatás?

V: Az é'félbe, akkó' vó't a menyasszonytánc. Megtáncótatta mindenki a menyasszonyt, akkó' asztán pé'zt tett a tányérre. Most is van e' a szokás.”⁷

Lakodalmas játékok

„K: Mit szoktak játszani lakodalomkor?

V: Lakodalmakkor igen jó vó't a régi világban. Mer' akkó' kiszá'tak a vacsorátúl. Egyet táncítak, asztán behozták ezekezt a vicceket. Foghúzás. Leü'tettek egy embert székre, leterítették hát egy kendőve', hogyhát mingyá' húzzák a fogát, mingyá' húzzák. Asztán tettek lisztet, mindig közelebb mentek. No, most mán kihúzzák a fogát, akkó' asztán jól odafűjták a lisztet nekije.

Akkó' a másik: Behozták a medvét, rákötöttek egy öreg láncot, arra ráhajú't egypár ember, asztán vezették be. Hát asztán hátú' vó't nekije kötve egy tejesfazék. Mikó' ahogy mos' má' beért a medve, rávágtak, hogy levágják a medvét. Rávágtak a fejire, a tejes fazéokra rávágtak, akkó' a medve összeesett. Hát illenek vó'tak, igen sok minden a régi világban.”⁸

Kúttakarítás

„Kútmerítés vó't. Ahun nem attak tojást – pünkösdkó' mikó' kutat mertek, becsapták a falát. Pünkösdkó', minden esztendőbe a kutat, ahunnan hozták a vizet, mer' nem vó't artéria, a bizonyos kut akinél jó víz vó', onnan hozták a vizet. Minden esztendőbe az uccabeli legények megmérték a kutat. Amikó' meg vó't merve a kút, eljártak minden házhó', bementek tojásér', kosarakba. A legények énekszóval, muzsikaszóva'. Ahun nem attak, ott becsapták a falát sárral.”⁹

Fizetség a kúttakarításért

„Ó, hát mikó' kutat mertek (...) pünkösds másnapján – mindég mentek kúthó'. Akkó' a legények mentek házról házra és vitték a kosarat. Benne rakták az asszonyok már előre vitték ki az uccára vitték a tojást. A Csutka Pali, annak vó't egy nagy kalaptya, (...) bele köllött mennyi a kútba. A kút, meg minden.

⁶ XJM 21.66. Mórichida, Baráth Bálintné

⁷ XJM 20.66. Mórichida, Baranics Varga Gábor.

⁸ XJM 19.66. Mórichida, Réce Sándorné

⁹ XJM 31.B.67. Szany, Nagy Istvánné

A legények mindnek piros puruc, összeszedett gatyá, kitekerve a gatyárúl a mazzag, asztán ugye klott kötény, csipke rajta. Rózsaszín kötőbe. Egy babos, ollan ráncos ümög, meg a piros purucka, (...) asztán akkó' elatták a tojást, arra mulattak.”¹⁰

Kendertiprás

„K: Tessék szíves lenni elmesélni, hogyan folyt le a kendertiprás.

V: Hát ugye a kendertiprás csak úgy vó't, hogy meghí'tak bennünket a házhó', mennyünk el kendert tiporni. És vó'tunk nyolc-tizen vagy tizenketten leányok. Egész este ott tiportuk a kendert, e'beszégettünk, e'énekelgettünk. Asztán mikó' végeztünk má', abbahagytuk má' úgy 10 óra felé szoktuk abbahagyni. Akkó' asztán behí'tak bennünket, megvacsoráztattak. Túrót szoktak adni, asztán meg gyümö'csöt, almát, meg kávé, kalácsot. Asztán egy kicsikét ettünk, asztán e'mentünk haza.

K: A legények nem mentek oda, amikor ott voltak?

V: Dehogynem.

K: Mit csináltak?

V: Hallgattak bennünket mikó' éneke'tünk. E'beszégettek. Nem nagyon mertek odagyünni hozzánk (...) közelebről megmutatni magukat, nem úgy, mint most. (...)

K: Nem szoktak a legényekkel tréfálkozni?

V: De.

K: Hogyan?

V: Hol így, hol úgy. (...) Az egyszer vó't. Az ajtón keresztbe kötöttünk madzagot. Vó't olyan, aki keresztülesett rajta.”¹¹

A csábítás

„A Marikának az idesannya e'ment a piacra. Becsukta az uccaajtót. Ide be ne gyűjjön senki, míg ű hazagyün. Hazamegy a mama, hát az uccaajtó nem ollan, mint vó't. Megy be a konyhába. Hát ott idegen lányzók vannak:

– Ki vó't itt?

– Nem vó't senki!

E'kezte ütnyi-vernyi a leányt.

– Nem mondod meg?

– De, a Jankó!

– No, hát asztán mi vó't?

– Beszíggettünk.

– No és asztán? – Ütötte, vágta.

– Hát beszíggettünk. Ollat vett elő a szörnadrágból, mint a csalé ökör szarvája. E'kezte a hasamat bökkönni vel. Ha a pisilőmbe nem talált vó'na be, Tiszán túl lökött vó'na – aszongya.

E'kezte ütnyi, vágnyi az annya:

– Te бүdös kűrva, te бүdös kűrva!

– Dehogy vó't kurta, ollan vó't, mint a karom.”¹²

MODERÁTOR: A következő történet már a 20. század derekán született. Megtudhatjuk belőle, hogy mi mindenre lehet képes az atom:

¹⁰ XJM 31.B.67. Szany, Varga Gáborné

¹¹ XJM 19.66. Mőrichida, Sipos Sándor

¹² XJM 21.66. Mőrichida, Sipos Gyula

A keményítő

„E’az mennek a gyerekek iskolába, hát asztán atomkeveréket mutatott be nekijük a tanító. Hát jó. Megkente az úja hegyét csak egy picinykét ám, 2 órája is ollan keményen á’t, hogy be se tutták hajtani. (...) Aszongya az asszony, meg az ember:

– Jó vó’na ebből szerezni! – szól az asszony:

– Ingyé’ nem aggyák ám!

– Nem is kő’ ingyé’ – az ember aszongya – hó’nap teszek a subletre 10 forintot, ha megy a gyerek az iskolába, vegyen! – Hát megy a gyerek oda a pé’zér’, hát 100 forint van ott. Hát ki tette ide?

– Biztos anyád!

– Hát én tettem, hozzá’ mindér’!”¹³

JÁNOS: Az esküvő után telik-múlik az idő, kell a változatosság is.

A kuplerájban

„Nagy bácsi vó’t a legény. Az asszony nem tudott neki parancsónyi, ű parancsót az asszonynak. Az öreg e’járt a kuplerájba. Az asszony jába vette, parancsónyi nem tudott nekije. Asztán csak e’járt. Mit csiná’t. E’ment a mama, megegyezett a kuplerosnéva’.Az új kurvák mindig az övé [az öregé]. Hát jó van.

– Megin’ van ám egy új lány! Gyertek! Lámpással nem lehet megközelíteni, igen szemérmes.

– Hát akkó’ sötétbe lehet megközelíteni.

Beötöztették a mamát, az öreg is besurrant. Odament, bedobott neki. És amikó’ végezte:

– Aptyuk! Itt jobb, mint otthon?

Hát, többet se ment a kuplerájba.”¹⁴

János bácsi, a „pap”

„János bácsi konfliskocsis. Mindig a kocsmába ű’t. Vó’t egy lova, asztán az mindég szó’gát. Nem vó’t otthon, ollan későn ment haza, nem ment be az asszonyhoz lefekünni, hanem kinn há’t az istállóba. Hát asztán ezek a pesti fiatalemberek, elbánnak most János bácsiva’. Becsípették igen. Hát osztán becsípették, meg is beretvá’ták, a bajszát is leberetvá’ták. Szereztek barátuhát. Fő’ötöztették barátnak. Odavitték a barátok rendház kapujába. Beszó’tak:

– Te, barát – aszongya, – itt egy barát hempörög!

– Hát mi van?

– Hát ez a barát itt fekszik!

Hát bevitték a barátot, szállást attak neki. Reggel kérdik, mer’ nem tuttak vele beszé’ni.

– Kiss János, konfliskocsis.

Telefoná’nak az asszonyhó’:

– Itthon van-e a János gazda?

– Hát – az asszony ki se ment, csak monta, – otthon van.

Asztán visszamentek. Otthon van a János.

– Én vagyok itt? – Nem gyütt magáhó’. (...) Mégis csak a János kocsis lett.”¹⁵

JÁNOS: Déli szomszédainknak, a szerbeknek van egy meséjük arról, hogyan keresett egy királyfi feleséget magának.

¹³ XJM 21.66. Mórichida, Mészáros bácsi

¹⁴ XJM 21.66. Mórichida, Varga János

¹⁵ XJM 21.66. Mórichida, Varga János

Feleségkeresés

„Élt egyszer egy király, (...) volt egy (...) fia. (...) Világgá küldte, keressen magának feleséget. Elindult, (...) de sehol sem talált. (...) Elhatározta, megöli magát. (...) Elindult egy hegyen fölfelé, (...) egy hangot hallott:

– Ne tedd, ember! (...)

A királyfi (...) megkérdezte: (...)

– Ki vagy te? (...)

Erre egy ember mutatkozott. (...) Egészen fehér volt, mint a juh, és így szólt:

– Tudom, mi a bajod. (...) Látod-e ott (...) azt a helyet, (...) tengersok márványkövet a tetejében? (...) Van egy aranyhajú öregasszony, (...) egy helyben ül, s az ölében egy madarat tart. Aki megszerzi a madarat, a világ legboldogabb embere lesz. (...) Ügyelj, (...) neked (...) az öregasszonyt el kell kapnod a hajánál fogva. De ha ő előbb lát meg, (...) kővé válsz. (...)

A királyfi (...) elindult. (...) Már az öregasszony közelébe ért, (...) megragadta a hajánál fogva. (...) Az öregasszony (...) odaadta a madarat, (...) a királyfi (...) csókolgatni kezdte. (...) Hát, (...) lány lett belőle. (...) Az öregasszony ráfűjt a kővé vált emberekre, (...) azok (...) megelevenedtek. (...) Egy botot adott a királyfinak s megmondta, bármit is kér tőle, a bot teljesíti. (...)

Amint mentek, mendégéltek, (...) egy nagy folyó állta útjukat. A királyfi rácsapott (...) a vízre, (...) a folyó kettévált. (...) Tovább (...) mentek, nagy farkasfalkára bukkantak. (...) A királyfi (...) valahányra rácsapott, (...) menten hangyabollyá vált. (...) Hazaérkeztek és összeházasodtak.”¹⁶

MODERÁTOR: A folyó kettéválasztása ugyanaz a motívum, mint ami az Ószövetségben is szerepel.

AZ EGYIPTOMI: A hazámban a középkor óta élő, arab nyelvű egyiptomiak egyik meséje egy királyfiról szól, aki beleszeretett egy madárlányba.

A madárlány

„Volt egyszer egy király, annak volt egy kertje. (...) Egyszer a király kinéz az ablakon és látja, hogy egy lány éppen leveti tollruháját, (...) megfürdik. Aztán kijön a vízből, magára ölti a tollruháját és elrepült. A király szívébe beleszállt a szerelem, (...) mondta neki:

– Gyere, maradj itt nálam! (...)

– Ha csakugyan akarnád, (...) akkor megyek, és kiszúrom a negyven asszonyod szemét. (...)

– Tedd azt, nem bánom.

A negyven asszony közül, akik mind teherbe estek (...) harminckilenc fehér szolgáló volt és egy szabad nő. (...) A lány kiszúrta a szemüket. (...) Bevezették őket egy titkos szobába, (...) rájuk lakatolták az ajtót, (...) otthagyták őket, senki nem vitt nekik sem ételt, sem italt. Mikor az egyiküknek eljött az ideje, és szült, (...) fogták a gyereket, negyven darabra vágták (...) és megették. A szabad asszony (...) az ő részét maga mellé tette. (...) Mind a harminckilenc fehér szolgáló megszült, feldarabolták gyermeküket és megették. Amikor eljött a királylány ideje, mondták neki:

– Add ide a gyermeked, (...) megesszük.

– Jól van. – mondta – Itt van mindegyikötöknek egy darab.

Mert hát ő megőrizte a ráeső darabokat. (...) Fiát elnevezte Okos Mehemednek, (...) megtanította olvasni. (...) Az anyja elmesélte neki a történetet. (...) Kiemelte az ajtót, és följutott a konyhába. (...) Elrejtőzött, (...) fogott egy nagy lábost, (...) elcsent egy kis ételt, (...) elloptott egy kosár kenyeret, (...) odaadta az anyjának, (...) ettek. (...) Másnap jött Okos

¹⁶ Az aranyhajú királylány 76–78.

Mehemed, (...) a szakács elcsípte. A király elé vitte. (...) A [tollruhás] lány (...) rájött, hogy ő (...) Okos Mehemed, a király fia. Úgy tett, mintha nagybeteg lenne. (...) Hívták a Konyha Medvéjét [Mohamedet]: (...)

– Parancsoljuk, hogy hozd el (...) a Fekete Völgy bikájának a szívét. (...)

Útra kelt. (...) Jókorát sújtott rá a törrel. (...) A bika (...) holtan rogyott a földre. (...) Kivette a szívét, (...) elindult (...) a királyhoz. Odaadta neki a bika szívét. (...)

Az asszony átvette, (...) könnyeket hullatott (...) testvérbátyjáért. (...) Ismét betegséget színlent. (...) Hívták a Konyha Medvéjét, (...) hozza el a Vörös Völgy bikájának a szívét. (...) Útra kelt. (...) Előjött a bika. (...) Mohamed lesújtott rá, (...) kivette a szívét. (...) Odaadta [a királynőnek]. (...) A királynőt szörnyű düh fogta el. (...) A király hívatta (...) a Konyha Medvéjét:

– Hozz (...) gránátalmát a Fehér Völgyből.

Okos Mohammed (...) elment a ghúlhoz:

– Gránátalma kéne. (...)

– Tyűha, erre biz nekem sincs hatalmam – mondta – (...) De a fiam (...) kisüti, (...) hogyan lehet szerezni. – Kis idő múlva (...) jött a fia:

– Emberszag van nálad, anyám, (...) hadd falom föl.

– Ez az emberfia szopott a csecsemből, s ekképpen testvéröcséd lett.

Okos Mohammed [megszerezte és] odaadta (...) a királynak. (...) Az asszony dülva-fülva elvette, és eltemette a bátyjai mellé. Sírva mondta magában:

– Allahra, ezúttal elküldöm hatalmas atyámhoz, ő majd elpusztítja (...)

Mohammed (...) felült a lovára. (...) Odaért a palotához, (...) meglátta a szolgát, (...) adott neki egy kis illatos gyantát. (...) Együtt háltak. (...) Megölte a szkarabeuszt, (...) a szolgát azon nyomban meghalt, (...) a kard lekasabolta őket. (...) Megérkezett apja országába. (...) Így szólt:

– A te fiad vagytok. (...) Annak a királylánynak a fia vagytok, akinek kiszúrta a szemét a tündéresszonyod.

Felmentek a tündérhez. (...) Mohammed így szólt hozzá:

– Tudd meg, (...) kiirtottam egész családot. (...) Itt van a lelked a kezemben, de nem oltom ki az életed. (...)

A tündér (...) kiejtette kezéből az üveget, lelke elszállt, ő maga tüstént meghalt.”¹⁷

JÁNOS: A magyarországi románok egyik népmeséjében egy kígyó veszi feleségül a király leányát.

A kígyó a király veje

„Élt egyszer egy öregasszony és egy öregember. Az öregasszonynak és az öregembernek nem volt gyermeke. (...) Egyszer bemegy az öreg az erdőbe, (...) gyűjtögeti a száraz fát. (...) Rátalál (...) egy hatalmas kidőlt száraz fára, (...) megpillant mellette egy (...) igen szép pikkelyes kígyót. (...) Megfogja, (...) beledugja (...) a tarisznyájába (...) Elment, hogy megmutassa: (...) szelíd kígyó ez, nem csinál semmi bajt. Azt mondja a kígyó:

– Drága öreganyám, ne ijedjen meg tőlem, (...) csak gondozzanak, neveljenek fel. (...)

Meglágyul a szíve a szegény öregasszonynak, és mondja öregapónak:

– Tegyük be az istállóba a kecske mellé. (...)

Na, leteszi a kígyót egy sarokba. (...) Elmegy a két öreg, hogy megvacsorázzanak és lefeküdjenek.

¹⁷ *A kilenc pávalány és az aranyalmafa* 102–104.

De a kecske csak mekeg ott, az istállóban. (...) Reggel megfejték a kecskét, és felfőzték a tejet. A tej volt a mindennapi ebédje az öregembernek és az öregasszonynak. (...) Öntötték tejet tiszta tányérba. Mikor a kígyó ezt meglátta, (...) egy pillanat alatt felszívta. (...)

Eltelik egy kis idő, (...) megy az öregasszony, (...) hogy megfejje a kecskét, de a kecskének nincs egy csöpp teje sem. (...) Nőtt a kígyó, (...) szép, nagy testű lett. Egyszer korábban megy öreganyó az istállóba, (...) látja, hogy a kígyó szopja a kecske tőgyét. (...)

A kígyó okos volt, (...) ezentúl nem szopott annyit, hagyott az öregasszonynak is egy kicsit. (...)

Még eltelik egy kevés idő, öregapó elmegy be a faluba, (...) szoba elegyedik az emberekkel. (...) Hazamegy. (...) Mondja az öregapó:

– Nagy újság van. (...) Van a királynak egy eladó lánya, de azt csak olyan legény kaphatja meg, aki képes meglovagolni a lány tizenkét szívű paripáját. (...)

A kígyó figyelmesen hallgatta, (...) megindul kifelé az öregember nyomában, és elkezd beszélni hozzá:

– Öregapó, (...) megházasodnék. (...) Tudja mit? (...) Reggel tegyen kenyeret a tarisznyájába, menjen el a királyhoz, (...) mondja meg neki, hogy van neki egy házasulandó fia, (...) szeretne rokonságba kerülni a királlyal. (...) Küldjön értem két összekötözött szekeret, négy ökörrel. (...)

Na, másnap felkel az öreg (...) elindul. (...) Megmondta neki a kígyó, hogy ügyeljen, mikor a király kapujához érkezik, (...) mert vannak ott valami vad kutyák, medvék, és két oroszlán is. (...) Ne ijedjen meg, (...) nyújtsa ki a jobb karját a görbe bottal a kezében, és menjen egyenesen. (...) Hát a kutyák, medvék és oroszlánok kétfelé váltak. (...)

Mikor meglátja (...) a király, (...) mondja a szakácsnénak, hogy vigyen egy darab kenyeret. (...) Odaér az öreghez, kinyújtja a kezét a kenyérrel, és azt mondja:

– Na, te koldus, fogjad, (...) aztán menj utadra.

– Köszönöm, (...) elfogadom, (...) de (...) én nem koldulni jöttem. (...) Van nekem szép legény fiam, házasulandó, szeretném, hogy apatársam legyen a felséges király. (...)

Felmegy a szakácsné, (...) megmondja, (...) az az ember nem koldus, csak azért jött, hogy megkérje a felséges király lányának a kezét. (...) Na, elköszön az öreg. (...) Másnap (...) az ökrök (...) csak estére érkeztek, (...) ott állottak készenlétben a király szolgálai. (...) Egyszer csak meglátják, hogy jön (...) az öregapó, és utána egy olyan hosszú kígyó, mint a két szekér együtt. (...) Elfutottak az erdőbe. (...) Nagy nehezen (...) visszajöttek, (...) a kígyó már fenn is volt a két szekéren. (...) Mikor kiérkeznek az udvarból, (...) csak egyet füttyentett a kígyó, (...) az ökrök olyan futásnak eredtek, hogy a kocsi kerekei alig érintették a földet. (...) Éppen ebédelt a király, mikor elkiáltja az egyik szolga, hogy a kaput nyissák. (...) Az ökrök nem várták meg, (...) csak átvitték a szekereket a kapuk felett. (...) Éppen a palota előtt álltak meg. (...) Leszáll az öreg a szekérről, odamegy a királyhoz (...) s mondja, (...) hogy hozassa ki a (...) lovat. Mikor a ló meglátta a kígyót, nem akart közelebb menni. (...) Hát a kígyó hirtelen csak felvetette magát a lóra, köréje csavarodott. (...) Azt mondta a ló a kígyónak:

– De hát, hogy ugorjak? (...)

– Csináld, ahogy tudod. (...) Ezentúl parázssal kell majd téged etetni. (...)

És felugratta a lovat a kék egek magasságáig: (...)

– Még csak egy dolgot kell végbevigyen. (...) Ha a fiad csinál három nap alatt egy olyan hidat, (...) amelyik a te házadtól az én udvaromig vezet, övé a lány. (...)

A béresek (...) befogják az ökröket. (...) Felkúszik a kígyó, (...) felszáll öregapó, (...) megindulnak. (...) Hazaérkeznek. (...)

Mikor éjszaka lett, kimegy a kígyó, egyet füttyent, (...) annyi angyal jelent meg, hogy se az ég, se a föld nem látszott tőlük. Elmondta, (...) kinek mi a dolga, (...) hidat kéne csináljanak, (...) reggelre készen kell legyen. (...)

Felül (...) öregapó, (...) de a király és a királyné (...) nem tudnak elválni a lányuktól. (...) Mondja a kígyó, (...) hogy keressen egy nagy házat. (...) Ott marad a lánnyal. (...) A lány megágyaz. (...) A kígyó (...) bukfencet vet, és egyszeribe egy szép, nagy és erős legényember lett belőle. (...) Eltelik egy nap, (...) lefeksznek (...) a lány meg a kígyó – a kígyó megint emberré változott. (...) Másnap reggel (...) elment a király meg a királyné, (...) ott tanácskoztak: mit tehetnének, hogy a kígyó ne változhassék többé vissza kígyóvá.

Élt abban a faluban egy vén boszorkány. (...) A királyné (...) fogja magát, (...) el is megy a boszorkányhoz. (...) A (...) boszorkány (...) már mondja is:

– Fűtsd be a sütőkemencét, (...) húzd le a vejedről a kígyóbőrt, és vesd bele a tüzes kemencébe. (...)

Reggel (...) felkészül az útra a fiatalember és a király lánya. Kocsira ülnek, hogy az öregekért menjenek. (...) Mindent kocsira raktak, (...) útra keltek a hídon. És amint mentek egyre tovább, (...) nyomukban úgy tűnt el (...) a híd. (...)

Megérkeztek, (...) kezdődött az igazi lakodalom.”¹⁸

A KÍNAI: Kínától délre élnek a burmaiak. Nekik is van egy olyan meséjük, amelyben egy állat lesz a királylány férje, de ott nem kígyó, hanem teknősbéka a főszereplő.

Az arany teknősbéka

„Hol volt, hol nem volt, volt egyszer két nővér. Az öregebbik férjhez ment, született is egy gyönyörű kislány. Férjhez ment a fiatalabbik is, de annak biz csak egy kis teknősbékája született. (...) Együtt nőtt-növekedett a két unokatestvér. (...) Amikor tizenhat éves lett a fiú, kérte anyját, (...) venne neki egy hajót, hogy kalmár lehessen. (...)

Megvásárolták a hajót. (...) A fiú (...) látja ám nagy örömmel, hogy a teknősbéka ott alszik, (...) felszökött a hajóra. (...)

Jó néhány napig úton voltak, mikor egyszerre csak vihar kerekedett, s a hajót az emberevő óriásasszonyok szigetének üzte. (...) A fiú meg a tengerészek (...) elindultak vizet keresni. (...) Az óriásasszonyok emberi alakba bújtak. (...) Feleségül vették őket, a fiú az óriáskirálynőt, a tengerészek meg a többi. (...) Egyedül Aranyteknőc maradt ébren.

Azt mondja (...) az egyik óriásasszony: (...)

– Vigyünk (...) két-három részeg tengerészt az erdőbe, és fáljuk fel őket!

Bele is egyezett a királynő. Azt mondta (...) egy másik, (...) jó volna, ha elrejténék három kincsüket. Ez a három kincs (...) egy doboz – abban tartották az „életüket” –, másik hatalmas rubintkő, (...) a harmadik egy csodatevő csörgődob.

Beleegyezett ebbe is a királynő. (...) Megragadtak három alvó tengerészt, (...) felfalták, (...) csontjaikat elásták, a három kincset meg elrejtették.

Aranyteknőc (...) felébresztette a fiút, (...) elmesélte, mit látott. (...) Kivitte őket az erdőbe, és kiásatta velük a halott tengerészek csontjait. (...) Azt tanácsolta, (...) sebesen szedjék fel a horgonyt. (...) A teknősbéka hátramaradt, s lehozta a három kincset. (...)

Alig hagyták el a partot, (...) üldözőbe vették őket. (...) Ekkor a teknősbéka (...) elővette a dobozt, amiben (...) az „életüket” őrizték. (...) Diribdarabra zúzta, (...) az asszonyok (...) nyomban szörnyethaltak. (...)

Egy városhoz értek. (...) A teknősbéka elment a királyhoz, s megvásárolta a birodalmát a rubintért. (...) A fiút megtette királynak, s hozzáadta a királykisasszonyt, ő maga meg trónörökös lett. (...)

A teknősbéka hazakiváncozott. (...) A dob máris hazarepítette. (...) Elmesélte anyjának, hol járt. (...)

¹⁸ *Világ szépe és világ gyönyörűje* 193–216.

Volt ennek a városnak is királya, (...) annak is csak egy leánygyermeket adott a sors. (...) Aranyteknőc (...) szerelemre lobbant iránta. Mondta az anyjának, (...) kérje meg neki a (...) kezét. (...) A király (...) így szólt: (...)

– Építsen hidat színaranyból, egy másikat meg színezüstből, a házatoktól (...) a palotáig. (...)

Fogta Aranyteknőc a csörgődobot, megrázta és így szólt:

– Hipp-hopp, teremjen egy híd színaranyból, egy másik meg színezüstből. (...)

Ott (...) ragyogott (...) a két híd. (...) A király (...) kénytelen állta a szavát. (...)

Megkezdődtek a lakodalmi előkészületek. (...) Csak a királykisasszony sírt, (...) hogy ilyen csúf teknőc a férje.

Egy szép napon (...) egy szépséges ifjú alszik mellette. (...) Látta, hogy ott hever (...) a békabőr meg a teknőchéj. Tudta, (...) nem más (...) mint az Aranyteknőc. (...)

Még ma is boldogan élnek.”¹⁹

NOMÁD: Tatár rokonaim meséjében a szereplő több állat képében is megjelenik.

A három galamb

„Valamikor (...) volt egy szegény ember, (...) egyetlen fia volt. (...) Elküldték, hogy munkát keressen. (...) Két kadak kétszersültet tett a tarisznájába, (...) útnak indult. (...) Kiért egy magas hegy lábához. (...) Ha a tetejére felnéztél, leesett a sapkád a fejedről. (...) Elindult a hegy tetejére. (...) A két hegy között (...) [állt] egy takaros házikó. (...) Leereszkedett, (...) bement, (...) egy lelket sem talált. (...) Kinyitotta a kemencét, (...) tele van ennivalóval. (...) Jóllakott, (...) lefeküdt, (...) el is aludt.

Egyszer csak fölébredt. (...) Az ablakon át (...) három galamb repült be, (...) és három nagyon szép ifjúvá változik. (...) Megtalálták a fiút, (...) megvendégelték.

– Ha akarsz, szolgálj nálunk. (...)

Jól (...) szolgált a legény. Volt ennek a három galambfiúnak hét hombárja. (...) A legény (...) kinyitotta az aranykulccsal az aranylakatot. (...) A hombárban (...) gyönyörű leány ül. (...)

Eljött az este, a galambok hazarepültek. (...) Megszólalt a legény: (...)

– Ti reggel elmentek, este tértek haza. Mi ügyben jártok? (...)

– Egy (...) padisah hányát elrabolta az ördög. (...) A lányt (...) kiszabadítottuk, (...) csak a sapkája maradt az ördög kezében. (...) Sapka nélkül nem tud járni-kelni. (...) A sapkáját negyven ládában őrzik. Abban a negyven ládában még negyven ládika van, (...) a legbelső skatulyában őrzik azt a sapkát. (...) A negyven láda negyven különböző lakattal van lezárva. (...)

Tanítani kezdték a legényt, (...) három hónap alatt jobban tudta, mint amazok. (...) Bármivé át tudott változni: növényyé, emberré, állattá, (...) mindenné. (...) A galamb-fiúk (...) úgy döntöttek, (...) elküldik őt a leány sapkájáért. (...) A galamb-fiúk egyike egy fésűt, (...) a második (...) egy fenőkövet, (...) a harmadik egy tükröt hozott neki. (...)

– Ha bajba kerülsz, (...) dobd el. (...)

A legény elindult. (...) Hét hegyet, hét tengert hagy maga mögött. (...) Megy, mendegél, míg csak a nyolcadik tengerhez nem ér. (...) Közepén egy szép palota áll. (...) A legény fülemüle alakját ölti, (...) és dalba kezd. (...) A leány (...) elhatározza, hogy megfogja. (...)

A palota egy ördög palotája volt. (...) Elrabolta egy padisah egyetlen leányát, (...) a (...) palotában tartotta fogva. (...)

A leány (...) egymaga volt. (...) Fogott (...) egy hosszú botot, és a fülemülére vágott vele. (...) A palotába vitte. (...) A fülemüle ifjúvá változott. (...) Keresni kezdte a sapkát, (...)

¹⁹ *Po úrfi és a tigris* 58–62.

kinyitogatta a ládákat. (...) Elvette a sapkát. (...) Az ördög (...) megérezte, (...) összegyűjtötte a seregét, hogy hazatérjenek. (...)

A (...) legény (...) kiment, majd madárként elrepült. (...) Az ördög már a legény hátában volt. (...) Ekkor eldobta a fésűt, (...) sűrű erdő termett elő. (...) Most a fenőkövet, (...) hosszú sziklás hely termett. (...) Eldobta a (...) tükröt is, (...) nagyon nagy tenger keletkezett. (...) A legény egy faluhoz ért, (...) találkozott egy lánnyal. (...) Így szólt: (...)

– Üldöz engem egy ördög. (...) Én három szem köles képében szétszóródom, te az egyik szemet rúgd félre (...) és rejtsd el. (...)

Az ördög kakas képében a kölesszemeket csipekedni kezdi. (...) A köles héjává változott, (...) széttépte a kakast. (...)

A legény a sapkával tért meg. (...) A galambok (...) megkérdezték a fiútól:

– Mit adjunk neked? (...)

– Nekem (...) elég, ha adtok egy (...) rossz lovat, egy rozsdás kardot és egy elnyűtt ostort. (...)

Ekkor útra kezdték készíteni a legényt. (...) Beszúrta a mennyezetbe a tőlük kapott kést. Felült a lóra (...) és a saját házuknál találja magát. (...) Pár nap elteltével (...) mondja a fiú a szüleinek: (...)

– Ha beleegyeztek, megházasodom. (...) A szomszédbeli (...) padisah lányát (...) kérd meg nekem. (...)

A padisah megvakarja a fejét. (...)

– Odaadom (...) de néhány feltételem van. (...) Építesse magának egy palotát, (...) az enyéig aranyhidat veressen, (...) azon (...) hintók járjanak, (...) a híd alatt víz legyen, a vízen hajók járjanak, (...) a két partján almafák nőjenek. (...)

Eljött az éjféli. (...) Fogta a legény a galamboktól kapott ostort, (...) suhintott egyet, (...) az egész világ valamennyi gonosz szerzete előtte termett. (...) Amit a fiú kért, (...) teljesítették. (...)

Hazament a legény, (...) felült a sovány lóra. (...) Elért a galambok városába, (...) elmesélte a három ifjúnak, (...) ez a (...) helyzet.

A legény madárrá változott, (...) az ördögnek a palotájához repült, (...) belépett. (...) A legény (...) a leányt is (...) madárrá változtatta, (...) repülve indultak útnak. (...) Egy tengerparti városban megálltak. (...) A legény ivott (...) egy korsó sört. (...) Kissé ittasan ment ki (...) a legény, (...) lefeküdt. (...) Egy (...) hajó kötött ki, (...) két vitéz ment ki. (...) Az egyik vitéz (...) fölismerte. (...) A leány (...) az ujján lévő gyűrűjét a fiú ujjára húzta. (...) A katonák (...) erővel a hajóra vitték, (...) a fiút apró darabokra darabolták. (...) A galambok (...) a keresésére indultak. (...) Rátaláltak a legény felvágott darabjaira, (...) életre keltette. (...) A legény (...) köszönetet mondott, (...) hazament. (...) Elment a padisah házához. (...) A palota minden oldalról magas kerítésekkel volt körbevéve. (...) A padisah leánya (...) minden embernek egy pohár vizet adott. (...) A leány meglátta a gyűrűt, a fiú nyakába kapaszkodott, (...) az apjához vitte. (...) A padisah (...) megharagudott a (...) vitézeire, (...) elrendelte, (...) élve nyúzzák meg [őket].

Negyven napig ülték a lakodalmat. (...) Ma mentem, tegnap jöttem, nagyon hiányzottak nekem.”²⁰

NOMÁD: Elmesélnék még egy tatár népmesét, melyben az egyik előző meséhez hasonlóan kígyó képében jelenik meg az egyik szereplő.

²⁰ *Ma mentem, holnap jöttem* 43–58.

Zöhre

„Valamikor régen volt egyszer egy öreganyó és egy öregapó. (...) Az anyó egy kislányt hozott a világra. (...) Zöhre nevet adták. (...) Egyszer (...) beállítottak (...) a szomszéd lányok. (...) faluszéli tóhoz (...) mentek, (...) alámerültek a vízbe, (...) kijöttek. (...)

Zöhre is kijött, (...) látja, (...) a ruhái tetején egy hatalmas kígyó fekszik. (...) A nyelvére emberi szó jött:

– Hozzám jössz-e feleségül? (...) Ha betöltötted a tizennyolcadik életévedet, érted jövök. (...)

A lány (...) tizennyolc éves lett. (...) Az égbolt elsötétedett, (...) a kígyók jöttek (...) Zöhre és az anyja bezárkóztak. (...) A ház sarka megemelkedett, (...) Zöhre (...) megszólalt:

– Kimegyek, fekete kígyó, hozzád megyek! (...)

Elindultak. (...) Zöhre felült a hátára. (...) Alábukott a tóba. (...) A fekete kígyó (...) káprázatos daliává változott. (...) Rögtön beleszeretett, (...) három gyereke lett. (...) Az asszony elment, (...) annyi kincset adott a szüleinek, amennyi életük végéig elég. (...) Zöhre készülődni kezdett, (...) a gyerekeivel lefeküdt. (...) Az anyja (...) kardot ragadott, és a tó partjára ment:

– Ördögök padisahja, jer elő! – parancsolta.

Nemsokára előjött a fekete kígyó, (...) karddal levágta a fejét. (...) Gyorsan visszatért a házba, lefeküdt. (...) Reggel (...) a lánya elmenni készült, (...) a tó partjára ment, (...) kiáltozta:

– Ördögök padisahja, jer elő!

De senki nem jött. (...) Lenézett, (...) észrevette, hogy a lába alatt hever a kígyó feje. (...) Felfogta anyja árulását. (...) Eltemették. (...) Fogta legidősebb fiát, (...) a levegőbe dobta:

– Menj, kedves, légy fülemüle (...) vidítsd az embereket! (...)

A középső gyereket vette a karjára: (...)

– Fecske legyél, serénységeddel ragadd el az embereket! (...)

Mikor a harmadik gyereket vette a karjára, (...) zokogott: (...)

– Te pedig (...) légy seregély. (...)

Zöhre (...) galambbá változott.

Így lett a (...) fülemüle, fecske, seregély és galamb.”²¹

MODERÁTOR: Most egy rendhagyó mese következik, szintén a tatároktól.

Az aranyhal

„Élt egyszer (...) egy szegény ember, akinek csak egyetlen fia volt. (...) A fiú a tóra járt halászni. (...) Hálójába egy aranyhal akadt, (...) a halat a padisahnak adta. (...) A padisah vezírei (...) irigykedni kezdtek. (...) Az aranyhalhoz aranyvíz is kell, (...) gondolták. (...)

A padisah magához hívatta a legényt. (...) A legény elindult, hogy megkeresse az aranyvizet. (...) Az úton megállt, s leült falatozni. (...) Odajött hozzá egy öreg:

– Hová mész, fiam? – kérdezte. (...)

– Az aranyvizet keresem. (...)

– Kelj útra, (...) egy folyóhoz érsz. (...) Jön (...) egy hajó. (...) Ha egy szerencsés ember száll föl, a hajó egy óra alatt átszeli (...) a folyót, de ha balszerencsés, (...) az út egy évnél is tovább tart. (...)

A legény útnak eredt. (...) Fölszállt a hajóra, (...) s a hajó a másik partra ért. (...) A legény (...) elindult egy ösvényen. (...) Odaért a (...) folyóhoz, (...) leereszkedett. (...) A víz tükrén egy gyönyörű lányt vett észre. (...) Édes testvérnénje volt, (...) az ördögök elrabolták. (...) Ételte főzött. (...) Az ördögök padisahjának volt egy Csulak nevű vezírje. (...) A birodalmában csak

²¹ *Ma mentem, holnap jöttem* 59–64.

lányok voltak, a padisah maga is nő volt. (...) A lány (...) a fiúra női ruhát adott. (...) Az asszony padisah és Csulák (...) felismerték a fiút. (...) A legény elvette feleségül. (...)

A legény nagy bánatba esett, (...) arca megsápadt. (...) Csulak megkérdezte a legénytől:

– Mi a bánatod? (...)

Felelt a legény. (...) Csulak egy szempillantás alatt egy tömlő aranyvízzel tért vissza, (...) egy hajszálat adott neki. (...)

A legény hazament. (...) A padisah két vezíre (...) összesúgott, (...) elhatározták, (...) elhozatják az aranszárnyú madarat. (...) A legény (...) a kapott hajszálat meggyújtotta, s Csulak azonnal ott termett. (...) Elvitte a legényt az asszonyához. (...) Csulak az ördögök padisahjának a nénjéhez ment. (...) bemutatták neki a vőlegényt, (...) az odaadta a madarat. (...) Csulak (...) visszavitte. (...) Apját, anyját üdvözölte, (...) nagyon megörültek neki. (...) A nép a legényt padisahhá választotta, (...) az ellene rosszat forraló vezíreket leváltotta.”²²

MODERÁTOR: Gondolom, minden asszony azt szeretné, ha a gyerekei jók, bátrak és okosak lennének.

EGY ASSZONY: Nekem három fiam van. Nem tudom, ki hogy van vele, de én a legkisebbet dédelgetem a legjobban.

MODERÁTOR: Érdekes. Nézzük meg, ki hogyan látja a legkisebb fiú sorsát.

²² *Ma mentem, holnap jöttem* 65–71.

A harmadik vagy a legkisebb gyerek

NOMÁD: A kirgizek egyik meséjében egy embernek három fia volt, és a legfiatalabb testvér volt a legügyesebb és a legszerencsésebb.

Az aranymadár

„Hajdan egy öregembernek volt három fia s egy jókora almafája. Az öreg (...) annak a gyümölcsét ette, s így megfiatalodott. Ám az egyik évben az almát (...) valaki megette. (...) A legnagyobb fia kiült őrizni, (...) azonban elaludt, (...) hagyta megenni. Ezután a középső fiú örködött, de őt is elnyomta az álom. Harmadévre rá legkisebb fiával vigyáztatta. (...) az, hogy el ne aludjon, a kuraj-on játszott. Egyszer csak jött egy aranymadár, (...) enni kezdte az almát. A fiú (...) szárnyon ragadta, (...) de egy szárnytolla kiszakadván a fiú kezében maradt. (...) Reggel odavitte apjának, (...) az így szólt:

– Találjátok meg most a madarat is.

Az öregember két nagyobbik fia (...) lóra ültek, s elindultak. (...) a legkisebbik fia is. (...) Ment-mendegélt, (...) elérkezett egy fekete kőhöz, (...) [melyen] írás állott: »Aki balra megy, az maga pusztul, aki jobbra, annak a lóva pusztul.«

Megszólalt (...) a csikó:

– Ha meghalok, hát meghalok, indulj csak jobb felé.

Megy hát a fiú, (...) elér egy erdőbe, egy farkas megtámadja. (...) Futásnak ered, a farkas meg levágja a lovát. (...) Egy nyírfánál bújik meg. (...) Az ordas (...) odamegy hozzá, (...) azt mondja:

– Ne félj. (...) A lovadat megettem. (...) Teljesítem a kívánságodat.

– Az aranymadarat keresem. (...)

– Ülj föl a hátamra. (...) Nyisd ki a szemed!

Ahogy (...) kinyitja, egy városban találja magát. (...)

– Ebben a városban van a madár – mondja (...) a farkas. – Ne a lábánál, (...) hanem ragadd meg a szárnyánál fogva.

A fiú elfeledkezett [a tanácsról], (...) a kán dzsigitjei elfogták, (...) a kán elé vitték.

– Miért loptad el a madarat? – (...) vont a kérdőre. (...)

– Felséged madara évek óta rájár az almára, (...) megeszi. (...)

– Mivel apád ügyében jársz – mondta a kán, – megbocsátom a bűnödöt. (...) Egy kánnak van egy aransörényű (...) lóva, ha elhozod, odaadom a madarat.

Megy a fiú a farkashoz. (...)

– Ne félj – azt mondja a farkas, – csak ülj fel, (...) hunyd be a szemed. (...)

A fiú (...) egy városban találja magát.

Azt mondja (...) a farkas:

– Negyven palota után egy palota következik, abban (...) van a ló, de ne kantáron ragadd, hanem (...) vezesd ki a sörényénél fogva.

Bemegy a fiú, (...) elfeledkeznek [a tanácsról], (...) ismét kézre kerül. (...) Reggel viszik a kán elé. (...) Mondja a kán:

– Te az apád dolgában jársz. (...) Van errefelé egy bizonyos kánnak egy (...) leánya, ha azt elhozod, (...) a lovat odaadom.

Kimegyen a farkas barátjához, (...) elmondja neki:

– Ülj föl. (...) Nyisd ki a szemed. (...)

Ahogy az a szemét kinyitja, (...) hajnalodik.

– Te nem tudod megszerezni – mondja a farkas, – én megyek érte. (...)

Reggel a kán leányi kiment (...) sétálni: negyven leány (...) előtte, (...) mögötte, (...) jobb oldalán, (...) bal oldalán.

A farkas átugrott a falon, (...) elragadta. Útközben a leány és a fiú egymásba szeretett. (...) Megérkeztek a városba. (...) A farkas leánnyá változott, a fiú (...) elvitte a kánnak, (...) a kán odaadta a lovat. (...) A farkas (...) átváltozván, egy pompás ló lett, (...) a kán (...) odaadta (...) az aranymadarat. (...) A farkas (...) visszavedlett a maga képére, (...) majd utolérte a fiút. (...) Jóbarátságban váltak el. (...)

Megálltak éjszakázni. (...) Megérkezett a fiú két bátyja. (...) Öccsüket megölték, madarát, lovát, s a leányt meg elvitték. (...)

A farkas (...) látta, hogy a barátja holttestét varjak (...) eszik. (...) Elkapta a varjak fejedelmét. (...) A varjak a halhatatlanság (...) vizét a szájukban hozták el. A farkas (...) bekente, mire az ennyit szólt:

– Be igen aludtam! – S már föl is kelt.

– Téged a bátyáid öltek meg – mondta a farkas. – Hazaviszlek.

A fiú egy öregasszonyt küldött apjához. (...) Belép a fiú a házba és dudálni kezd. (...) Az apjuk odaadta a legkisebb fiának a leányt.”¹

JÁNOS: Ebben a történetben többször is előfordult a negyvenes szám, mint ahogy sok más mesében is. De most hallgassunk meg egy népmesét távoli nyelvrokonainktól, a votjákoktól, vagy ahogy magukat nevezik, udmurtoktól.

Sájtán meg a kopasz tökfilkó

„Élt egyszer a régi időkben egy öregember. Három fia közül a legkisebbik kopasz is volt meg buta is. Az öregember elhatározta, hogy répát ültet a padlásra. (...) Észrevette, (...) lopják a termést. (...) A legidősebb fiú kezdte a répaörzését, (...) elaludt. (...) Másnap a középső (...) volt soron, (...) megint sok répanak kelt lába.

A harmadik éjjel (...) a kopasz fogta félkész bocskorát, (...) be akarta fejezni a fonást. Éjfél után megjelent a Sájtán. (...) A kopasz (...) jól fejbe verte az ördögöt a bocskor kaptafájával. (...) A tolvaj egérutat nyert. (...)

Befogták a lovat, átadták a kopasznak (...) meglátott egy vesszőcskét, (...) egy rákot, (...) egy darab sót, (...) egy árt, (...) egy tehénlepényt, (...) egy furkósbotot. (...)

Beértek egy nagy, sűrű nyírfásba. (...) Meglátott egy szép házat, mindannyian bementek. (...) A Sájtán (...) lefutott a pincébe. A kopasz gyorsan elhelyezte barátait. (...) Fázott a tolvaj, (...) visszamászott, (...) a kezét a tűzhely felé nyújtotta, (...) a só megégette.

Ekkor a vödörhöz ment – a rák megcsípte az ujját. (...) Leült a székre, ott meg az árba ült. Ekkor (...) a furkósbot halántékon találta, (...) a tehénlepényen megcsúszott és elesett, (...) a vesszőcske jól elpáholta.

Így fogták el a tolvajt. (...) A kopasz kiásta az aranyat meg az ezüstöt, (...) a sok répát is megtalálta, (...) hazavitte. (...) Azóta a kopasz és egész családja nagy jólétben él.”²

JÁNOS: És ha már finnugor nyelvrokonainknál tartunk, az osztjákoknál, vagyis hantiknál is kitüntetett szerepel volt a legifjabb testvérnek.

A legkisebb fiútestvér

„Ott, ahol valamikor a regebeli nép élt, (...) élt egyszer három fítestvér, (...) a legkisebbjüket Rézkésű Tyiberlosznak hívták. (...) Csináltak egy szánt, (...) ami csak volt a háznál, fölkötozték rá (...) elindultak. (...)

¹ Szürke héja 78–82.

² Votka meg Kalmez 101–103.

Rézkésű Tyiberlosz (...) megpillant egy várost, (...) de embernek nyomát sem lették. (...) A testvérek lefeküdtek. Rézkésű (...) fennmaradt strázsálni. (...) Észreveszi, (...) egy vasnyúl közelít feléje, (...) ráugrik, (...) nyúzni kezdi, (...) ráparancsol:

– Ebben a városban hajdanában emberek laktak. Menj, hozd ide, aki ezt a várost elpusztította.

Ezzel (...) eleresztette. (...) Közben visszakúszott a figyelőhelyre. (...) Látja, az Urál-hegység felső vége felől egy fehér felhő tart feléje, (...) egy fehér lovas bontakozik ki belőle. (...) A fehér lovas a kétfejű erdei manóördög. (...)

Rézkésű Tyiberlosz lehúzza (...) a gyűrűjét, a szájába vette, aztán kiköpte. (...) Abban a pillanatban két embernek való birkózótér kerekedett belőle. Ezzel birkózni kezdtek, (...) a manót (...) felhajította a levegőbe, (...) mire leért, (...) meghalt. (...)

Lefeküdt aludni. Mire felébredt, beesteledett. (...) Felmászott arra a helyre, ahol első nap este is volt. (...) Megjelenik egy nyúl, (...) ráugrik, (...) nyúzni kezdi, majd elengedi. Egyszer csak az Urál-hegység felső vége felől föltűnik egy tarka felhő, (...) egy tarka lovas ember, (...) háromfejű manó. (...)

Rézkésű (...) lehúzza a rézgyűrűjét, a szájába veszi, (...) kiköpi, (...) egy széles birkózótér kerekedik belőle. (...) Birkózni kezdenek, (...) odavágja a háromfejű manót, (...) csontjai azon nyomban darabokra törnek. (...)

Bemegy a házba, felkelti testvéreit. Esznek, isznak. (...) Lefekszik aludni. (...) Esteledik, mikorra felébred, (...) megy a helyére örködni. (...) Megint (...) odajön egy vasnyúl, (...) megfogja, megnyúzza, aztán elkergeti. (...)

Egy fekete felhő tűnik elő, (...) egy fekete lovas, (...) a hétfejű erdei manóördög. (...) Öltre mentek, (...) a hétfejű manóördögöt odavágta a földhöz, (...) csontjai darabokra mentek széjjel. Csontjait (...) felfalták (...) az állatok. (...)

Elhatározták, hogy idegen úr uralta, idegen lányok lakta vidékre mennek háztűznézőbe. (...) Odaértek a be nem fagyó tenger partjára. (...)

Rézkésű Tyiberlosz (...) visszatért a házhoz, (...) csendesen felmászott a kéménynyíláshoz, és belesett rajta. A tűzhely szélénél három erdei manóleány üldögélt. Beszélgettek. (...)

Rézkésű (...) visszament a bátyjaihoz. (...) Átmentek a be nem fagyó vizű tengeren, s egy városhoz értek. (...)

A Városi Fejedelemöreg behívja őket enni, inni. (...) Közben a legidősebb fiúnak egy erdei rénszarvasbőrt (...) terítenek a földre. Rá akar ülni, de Rézkésű (...) nem engedi. Felemeli a szarvasbőrt, összegöngyölíti, aztán fejszét fog, s a szoba közepén összevissza vagdalja. A padló csupa vér lett. (...)

Rézkésű Tyiberlosz bátyja megkapta (...) az öreg leányát. (...)

Ezután (...) középső bátyjával lóra szállva elindultak. (...) Egyszer csak idegen nép lakta (...) vidékre értek. (...)

Az ördögadta Tandal-öreg (...) megparancsolta, hogy a vendégeket (...) etessék, itassák. (...) Odatettek a tűzre egy nagy fazekat, (...) egy csukafejet is belefőztek. Mikor az étel megfőtt, kivették belőle a csukafejet. (...) Rézkésű Tyiberlosz felugrott, fogott egy fejszét, (...) a csukafejet a halakkal együtt összevagdalta. A szoba telis-tele lett vérről. (...) Másnap (...) lakodalmat csaptak. (...)

Lakomázás után (...) máris indult. Ment, (...) míg csak a be nem fagyó tenger partjára nem érkezett. (...) Az öböl (...) tele van döglött hallal. (...) A szánt megrakta. (...) Amint megy az úton, (...) valami állatforma (...) bele akar marni a lovába. (...) A menyétnek (...) halat, meg lazacot vet, (...) továbbment.

Egy (...) róka volt, (...) neki is adott enni. (...) Egy rozsomákkal (...) találkozott, (...) neki is adott a halból, (...) egy farkasnak is, (...) egy medvének (...) is. (...) Egy hollóval találkozott, (...) neki is adott enni. (...) *[Majd a sasnak, a kerecsensólyomnak és a vércsének is.]*

Rövidnek rövid ideig ment, hosszúnak hosszú ideig ment, (...) egy idegen (...) vidékre érkezett. (...) Lovait kifogta, (...) ostorával rájuk csap. (...) Mindhárom lova görbe kősziklává, szánja meg kopár dombhátta változott. (...) Gyalogosan elindult. (...) Három (...) leány éppen koporsókat csinált. (...)

– Minek csináljátok? (...) – kérdezte tőlük. (...)

– Ebből élünk. (...) Akinek kell, mindenkinek adunk belőle. (...)

– Ezekbe a koporsókba én bele se férek! – mondja. (...) – Ebbe talán beleférnék – szólt, és belefeküdt. (...)

A leányok (...) rátették a födelét, (...) két végét vasszögekkel hirtelen leszögezték. (...) A három leány (...) a koporsót (...) leeresztette a tenger fenekére. (...)

De egyszer a menyét varázsolni kezdett, (...) hát látja, (...) aki őt megmentette (...) nincsen már életben! Fölugrott (...) hogy elterjessze a hírt. (...) A medveöreg (...) ahány állat csak volt, összegyűjtötte, (...) elindultak a tengerhez. (...) Be volt fagyva. (...) A kerecsensólyom vágódott le a tenger jegére, (...) szanaszét törte, (...) felhozta Rézkésű Tyiberlosz vaskoporsóját. (...) Elindultak. Az egér életfűért, a holló életvízért, (...) a medveöreg (...) a vaskoporsót megcsapta, (...) apró darabkákra hasadt széjjel. (...) Kivették a koporsóból, húsát apró darabokra tépték. Közben a holló (...) meghozta az életvizet. Az egér is megérkezett. (...) A szétépett húsdarabokat (...) egymáshoz illesztették, az életvízzel megöntöztették, a szívébe beletették az életfűvet. (...) Egyszer csak (...) élő hússá válik, (...) csak még lélek nincs benne. (...) Fogja a medveöreg, mozgatni kezdi, (...) újból életre kelt. (...) Megszólalt:

– Tórem-adta állatok, mit tettem én veletek, hogy ti ilyen jót tettetek velem?

– Egyszer mi is már majdnem elpusztultunk, s te megmentettél minket. (...)

Így beszéltek az állatok (...) ekkor a sast megtette a szárnyas madarak királyává, a vércsét a hírmondójává, a medveöreg az állatok urává, a macskát a hírnökévé. (...) Elbúcsúztak. (...) Elindult, hogy felkeresse bátyjait.”³

MODERÁTOR: Európa legnyugatibb táján, a portugáloknál is találunk olyan mesét, melyben a három fiú közül a legkisebbnek sikerült túljárnia mindenki eszén.

Pöttöm Jancsi

„Élt hajdan egy ember, volt neki három fia. Nagyon szegény volt. (...) A fiúk (...) búcsút mondtak apjuknak. (...) A gonosz török király udvarához értek, s ott éjszakai szállást kértek. A király parancsot adott: engedjék be őket, (...) feküdjenek a három királylány ágyába: fejükbe pedig húzzanak ezüst sisakot. A sisak azért kellett, hogy amikor a fiúk elalszanak, a király levágja (...) fejüket. (...)

A legfiatalabbik, Pöttöm Jancsi (...) felkelt, (...) a sisakokat a királylányok fejére helyezte. A három fivér kiszökött a palotából s így megmenekültek. (...)

Már jó messzire jutottak, (...) Pöttöm Jancsi egy király palotájába ment. (...) A király megtette kertésznek. (...) A többi szolga (...) irigykedett rá. (...) Elmentek a királyhoz, elmondták, (...) azzal kérkedett, hogy a török király párna alatt őrzött pénztárcáját is el tudja lopni. (...)

Pöttöm Jancsi útra kelt. A török király palotájához érve, átmászott a falon, (...) bejutott a királyhoz, (...) kivette az alvó feje alól az erszényt, (...) és roppant boldogan vitte az erszényt király urához. (...)

Napok múltán mesélték, (...) akár a török király csörgős takaróját is ellopja. (...) Elvitte a (...) takarót. (...)

A szolgák megint a királyhoz fordultak, (...) még a papagájt is el tudja lopni. (...) Felkészült az útra, (...) sikerült ellopnia. (...)

³ Tórem-isten népe 5–22.

Azt mondták a királynak, (...) még a török császárt is el tudja rabolni. (...)

Másnap készen álltak az útra, (...) szerzett egy nagy hordót. (...) Megvárta, amíg a király álomra nem szenderül, aztán becsavarta az ágytakaróba, (...) elvitte. (...)

Így szól a mese, aki nem hiszi, járjon utána!”⁴

MODERÁTOR: Ismét egy portugál népmese következik, melyben a főszereplő ifjúnak kivételesen nem két bátyja, hanem három nővére van.

Bábel tornya

„Élt egyszer egy halász, volt három leánya. Egy napon (...) egy óriási hal feküdt a hálójában. (...) Megszólalt:

– Hozd el nekem a legidősebb leányodat, különben soha nem fogsz több halat. (...)

A halász (...) elvitte a leányát (...) és a másik két leányát is.

A hal mindhárom leányt megkapta, és nagy gazdagsághoz juttatta a halászt. (...) Nem sokkal ezután a halász fiúgyermek apja lett. (...) Hamarosan ifjúvá serdült. (...) Halott róla, hogy az apja a gazdagságát a leányai eladásából szerezte. (...)

Apja elmesélte a történetet, a fiú pedig elhatározta: elmegy és megkeresi őket. (...)

Rengeteget gyalogolt. (...) Három verekedő legény került az útjába, (...) megkérdezte, miért veszekednek:

– Fivérek vagyunk. (...) Elvesztettünk apánkat, (...) ezt a csizmát, (...) köpenyt, (...) kulcsot hagyta ránk. (...)

A fiú (...) megvásárolja a tárgyakat, (...) felhúzza a csizmát és így szól:

– Csizma, vigyél legidősebb nővérem házához!

Így is lett. (...) A Halkirály hazaérkezett. (...) Azt mondta, nagyon szeretné megismerni a fiút. (...) Így szól hozzá:

– Elmehetsz. (...) Ha (...) bajba kerülnél, mondd: tűnj elő, Halkirály! (...)

A fiú (...) mondta:

– Csizmám, vigyél a középső nővérem házához! (...)

A ház ura a Rozmárkirály, (...) egy nagy halat adott. (...)

Aztán a legfiatalabb nővérehez ment, aki a Madárkirály felesége volt. (...) Ott éppúgy történt minden, (...) búcsúzóul egy tollat adott a szárnyából. (...) A fiú (...) elhatározta, hogy visszatér. (...) Egy hatalmas tornyot pillantott meg. Kérdezte, miféle torony ez. Azt válaszolták neki:

»Ez a Bábeltornya itten,

Ki idejön, rab lesz itt benn.«

A fiú kíváncsiságtól hajtva, így szól: (...)

– Vigyél engem a toronyba.

Abban a pillanatban ott találta magát. (...) Ment, mendegélt, (...) egy csodaszép kisleányra bukkant. (...) Azon nyomban beleszeretett. (...) Kérdezte, mit csinál. (...) Így válaszolt:

– Már hosszú ideje, varázslás révén kerültem a toronyba. Egy örökösen jajgató öregember van itt. (...)

A fiú tanácsára a kisleány (...) odament az öreghez és megkérdezte, miért szenved.

– Elmesélek neked mindent, mert látom, érdekel a sorsom. (...) A tengerben van egy nagy láda: amiatt kell szenvednem. (...) A láda belsejében egy nagy hal úszik, a halban egy oroszlán van, az oroszlánban egy madár, a madárban pedig egy tojás. Ha ezt a tojást a homlokomon széttörök, meghalok. (...)

⁴ Fehérvirág 24–26.

A leány mindezt elmesélte a fiúnak. (...) Felhasználta sógorai segítségét, (...) megszerezte a tojást, (...) ott termelt az öregnél és odavágta a homlokához. (...) Az öregember meghalt, a fiú feleségül vette a kisleányt, (...) hazahozta nővéreit, (...) mindnyájan együtt éltek.”⁵

JÁNOS: Egy magyarországi román népmesében is szerepel egy kistermetű legény, a Borsófiú, aki megmenti testvéreit.

Borsófiú és társai

„Volt egy öregapám. (...) Este, vacsora után kérleltük (...) s kérdeztük, honnan tud annyi mesét. (...) Elmondta, hogy fiatal korában kőműves volt, és a famunkákhoz is értett, járt Romániában, a régi Regátban. (...) Elmondta nekünk a Borsófiúról és a Fagörbítőről szóló mesét. (...)

Volt egyszer (...) egy özvegyasszony, akinek volt egy leánya és két fia. (...) A szomszédos országban élt egy sárkány, nagy, vitéz, erős és hatalmas volt, és már az egész világot bejárta, hogy kedvére való lányt találjon. (...) Ellovagolt a leány falujáig, (...) elindult a (...) lány elébe, (...) megfogta a derekánál fogva, felültette a lovára, s széleseben elvágatott vele.

A testvérei nem voltak otthon. Na, amikor a fiúk megérkeztek, (...) az anyjuk (...) elmondta, hogy a (...) sárkány elrabolta testvérüket. (...) Megebédelték a fiúk, (...) útnak indultak. (...) Hajszolták a lovaikat, (...) de nem érték utol a sárkányt. (...) Egy vénasszonyt küldött eléjük, hogy az eltérítse, más útra vezesse őket, hogy ne találják meg a palotáját. (...) Mendégéltek a legények, (...) elérkeztek a faluba. (...) Előtűnik egy nagy palotaféle. (...) Bemennek a legények, jön a sárkány, akkora, mint egy hatalmas ördög. (...) Leülnek az asztalhoz a sárkánnyal együtt, esznek. (...) A sárkány (...) elment borért, (...) de olyan bort hozott, amelyikből megittak egy pohárral, (...) lehajtották a fejüket (...) és elaludtak. (...) A sárkány fogta a kardját, levágta mind a kettő fejét, (...) feltette egy polcra. (...)

Eltelik (...) több hónap is, az anyjuk egyre várja a fiait, (...) de nem jöttek.

Na, abban az időben az emberek sokat böjtöltek. (...) Az anyjuk (...) talált (...) egy borsószemet, (...) lenyelte, (...) érezte, hogy teherbe esett. (...) Nagy gyereket szült, (...) elnevezte Borsófiúnak. (...) Egy éves koráig még szopta az anyja csecset. Mindig faggatta az anyját a testvéreiről, de az nem akarta az igazságot megmondani. Gondolt egyet, (...) kívülről (...) felemelte a talpgerendát, ő is odafekszik (...) és megfogja az anyja mellét, aztán kicsit leeresztette, (...) hogy az anyja ne tudjon kibújni alóla. (...) [Az anyja] elkezdett keservesen sírni, és elmondta, hogy a nénjét elvitte egy sárkány, (...) a fiútestvérei utánamentek, (...) de nem jöttek vissza: (...)

– Na, nem baj anyám, (...) visszahozom őket. (...) Csak készítsen nekem (...) egy pogácsát a mellében lévő tejjel. (...) Amikor néném ebből a pogácsából eszik, akkor elhiszi, hogy én az ő testvére vagyok. (...)

Borsófiú a hátára kanyarítja a tarisznyát, (...) és megy. (...) Ő is találkozott a vénasszonnyal, (...) jól megpörgette és fenékbe rúgta, de úgy, hogy a vénasszony éppen a sárkány országának a végére pottyant. (...) Na, megérkezik (...) a palotához. (...) Mindent felfalt, és megitta az összes borocskát. (...) Bement a palotába. (...) Kész lett az ebéd, (...) leültek ebédelni. (...) Ittak. (...) Kimentek az udvarra mind a ketten, nekifogtak birkózni. (...)

Akkor Borsófiú (...) megfogta a sárkányt, (...) nyakig bevágta a földbe.

– Na, sógor, most mondd meg, hol van az én két testvérem. (...)

– Megmondom, csak ne ölj meg – mondja a sárkány – Keresd meg a (...) bekecsem zsebében a nagy kulcsot, (...) ott hátul van az a szoba, amelyikben a fejek vannak (...) a testek (...) a másik szobában. Tedd a fejeket a testekre. Az ajtó mellett találsz három vesszőt, ezekkel üssed meg háromszor a testeket. Erre feltámadnak. (...)

⁵ Fehérvirág 33–36

A mesének vége.”⁶

A KÍNAI: Nálunk Hüvelyk úrfinak hívják a kis termetű mesebeli legényt.

Hüvelyk úrfi

„Élt egyszer egy szegény asszony, várandós volt. (...) Rizst akart szárítani. (...) Elbújt a nap, (...) előbújt a nap, (...) az asszonyt elfutotta a méreg, s jól odamondogatott a napnak. (...) Válaszul elátkozta. (...) Mire megszült, akkora kis fia lett csak, mint a hüvelykujjam. El is nevezték Hüvelyk úrfinak. (...)

Bánkodott, (...) amiért olyan apró. (...) [A fiú] meghallotta, hogy a nap átkozta el őket. (...) Virradatkor fel is kerekedett, (...) vitte magával a kalácsot. (...) Megpillantott egy ócska csónakot, (...) parthoz sodorta az ár, (...) a nap kiszárította alatta a folyómedret.

– Hova, hova? (...) – kérdezte

– Megyek, hogy megverekedjem az ellenségemmel, a nappal. (...)

– Mennék veled én is!

– Jól van. (...) Harapj egyet a kalácsomból, aztán bújj bele a gyomromba. (...)

Folytatta útját. (...) Meglát egy bambusztüskét, (...) egy mohasombékot (...) egy záptojást. Hüvelyk úrfi meg, gyomrában négy hűséges társával folytatta útját. (...) Megpillantott egy házat. (...) A házban nem lakhat más, csak emberevő óriás. (...)

Akkor a bambusztövis, a moha meg a záptojás kiugrott Hüvelyk úrfi gyomrából. (...) A bambusztövis az ágy alá bújt, a záptojás a konyhatűzhelybe, a moha meg a vizeskancsó mögé.

Csakhamar meg is jött az óriás, (...) leheveredett az ágyra, (...) a bambusztövis (...) összeszurkálta. (...) Kiment a konyhába, (...) a záptojás nagy hanggal kipukkadt, s teleszórta hamuval az óriás szemét. (...) A vizeskancsóhoz tapogatózott, hogy kimossa a szemét, (...) rálépett a mohára, (...) kitörte a nyakát. (...)

Felvirradt a hajnal, s Hüvelyk úrfi (...) párviadalra hívta a napot. Az meg is jelent, (...) egyre forróbban tűzött. (...) Váratlan segítséget (...) kap: az esőt. Az esküdt ellensége volt a napnak. (...) Úgy gondolta, aki a nap ellen harcol, segítséget érdemel. (...) Az eső eláztatta a napot, (...) hatalmas áradat borította el a földet. (...)

Egyszer csak kibújt Hüvelyk úrfi gyomrából a csónak. (...) Beleugrottak, s eveztek [a] faluja felé. (...) A falusiak (...) boldogan ünnepelték a nap legyőztetését.”⁷

VALKŰR: Szász rokonaink is mesélnek három fivérrel, akik közül a legifjabbnak van a legjobb szíve, és ő menti meg testvéreit is.

Az aranymadár

„Volt egyszer egy király, egy gyönyörű templomot építtetett. (...) Jött egy vándor, és hosszan bámulta. A király megkérdezte, hogy tetszik. (...) Így válaszolt:

– (...) Egyetlen dolog hiányzik belőle: az aranymadár. (...)

Ettől kezdve a királynak nem volt nyugta. (...) A legidősebb fia (...) így szólt:

– Atyám, (...) megpróbálom megkeresni az aranymadarat.

Megörült a király. (...) A fiú (...) egy erdőbe ért. (...) Tüzet gyújtott, (...) odafutott egy róka, és jajgatni kezdett:

– Jaj, az isten hidege majd megvesz!

– Hát rakj tüzet és melegedj! – mondta a királyfi, és (...) elővette az útravalóját. A róka megszólalt:

– Jaj, a gyomrom az éhségtől hogy korog!

⁶ *Világ szépe és világ gyönyörűje* 103–139.

⁷ *Po úrfi és a tigris* 54–57.

– Hát keress magadnak élelmet, és lakjál jól! – szólt oda a királyfi.

A királyfi felkerekedett és továbbment. (...) Rossz társaságba keveredett, (...) eladósodott, (...) kénytelen volt elszegődni (...) szolgának.

Kis idő múlva a második királyfi is útra kelt. (...) Ugyanúgy járt, mint a bátyja, rossz társaságba keveredett, (...) kénytelen volt elszegődni (...) szolgának. (...)

Ekkor a legkisebbik királyfi is (...) ellovagolt. (...) A lova összeroskadt, (...) gyalog indult tovább. (...) Az erdőbe (...) ért. (...) Megjelent a róka, (...) együtt evett a fiúval, (...) mondta neki:

– A testvéreid nem könyörültek rajtam, így hát nem is tudták megszerezni az aranymadarat. (...) Segítségedre leszek. (...) – Még egy ezüstsípot is adott neki. (...)

Hét napig ment, (...) meglátta a kastélyt. (...) Bement, (...) egy szép fiatal lányt talált. (...) Így szólt:

– Az én uram a hétfejű sárkány, (...) megöl. (...)

Ott függött a falon egy hatalmas kard, (...) a fiú (...) elkezdett vele gyakorolni. (...) Jött (...) a sárkány, (...) a fiú (...) mind a hét fejét levágta. (...) A lány (...) adott (...) egy rézalmát. (...)

Mikor odaért (...) a második kastélyhoz, (...) egy (...) leányt talált. (...)

– Jaj neked! Az én uram a kilencfejű sárkány. (...)

Jött (...) a sárkány, (...) a fiú (...) egyetlen csapással levágta (...) mind a kilenc fejét. A leány nagyon megörült, (...) egy ezüstkörtét adott. (...)

Mikor a fiú megérkezett a harmadik kastélyba, gyönyörű szép leányt talált ott: (...)

– Hogy kerülsz ide? Az én uram a tizenkétfejű sárkány. Ha hazajön, vége az életednek. (...)

Hát, egyszer jön (...) a sárkány, (...) a királyfi (...) egyetlen csapással levágta a sárkánynak tizenegy fejét. De mire a tizenkettediket is lecsapta, a másik tizenegy újra kinőtt. (...) Eltartott egész alkonyatig, míg végre sikerült mind a tizenkét fejet egyszerre levágnia.

Módfelett megörült ennek a szép leány, (...) kérte, maradjon nála örökre.

– Szívesen eleget tennék, előbb (...) meg kell szereznem az aranymadarat. (...)

– Minden évben egyszer eljön ide, (...) énekel. (...) Idejön (...) újesztendő reggelén. (...)

A királyfi ráállt, hogy megvárja (...) jöttét. A leány (...) bedugta a fiú mindkét fülét, (...) így (...) nem hallott a királyfi semmit. (...) A leány (...) a következő újév reggelén ő maga ébresztette fel.

A madár jött, (...) a leány (...) bezárta egy kalitkába, (...) átnyújtotta a királyfinak. (...) Megajándékozta egy aranyszilvával. (...) A királyfi repülve száguldott hazafelé a hatlábú paripán. (...) Egy vendégfogadóhoz ért, (...) felismerte testvérét, (...) együtt lovagoltak tovább. (...) Következő reggelen kifizette (...) bátyja tartozását, (...) hárman lovagoltak tovább. (...)

Fivéreit elfogta a düh. (...) Megbeszélték, (...) megölik öccsüket. (...) Kiszúrták két szemét, kezét-lábát levágták, (...) bedobták egy kútba. (...)

A megcsonkított fiú (...) a kút mélyén feküdt, (...) a rézalma (...) kiesett a zsebéből. (...) Odarepült a három megmentett leány közül a legidősebb, (...) hozott harmatot, megkente vele a királyfi lábát, s lám, (...) meggyógyult. (...) Ekkor rálépett az ezüstkörtére, (...) odarepült (...) a második leány, (...) hozott harmatot, bekente vele a fiút, (...) a két karja egyszeriben ép lett. (...) Belenyúlt a zsebébe, elővette az aranyszilvát. (...) Odarepült (...) a legfiatalabb leány, (...) hozott magával harmatot, (...) megkente vele (...) a szemgödrét, (...) újra (...) szép szemekkel nézett a világra. (...)

Megtalálta a rókától kapott ezüstsípot, (...) belefűjt, (...) ott termett a róka. (...) Beugrott a kútba, (...) kiugrott, (...) maga után húzta a fiút. (...) A fiú (...) gyalog vándorolt tovább. (...) Hazaért, (...) elmesélt mindent, (...) az öreg király azonban nem akart hinni neki. Ekkor így szólt: (...)

– Be fogom (...) bizonyítani. (...) Az szerezte meg (...) az aranymadarat, aki képes felszállni a csodaparıpa hátára, (...) és akinek közeledtére az aranymadár (...) énekelni kezd. (...)

Először a két idősebb fivér próbálkozott, (...) ezután a legkisebb királyfi. (...) A paripa (...) felnyerített örömeiben, (...) az aranymadár (...) csodaszépen kezdett énekelni. (...)

A harmadik leányt (...) a kis királyfi vette el feleségül.”⁸

VALKŰR: Egy másik szász mesében szintén három fiú szerepel, bár ők nem királyfiak, hanem egy gazdag kereskedő gyermekei.

Az óriásölő

„Volt egyszer egy gazdag kereskedő, annak volt három fia. (...) mindegyiküknek építtetett egy nagy kőházat. (...) elérkezett a halála órája, (...) hívatta fiait:

– Sokat vétkeztem, (...) de ha halálom után anyáttal együtt elmentek búcsútjárni keletre, a szent erdei kápolnához, (...) elnyerem vétkeim bocsánatát.

A fiúk megesküdtek, (...) azonban (...) megfeledeztek [róla]. (...) Egyik éjszaka (...) nagy robajt hallottak. (...) A harmadik éjszakán papot hívtak. (...) A pap azt mondta, (...) ha a következő nap nem indulnak el búcsút járni, (...) a szellem minden éjjel meg fog jelenni. (...) Felkerekedtek, (...) mindegyikük vitt magával egy légpuskát. Éjszakánként erdőben aludtak, (...) őrséget álltak, (...) nehogy (...) megtámadják őket. (...)

Nagy tüzet raktak, azt az öccsük jól felszította. (...) Egyszer csak jött egy vérszomjas oroszlán, (...) az (...) lelőtte, (...) fogta a kését, levágta az oroszlán egyik mancsát, (...) eltette, azután félrehúzta az oroszlánt. (...) Ekkor egy vad medve törtetett egyenesen feléje. Hagyta, (...) hogy (...) a közelébe érjen, (...) akkor lőtt rá. (...) Ennek is levágta az egyik mancsát, (...) betakarta lombbal.

Alighogy ezzel végzett, (...) feléje csörtetett egy farkas. (...) Lelőtte, levágta az egyik mancsát. Eltette. (...)

Akkor azt gondolta, (...) megnézi, nem akad-e a közelben ház. Felmászott (...) a legmagasabb fára, (...) hatalmas tüzet vett észre. (...) Lejött a fáról, (...) elindult. (...)

Három óriást látott, (...) éppen ökröt forgattak a nyárson. (...) Gyorsan felkészült egy (...) fára. (...) Figyelte őket, (...) levették a tűzről az ökröt, és darabokra tépték. Az egyik (...) éppen egy ökröcombot akart a szájába venni, amikor a fiú (...) ellőtte a combot a szája elől. (...) Egy borral teli dézsát akart a szájához emelni, (...) a fiú újra lőtt, (...) a bor (...) az óriás nyakába ömlött. (...)

A harmadik óriás (...) elkezdett hahotázni, (...) neki (...) kilőtte (...) az egyik fogát. (...) Nekifogtak keresni, (...) végül (...) az egyik óriás meglátta. (...) Rákiáltott:

– Kitépem a fát (...) veled együtt a tűzbe hajítom, ha le nem jössz azonnal!

Akkor (...) a fiú (...) lemászott, (...) elmondta, (...) van öneki egy fűvócsöve, azzal kísérletezgetett. (...)

– Átkozottul jól tudsz célozni. (...) Elmegyünk a királyi várhoz, (...) egy fehér kutya járja körül a falakat, (...) le kell lőnöd! (...)

Ezzel felkerekedtek. (...) A fiú előrelopakodott, felemelte a puskáját, (...) durr, (...) a kiskutya már ott is hevert élettelenül. (...) Odamentek az óriások, átfűrték a falat, (...) beküldték a fiút, (...) mondták neki, (...) a harmadikban fekszik a királykisasszony, (...) hozza ide nekik!

A fiú átmászott a lyukon, (...) a harmadik szobában ott feküdt a királyleány. (...) Meglátott a falon egy kardot és egy üveget. Az üveg alá ez volt írva: »Aki háromszor iszik belőlem, az meg tudja lóbálni ezt a kardot, amellyel mindenkit levághat.« (...)

⁸ A csodálatos fa 5–15.

Megpróbálta leemelni a kardot, (...) meg se mozdult. Ivott egyszer, (...) másodszor is ivott, (...) harmadszor is ivott, (...) már könnyedén tudta suhogtatni. (...) Odafelelt a hercegnő mellé (...) elaludt.

Mikor felébredt, (...) kapta a kardot, (...) kiszaladt. (...) Az óriások (...) éppen azon voltak, hogy (...) bemásszanak. (...)

Az első óriás keresztülpréselte testét, (...) a fiú egyetlen csapással leütötte a fejét. (...) Bebújt a második, (...) a harmadik, annak is lecsapta a fejét. (...) Mindhárom óriásnak kivágta a nyelvét, (...) a kardot (...) felakasztotta a helyére. Még egy forró csókot nyomott (...) hercegnő homlokára, (...) lehúzott az ujjáról egy gyűrűt, és azzal elsietett. (...)

Egy kapitány ment először körül, (...) látja (...) a három óriás élettelen testét, (...) bevégezte a kardját, (...) lármát csapott, (...) összefutott a várnép. (...) Rámutatott az óriásokra, mondván:

– Hosszú küzdelemben öltem meg őket!

A király pedig már előbb megígérte, hogy annak adja feleségül a lányát, aki elpusztítja ezeket a szörnyetegeket. (...) A lány (...) meglátta csúf kapitányt, (...) tisztába volt vele, hogy nem ez az igazi hős. (...) Annyit kért, engedje meg neki az atyja, hogy egy évig még hajadon maradjon. (...)

A király beleegyezett, és a leány (...) kérte, (...) építesse (...) egy fogadót, (...) engedje meg, hogy ő ott lakhasson egyedül a szolgálóival.

Mikor a ház elkészült, (...) beköltözött, (...) és csináltatott egy céget, amelyen ez állott: »Itt senki sem kaphat pénzért szállást, aki azonban elmondja az élete történetét, azt szívesen beengedik.« (...)

Jöttek aztán seregestül a zárandokok. (...)

Mikor a fiú kijutott a kastélyból, visszasietett az anyjához és bátyjaihoz. (...) Azok még (...) aludtak. (...) Felébresztette őket. (...) Továbbmentek, (...) elértek keletre, a szent erdei kápolnához. (...) Elmondták imádságaikat, (...) visszafordultak. (...)

Útközben a legkisebb fiú (...) elmesélte, mi történt. (...) Anyja és fivérei (...) kinevették. (...)

Hazafelé (...) elértek (...) a fogadóhoz, ahol a királylány lakott. Nem sok híja volt már az esztendőnek, (...) röviddel azelőtt szép kisfia született. (...)

Bementek. (...) Aztán hozzáfogtak a meséléshez: először az anyjuk, majd a két idősebb fivér. (...) A legfiatalabb került a sor, (...) hozzákezdett. (...) A három óriásról szóló történet következett. (...) Elővette az óriások nyelvét, (...) az aranygyűrűt. (...) A lány így szólt:

– Te vagy a megmentőm és a férjem, nézd, itt a gyermeked! (...)

A királylány (...) átment az atyjához. (...) Ott ült a kapitány. (...) Kérte, (...) mesélje el, hogyan ölte meg az óriásokat. Az boldogan vállalkozott rá. (...) Annyit hazudott, hogy az ördögök malmában, ahol a hazugságot örlik, tíz év alatt nem öröltek annyit! (...)

A fiú kinyitotta az óriások száját, (...) megkérdezte, hová lett a nyelvük? Erre a kapitány nem tudott megfelelő választ adni. (...) A fiú felmutatta a három nyelvet. (...) Akkor megragadták a kapitányt, (...) szögekkel kivert hordóba dugták, és belegurították a tengerbe.

A fiú pedig megtartotta lakodalmát. (...) Fivérei (...) hazamentek, és nagyon szégyellték, (...) hogy (...) ostobának tartották.”⁹

VALKŰR: Eddig majdnem mindegyik mesében három királyfiról hallhattunk. A szászok egyik meséjében tizenkét fivér szerepel.

Mese a tizenkét fiúról, akik tizenkét nővért akartak feleségül venni

„Egy embernek tizenkét fia volt, s amikor felnőttek, apjuk így szólt hozzájuk:

– Ne nősüljete meg előbb, csak akkor, hogyha egy fedél alatt tizenkét nővért találtok! (...)

⁹ A csodálatos fa 65–74.

Elsőnek a legidősebb fiú indult világgá, (...) nem tért vissza. (...) A második (...) a harmadik (...) tizenegyedik, és egyikük sem tért meg. (...)

A legkisebb is felkerekedett. (...) Útja sűrű erdőn vezetett keresztül. Akkor odalépett hozzá egy öregember, és megkérdezte:

– Hová igyekszel, fiam?

– Meg akarom keresni fivéreimet. (...)

– Ha egy esztendeig szolgálsz, (...) segítek (...) – mondta. (...)

A fiú (...) beleegyezett. (...) Mikor az esztendő letelt, az öregember egy puskát ajándékozott neki ezekkel a szavakkal:

– Ezzel a fegyverrel mindent eltalálsz. (...) Indulj csak tovább. Elérsz egy kunyhóhoz, abban lakik egy boszorka, aki kővé változtatta tizenegy fivéredet. Ha ők is beálltak volna (...) szolgálni, nem történt volna ez velük. (...)

Továbbmenve (...) látott egy oroszánt, (...) megcélozta. Az oroszán (...) odakiáltott neki:

– Ne lőj agyon, s én meghálálom. (...)

A fiú továbbment. (...) Meglátott egy (...) sast, (...) löni akart, a sas (...) azt kiáltotta feléje:

– Kérlek, ne lőj agyon (...) meghálálom. (...)

A fiú (...) továbbment. (...) Egy vízhez ért, (...) meglátott (...) egy (...) halat. (...) A hal odakiáltott neki:

– Kérlek, ne lőj le, (...) meghálálom. (...)

A fiú (...) továbbment. (...) Odaért a kunyhóhoz, ahol a boszorkány lakott. (...) Így szólt:

– Átkozott boszorkány! Most tüstént teremtsd ide nekem a tizenegy bátyámat, különben agyonlőlek!

– Ó, te bolond földi féreg, (...) az én életem nem a testemben lakik, (...) messze innen. Egy nagy hegy belsejében van egy tó, a tavon úszkál egy kacsa, a kacsában (...) egy tojás, (...) abban (...) lobog egy láng, (...) az én életem. (...)

A fiú végül (...) elindult. (...) Meglátott egy (...) hegyet. (...) Először az oroszánsszört (...) sodorta, (...) jöttek (...) a föld (...) négy lábú állatai. (...) Néhány pillanatba telt, (...) a helyén egy (...) tó látszott, annak tükrén egy kacsa. A kacsa rögtön a levegőbe emelkedett. (...) A fiú megsodorta a tollát, (...) ott termett a sas (...) madáralattvalóival együtt, (...) szárnyra keltek, megragadták a kacsát, (...) darabokra szaggatták. (...) A tojás (...) visszaesett a tóba. (...) Elővette a halpikkelyt, (...) ott termett a halak királya. (...) Kis idő múlva (...) jött, (...) szájában a tojással.

A fiú (...) visszament vele a boszorkányhoz, s megmutatta. (...) A boszorkány (...) kezébe vett egy zöld pálcát, (...) odament a tizenegy kőhöz, (...) rájuk csapott, (...) és lám, ott állt a tizenkét fivér. (...) A fiú összetörte a tojást, elfújta a lángot, (...) a boszorkány (...) holtan rogyott a földre.

Most aztán elindult a tizenkét fivér, hogy menyasszonyt keressenek. (...) Találtak is, (...) boldogan éltek, s talán ma is élnek, ha meg nem haltak.”¹⁰

JÁNOS: Most már értem azt a szólást, hogy „Kilobban az élete lángja”.

NOMÁD: Végezetül elmesélek két tatár mesét. Ezekben is a legkisebb fiúnak sikerül legyőznie ellenségeit.

Ejgeli vitéz

„Valamikor régen volt egy padisah. (...) Volt két fia, (...) a harmadik (...) is világra jött. (...) A padisah (...) Eigelinek szólította. (...)

A padisah jószágai kezdtek eltűnedezni. (...) Hívatta két nagyobbik fiát, (...) azok elindultak a ménések felkutatására. (...) Nem tértek vissza.

¹⁰ A csodálatos fa 106–109.

Ejgeli kiment a ménesbe. Talált egy lovat, (...) elindult. (...) Egy házikóhoz értek, (...) bent egy öregasszony ült. (...) Elérkezett a második öregasszony házához, (...) majd belépett egy tóparti házba, (...) bent egy öregasszony ült, (...) ember formájúnak látszott. (...) Vendégül látta a legényt. (...)

– Hát téged mi szél fűjt erre? (...)

– Azért jöttem, (...) te talán tudod, hol vannak apám elrabolt jószágai.

– Tudom, (...) a sárkánynál vannak, aki a mi férjünk. (...) A sárkány nagyon erős, (...) ő maga fog törekedni, hogy mindhárom fejét levágassa. (...) De te (...) csak két fejét vágd le, (...) a harmadikat ne a magad kardjával vágd le, az a kard, amelyik azon a fején fog, az én kezemben van. (...) Üzend meg nekem, (...) akkor küldöm (...) a kardot. (...) Ezen az úton végigmész, egy folyóhoz érsz, (...) [ahol] egy topolya áll, (...) mellette egy leláncolt róka. (...) Engedd szabadon. (...) A róka hozzám jön, (...) és beszámol nekem. Te pedig (...) fuss (...) a vashíd alá. (...) Őrizd (...) [A sárkány] rá fog lépni. (...) Verekedjete meg. (...)

A legény elindult, (...) bemászott a híd alá. (...) Látta, (...) a sárkány jön, (...) előlépett, (...) elkezdődött a verekedés. (...) Ejgeli fogta a kardját, (...) levágta az egyik, utána a másik fejét. (...) Loholva megérkezett a róka, (...) meghozta a kardot. (...) Levágta vele a sárkány harmadik fejét, (...) fogta a jószágokat, elindult hazafelé. (...) Találkozott a bátyjaival. (...) Azon gondolkoztak, hogyan veszejtsék el. (...) Megálltak pihenni, (...) álomba szenderültek. (...) bátyjai fogták a kardját, (...) a (...) lábára kötözték. (...) Ráíjesztettek, (...) talpra ugrott, (...) a kard mindkét lábát lekasabolta. (...) A bátyjai elmentek, (...) a jószágot is elhajtották. (...)

De most térjünk vissza Ejgelihez. (...) Ott feküdt, (...) egyszer egy embert vett észre, (...) vadat üzött. (...) Eléjük kerekedett, de nem fogta meg őket. (...) Látta, (...) hiányzott mindkét karja. (...) Odahívta magához. A kar nélküli ember mesélni kezdett:

– Négyen voltunk testvérek, (...) testvéreim (...) levágták két karomat. (...)

– Neked karod nincs, nekem lábam, (...) tengessük életünket tovább. (...)

Társultak. (...) Egyik nap (...) találkoztak valakivel. (...) Egy világot veszített mesterlövész volt. (...) Összebarátkoztak. (...) Szükségük lett volna egy szakácsra. Ejgeli a vakot (...) szakács után küldte. (...) A vak elrabolta egy padisah egyetlen lányát, (...) odavitte magukhoz. (...) Vadászni készülődtek. (...) A lány (...) fogta a szarvas máját, és sütni kezdte. (...) A tűz kialudt, (...) a lány (...) fölmászott egy fa tetejére. (...) Messze onnan (...) látszódott valami tűz. (...) Elindult, (...) egy vastag fához (...) ért, (...) belsejében egy boszorkány lakott. (...) Jöttének okáról kérdezte.

– Tűz nélkül maradtam. Adjál tüzet, kérlek! – mondta a lány

– Itt van (...) – mondta. (...)

A lány megindult visszafelé. (...) Otthon tüzet rakott, (...) az emberek másnap (...) vadászni mentek, (...) a lánynál megjelent a boszorkány: (...)

– Az este kisegítettelek, (...) most te tégy velem jót. (...) Ide fogok járni (...) mindennap. Te meg dugd a kulcslyukba a középső ujjadat. Ez minden. (...)

Jött is mindennap, és az ujján át szívta ki a lány véré. (...) A lány nagyon legyengült, (...) az emberek észrevették a leány hervadását, (...) faggatták. (...) Ejgeli kitalálta, hogy őrt kell hagyni. (...) Szólt a vakhoz. (...) Ejgeli nem adott hitelt a vak szavainak. (...) A kar nélkülit kérte meg, (...) a kar nélküli is félrevezette. (...) Ő maradt otthon. (...) Megjelent a boszorkány. (...) Ejgeli (...) elkapta a vén banya nyakát. (...) Megjöttek a többiek. (...) Előhúzta a boszorkányt és ütötte. (...) Könyörögni kezdett:

– Ha szavadat adod, (...) lábad helyére lábat növesztek, (...) kart sarjasztok, (...) látóvá teszem a vakot, helyrehozom a lányt, (...) mindnyájatokat lenyellek, majd kiköplek

A boszorkány lenyelte, aztán kiköpte – karokkal tért magához. (...) [A vak] szemmel jött elő. (...) Lenyelte Ejgelit, (...) de csak nem köpte ki. (...) elkapták a boszorkányt, (...)

felkoncolták, (...) a kisujját (...) felvágta, (...) abban ült, (...) a lába helyén volt. (...) Másnap köszönetet mondtak egymásnak, (...) elváltak.

Ejgeli hazájába indult, (...) apjának jószágait őrizte. (...) Leölt egy borjút, (...) beárulták, (...) bírák elé lökték. (...) Ott volt (...) kezén a gyűrű. (...) Apja észrevette, (...) felismerte, (...) aztán elmesélte, hogyan akarták őt bátyjai elveszejteni. (...) A mese véget ért.”¹¹

A három fiú

„Valamikor régen (...) éldegélt egy ember. Három fia volt. (...) Magához hívatta a fiait, (...) egy kardot adott nekik, majd folytatta:

– Hárman egyszerre nem alhattok, (...) a harmadik álljon őrt.

El is indultak. (...) Egy folyó partjára értek, (...) letelepedtek. (...) A legidősebb (...) őrségben maradt. (...) Egy szörnyű sárkánygyík közeledett. (...) A legény (...) kettéhasította, (...) farkát levágta, (...) zsebébe dugta. (...) Fölkeltek, (...) elindultak. (...) Este (...) szebb helyen táboroztak le. (...) A középső örködött, (...) nagy tüzet vett észre. (...) Látja, (...) egy heverésző ördög. (...) Egy kardcsapással megölte. (...) A kezén (...) értékes gyűrűt vett észre, (...) zsebébe gyömöszölte. (...) Felkeltek, (...) majd útnak eredtek.

Mendégéltek egészen estig. (...) Aludni tértek, a legkisebbik (...) őrségben maradt. (...) Arra lett figyelmes, hogy harminckilenc (...) zsvány közeleg feléje, (...) a padisah palotáját akarják kifosztani:

– Vigyetek magatokkal engem is. (...)

– Rendben van (...) – mondogatták. (...) Így lettek negyvenen. (...)

Megérkeztek (...) a palotához, (...) a legény (...) felkészült (...) majd kiszólt:

– Másszatok utánam egyesével! (...)

Másztak is, (...) a fiú pedig egymás után nyakazta le őket, fülüket levágta, testüket egy halomba rakta. (...) A padisah lányainak hálósobájába jutott. (...) A lányok kiskutyája (...) ugatással fogadta, (...) egy kardsuhintással elhallgatatta. (...) Vett egy papírt, és ezt írta rá: »Ha ez a kiskutya nem lenne halott, ha ma én nem lettem volna, megöltetek volna titeket.«

Az írást otthagya. (...) Másnap (...) a padisah (...) szétnézett, (...) harminckilenc holttest fekszik, (...) mindegyiknek hiányzik a (...) füle. (...)

A legényeket a padisahhoz vezették, (...) egy szobába vezette őket. (...) Jól belakmározta, majd beszélni kezdtek. (...) A legnagyobb (...) a sárkányfarkot az asztalra tette (...) a középső [a gyűrűt], a harmadik (...) kitette a harminckilenc fület.

Ekkor a padisah (...) belépett. (...) Arra jött a (...) három szép lánya, (...) [mindhármukat] a legényeknek adták.”¹²

JÁNOS: Azt hiszem, szégyenben maradtunk. Itt, a kendentiprásnál egy nemzetközi csapat jött össze. Hazai történetet, mesét nem is hallottunk.

MODERÁTOR: Nem baj. Legalább láthattuk, hogy nagyon sok olyan mese van, ami hasonlít egymásra. Aki a magyaroknál Hüvelyk Matyi, az a románoknál Borsószem királyfi, a kínaiaknál Hüvelyk úrfi, a portugáloknál pedig Pöttöm Jancsi, de tovább is folytathatnánk a sort. Keressünk egy más helyet, valamilyen más helyszínt, ahol a nők munka közben beszélgetnek, mesélnek.

JÁNOS: Kukoricafosztás.

¹¹ *Ma mentem, holnap jöttem* 25–36.

¹² *Ma mentem, holnap jöttem* 93–97.

Kukoricafosztás

JÁNOS: Jó hideg az idő. Szinte jólesik idebent lenni a melegben, és nézni a szorgos kezeket, ahogy a száraz kukoricacsöveket megszabadítják a csuhélevéltől.

MODERÁTOR: Nem csak dolgos kezeket látunk, hanem a csuhélevelekből valamikor régen játékokat is készítettek. Babákat, angyalokat. Táncosokat. De inkább figyeljünk a beszélgetésekre, a mesékre.

Az okos lány

A kán leánya

„Hajdan egy kán a vezírével kiment vadászni. (...) Hidegre fordult az idő. (...) A vezír felesége (...) megvendégelte. (...) A kánnak igen megnyerte a tetszését, (...) oda lett lelki békessége. (...)

Másnap a kán a vezírral kettesben (...) kimegy vadászni. (...) Egyszer csak gágogva elröpül hét lúd.

– Mit beszélnek azok a ludak? Ha meg nem mondom, a fejedet veszem. (...)

A vezír elszomorodva (...) lefeküdt, (...) a történeteket elbeszéli a feleségének. A vezír kislánya (...) még ötesztendő sem volt, (...) elvitette magát a kánnak eszességéről híres leányához. (...) Töprengett a leány, (...) végül így szólt:

– Elég, ha ennyit mond: (...) Vezír ha jó, a kán is jó, asszony ha jó, a férj is jó. (...)

A vezír elmondta ezeket a szavakat, (...) megmenekedett. (...)

Egy napon a kán ismét elvitte a vezírt vadkacsázni. (...) A szél (...) arra röpített egy ballagófübokrot. A kán megkérdezte: (...)

– Mit mond ez a ballagófü? (...) Holnapig tudd meg, különben a fejedet veszem! (...)

A vezír kétségbeesett. (...) Kicsi leánykája (...) elment a kán leányához, (...) megszánta: (...)

– Szállásom a szakadék nem tudja, szaladásom a szél nem tudja, a kán is bolond, aki ezt kérdezteti, te is bolond vagy, aki kérdezed – mondja (...) neki.

Másnap a vezír (...) megmenekedett. (...) Másnap a kán, valahány ming-basija csak volt, mind összehívatta:

– A leányom férjet választ, gyűjtsétek egybe a népet – parancsolta. (...) Ki az, aki még nem jött el?

– Van egyvalaki a folyó szigetén, (...) eszelős, (...) a feje ótvaros, füvet eszik. (...)

A kán odahozatta, (...) összeházasította a leányával, (...) a hegyek közé vitette őket:

– Azt mondtad: Asszony ha jó, a férje is jó. Hát majd meglátom! (...)

Megtiltotta, hogy az emberek odalátogassanak. (...) Engedélyezte, (...) hetente egyszer egy süketnéma öreg élelmet vigyen nekik. (...) A leány anyja (...) engedélyt kért, hogy (...) meglátogassa. (...) Kijött a béketúrésből: (...)

– Szökj el, vagy akaszd föl magad, (...) ne gyalázd magad a nép előtt vele. (...)

– Emberszámba veszem. (...) Az nem az én gyalázatom, hanem az apám gyalázata. De ha meg akar szégyeníteni, vitessen el kilenc út elágazásához. (...)

A kán (...) kivitette. (...) A leány (...) fekélyeit kigyógyítván (...) földdel betemette. (...) Hozott egy fiatal báránýállkapcsot, s azzal lekaparta, majd tisztára mosta a fejét, (...) a hitvány haját kiszedegette. (...) Varrt egy hímzett sapkát, (...) a kezébe nyomta: (...)

– Vidd el ezt a bazárba, (...) add el (...) sóért, (...) visszatérőben szórd el. (...)

Az ótvaros (...) a söt elszórván hazatért, (...) a leány (...) vett neki öltöző ruhát meg egy szürke poroszka lovat, (...) elküldte (...) az apjához: (...)

– Ülj le a kán köntösszegélyére. (...) »Milyen segítség kell?« – kérdezi majd a kán. (...) Negyven dzsigitjével jöjjön el hozzánk vendégségbe. (...) A känd városában hét napig tűz ne gyújtassék, kondér ne akasztassék, (...) a nyolcadik napon (...) induljon el. (...)

A kán ajlójában (...) hét napig tartó sötétség uralkodott. (...) Felesége szavára a dzsigit késő estig szedte a tüzelőt. (...) A hatodik nap (...) egy fehérszakállú ember lépett be az ajtón. (...)

– Kifélék vagytok ti, hogy a kán parancsára nem hajtotok fejet? (...)

– Mi vagyunk azok, akik a kán ígéretét vettük. (...) A nyolcadik napon a kán ellátogat hozzánk. (...)

Amaz megkérdezte: (...)

– Mit kívántok?

– Étkünk sikeredjék, hírnevünk növekedjék – válaszolta a menyecske. (...)

Ekkor az idegen megáldotta őket. (...) A fehér szakállú ember távoztával így szólt a fiatalasszony:

– A szerencse ránk tekintett, Kidir megérintett. Maga Kidir dugta be fejét a házunkba. [Illés próféta]

Eloltották a tüzet s lefeküdtek. (...) Főzött a menyecske (...) húst, süített (...) kenyeret. (...) A Kán ekkor fölismerte a leányát. (...) A kánságát az ótvarosnak adta.

Fönnmaradt a szólásmondás:

Vezír ha jó, a kán is jó,
asszony ha jó, férj is jó.”¹

MODERÁTOR: Okos leányok nemcsak keleten, de nyugaton is vannak. Erről tanúskodik a következő portugál népmese.

A kanálfaragó

„Élt egyszer réges-régen egy kanálfaragó. (...) Egyik napon épp egy vén gesztenyefából akart vágni egy darabot, amikor (...) észrevett egy nagy üreget. (...) Hirtelen egy elvarázsolt mór jelent meg előtte, (...) félelmetes hangon így szólt:

– Bemerészkedtél a palotámba, hát megparancsolom, (...) hozd el nekem azt, amit először megpillantasz! (...)

A kanálfaragó hazaindult. (...) A kapuban a legidősebb leánya állott. (...) Könnyezve mesélte, mi történt vele. (...) A leány felkészült az útra. (...)

Megérkezett, a mór átnyújtotta neki a palota szobáinak kulcsát, a nyakába pedig finom aranylánccal egy olyan szoba kulcsát, ahova tilos volt belépnie. (...)

A leány (...) benyitott. (...) Rengeteg levágott fejű embert látott. (...) A mór hazatért (...) ránézett a leány nyakára, a kulcon vérnyomokat látott. Szó nélkül levágta a szerencsétlen leány fejét. (...)

A kanálfaragó (...) elment a mórhoz. (...)

– Hozd el a második leányodat is. (...)

A kanálfaragó elvitte a második leányát is, és az nemsokára nővére sorsára jutott. A kanálfaragónak már csak egy leánya maradt. (...) A mór megparancsolta, vigye el azt is. (...)

A leány belépett a halottak szobájába és megpillantotta lefejezett nővéreit. Testük még nem hűlt ki. (...) A teremben állt egy szekrény, a szekrényben pedig vérrel teli üvegek sorakoztak. Két üvegről nővérei nevét olvasta le. Megfogta levágott fejüket, testükhöz illesztette, s a vért a nyakukra öntötte: a két leány azonnal életre kelt. (...) Nővérei figyelmeztették, tisztítsa meg a kulcsot, hogy a mór rá ne jöjjön tetteré.

A mór hazatért. (...) Nagyon megszerette a leányt. (...) Egy napon megkérte a mórt, vigyen egy hordó cukrot apjának. (...) A mór megígérte. (...) A leány a hordóba helyezte egyik

¹ Szürke héja 249–255.

nővérét, (...) megmondta nővéreinek, útközben mondogassa: »jól látlak«. (...) A mór szaladt (...) az apa házához, (...) visszatért a palotába.

Napok múltán a leány újabb hordót küldött apjához s így hazajutatta másik nővérét is. Már csak ő maradt. (...) Csinált egy szalmabábut, felöltöztette a maga ruhába és a toronyba helyezte. (...) Ő maga a hordóba bújt. (...) Így került vissza apja házába. A mór pedig hazatért, (...) felmászott a toronyba, (...) megölelte a szalmabábut, (...) lezuhant és menten szörnyethalt.”²

JÁNOS: Érdekes, a portugáloknál előjön az örök ellenség a mór, és az okos leány, aki túljár a mór eszén.

Hogyan ismert meg egy leány két fiút igazán?

„Két legény ugyanazt a leányt szerette. Az egyikük gőgös, (...) a másik szegény, becsületes. (...) A leány szerette volna megtudni, hogyan gondolkodnak. (...) Egy este (...) a fiúk ablaka alá ment hallgatózni.

Először a szegény legény ablaka alá állt. A fiú (...) egyetértésben ült édesanyjával az asztalnál, és répalevest ettek. (...) Derűs vidámság árasztotta el az otthonukat.

Ezután a gőgös legény ablakához ment. (...) A fiú szidta az anyját, (...) meg is verte. (...) A fiú kitombolta magát, (...) fogta a kovászt, és éhesen falni kezdte. (...) A leány épp eleget látott. (...)

Másnap bál volt. (...) A gőgös fiú táncba vitte a leányt, aki (...) ezt énekelte a fiú fülébe:

Mint a borz, bűdös vagy,
Esténként kovászt falsz!

A legény ezt hallva elsápadt, (...) sarkon fordult, (...) úgy rohant ki. (...)

A szegény fiú (...) összeszedte minden bátorságát, hogy felkérje. (...) A leány ezt énekelte a fülébe:

Lábunk vígan táncot rop:
Répaleves édes volt!

Ezt hallva, a legény elszégyellte magát. (...) A leány (...) azt súgta neki:

Én a tied,
Te az enyém.
Mindhalálig
Szeretlek én!

Nemsokára megtartották az esküvőt.”³

JÁNOS: Öregapám mesélte, hogy nincs hepe hupa nélkül. Nincs okos lány buta nélkül. Nézzük az emberi butaságot.

² *Fehérvirág* 19–21.

³ *A csodálatos fa* 146–148.

Az emberi butaság

A balga kenyérsütők

„Négy Vanya elment zablisztért. (...) Egy vízhez értek. (...) A lisztet a vízbe öntötték, s látva, hogy a víz (...) nem sűrűsödik, beleöntöttek még egy másik szekérrel. (...)”

Sorban mindegyik lemerült a vízbe, hogy egyenek, meg is fulladtak.¹

MODERÁTOR: A butaság határtalan. De minek buta embert keresni, ha otthon is találhatsz?

A megkergültek

„Hol volt, hol nem volt, (...) élt egyszer egy szegény ember a feleségével. (...) Kettejük esze sem ért egy fabatkát. (...) A legfiatalabb fiú [Gobád] maradt otthon. (...) Egyszer mondja az anyja:

– Allahnak hála! Eljárt felettünk az idő. (...) Ha nem akarsz, hogy kitagadjalak, megházassodsz! (...)

A fiú (...) beadta a derekát. Az anyja (...) hazahozott egy szemrevaló lányt. (...) Valami ugyan hibádzott az esze körül. (...)

Egyik nap serényen takarított, (...) amikor csak elszellentette magát. Egy kecske az udvaron éppen akkor felmekegett. (...) Az asszony ezt tüstént arra vette, hogy a kecske megértette, mi történt. (...) Még javában könyörögtek a kecskének, hát beállít az asszony ura, (...) kérdi őket, mi történt. (...)

Anyja ekkor így szólt:

– El ne áruld senkinek. (...) Feleséged (...) elszellentette magát. A kecske meg rajtakapta őt. Feleséged kérlete, el ne mondja senkinek, s hogy hallgatása árát is megfizesse, fülbevalóját és karperecét ráaggatta. (...) Megérkeztem, (...) elmondott mindent. Ingemet, fátylamat én is odaadtam. (...) Közben apád és a testvéreid is odajöttek. Ők (...) papucsot, sipkát (...) adtak. (...) Tudd meg, (...) feleséged ártatlan. (...)

Gobád (...) végighallgatta. (...) Nagy haragra gyulladt, (...) ment egyenesen felesége szüleihez. Elmesélt (...) mindent. (...) Azok (...) odahoztak egy véres májat, (...) így szóltak:

– Leányunk esete miatt úgy vérzik a szívünk, mint ez a véres máj. (...)

Gobád felkiáltott:

– No, én bolondokkal nem maradok együtt! Elmegyek más városba. Ha ott nagyobb bolondokra akadok, visszatérek. (...)

Ezzel (...) kiment a város kapuján. (...) Mendegélt, amíg el nem ért egy városba. (...) Nézelődött. (...) Fáradtan letelepedett egy lócára az egyik ház mellett. (...) Kijött egy házbeli, (...) kihozott neki egy fazék levest. (...) Látja, hogy (...) alig néhány kanálra való van benne. (...) Belenézett a fazékba. Látja ám, hogy a fazekat azóta nem mosták ki, mióta először ettek belőle. (...) Gobád (...) fogta a fazekat, (...) kitisztította. (...) Hozták neki a temérdek edényt, hogy mosogassa el. (...) Degeszre tömte a zsebét pénzzel, (...) továbbállt. (...) Eljutott egy másik városba. Látja, hogy az emberek jajgatnak a hidegtől. (...) Gobád fogta magát, fából szemet égetett, gyapotból és vászonból varrt egy nagy takarót, (...) égetett agyagból paraszastálat csinált, s egy korszit eszkábált föléje. (...) Az emberek (...) adták a pénzt, (...) hogy csináljon nekik is korszit. (...)

Indult egy másik városba. (...) Az egyik házból nagy láрма ütötte meg a fülét. (...) Menyasszonyt hoztak. (...) Magas volt, a kapu meg alacsony, (...) a lány semmiféleképpen nem tudott bemenni. (...) Gobád ekkor a menyasszony mögé állt, és egy akkora nyaklevest kent le neki, hogy nyomban kétrét görnyedt, és bement az ajtón. (...) Gobád megkapta a száz ásráfít. (...) Indult (...) másik városba. (...)

¹ Vátka meg Kalmez 161.

Amint bement, (...) látja (...) nagyban tanácskoznak (...) megkérdezte:

– Mi történt?

– A kormányzó lánya – felelték – sajtot akart kivenni egy korsóból, de a keze beszorult. Elvitték a városi orvoshoz, de az azt mondta, hogy vagy össze kell törni a korsót, vagy le kell vágni a lány kezét. (...)

JÁNOS: Egy pillanatra megszakítom a mesét. Valamikor régen olvastam, hogy a majmokat úgy fogják, hogy egy szűk nyakú korsóba banánt tesznek. A majom bedugja a kezét, megfogja a banánt. De a kezét nem tudja kihúzni. Ekkor a falubeliek megfogják. A majom sem tudja elengedni a banánt. Mi ebből a tanulság? – Csak éretlen banánt szabad a korsóba tenni, mert a túlérlett a majom kezébe szétmegy, és ki tudja húzni a kezét. De folytassuk a mesét!

Gobád (...) látja ám, hogy (...) egy akkora darab sajtot szorongat a markában, hogy az semmiképpen sem fér ki. (...) Nem sejtette, hogyha a sajtot elengedi, (...) kihúzhatja a kezét, s a többiek sem jöttek erre rá. (...) Alaposan belecsípett a lány kezébe, mire (...) szétnyitotta ujjait, (...) kihúzta a kezét. (...) Nyomban a város orvosának a helyére akarták ültetni. (...)

Ment tovább, (...) hét nap hét éjjel rózta az utakat, amíg el nem jutott egy másik városba. (...) A város minden polgára ott toporgott egy megrepedt bástya körül. (...)

Gobád így szólt:

– No majd én megvarrom a bástya repedését (...)

Elvette tőlük a száz ásráfit, aztán nedves agyaggal betapasztotta a repedést. (...) Elindult (...) egy másik városba. (...) Elfáradt, (...) leheveredett. (...) Belenézett a vízbe, (...) a tükörképe egészen fekete volt. (...) Egy gazdag ember szolgája járt arra, (...) megkérdezte tőle:

– Hát te meg honnan kerülsz ide? (...)

– Egyenesen a pokolból! (...) Kapuőr voltam. (...)

– Nem láttad véletlenül a gazdánkat? (...) Hogy folyik a sora? (...)

– Cudarul. (...) Száz tumán adóssága van, (...) szünet nélkül tüzes buzogánnyal ütik a fejét.

(...)

Gobád megpillantott (...) egy (...) asszonyt. (...)

– Valóban láttad első férjemet a pokolban?

– Igen. (...)

– Fogd ezt a száz tumánt, és vidd (...) a férjemnek. (...)

– Csakhogy én gyalog járok. (...)

– Adok én neked lovat, (...) szállj föl és indulj. (...)

– Férjed biztosan megkérdezi majd, megcsókoltalak-e helyette. Mit feleljek?

– Gyere hát, csókold meg! (...) – Gobád nem kérte magát. (...)

Gobád (...) töménytelen pénzzel megrakodva ért haza, (...) és azt mondta:

– Szeretlek benneteket, család, feleség. (...) Köztetek fogok élni, ebben a bolond házban.”²

MODERÁTOR: Az előző mese Perzsiából származott, akárcsak a következő, melyben egy kereskedő megtanulja, ki az igazán gonosz ember.

A kereskedő fogadalma

„Volt egyszer egy kereskedő, akinek nem volt gyermeke. (...) Fogadalmat tett:

– Magasságos Allah! Ha megajándékozol egy gyermekkel, száz tumánt adok a legrosszabb és leggonoszabb embernek.

² Tolvajok kútja 93–104.

Allah ekkor meghallgatta a kérését. Fogta (...) a száz tumánt. (...) [Úgy vélte,] a legrosszabb ember (...) a hóhér. (...)

– Tévedsz – felelte a főhóhér. – Én ugyan embert ölök, de az a kormányzó parancsára történik. (...)

A kereskedő (...) ment (...) a kormányzóhoz. (...)

– Melléfogtál (...) – mondta, – (...) ez csak a kádi parancsára történik. (...) Vidd (...) a kádinak.

A kereskedő (...) elmondta a történetét. (...) Meghallgatta, (...) aztán így szólt:

– Fogadalmad nem felel meg pontosan a törvény betűjének. (...) Tél van, (...) vedd meg a háztetőmön levő havat a száz tumánért. (...)

[Néhány nappal később.]

– Hordd el azonnal a havat, amit megvettél! (...)

A kereskedő (...) sok költséggel elvitette a havat. (...) Ahogy beállt a nyár, (...) hívatta a kádi a kereskedőt. Kérdi: (...)

– Hány hárvar volt az a hó, amit télen megvettél tőlem? (...)

– Tán ötvenezer is megvolt – feleli. (...)

– Egy hárvar hó ma a bazárban mennyibe kerül?

– Tíz tumánba.

– Akkor kárvallott vagyok – jelentette ki a kádi – s te alaposan becsaptál engem. Száz tumánt fizettél ötvenezer hárvar hóért, pedig a száz tumánod csak tíz hárvar havat ért. (...)

A pórul járt kereskedőnek minden pénzét a kádinak kellett adnia. (...) Felsóhajtott:

– Most már tudom, hogy ki a legrosszabb és a leggonoszabb ember.”³

A FINN: Most pedig hallgassunk meg egy történetet arról, hogyan próbálta egy zürjén férfi megtalálni a legbolondabb embereket a világon.

A bolondkereső

„Élt-volt hajdanában egy ember meg a felesége. Két gyermekük volt. (...) Egyszer (...) az anyjuk (...) kiküldötte a lányát cipóhoz való káposztalevéért. (...) Arra ment a kert alatt (...) egy Süveg nevű gyerek, (...) azt mondja neki:

– Te, kislány, meg fogsz halni.

A leány meghallotta, s legott elkezdett sírni. (...) Az anyja is leült melléje, elkezdett vele együtt sírni. (...) Az apjuk (...) kiment utánuk, (...) osztán az apa is elkezdett sírni. (...) A fiú (...) is kiment, (...) látja: azok ott ülnek és sírnak hármasan. (...)

– Bolondok vagytok, (...) elmegyek magatok fajta bolondokat keresni! (...)

Kapta magát, s elindult. (...) Egy tanyához ért, (...) látja, hogy (...) a házból szitával hordják ki a füstöt. (...) Megszólítja őket. (...)

– Hanem ha énnekem száz rubelt adnátok, (...) megcsinálom tinéktek. (...) Nekifogott, hogy kipiszkálja a kürtőt. (...) A füst megindult, (...) kiszállt a házból, (...) száz rubelt keresett. (...) Megy tovább, (...) egy másik tanyához érkezik. (...) Látja, (...) kifőzték a cefrét, és kanállal meregetik. (...) Megszólítja őket: (...)

– Hát, ha adtok (...) száz rubelt, én megcsinálom tinéktek. (...)

Nekilátott, és faragott egy tálat, (...) abban kezdte kihordani a cefrét. (...)

Fogta magát, s indult tovább. (...) Látja, (...) az út mentén két ló van befogva, az egyik egyfelé, a másik másfelé, s húznak valamit. (...) Egy fatörzset. (...) Ütik (...) a fejsze fokával a fatörzset középtűt, hogy szakadjon ketté. (...)

A legény kapta magát, (...) kivágott egy hosszú szálfát, (...) az egyik lóval odahúzatta, (...) odarakatta nekik a gerendát. (...)

³ Tolvajok kútja 117–119.

Így keresett a legény háromszáz rubelt. (...) Hazafelé indult. Megérkezett, (...) azt mondotta az otthoniaknak: (...)

– Elindultam, és magatokfajta bolondok után jártam, s háromszáz rubel ütötte a markomat!”⁴

A NOMÁD: A következő kirgiz mesékben is a buták a főszereplők.

Az okos paraszt és a buta cár

„Élt-volt (...) egy cár. (...) Egy ízben elindult (...) az erdőbe. (...) Lát egy parasztot, amint fát vág. (...)

A cár elnézte és álmélkodott: (...)

– Sokat keresel-e meg egy nap?

– Ezer rubelt mindennap – mondja

– Hát osztán hova teszed azt a rengeteg pénzt? (...)

– A keresetemet négyfelé osztom el. Az egyik részivel adósságomat fizetem meg. A másikat én adom kölcsönbe. a harmadikat vízbe hajítom, a negyedikkel meg a pokol torkát tömöm bé. (...) Adósságomat fizetem meg: apámat s anyámat tartom el. (...) Magam is kölcsön adok: nevelem a fiaimat. Vízbe hajítom a pénzem: nevelem a két lányom. A pokol torkát tömöm bé: eltartom a cárt meg a szolgáloit. (...)

Megharagudott a cár. (...) Ígért a parasztnak huszonöt aranyrubelt, az meg elindult, (...) hogy megmutassa, merre vezet az út. (...) Megkérdezte a cár a paraszttól:

– Te Iván, láttad-e valaha a cárt? (...) Amint kiérünk az útra, igen sok néppel találkozunk. Mindenik lekapja a süvegét, (...) egyedül a cárnak lesz a fejében a süvege.

Ki is értek (...) Mindenik lekapta a süvegét: (...)

– Hát hol vagyon a cár?

– Nézzél körül, (...) csak mi ketten vagyunk süvegben. (...)

A paraszt megértette, (...) rávágta:

– Hát akkor én vagyok a cár! (...)

A cár még hozzátette: (...)

– Hát én vagyok a cár! (...)

Vitatkoztak, (...) odavitték a cárné elejbe. (...) Hát a cárné se ismerte ki magát. (...) Arra jött egy öregember: (...)

– A cárt nem az ábrázata szerint lehet fölismerni, hanem abból, hogy mekkora az esze. (...) Feleljetek meg három kérdésemre. (...) Mennyi fa nő a földkerekségen?

A cár csak nézett rá, nem tudta megmondani. (...) Bezzeg Iván nem sokáig törte a fejét:

– Háromszázharmincmillió erdeifenyő, ugyanannyi lucfenyő. (...) Ha nem hiszed (...) számold meg. (...)

– Úgy vagyon – mondotta az öregember. – Hát a túlvilág messzire vagyon-é?

– A túlvilág nincs is közel – mondja Iván – Az öregapám igen régen már, hogy elindult (...) s még mindig nem érkezett vissza.

– Jól vagyon – mondotta az öregember. – Hát a föld legalja messzire vagyon-é?

– A föld legalja, az bizony messzire vagyon. (...) Az öregapám testvérbátyja egyszerre halt meg az öregapámmal. Beraktuk a földbe, s a mai napig sem érkezett még vissza.

– Úgy vagyon (...) Hát ez itten a ti cárotok.

Megtették Ivánt cárnak, a régi cárt (...) elzavarták.”⁵

⁴ A pórul járt víziszellem 69–72.

⁵ Szürke héja 272–276.

A kán fia

„Egyszer egy kán lerészegedvén megparancsolta a dzsigitjeinek:

– Keressetek nekem bolond embert, s hozzátok ide.

Útnak eredvén (...) találkoznak egy szál fenyőfát vonzó emberrel. (...)

– Azt mondta a kán, keressünk neki egy bolondot, (...) hát gyerünk. (...)

– Bolond én nem vagyok, dolgozom, hogy megélhessek. (...)

A két dzsigit, találkozik egy szövőasszonnyal. (...)

– Hát ki a bolond, ha nem az, aki ilyen kora tavasszal tétlenül lődörög? (...)

Találkoznak egy szántogató paraszttal. (...)

– Hát megmondom én, ki a bolond. (...) Vagy maga a kán bolond, (...) vagy ti ketten. (...)

A kán parancsot ad, (...) a parasztot a kán elé hajtják: (...)

– Lám, azt tudod, hogy én bolond vagyok. (...) Itt a hátszavam, próbáld kiismerni. (...)

Három nap múltán megjelenik a kán előtt:

– Kánom – mondta – a hátszavad valóban tulpár [táltos]. (...) Szamar ellette, tehén szoptatta. (...)

Felbószította e szavak a kánt, (...) odajött a csikósa s így szólt:

– Helyénvaló a megfigyelése. (...) Ellés után elpusztult a kanca, s a csikáját egy borjavesztett tehén alá eresztettem. (...)

Másnap reggel hívja a kán: (...)

– Most azt találd ki, hogy mire gondolok. (...)

Hang nélkül odalépett a kánhoz s a haját leborotválta.

– Nesze, (...) ügyes vagy (...) – szólt a kán s (...) elbocsátotta.

Egyszer aztán ismét odaszólította: (...)

– Találd ki, (...) a feleségem kán gyermeke-é, avagy én magam kán gyermeke vagyok-é?

Elgondolkodott a paraszt, (...) mondta:

– A felesége kán leánya, (...) kend pedig egy kenyérsütő fia.

A kán (...) megkérdezte az anyjától: (...)

– Fiam, (...) én csak lányt szültem. (...) Összebarátkoztam (...) egy özbek feleségével. (...) Elfogott a vajúdas, (...) leánykám (...) az asszonynak adtam, (...) az asszony fiút szült, (...) elhozta nekem s ideadta. (...) Amikor a lányom megnővekedett, (...) hozzád adtam fiam. (...)

A kán így szólt a paraszthoz:

– Találd ki, hol van az Isten!

– Kánom, (...) ha én ebben az öltözékben (...) megmondanám, (...) hol van az Isten, (...) büntetéssel súlytana. (...) Vegye magára (...) az én ruháimat, (...) én meg felséged ruháiba öltözvén a trónra ülök. (...)

A kán beleegyezett, (...) a paraszt (...) a trónra telepedett, odahívatta a dzsigiteket:

– Hasztalan kerestetek bolondot. Hát van-é ennél nagyobb? (...) Vegyétek a fejét. (...)

A parasztból kán lett.”⁶

JÁNOS: Én már régen mondom, az anya sem mindig biztos. Hallottunk elcserélt gyerekekről is. Az apáról ne is beszéljünk.

Alcsükő meg Kúcsükő

„Élt hajdan egy kán. (...) Két gyermeke volt: Alcsükő meg Kúcsükő. (...) A kán elment (...) vadászni, (...) felesége otthon üldögélt. (...) Fészket rakott egy fecske, (...) kiköltötte fiókáit. (...) Amíg odajárt élelmet keresni, (...) jött egy másik fecske, s az ő fiókáinak letépte a fejét. (...) A kán felesége (...) sírásra fakadt: (...)

⁶ Szürke héja 88–97.

– Ha mi nem leszünk (...) idehaza, (...) mások a mi gyermekeinkkel (...) nem tesznek-e ugyanígy? (...)

Egy napon aztán a kán felesége meghalt, (...) [a kán] elvett egy másik asszonyt. (...) Megkórnyékezi egy kereskedő:

– Vágd le nekem a kán madarát, (...) elmegyünk egy másik városba. (...) – az asszony rááll a dologra.

A gyereke észreveszik, (...) valami fő. (...) Kiveszi a zúzáját s megeszi, bátyjának, Alcsükőnek pedig odaadja a fejét. (...) A gyerekek (...) elszöktek. (...) Mentek-mendegéltek, (...) megláttak egy útelágazásnál álló fekete követ (...) [egy] felirattal: Két ember egy úton tovább nem mehet. (...) Kúcsükő, aki a zúzáat megette, (...) aranyt köpött. (...) A kétfelé ágazó út egyikén ez állott: Aki elmegy, vissza nem tér, (...) a másikan: Aki elmegy, visszatér. (...) A két testvér megállt, hogy tanácskozzék:

– Én elindulok a vissza nem térő útra, s ha a köpéseimet eladom, abból megélek.

Alcsükő meg nekivág az oda-vissza járható útnak. (...) Egy sokadalmat lát közeledni, (...) fölmászik egy (...) nyárfára, (...) ekkor leszáll egy madár, megfogja. (...) A sok ember (...) a nyárfát (...) vágni kezdi. (...) Kiderült, (...) ama vidék kánja meghalt, felröpítették a madarát, akire leszáll, (...) azt emelik kánná. (...) Így Alcsükő kán lett. (...)

Most pedig Kúcsükőről. (...) Nekivágott a vissza nem térő útnak, (...) találkozott egy öregemberrel s öregasszonnyal. (...) Az öreg (...) fiává fogadta. (...) A kecskéket legeltette, (...) adta-vette, (...) szaporította, (...) így az öregembert gazdaggá tette.

Egyszer egy este föltekint, (...) látja: két hold van egymás mellett. (...) Másnap ismét ott a két hold. (...) Megkérdezi az apját:

– Ej, fiam, (...) túl sokat kérdezel. Nekünk az a negyven leány s a kánleány. A hold meg a szépség vetélkedik. (...)

Másnap (...) látja, hogy három ember öklözi egymást, (...) három egytestvér. Apjuk halálakor egy sapka, három bot s egy terülj-abrosz maradt rájuk, (...) ezen pörlekedtek. (...) Rábízták a holmikat a fiúra, majd versengve elfutottak. Ekkor a fiú (...) elindult a kánleányhoz. (...) Fogta (...) a kánleányt, (...) erdőket és hegyeket maguk mögött hagyva (...) leszálltak egy (...) kicsi városba. (...) Látják, (...) egyetlen lélek sem jár-kél. (...) Másnap (...) Kúcsükő (...) elmegy vadászni. (...)

Most kezdjünk szót a (...) negyven lányról. (...) A kánhoz siettek, (...) elbeszélték neki a megtörtént esetet. A kán (...) egész népét egybehívatta. (...) Előállt (...) egy rézorrú vénasszony: (...)

– Én előkerítem a lányodat, odaadod-e az én (...) rühes fiamnak? (...)

– Láss hozzá, (...) tied lesz a lányom. (...)

Föülte az ördögös öregasszony a mozsárra, (...) leereszkedett abban a városban, ahol a leány lakott. (...) Erővel fölültette a mozsárra, majd a mozsárütőjét csapkodva fölrepült. (...) A kán előtt termettek. (...)

Hazatér (...) Kúcsükő, (...) nincs a felesége. (...) Elindult, (...) elérkezett egy kéklő jéghez. (...) Amikor át akart kelni, (...) a jég meghasadt, (...) beleesett a vízbe s az elsodorta. (...) Egyszer a szemét ahogy kinyitja, hát a víz partján fekszik, (...) egy-egy sárkány les rá. Ahogy az egyikre rápillant, (...) az int, (...) üljön föl rá. (...)

Fölrepülnek mindketten, (...) leereszkednek egy (...) kősziklára. Ekkor az első sárkány megtaszít egy nagy fekete követ a farkával. (...) A kő (...) kinyílt, (...) belépett. (...) Egy ajtó tűnt fel, (...) belépett. (...) Ott ült egy fehér szakállú öregember. (...) Derekától fölfelé közönséges ember, (...) lefelé azonban kígyókülsejű. (...) Hellyel kínálja, (...) töviről hegyire elbeszélte a vele történeteket. (...)

– Én Sajmeren vagyok, a sárkányok fejedelme – vette át a szót. (...) – Már régóta betegeskedem, a betegségemet csak emberfia gyógyíthatja meg. (...) Egy frissiben szült asszony tejéből kétkanálnyi ha kétszer megiszom, (...) elmúlik a bajom. (...)

Egyik sárkányát Kúcsükőnek adván, útra bocsátotta. (...) Egy falu széléhez érvén leereszkedett. (...) Látja, (...) tolong a nép, (...) megkérdi: (...)

– Itt meg mi történik?

– Nemrég szült (...) [az] egyik menyecske, (...) elveszítette eszméletét, (...) a halálán van.

– Vezessen oda (...) – mondta a fiú. (...) Elvezette, (...) a fiatalasszony arcához érintette a kezét, mire az (...) megnyugodott. (...) Ekkor a melléből kicsorduló tejjel megtöltötte a magával hozott edényt, majd visszadugta a hóna alá. (...)

Összesereglett a nép, (...) nagy tisztességgel kísérté ki a fiút. (...) Fölült a sárkányra, (...) már ott is volt a padisah palotájában.

Az éjszaka folyamán két ízben adott neki a (...) tejből. (...) Elégedett volt a padisah, (...) adott egy bűvös kenőcsöt, (...) majd fölültette (...) a sárkányra, s elbocsátotta. (...) Alkonyatkor megérkezett a leány városába. (...) Egy (...) kőházat pillantott meg, (...) az ablak alatt (...) sírva üldögél egy leány, (...) az ő felesége. (...) A kánhoz mentek, (...) elbeszélte a történetet. (...) Forrt a düh a kánban, (...) úgy gondolta, (...) olyan feladatot szab rá, amit (...) nem bír (...) végrehajtani: (...)

– Hat hónapi járőföldre (...) van egy oroszlán, (...) szájában (...) egy csésze nagyságú arany. (...) Hozd el, (...) tíz napot adok. (...)

– Rendben van – szolt Kúcsükő, (...) azzal útnak eredt. (...)

Elővette (...) a (...) kenőcsöt, (...) halántékához érintette, (...) sólyommadárrá változván fölrepült. (...) Ott aludt az oroszlán. (...) A fiú (...) átváltozott macskává, (...) lesben állva várakozott. (...) Ekkor ragadozó sassá vált, (...) benyúlt az oroszlán szájába, megragadta az aranyat, (...) s magasba szárnyalt. (...) Az aranyat odaadta. (...) A kán (...) Kúcsükőt káni méltóságra emelte, (...) az öccse a szomszédos város kánja. (...) Boldogan éltek tovább.”⁷

JÁNOS: Már megint a 40 lány. Meg arra lennék kíváncsi, a boszorkány miért mozsártörőt használ az utazáshoz.

A KÍNAI: A kirgiz mesék után most halgassunk meg egy burmai történetet.

Dzsohana adóssága

„Padangmatogu falu bírása (...) elment Dzsohanához, (...) hogy fizesse meg adósságát. (...) azt felelte, hogy neki bizony nincs pénze. (...) Főzött is (...) egy kis vacsorát. (...) Mikor már mindent meettek, mondja a bíró, hogy nem volt hús. (...) Másnap kora reggel belopózott a gyűlésházba. Ott volt a fűvőcsöve, (...) eldugta. (...) Hazament és felébresztette az anyját:

– Kedves anyácskám! (...) Vágj le hét csirkét, (...) süsd meg őket. (...) Ha eljön az ideje, (...) hozd be egyenként. (...)

Visszament (...) a gyűlésházba, (...) fogta (...) a fűvőcsövét, (...) kiment az erdőbe. (...) Fialat szarvascsőrű madarak (...) éppen lakmároztak. (...) Megcélozta az egyiket, úgy tett, mintha nyilat is röppentene rá, (...) aztán így kiáltott:

– Repülj el csak hozzám, (...) vár az anyácskám, meg akar sütni, mert vendégek jöttek hozzánk tegnap este. (...)

Aztán egy galambot célzott meg, (...) még öt madarat, (...) mindegyiknek odakiáltotta, (...) hogy repüljön el hozzá pecsenyének. (...) Visszamentek szépen, (...) hívta a vendégeket. (...) Nekiestek, (...) ettek is jóízűen. (...) A szolgál (...) így szolt:

– Csak most tudtam meg, (...) milyen csodálatos szerszám a te fűvőcsöved. (...)

– Nagyon is meg voltunk elégedve az ebéddel (...) – mondta Pangebulu. – Ha a fűvőcsövet nekem adod, elengedem az adósságod.

– Nem bánom. (...) Egyvalamit el kell mondanom, (...) vigyázz, nehogy a szél befújjon a csőbe, (...) nehogy egy légy beleszálljon. (...)

⁷ Szürke héja 118–126.

Hét nap múlva fogta, (...) kiment az erdőbe, hogy kipróbálja. (...) Megcélozta az egyik madarat, (...) rákiabált. (...) Tízszor célzott, tízszer kiáltott. (...)

- Hűha, (...) az a (...) kópé becsapott. (...)
- Nincs mit tenni, (...) döntsön a csirkejósolat. (...)

Ki is ment (...) a piacra, (...) elkészítette (...) az áldozati ételt, (...) elvágta a tyúk nyakát, (...) az állat (...) a bal oldalára esett. (...) Így aztán Pangebulu kifizethette a tyúk árát is, a bírságot is, és kotródhatott haza a százhusz aranypénze nélkül.”⁸

A FINN: Régen hallottunk már zürjén mesét, de szerencsére nekik is van egy történetük az emberi butaságról.

Az öregember meg a három veje

„Élt-volt egy öregember meg a felesége. Három lányuk volt. (...) A két szüle (...) férjhez adta (...) [a legidősebbet] a naphoz, (...) a középső leányukat a holdhoz, (...) a legkisebb leány[t] (...) a hollóhoz. (...)

Egyszer (...) az öregember látni szeretne volna már a lányait. (...) Útnak indult. (...) A nap igen szívesen fogadta. (...) Meghagyta az asszonynak, hogy keverjen palacsintát. (...) A nap leült a padló közepére, a felesége kanállal a fejére öntötte a tésztát, (...) mindegyik nagyon szépen megsült. (...) Osztan az öregember hazament, mondotta a feleségének, hogy keverjen palacsintatésztát. (...) Az asszony meg elkezdte reá folytatni a tésztát. (...) Persze nem sült meg, hanem az öregember csupa tészta lett. (...) Elindult a másik vejéhez. A hold (...) leküldte a feleségét a pincébe sörért:

- A pincében sötét van. (...)

– Nem kell semmiféle gyertya, (...) világítok tenéked (...) – a pince küszöbére tette az ujját, s lett olyan világosság, mint nappal.

Az asszony lement, és hozta a sört. Kínálták vele az öreget. Ott vendégeskedett (...) az öregember. (...) Elindult haza. (...) Megérkezett, és küldi le az öregasszonyt sörért. (...) Odarakta az ujját, (...) semmiféle világosság nem jött. (...) Az öregasszony (...) kezét-lábát törte. (...)

Az öregember (...) útnak indult, hogy meglátogassa a harmadik leányát. (...) Beesteledett. Azt mondja a holló:

- Nagyon meleg van a házba, (...) aludjunk a pajtában!

Kiment a pajtába, (...) ráültek egy rúdra, (...) egyik szárnyával átkarolta a feleségét, másik szárnyával az ipát, jó nagyot aludtak. (...) Osztan hazaért, (...) beesteledett, (...) reaguggoltak egy rúdra, s valahogyan elszunnyadtak. (...) Leestek (...) belehaltak.

A vejeik meg a leányaik eltemették a két öreget.”⁹

JÁNOS: Kérdezzük meg a Rómaít, mit mondana erre?

A RÓMAI: Quod licet Iovi, non licet bovi.

JÁNOS: Öregapám mesélt valamikor régen egy érdekes esete, ami pontosan jellemzi az emberi butaságot. Elmesélem:

Az Öregapámnak volt egy kollégája, aki nagyon félt a kutyáktól. Elmondta a félelmét és tanácsot kért, mert gyakran kellett vidékre mennie és ott rengeteg kutya volt. Öregapám azt tanácsolta neki, hogy tolja le a gatyáját és curükkoljon a kutya felé, akkor a kutya megijed és elrohan. Pár nap elteltével összetalálkozott Öregapám a kollégájával, aki szemmel láthatóan nehezen mozgott. Megkérdezte, mi történt. A kolléga kissé felindultan elmesélte, hogy

⁸ A tigrisember 14–20.

⁹ A póruul járt víziszellem 136–138.

kipróbálta a módszer, ami be is vált, a kutya megijedt, de mielőtt elrohant volna biztos, ami biztos alapon beleharapott a kolléga hátsó felébe.

Öregapám – elmondása szerint – hiába győzködte a kollégáját, hogy csak viccelt vele, nem akarta elhinni. Hát ennyit az emberi butaságról.

MODERÁTOR: A butaság mint alapvető tulajdonság együtt jár annak kihasználásával, az átveréssel. Erről szólnak a következő mesék Perzsiából.

A rókasejk

„Volt egyszer egy (...) egy róka, akinek csak ferde utakon járt az esze, (...) még a belei sem nőttek egyenesen. (...) Nap nap után ügyesen törbe csalta a tyúkokat. (...) Lassanként (...) mindenki megismerte ökelmét, (...) senki sem hitt a szavának. (...) Az az ötlete támadt, (...) megváltoztatja a ruháját. (...) Egy romos hely mellett haladt el. Meglát ott egy ahundot, aki (...) köntösét és a turbánját a földre tette. (...) Felragadta, (...) el is inalt velük. (...)

Másnap (...) tanakodtak is magukban, vajon miben sántikál a róka, hogy ilyen ruhába öltözött. (...) Egy falubeli kakas jött vele szemben, (...) megkérdezte:

– Tisztelt rókasejk! Mi járatban vagy?

– Semmi rosszban – felelte a róka. – Allah jól tudja, tudjátok meg ti is, hogy teljesen megváltoztam. (...) Elhatároztam, (...) életem hátralevő részét (...) bűnbánatban morzsolom le. (...) Nekem is el kell zárándokolnom a szent helyre. (...)

A kakas (...) a rókához fordult: (...)

– Én sem vagyok ám büntelen. Sok tücsköt, sáskát (...) öltem meg. (...) Engedd, hadd menjek zárándokútra veled. (...)

Összetalálkoztak a farkassal:

– Veletek megyek, hiszen én sem vagyok jobb nálatok. (...)

Találkoztak egy számárra. (...)

– Én is veletek tartok. (...)

Összetalálkoztak egy medvével, (...) magukkal vitték őt is. Hamarosan találkoztak egy kossal. (...) Ő is csatlakozott hozzájuk. (...) Elértek egy romba dőlt karavánszerájhoz. (...) A számár, a kakas meg a kos az egyik szobában ütöttek tanyát, a róka, a farkas és a medve pedig a másikban.

Éjfélkor megszólalt a farkas:

– Tisztelt rókasejk! Nagyon megéheztünk, eszelj ki valamit!

– Csak addig várjatok – mondta a róka, – amíg szomszédaink elalusznak. Utána jól belakmározunk belőlük. (...)

– És mi lesz a bűnbánással? – kérdezte a medve.

A róka rávágta:

– Hát majd bűnbánattal esszük meg őket.

A másik szobában a számár figyelmeztette társait. (...) Egy kis idő múlva a róka (...) elindult a másik szoba felé. (...) A számár (...) lábon rúgta, (...) a kos (...) gyomron döfte, (...) a kakas (...) kiszúrta az egyik szemét. (...) Bevánszorgott a társaihoz. (...) A farkason volt a sor, (...) vele is ugyanúgy elbántak, mint a rókával. (...) Végül a medve kapta meg a magáét. (...) Néhány ember jött a faluból, (...) fütyköseikkel nyomban rájuk rontottak.

Ami kis élet még maradt a félholt állatokban, elszállt most a parasztok ütlegei alatt.”¹⁰

JÁNOS: Egy rövid megjegyzés: így kell a bűnbánat égisze alatt büntetteket elkövetni.

¹⁰ *Tolvajok kútja* 10–15.

A róka és a kakas

„Hol volt, hol nem volt (...) egy világotlátott kakas. Már sokszor került a róka körme közé, (...) de (...) mindig kivágta magát. (...) A falun kívül szemeztetett, (...) észrevette, (...) fut feléje a róka. (...) Felrepült egy közeli szilfára. (...)

– A padisah (...) kihirdette, (...) egyetlen (...) élőlény (...) sem bánthatja a kisebbet és a gyengébbet. (...) Szállj le hát a fáról, és sétáljunk együtt. (...)

– Várj egy kicsit, amíg az a két-három szélesebben futó állat hozzánk ér. (...)

– Csak nem juhászutyák? (...) Semmi kedvem sincs találkozni [velük]. (...) Ezek (...) a rendelet kihirdetésekor a pusztában voltak. Így aztán nem tudnak semmiről (...) – ezzel elinalt, mintha ott sem lett volna.”¹¹

JÁNOS: Ennek a rókának nem sikerült a terve. A következő történetet a zürjénekénél mesélik.

Tolvaj Jemel

„Élt-volt (...) egy öregember meg a felesége. Három fiuk volt nekik. (...) Kivitte őket (...) az erdőbe. (...) A legnagyobb fiú egy helyütt megállt: (...)

– Nézzed csak apám! Ezen a helyen jó magosra megnő a gabona. (...) Ezt kiirtjuk, és szemet vetünk. (...)

Az apja (...) megdicsérte: (...)

– Tebelőled földművelő léssen!

Osztán továbbmentek. (...) Szép fenyvesbe jutottak. (...)

– Nézzed csak, apám! (...) Milyen jó errefelé a hely a vadászatra. (...)

Megdicsérte az apja: (...)

– Tebelőled jó vadász léssen. (...)

Esmég továbbindultak. (...) A legkisebb csak nem vett észre semmit sem. (...) Látják, (...) az egyik fán egy igen nagy dudor vagyon. (...)

Mondja a legnagyobb: (...)

– Az jó lehet csanaknak.

Azt mondja a második fia:

– Abból tálat lehet faragni!

A legkisebb fiú, Jemel (...) azt mondotta:

– Azt ha megcsináljuk, jó léssen emberölő sulyoknak! (...)

Hazatértek. (...) Az apa azon nyomban elzavarta Jemel fiát, (...) szedhette a sátorfáját. (...) El (...) [is] ment a nagybátyjához (...) mondotta neki:

– Tartson velem, bátyja! (...) Becsapjuk az embereket, s ahol lehet, lopunk is! (...) – Osztán útnak eredtek. (...) Egy patakhöz értek, (...) megéheztek. (...) Mondotta Jemelnek a nagybátyja:

– No, mit együnk?

– Nézzed csak, bátya, (...) a fa tetejében valamilyen fészek vagyon. Másszál föl érte, én meg tüzet rakok! (...)

A nagybátyja megnézte. (...) Fölmászott a fa tetejibe, (...) amaz (...) leszedte a lábravalója talpát. A másik észre sem vette. (...)

Mentek, mendégéltek, (...) a nagybátyjának valahogyan kezdett átázni a lábafeje. (...) Nagybátyja elcsodálkozott, (...) hogyan tudta leszedni. (...) Erre elmondta. (...) Továbbindultak, (...) egy országútra jutottak. (...) Szembetalálkozott velük valami gazdag ember, aki egy nagy darab ökröt vezetett. (...) Így szól Jemel: (...)

– Én (...) ellopom (...) az ökröt úgy, hogy észre sem veszi. (...)

¹¹ *Tolvajok kútja* 25–26.

Hamarjában átalrohant az erdőn, (...) elébe vágott az ökrös embernek, (...) lerántotta a fél csizmáját, (...) az útra hajította. (...) Az ökrös ember odaért, fölvette és megnézte. (...) otthagytta a páratlan csizmát. (...) Jemel fölkapta, (...) s uccu neki! Megint csak elébe vágott, (...) lehúzta a másik fél csizmát és az útra hajította. Az ökrös ember odaért, (...) elkezdte a fejét törni. (...) az ökröt odakötötte egy fához, (...) elszaladt vissza a párjáért. No hiszen Jemel meg éppen ezt várta csak!

Elkötötte az ökröt, (...) odébbállt. (...) odaért a nagybátyjához, (...) mondotta neki, hogy messe el az ökr torkát, (...) nyúzza le a bőrét (...) s azt mondta: (...)

– Várjál csak, én ettől az embertől még a ruháját is ellopom! (...)

Elindult visszafelé. (...) Egy kis tó partjára jutott, (...) az ökr fejét bevitte a tónak a közepibe, s föltűzte a karó hegyibe, mint hogyha az ökr (...) úszna. (...) Ő maga (...) elrejtőzött. (...) A gazdag ember egyre csak kereste (...) az ökrét. (...) Odaért a tó partjára, (...) levette a gúnyáját, és bement az ökrért. Jemelnek se kellett több: kapta az ingét-gatyáját, s illa berek. (...) Az ember észre se vehette. Odaért az ökrhöz, (...) hát (...) csak a feje himbálódzik. (...) Eszébe jutott, hogy erről a tóról már régóta sok mendemonda járja. (...) Úgy ahogy volt, meztelenül, (...) futva futott. (...) Valahogyan hazajutott. (...)

Jemel meg a nagybátyja megnyúzták az ökröt. (...) Azt mondja (...) a nagybátyjának:

– Most rajtad a sor, rajta, találj ki valamit! (...)

Látják, hogy fuvarosok hajtanak arra. (...) A nagybátyja nem sokat teketóriázott, (...) belefeküdt az árokba, (...) elkezdett nyöszörögni. (...) A fuvarosok megsajnálták, és elvitték magukkal. (...) Egy patakhöz értek, (...) lefeküdtek aludni. (...) Mihelyst a fuvarosok elaludtak, (...) az egyik szekér elé két lovat fogott, (...) elhajtott visszafelé. (...) Ottan várakozott reá az ő Jemelje. (...) Rábízta a szekeret, ő maga meg visszatért. (...) Teli torokkal elkiáltotta magát:

– Keljetek föl! (...) Gyorsan, (...) jönnek a rablók! (...) – azok nyomban fölugráltak, befogták a lovakat, (...) vágattak, ahogy tudtak. (...)

A nagybátyja meg nyomban visszament. (...) Fölültek a szekérre, (...) valahára egy városba érkeztek. Ott eladták az árut meg a lovakat, (...) továbbálltak. (...) Egy járásba jutottak. (...) Az a szóbeszéd járta volt, hogy a templomban igen nagy kincsek vannak. (...) Kezdték a fejüket törni, hogy s mint lehetne megkaparintani. (...) Mindennap följártak a templomba, (...) imádkoztak, (...) jól körülnéztek, hogy merre lehet kijutni meg bejutni.

Végre valahára (...) észre is vett (...) egy kicsinyke nyílást. (...) Egyik éjszaka belopakodott a templomba, (...) lassanként (...) kivitte a templom minden kincsét. (...) Másnap elterjedt a híre. (...) Kártyát vetettek, víztükörbe néztek, de a kincsek nem kerültek elő. (...) Megkeresték Jemelt, (...) megkérdezték, (...) nem tudná-e valamilyen módon kiókumlálni, hogy ki lopta el a drágaságokat. (...) Három napig törte a fejét, (...) elment a bíróhoz, (...) megmutatta néki a lyukat.

– Ládd-e, ide ez elé egy hordó szurkot kell tenni, hogy amikor kijön és leugrik, ebbe a hordóba pottyanjon bele! (...)

Így is lett. (...) Késő este (...) Jemel (...) bebújt a lyukon, osztán őutána bebújt amaz is. Beosontak. (...) Jemel leejtett valamit, (...) a nagybátyja úgy megrémült, (...) neki a lyuknak, (...) puff bele a szurokba! (...) Jemel is lehuppant (...) és nyakába szedte a lábát. (...) Nagybátyját kihúzták a szurkoshordóból, (...) nem sok idő múltán meg is halt.”¹²

JÁNOS: Egy másik finnugor nyelvű népnek, a voguloknak is van ilyen történetük.

A Maszmasz-asszony fia

„Egyszer a Maszmasz-asszony fiának (...) a szemétdombjára odaszokott egy róka. (...) A fiú elment, hogy felállítsa a csapdát. (...) Másnap nézi, (...) a csapdában egy kutya van: a Városi-

¹² A pórul járt víziszellem 58–66.

Fejedelem-Öreg fiainak a kutyája. (...) Gondolt egyet a fiú, (...) kiment a ház elé, (...) aztán (...) bement (...) és így szólt:

– Öreganyám, a nagy kőfazékba tegyél oda nekem főni húst! (...)

Ahogy az étel kész lett, (...) a fiú kivitte az udvarra, és odaállította két gerenda közé. (...)

Alighogy visszaért (...) hallja, jön a Városi (...) Öreg két fia. (...) Észreveszik a fazekat:

– Hallod-e – szólt az egyik – vigyünk el. (...) Két gerenda kell hozzá, és máris forr. (...)

Alkudozni kezdtek a fazékra. (...)

– No, mit kérsz érte?

– Mit kérjek? Lovon jöttetek, adjátok oda nekem a lovaitokat, (...) bundáitokat. (...)

– Ez megfelelő ár (...) – válaszolták. (...) Gyalogosan hazamentek vele.

Alighogy hazaértek, (...) mindent, ami kell, szépen bekészített. (...) Odahelyezik a (...) két gerenda közé, (...) várnak. (...) Látják ám: a fazék (...) befagyott. (...) Megdühödtek (...) mindketten, (...) másnap (...) el is indultak. (...)

Az (...) asszony fia a tegnap kapott lovak közül levágott egyet. Torkából kimetszett egy darabot, (...) teleöntötte a ló vérével, (...) az öregasszony nyakába akasztotta. Alig lett kész vele, már jöttek is. (...) Beléptek. Hallják, (...) hogy az öregasszony meg a fia rettenetesen veszekszik. (...) A fiú (...) felugrik, (...) maga elé tesz egy kést, (...) elkapja az öregasszony fejét, (...) nyakán keresztülvágja a vérrel teli lógógét. (...) Az asszony (...) hanyatt vágódott, a fiú meg leült. (...) Gondolt egyet, felkelt, (...) kését (...) elkezdte (...) hajigálni. (...) Ekkor azt mondta:

– Élő vaskés, ha kell neked még a te asszonyod, keltsd életre! (...) Egyszerre az öregasszony mozgolódni kezd, (...) majd felül. (...) A Városi (...) Öreg fiai csak néznek, aztán így szólnak: (...)

– Eladnád nekünk azt a kést? (...) Mit kérsz érte? (...)

– Adjátok nekem a két lovat. Meg (...) a (...) bundátokat! (...) – már vetik is le magukról. (...) Elindulnak (...) hazafelé. (...) Egyszer csak a Városi (...) Öreg hallja, (...) az asszonyok (...) szidalmazták férjüket. (...)

Ekkor az egyik (...) előveszi a kést, megragadja a feleségét, (...) elmetszi a torkát. (...) Odaadta a kést a másiknak, (...) ő is keresztülvágja vele a felesége torkát. (...) Beront az apjuk, (...) a fiai nem szólnak az öreghez, (...) fogják a kést és elkezdik a padlódeszkába hajigálni. (...) Az asszonyok (...) meg sem mozdulnak. (...) Eltemetik az asszonyaikat.

Másnap reggel (...) elhatározták, hogy elmennek (...) végső számadásra. Igen ám, (...) ő sem maradt rest, (...) gyorsan nőnek öltözködött, (...) beült (...) a lányok helyére.

A fejedelemfiak megálltak, (...) kérdi az egyik:

– Rájuk döntsük a kunyhót (...) vagy bemenjünk? (...)

– Pajtás, csak így titokban nem ölhetjük meg őket. (...) Bemegyünk, mert még azt találják mondani rólunk, hogy orvul támadtunk rájuk. (...)

Így hát beléptek. Látják, (...) a fiú nincs otthon. Csak (...) az öregasszony meg valami nőszemély. (...)

– Akkor add nekünk ezt a fiatalasszonyt – kérelték a fejedelemfiak. (...)

– Vigyétek most már, (...) tegyétek be a hűgaitok, nénéitek közé a (...) lánykunyhóba. (...)

Ezzel aztán elindultak. (...) Meg is érkeztek. (...) Nyárba fordult az idő, (...) a lány-házból fürödni mentek. (...) A Városi (...) Öreg lánya lebukott a vízbe, (...) aztán fölállt. (...) Látja ám: a másik nincs sehol. (...) Nem találták meg. (...)

Elmúlt a nyár, (...) leesett a hó (...). Azt mondja a Városi (...) Öreg a fiainak:

– Itt a tél. (...) A Maszmasz-asszony fia, Világra-Ügyelő-Férfi (...) eljön (...) látogatóba! A húga pedig meghalt, lesz is majd nekünk!

Csakugyan (...) a Maszmasz-fiú jött meg. (...) A lány meghalt. (...) Megszólalt az öreg:

– Mint az én (...) lányom társa, (...) férje, (...) lépj be ide! (...)

Erre (...) belépett. (...) Az öreg vitte egyenest a lányához, (...) veje lett.

Volt (...) egy másik lánya is, (...) ahogy meglátta a fiút, (...) nevetni kezdett. (...) Megmérgeasedik erre, (...) felkapta a sógornéját, kiviszi a város szélére, s ott állánál fogva rátűzi a várospalánk egyik oszlopdúcára. (...) Reggel mennek az emberek, ott lelik a leányt. (...) Teljesen meg van fagyva. (...) Az (...) Öreg az egyik fiát elküldi a (...) sámán városába. (...) A sámán fiú (...) elkezdett (...) varázsolni, (...) a Maszmasz-asszony fia kiment a házból, (...) fölmászott (...) a ház tetejére, s elkiáltotta magát:

– Hé, emberek, (...) jön az ellenség! (...)

Az emberek kiszaladtak, (...) a sámánoló (...) csak járta körbe-körbe. (...) A fiú felkapta, (...) fejét benyomta a forró üstbe, aztán (...) kiabálni kezdett: (...)

– Jaj, (...) a szegény fejjel beleesett az üstbe!

Erre az emberek berohantak. (...) Ennek csakugyan vége, (...) haza kellene szállítani. (...) A (...) fiút akarják rábírní. (...)

Megfogta a halottat, kivitte, (...) már indultak is. Útközben (...) két íjjal (...) vadászó embert vesz észre. (...) Egyik nyíluk odaesik (...) mellé, (...) felkapja a nyilat, beledöfi a halott ember homlokába, s kiáltozni kezd: (...)

– Emberek (...) megöltétek szegényt! (...)

A nyilazó emberek könyörögni kezdenek:

– Tégy jót velünk, (...) vidd el. (...) Amennyit kérsz, mind megadjuk. (...)

– Hát akkor beviszem az apjához (...) – feleli (...) az ajtót kinyitotta, (...) elüvöltötte magát:

– Hej, öreg, üsd! Üssed, mert elpusztítanak, felfalnak! (...)

Az öreg felkapott egy baltát, (...) elkezdett (...) vagdalkozni. (...) A fiú (...) jajveszékelní kezdett:

– (...) Öreg, (...) agyonütötte a saját fiad! (...)

A Maszmasz-asszony fia (...) hazament a feleségéhez, pálinkával teletöltötte magát, és lefeküdt aludni.”¹³

JÁNOS: Azért nekünk sem kell szégyenkeznünk. Mi sem a hat húszassal jöttünk.

Húsvásárlás

„Irtó ivós ember vó’t e’ a Balkó Miska. Vó’t neki pé’ze, mindig a kocsmába vó’t. (...) Adott neki pí’zt a felesége, hogy vacsorára vegyen húst a családnak. Megy az uccán, találkozik a baráttjával:

– Hova mész, Miska?

– Húst akarok venni – aszongya – a családnak.

– Nekem is köllene hús. – Mentek együtt. Odaértek az első kocsmához, oda bementek. Megitták a húsravaló pí’zt.

– Mer’ húsrá attá a feleségem eszt a pí’zt. Hogy lesz hús?

– Ne töröggy semmivel, gyere!

E’mentek a Nyugati Pályaudvarra. Bejön az A’föld felől a vonat. Nézegeti az illető, millen csomagok vannak a bácsikná’. Az egyik bácsinak (...) lapos csomag vó’t a hátán. Odalép mellé:

– Tessék mondani, mi van a zsákba?

– Fé’ sú’dő!

– Hány kiló?

– 40 kiló.

– A mé’tóságos úrnak e’ köll, ennyi köll. Mennyiér’ aggya bácsi?

– Ennyiér.

– Nem annyi.

– Ennyi lesz az ára, amivel többet kapunk – aszongya – aszt megisszuk.

¹³ Asszony-unokája 7–18.

– Jó. – Bácsi nagyokat lépett, hogy mingyá’ mennek a kocsmába.

– Miska! Vedd e’ a bácsitú’ a csomagot!

– Nem nehéz. Birgya ű is.

– No, csak vedd e’ Miska. Hozd!

Hozza a Miska a csomagot. Mikó’ má’ közel érnek az épülethe’, ollan kétjáratós ház.

– A méltóságos úrék kevés beszédet szeretnek. Ne tessék begyünni bácsi. Maraggyon itt az ajtóná’, maj’ mi bevisszük a csomagot, és kihozzuk a pé’zt. Nem szeretik a sok beszédet.

Uccáró’ bevitték a csomagot, kertnek meg ki. Egy hétre arra ment a Miska, akkó’ má’ nem fűtyűt a bácsi, akkó’ má’ e’ment onnan. Várta a pí’zt.”¹⁴

¹⁴ XJM 20.66. Mórighida, Baranics Varga Gábor.

Vetélkedők könyve

MODERÁTOR: Meghallgattuk az okos, a buta emberekről szóló történeteket, hallottunk nagy átverésekről, most hallgassuk meg a vetélkedéseket. Mert emberi dolog, hogy az ember valamiben első akar lenni, akár az alfahím. Első az okosságban, erőben, merészségben és a butaságban is.

Az isten a maga képére teremtette meg az embert. Az ember a maga képére alakította át az őt körülvevő világot, emberi tulajdonsággal ruházta fel azokat. Az emberiség története nem más, mint a sorozatos vetélkedések története, de nemcsak az emberi történelmet határozza meg a vetélkedés, hanem az állatok, sőt a növények életét is.

Vegyük sorba az emberiség történetének legfontosabb vetélkedéseit. Az első Káin és Ábel története: „És Ábel juhok pásztora lőn, Káin pedig földművelő. (...) Káin ajándékot visz az Úrnak a föld gyümölcséből. És Ábel is visz az ő juhainak első fajzásából. (...) És lőn, mikor mezőn valának, támada Káin Ábelra az ő atyafiára, és megöle őt.”¹

A második vetélkedő a tamariszkusz és a fügefafa vitája.²

A világtörténelem harmadik vetélkedője a görögök olimipai játéka, melynek hagyománya a mai napig is él.

A negyedik vetélkedő pedig a sámánok vetélkedése:

„Volt egyszer egy falu. A faluban pedig hétszáz sátor. A sátrakban pedig gyerekek veszekedtek: (...)

– Nekünk jobb sámánunk van, mint nektek! (...)

A sámánok is kedvet kaptak versengeni. (...) Versenyeznek, viszálykodnak. (...) Azt mondja az egyik:

– Van egy sámán, aki a holdat a tenyerére tudja fektetni. (...)

A sámán a Holdat a tenyerére fektette, (...) a sátorban (...) hideg lett, (...) az emberek (...) dideregtek. A rosszabbik sámán meg is kérte, hogy állítsa vissza a Holdat. (...) Megint vetélkedni kezdtek. (...) A jobbik sámán így szólt:

– Nincs olyan sámán, aki a Napot a tenyerére tudná fektetni – (...) és azon mód a tenyerére is fekteti a Napot.

Hát erre meg olyan meleg lett, (...) hogy a nép meg akart halni a hőség miatt. A rosszabbik sámán kéri, (...) állítaná vissza. (...) Aztán így szólt a rosszabbikhoz:

– Változzunk ludakká, és éljünk úgy egy ideig. (...)

Úgy is lett. (...) Elrepültek, egészen Novaja Zemljáig. Ott (...) a jobbik posztóból, a rosszabbik rénkoponyákból készítette el sátrát. Megjött a tavasz, a rosszabbik (...) így szólt:

– Szerezzünk asszonykát magunknak. (...)

– Az jó lesz – feleli a jobbik. (...)

Felrepültek, egy folyóhoz értek. A folyó tele volt ludakkal. (...) Éjjel-nappal örködtek. Valamelyiknek mindig örködni kellett. Egyszer, (...) egy félszemű szamojéd jött vadászni, ennek (...) pedig volt egy kutyája, amelyiknek csak három lába volt. (...) Kergette a ludakat. (...) A szamojéd (...) összeszedte a ludakat, amelyeket a kutya megfojtott. (...) A kutya (...) háromszor kapta el (...) a rosszabbik sámánt, (...) de a jobbik (...) kiszabadította. (...) A partra futottak, (...) elérték a tengert, (...) [egy] szigetre jutottak. (...) A rosszabbik ott füvet kezdett enni, (...) a jobbik zuzmót. (...) A rosszabbiknak (...) kinőttek a szárnyai, (...) búvárkacsává változott. Gyerekek jöttek, s agyonütötték. (...) A jobbik (...) visszarepült otthonába, és újra emberi alakban kezdett élni.”³

¹ Móz 1.4.3-8.

² Hegedüs Mihály: *Nyolcvankettedik oldal*.20.

³ *Tundraföldi öreg* 53–55.

MODERÁTOR: A sámánok után jött a testrészek vetélkedése.

A testrészek

„Valamikor réges-régen volt egyszer egy híres vita. A száj, a szem, a fül, az orr, a szív, a kéz meg a láb veszekedtek, (...) melyik közülük a legfontosabb. (...)

A szem: (...) Én látok meg mindent. (...)

A fül: (...) Én hallok meg mindent. (...)

Az orr: (...) Én szimatolok meg mindent. (...)

A száj: (...) Én eszek meg mindent. (...)

A kéz: (...) Én fogom meg. (...)

A láb: (...) Én megyek mindenhová. (...)

A szív (...) csak ült, (...) hallgatott. (...) Megunta, (...) megszólalt: (...)

– Szamárságokat beszéltek mind. (...) Én mozgatlak benneteket. (...) Ha (...) megmozdulok, mozdul utánam a láb, (...) a kéz, (...) a száj. (...) Fül, csak hallani tudsz. (...) Orr, csak szaglásra szolgálatsz. (...) Te (...) száj (...) csak evésre. (...) Én vagyok mindennek a kezdete, ti csak akkor dolgoztok, ha én dolgozom.”⁴

MODERÁTOR: Érdekességképpen a Fekete Dekameronból idézünk egy hasonló történetet:

A testrészek vetélkedése

„Valamikor réges-régen (...) a száj volt a testrészek között a király, (...) a szem volt a trónörökös, az orr a varázsló, a fül a bíró, a fej volt a teherhordó, a kéz volt a hadvezető, a láb a kengyelfutó, a here volt a nagydobos és a hím vessző, az eba, volt az előjáró.

Egy szép napon meghalt a száj. Mondta a többi testrész a szemnek: (...)

– Temesd el! (...)

– Én ugyan nem temetem. (...) Én láttam meg először az úton. De a száj sosem várta meg, hogy megszólaljak. (...) Haragszom. (...)

Mondta (...) az orrnak: (...)

– Temesd el! (...)

– Én ugyan nem. (...) Ha valami bajom volt, és kérdezték tőlem, (...) mindig ő beszélt elsőnek. (...) Haragszom a szájra. (...)

Mondta a (...) fülnek:

– Én ugyan nem. (...) Én csak hallgattam, (...) a száj (...) mindig beszélt, (...) haragszom. (...)

Mondta a (...) fejnek:

– Én ugyan nem. (...) Fáradtam, dolgoztam, (...) a száj (...) mindig (...) beszélt. (...) Haragszom. (...)

Mondta a (...) kéznek:

– Én ugyan nem. (...) Mennyi szépet csináltam! (...) A száj (...) mindig (...) beszélt. (...) Haragszom. (...)

Mondta a (...) lábnak:

– Én ugyan nem. (...) Lótottam-futottam, (...) a száj (...) mindig (...) beszélt, (...) haragszom. (...)

Mondta a (...) herének:

– Én ugyan nem. (...) Mindig a hím vessző ment előle, (...) haragszom. (...)

Mondta az (...) ebának:

⁴ A tigrisember 39–40.

– Eltemetem szívesen. (...) Ha a szem szép lányt látott, a száj mindjárt megszólalt. (...) A munkát a száj végezte el, nekem csak a gyönyörűséget hagyta.”⁵

MODERÁTOR: A *Fekete dekameron*ban olvashatunk egy másik történetet is, amely vetélkedésről szól.

Szuro Szanke

„Volt egyszer egy ember, (...) jó barátságban volt a király fiával. (...) Meghalt az öreg király, király lett a fiából. (...) Szabadulni szeretett volna tőle, (...) nem tudta, hogyan kössön bele. (...)

Szuro Szanke (...) azt mondja neki:

– Tudom, hogy meg akarsz öletni. Egyszerű a dolog. Ha rajta kapsz, hogy féltékeny vagyok a feleségemre, (...) hogy hazudok, (...) hogy gyáva vagyok, vagy megijedek valamitől, megölethetsz.

[A történet során a király mindent megtesz, hogy meg tudja öletni, de nem sikerül. Szuro Szanke végül elmondja neki, miért:]

– Meg is tudom magyarázni, miért nem hazudok, miért nem félek (...) és miért nem vagyok féltékeny. (...) Háborúban voltam, csatába mentem. Mindenki elesett, (...) csak én maradtam meg. Szomjas voltam, (...) kiértem a víz partjára, (...) tele volt krokodilokkal. Gondoltam, elszaladok mellettük. (...) Egy nagy krokodil meglegyintett a farkával, (...) bevonszolt a barlangjába. (...) A krokodil elment, de nem mertem kibújni, mert a barlang szája előtt lestek rám a többiek. (...) Egyszerre (...) egy antilopcsapat szaladt el a fejem fölött, (...) beszakadta barlang teteje, (...) kijutottam a napvilágra. Azóta nem félek semmitől. (...) Egy szép napon elindultam harminc jó komámmal zsákmányt szerezni. (...) Láttunk egy asszonyt, megfogtuk, (...) mind a harmincan azzal az asszonnal háltunk. (...) Aztán egy másik asszonyt is fogtunk magunknak, megosztottunk rajtunk. (...) Elmentek vízért. (...) Az az asszony, aki már három hónap óta velünk volt, belökte a másik asszonyt a kútba. (...) »Tizenöt férfi nekem nem elég, harminccal szoktam én háltni.« Azóta nem vagyok féltékeny. (...) Egy szép napon útnak eredtem, (...) egy koponyát látok. (...) Megszólalt a koponya: (...) »Mert túl sokat beszéltem.« (...) Továbbmentem, meg sem álltam a következő faluig. (...) Mondtam, (...) van egy koponya. Az a koponya beszél. (...) »Hazudsz.« (...) »Nem hazudok én!« (...) »Ha kiderül, hogy hazudtál, elbúcsúzhatsz a fejedtől.« (...) Háromszor szóltam rá a koponyára, (...) de nem szólt semmit. (...) Megragadtak, (...) hogy lecsapják a fejemet. (...) Egyszerre megszólalt a koponya: »Jaj, a száj, a száj.« (...) Azóta nem hazudok.

– Hiába minden, nem ölelhetlek meg – mondta a király.

– Megölethetsz. De csak akkor, (...) ha meg tudod mondani, hogyan hívják három szál hajamat.

Hívatta (...) az első feleségét, (...) második feleségét: (...)

– A jobb oldali hajnak az a neve: (...) a barátod fia, mégsem a te fiad. A bal oldali hajnak ez a neve: (...) ne fecsegj az asszonyoknak. (...) Az erős hajnak a neve: (...) jó az öreg a háznál. (...)

A király hívatta a szolgálait, (...) elmentek (...) Szuro Szankéért. (...)

Elkérte (...) a mostohafia köpenyét. (...) Vitték (...) a vesztőhelyre, (...) megcserélték a köpenyeket, a mostohafiú rövid köpenyét (...) levette, (...) az édesfia rövid kis köpenyét felvette. (...) Megérkeztek a vesztőhelyre. (...) Odament hozzá egy öregember, (...) odasúgta:

– Mondd meg apám lelkének, (...) köszöntöm. (...)

A király mondta, (...) nem szabad kivégezni. (...)

– Mit jelent a három szál hajad neve?

⁵ *Fekete dekameron* 109–110.

– Láttad, a mostohafiam csak a köpenyével törődött, (...) a legkedvesebb feleségem elárulta a három szál hajam nevét. (...) Ha nem lett volna közöttünk ez az öregember, megölettél volna.”⁶

MODERÁTOR: Térjünk vissza Európába, és hallgassunk meg egy portugál mesét.

A vagyon meg a szerencse

„Egy szegény ember fát vágott az erdőben. (...) Egyszer csak felbukkant előtte két jóruhas alak és így szólították meg:

– Mi vagyunk a Szerencse meg a Vagyon. Eljöttünk, hogy segítsünk rajtad. (...)

Így vitatkoztak. (...)

– Csak én tehetem boldoggá, a pénzzel mindent megszerezhet – vélte a Vagyon.

– Többre megy vele, ha szerencsét kap tőlem, még ha nincs is pénze. (...) Tegyük próbát!

– Itt van, fogd ezt a cruzadót, (...) vegyél rajta hús, kenyeret, bort. Aztán ne dolgozzál (...)

– mondta a Vagyon.

Az ember boldogan hazasietett, (...) elment a henteshez, (...) előre odaadta a pénzt, (...) a hentes tagadta. (...)

A Vagyon (...) hallotta, hogyan járt, (...) átadott (...) az embernek néhány aranydobráót egy tarsolyban. (...) Hazafelé (...) egy ragadozómadár (...) kitepte kezéből. (...) A Vagyon ismét megjelent: (...)

– Egy zsák pénzt kapsz tőlem, de olyan súlyosat, hogy egymagad nem bírod, ezért ezt a lovat is hozzáadom.

Az ember hálálkodott, (...) hazafele indult. Az ösvény mellett egy mező húzódott, ahol egy kanca legelt. (...) A (...) lova megbokrosodott, elszabadult s a kanca után iramodott. Eltűnt a pénzeszsákkal. (...)

Másnap a Vagyon a Szerencséével sétálgatott az erdőben. (...) Megszólalt a Szerencse:

– Most rajtam a sor. (...) Te szegény ember: itt van ez a krajcár és vedd meg az első dolgot, ami a szemed elé kerül.

Az ember (...) találkozott egy árussal és vásárolt tőle egy botot, amilyennel olajbogyót szoktak verni. (...) Éppen le akart ütni néhány bogyót, hát az egyik ágról lehullott a bőrtarsoly! Hazavitte. (...) A felesége hálából zarándokútra akart indulni. (...) Egy legelőhöz értek, (...) egy ló patanyomát látták. Követték. (...) Ott (...) feküdt a szegény ember lova, hátán a pénzeszsákkal. (...) Boldogan tértek haza. (...)

Végül a Szerencse győztesnek mondta magát:

– Mit mondtam? Nem a sok pénz teszi boldoggá az embert!”⁷

A KÍNAI: Népemnek van egy nagyon érdekes meséje a testrészek vetélkedéséről.

Az öt jóbarát

„Ma este (...) az öt jóbarátról mesélek nektek. (...) Volt egyszer négy fivér, s azoknak egy kísérőjük. (...) Erősebb is volt, tapasztaltabb, (...) ő lett hát a vezetőjük. (...)

A kísérőt Tömzsinek hívták. (...) Az első fivérnek Kötekedő volt a neve. (...) A második fivért úgy hívták, hogy Több-a-többinél. (...) Kincstárnoknak (...) a negyedik fivért, (...) az ötödiket meg Kisöcsénknek becézték. (...)

Vándorútra indult az öt jóbarát, véghez is vittek jó néhány vitézi tettet. (...) Elmentek az aranyváros kapuja elé, (...) sikerült is legyőzniök a királyt. (...) Elvitatkoztak jó néhány órát, aztán megállapodtak, hogy mint társkirályok uralkodnak. (...)

⁶ Fekete dekameron 140–147.

⁷ Fehérvirág 45–46.

Bennetek is szolgál öt jóbarát. (...) A hüvelykujj (...) Tömzsi. (...) Mutatóujjatok meg Kőtekedő, hiszen ha pöröltök valakivel, az ujjatokat szegezitek neki. (...) Középső ujjatok (...) Több-a-többinél, mert ő a leghosszabb. (...) A következő meg Kincstárnok, (...) ezen az ujjon viseltek majd gyűrűt. (...) Ott a kisujjatok, aki pici, (...) ő a Kisöcsénk.”⁸

VALKŰR: Érdekes, erdélyi szász rokonaimnak is vannak meséi a kéz- és lábujjakról:

Mese az öt lábujjról

„Tudod-e, hogy a nagy lábujjad miért olyan kövér? (...) Elmondom. (...)

Ez (a kis lábujjad) elment egyszer az erdőbe, (ez a második) fogott egy nyuszt, ez (a középső) hazavitte, ez (a negyedik) megsütötte, és ez a csúf, kövér (a nagyujjad) egymaga megette az egészet.”⁹

Mese a kezéd öt ujjáról

„Piki (a mutatóujj), Liki (a középső ujj), Csiki (a gyűrűsujj) és a kis Miki (a kisujj) elmentek egyszer a mezőre, és fivérüket, Tokit (a hüvelykujjat) otthon hagyták. (...)

Piki: (...) – Én majd mutatom az utat.

Liki: (...) – Én majd elöttetek állok, és irányítalak benneteket.

Csiki: (...) – Én viszem utánatok a kincseket. (...)

Miki: (...) – Én meg okos tanácsaimmal segítelek benneteket! (...)

Egy vízpartra értek, de a hidat elsodorta az ár. (...) Szerencsére találtak egy (...) diót. (...) Húzták, ráncigálták, a dió egyszerre csak felpattant. (...) Fogták az egyik fél dióhéjat, (...) beleültek, (...) át is értek a túlsó partra.

Ott kiszálltak, tovább vándoroltak. (...) Egy nagy kerthez értek. (...) Egy hordót találtak (...) tele mézzel. Piki belenyúlt, (...) nyalakodott. (...) Tovább akartak menni. (...)

Mielőtt még észbe kaphattak volna, (...) jött egy nagy medve: (...)

– Na, ti tolvajok, (...) megfogtalak benneteket! (...) Felfallak mindnyájatokat!

Az ujjacskák megrémültek, (...) könyörögtek (...) A kis Mikinek okos ötlete támadt:

– Kedves mackó! – szólalt meg. – Mi öten vagyunk. (...) Toki otthon maradt. (...) Ha meg kell halnunk, (...) együtt halhassunk meg. (...)

A mohó macinak megtetszett az ötlet. (...) Miki hazafutott, és segítségül hívta Tokit. (...) Fogott egy buzogányt, (...) valamennyien rárontottak a medvére, (...) Toki agyoncsapta. (...)

Ettől kezdve a többi négy ujj soha nem indult el sehová az erős Toki nélkül. (...) A nagy kövér Toki és a kis Miki őrten állva két szélén mennek, (...) amaz erejével, emez az agyafúrtságával védi a többieket.

A kicsit mindig bevonják a tanácskozásba. (...) Ezért mondják, (...) hogyha valakinek bölcs ötlete támadt, hogy: A kisujjából szopta!”¹⁰

JÁNOS: Mesék nemcsak a régi korokban születtek, hanem a 20. században is. Vogul nyelvrokonaink egy érdekes versengés történetét mesélik.

Versengés

„Élt egyszer egy rénszarvas. Hatalmas agancsa és ragyogó kerekded szeme volt. (...) Egyszer (...) leszaladt a síkságra. (...)

– Milyen gyors is vagyok! – gondolta. (...) Hirtelen (...) egy (...) hollófekete paripa vágatott elő, (...) közben mondogatta:

⁸ *Po úrfi és a tigris* 44–45.

⁹ *A csodálatos fa* 173.

¹⁰ *A csodálatos fa* 174–175.

– Milyen (...) gyors is vagyok (...) – azzal vágatott tovább. (...)
 Hirtelen (...) a síneken egy villamos-vontató szaladt végig. (...) Odafüttentett a lónak. (...)
 Közben a kis vontató is azt forgatta az agyában:
 – Milyen gyors is vagyok! Gyorsabb a lónál, (...) a rénszarvasnál! (...)
 Közben a kis vontató odaérkezett egy vasúti felüljáróhoz, (...) a hídon egy (...) hosszú (...) valami jelent meg. (...) Mozdonya így szólt: (...)
 – Nézd, milyen gyorsan hajt engem a gőz! (...) – aztán füttentett egyet. (...) Ő is azt gondolta magában:
 – Gyorsabb vagyok, mint a rénszarvas, (...) a ló, (...) a kis vontató. (...)
 A kikötő felől (...) hajókürtbúgás hangzott fel: (...)
 – Aj, te földönmászó! Nem tudsz vízen járni. (...)
 Ekkor egy kis személyautó szaladt végig, (...) majd így szólt:
 – Mozdony, mi dicsekszel? (...) Te sínen csúszol. (...) – ezzel elbúcsúzott.
 Közben az autó messze járt, (...) repülőgép szállt el az autó felett:
 – Ej, hiába is dicseksztek, földi férgek vagytok (...) – mint valami óriás madár, úszott a levegőben. Az autó pedig csak nézett utána.”¹¹

A NOMÁD: Erről jut eszembe egy régi tatár mese, melyben azon vetélkednek a szereplők, hogy ki a legerősebb.

Ki a legerősebb

„Valamikor (...) élt (...) egy ember. (...) Narij volt a neve. (...) Egyszer útnak indult. (...) Elérkezett a csillogó jéghez. Rálépett, (...) megcsúszott a lába. (...) Leesett, (...) összes búzája kiszóródott. Feldühödött: (...)

– Jég! Mitől vagy te erős?
 – Ha erős volnék, (...) nem vinne el a nap sugara.
 – Nap! Te mitől vagy erős? – kérdezte. (...)
 – Ha erős lennék, nem takarnának el a fellegek.
 – Felhő! Te mitől vagy erős?
 – Ha erős lennék, nem hatolna át rajtam az eső.
 – Eső! Te mitől vagy erős?
 – Ha erős lennék, (...) nem szívna be a föld.
 – Föld! Te mitől vagy erős?
 – Ha erős lennék, nem törne át rajtam a fű.
 – Fű! Te mitől vagy erős?
 – Ha erős lennék, nem enne meg a tehén.
 – Tehén! Te mitől vagy erős?
 – Ha erős lennék, nem váгна le a kés.
 Ekkor Narij a kést kérdezte meg:
 – Kés! Te mitől vagy erős?
 – Ha erős lennék, nem olvasztana meg a tűz.
 – Tűz! Te mitől vagy erős?
 – Ha erős lennék, nem oltana ki a víz!
 – Víz! Hát te mitől vagy erős?
 – Ha én erős lennék, nem győzne le az ember, de legyőz: malmokat hajtani fog be! – felelte a víz.

Látta (...) Narij, (...) az embernél semmi sem erősebb.”¹²

¹¹ Asszony-unokája 173–174.

¹² Ma mentem, holnap jöttem 214–215.

MODERÁTOR: Ha már a vetélkedőknél tartunk, gondoljuk át, melyik lehet a legszubjektívebb írásmű. Menjünk végig sorban, hol, milyen szubjektív elem játszhatott szerepet a kialakulásában. Vegyük például egy szamojéd mesét. Nézzük végig, milyen úton jutott el idáig:

A szamojéd mesélő csak a saját magának tetsző mesét mesélte el.

A gyűjtő már első lépében szelektált, hogy a mese érdekli-e vagy sem.

Át kellett tenni orosz nyelvre. A fordító a saját véleménye alapján, saját elképzelése alapján ültette át a mesét oroszra.

A szerkesztő a válogatáskor is szelektált.

A magyarra fordító is beleépíthette saját véleményét.

A szerkesztő a válogatást is szubjektív szempontok szerint végezte.

Jöttünk mi: A válogatást, a rövidítéseket egyéni ízlésünk alapján végeztük.

A szerkesztőnk is belemászott a dolgokba.

Légvégén jön, jött, vagy jönni fog az olvasó, aki vagy elolvassa, vagy nem.

JÁNOS: Hát csak ennyit erről az írásról.

A NOMÁD: Térjünk vissza a versengésekhez. Egy kirgiz mese következik hét testvér vetélkedéséről.

Az öregasszony hét fia

„Egy öregasszonynak hét fia volt, (...) hétféle mesterséget tudtak. Csináltatott az anyjuk egy (...) íjat, de nem tudta, melyiküknek adja, ezért így szólott hozzájuk:

– Mondjátok el (...) a mesterségeiteket, s amelyikteké többet ér, (...) annak adom. (...)

Sorolni kezdték: (...) a legnagyobbik: (...)

– Ha az alpkarakus (...) fölrepül az égbe, (...) én (...) lelövöm. (...)

A második: (...)

– Én a hét évvel korábban elhaladó hangya nyomát fölismeretem (...)

– Én a két világot úgy látom, mintha a tenyerembe volna téve – mondta a harmadik.

– Ínséges időben (...) akárhány embert jól tudok lakatni – mondta a negyedik. (...)

– Hajót készítvén, folyókon-tengereken (...) átkelek – mondta az ötödik. (...)

– Én ha a folyókon-tengereken futok, fölveri talpam a port – mondta a hatodik. (...)

– Ellenség közeledtekor csak annyit szólok: Fekete föld, hasadj meg! (...) A (...) föld alá ereszkedve kijutok a bekerített helyről, (...) megszabadulok – mondta a hetedik.

Anyjuk a fiai mesterségének meghallgatása után sem tudta, (...) melyikük tudománya ér többet. (...) Elküldte fiait Bolbosz kánhoz. (...) Megérkeztek, (...) nagy volt a (...) láрма. (...) Éjszaka (...) nyoma veszett a kán egyetlen leányának. (...)

Tanácsot vetvén a hét vitéz úgy döntött, hogy előkerítik. (...)

– Az égen át tűnt el. (...) Tojbosz kán alpkarakusmadara viszi repülve. (...)

Megéheztek. (...) A (...) vitéz (...) kiterjesztette a tenyerét, mire két juh ereszkedett alá, (...) lehullott egy csomó kenyér. (...) Elkészített egy nagy hajót. (...)

Elindultak (...) Tojbosz kán városához (...) Bolbosz kán leánya negyven lánnyal éppen vízre szállt. (...) A fiú (...) odament a víz tetején, (...) majd elhozta (...) őket a hajóba. (...) Tojbosz kán utánuk küldte az alpkarukust. (...) A fiú (...) rálőtt, (...) mire törött lábbal zuhant le. (...) Mikor ezt Tojbosz kán meglátta, katonákat küldött, (...) hogy vegyék üldözőbe őket. (...) Letette a sapkáját a földre, (...) mire a föld meghasadt, (...) a fiúk föld alá kerültek, (...) a nép elmenekült. (...)

A hét vitéz (...) a föld színére följutott. (...) Vágtak egy juhot. (...)

Odament hát (...) Bolbosz kán, (...) találkozott a lányával. A leány elbeszélte, (...) miként szabadították ki. (...) A kánságát a hét fiúnak adta. (...) A kán (...) mind a mai napig azon töri a fejét, (...) vajon ki a legkülönb mester.”¹³

JÁNOS: Román szomszédainknak is van versengésről szóló meséjük.

Szegény ember okos lánya

„Hol volt, hol nem volt, volt egyszer egy ember meg egy asszony. (...) Annyi gyerekük volt, mint a rosta lika. (...) A bojárnak, akinek a birtokán tanyáztak, (...) megesett a szíve rajtuk. (...)

– Adok neked egy darabka földet. (...)

A szegény ember a kunyhó gödrét is szépen kiásta. (...) Éjnek idején (...) a szomszédos (...) gazdag ember marhája beleesett a gödörbe. (...) Reggel, mikor meglátta, (...) nekiugrott a szegény embernek (...) és vonszolta a bojár elé. (...)

– Felteszek három kérdést: aki jobban megfelel, azé az igazság. (...) Az első kérdés: Mi a világon a legkövérebb? – A második: Mi a leggyorsabb? – S a harmadik: Mi a legjobb. (...)

Megjelentek a bojár előtt. (...) A gazdag nagy bátran vágta ki:

– Az én disznóm, (...) arasznyi vastagon áll a szalonna a hátán.

– Hazugság! – válaszolt a bojár. (...)

A szegény (...) habozva válaszolta:

– A világon a föld a legkövérebb, mert az ad nekünk minden áldást.

– Így van – felelte a bojár. Ismét a gazdaghoz fordult: (...)

– Mi a leggyorsabb? (...)

– Az én ménlovam – felelte. (...)

A szegény ember megszólalt:

– Semmi sem gyorsabb, mint a gondolat.

– Neked van igazad, ez félrebeszél. – Harmadszor is a gazdagtól kérdezte. (...)

– Semmi sem jobb ezen a világon, (...) mint kegyelmed igazságos ítélete.

A bojár csak legyintett. (...)

– Én (...) azt gondolom, hogy nincs jobb a teremtnél, aki minden rosszaságunkkal megtűr bennünket ezen a világon.

– Így van, ez az igazság mondta a bojtár.”¹⁴

A PERZSA: Az is előfordul, hogy nem azon folyik a vetélkedés, hogy ki a legerősebb, a legügyesebb vagy a leggyorsabb, hanem azon, hogy ki a legbutább.

A három tanító

„Egy lovas kocogott az úton. Összetalálkozott három tanítóval, üdvözölte őket. (...) Mind a három tanító azt állította, hogy csak ő lehetett az, akinek a köszöntés szólt. (...) A lovas után eredtek (...) megkérdezték:

– Melyikünknek köszöntél?

– Aki a legostobább közületek – felelte.

– Akkor hát én vagyok az. (...) Legjobb lesz, ha mindnyájan egy történetet mondunk el az ostobaságunkról. (...)

Elkezdte az első:

– Egyszer az osztályban ültem, (...) a gyerekek a leckéjüket mondták. Hirtelen egy tyúk belepottyant a kútba. Kötelet kötöttem a derekamra, (...) a gyerekek fogták. Leereszkedtem a

¹³ Szürke héja 83–87.

¹⁴ Szegény ember okos lánya 5–13.

kútba, (...) az egyik gyerek eltüsszentette magát. Mivel a gyerekek nem verték össze a tenyerüket, (...) rájuk parancsoltam. (...) Erre elengedték a kötelet, (...) én a kút fenekére zuhantam. Egyik lábam eltört. (...) Van-e nálam ostobább?

Ekkor a másik tanító vette át a szót:

– Ez semmi. (...) A gyerekek összebeszéltek, (...) elhatározták, hogy (...) felkeresik a tanítót, és elhitetik vele, hogy beteg. Bejött az első tanuló. (...) Tanító úr! Milyen sápadt! Biztos beteg! Jött a második, (...) a harmadik. (...) Ekkor már biztos voltam, (...) hogy megbetegedtem. (...) A gyerekeket hazaengedtem, (...) felségemet megkértem, (...) hozzon orvost. (...) Útnak is eredt. Közben megéheztem, (...) találtam egy rizsgombócot, (...) nekiláttam enni. (...) Jött az orvos, (...) nem tudtam lenyelni. (...) Rám nézett, (...) gondolta, hogy feldagadt az arcom. (...) Kijelentette, (...) fel kell vágni. (...) Vette is a kést, (...) jókora vágást csinált. (...) A kés hegyére rátapadt egy szem főtt rizs. (...) Így szólt a feleségemnek: »Látja, ez egy kis féreg?« (...) Nálam senki sem ostobább.

Ekkor a harmadik: (...)

– Ugyan, ez mind semmiség. (...) Egyik reggel kimentem a medencéhez, (...) megpillantottam saját arcomat a vízben, s azt hittem, (...) tolvaj. (...) Mondtam: »A medencében tolvaj bújt el. (...) Ha kidugja a fejét, (...) táncoltassátok meg rajta a bototokat!« Beléptem a vízbe és alámerültem. (...) Levegőt kellett vennem. A gyerekek azt hitték, hogy én vagyok a tolvaj. (...) A gyerekek (...) püfölni kezdtek, (...) a feleségem szabadított ki¹⁵

JÁNOS: Ismét egy vogul mese következik.

A kisegér

„Éldegélt (...) egy kisegér. (...) Kifeküdt a napra. (...) Egyszer csak (...) tüzelni kezdett a hasacska, (...) kérdőre vonja a Napot:

– Miért égeted meg a pocakomat? (...)

– Mert én erős vagyok! (...)

– A felhő miért takar el? (...)

– Mert (...) a felhő (...) nálam is erősebb! (...)

A kis egér elszaladt: (...)

– Felhő, te igazán erős vagy? (...) Hát akkor a szél miért cibál téged? (...)

– A szél még nálam is erősebb! (...)

A kis egér elszaladt: (...)

– Szél-Asszony, te igazán erős vagy?

– Erős bizony! (...)

– Emeld fel nekem az Ob-parti Sziklát!

– Ő még nálam is erősebb! – felelte. (...)

A kis egér elszaladt: (...)

– Ob-parti-Szikla, te (...) erős vagy? (...) Akkor a víz miért mos el téged?

– Mert a víz még nálam is erősebb! – válaszolta. (...)

A kis egér odafutott: (...)

– Víz, te igazán erős vagy? (...) Akkor a tűztől miért lesz pára belőled?

– Mert a tűz még nálam is erősebb!

Erre a kis egér elszaladt: (...)

– Tűz, te igazán erős vagy? (...)

– Én vagyok a legerősebb!¹⁶

¹⁵ *Tolvajok kútja* 114–116.

¹⁶ *Asszony-unokája* 36–37.

Segítség

JÁNOS: Ha az ember valakin segít, visszakapja. Erről szól a következő két bunyevác mese is.

A király veje meg a szárnyas öregasszony

„Egy apának s anyának volt egy fia, aki azt álmodta, hogy a király veje lett belőle. (...) Faggatták a szülei, mit álmodott, de (...) csak hajtogatta:

– Azt bizony nem mondom meg. (...)

Apja s anyja (...) elzavarták hazulról. (...) Nem maradt más, (...) csak az ország útja. (...) Egyszer csak előtte termett a király futára. (...) A király elé került, nyomban elmondott neki mindent, (...) azt is, mit beszélt vele. (...) A király elküldte érte egy másik emberét, (...) a fiú csak megmaradt a magáénál. (...) A király a fiút egy szobába csukatta, amelynek a szomszédságában volt egy nagy szoba, s abba bezárva király lánya.

Szegény fiú csak töprengett. (...) Körültapogatta a falat, (...) hogy átüsse. (...) Hát (...) ahogy áttörte a falat, látja, (...) egy lány alszik, (...) az asztalon meg mindenből elegendő. (...) Átbújt a falon, (...) amit talált, mind megette s mind megitta. (...) Visszabújt a szobájába, (...) a rést (...) befalazta. (...)

Reggel a királylány felébredt, látja, (...) az asztal üres. Ráripakodott a cselédlányokra. (...)

[Másnap] a királylány (...) a szemét olyan fűvel kente be, amelytől álmában is lát az ember. (...) A fiú megint áttörte a falat, (...) a király lánya elkapta (...) a kezét, (...) kikérdezte. (...) Elengedte, (...) hogy térjen vissza a szobájába. (...)

Reggel (...) a király lány azt üzenté édesapjának, hogy még egyszer annyi enni- és innivalót küldjön. (...) Ettől kezdve (...) etette a fiút. (...)

A királyi rendelet hírül adta, (...) a király lánya nagykorú, (...) férjhez fogják adni. (...) A király lánya (...) írt az apjának (...) senki máshoz nem megy feleségül, csak ahhoz, (...) aki áthajítja dárdáját a vár falán. (...)

A király megparancsolta: (...) aki a (...) veje akar lenni, vesse át a dárdáját, (...) de (...) senki se bírta (...) áthajítani. (...) Elővezettette (...) a rabot, (...) a nagyurak (...) jót mulattak ezen, (...) gúnyosan mondogatták:

– Hohohó! Még hogy ez a nyomorult vetné át a dárdát, (...) mikor Mohamed fiai nem bírták!

De ugyancsak a torkukra forrt a kacagás. (...) A király (...) a jó vitéz láttára (...) feleségül adta hozzá (...) lányát. (...)

Mikor ezt a vezírek fiai látták, (...) kieszelték, hogy fogadást kötnek vele: (...) a vezírek fiai vacsorát adnak ezer főre, a lakomára a király veje vigye el feleségét meg ezer embert. (...) Ha mindazt, amit (...) feltálalnak, a vendégek meg nem eszik, a király veje engedje át a vendéglátóknak a feleségét meg az egész kíséretét. A fogadást mindkét fél elfogadta. (...)

Nem jöttek többen, csak kilencszázkilencvenöt ember. (...) Útközben egy emberre bukkantak, (...) [aki kérdésükre azt válaszolta]:

– A fű növést hallgatom. (...)

Amint tovább mentek, egy másik emberre akadtak (...) aki (...) fogadást kötött egy madárral, hogy versenyezzenek. (...) Továbbmentek. (...) Egy harmadik embert vett észre, az meg az eget kémlelte. Megkérdezte, (...) mit néz. (...) Azt válaszolta, (...) fölhajította a dárdáját. (...) Ment tovább a társaság, (...) egy emberre lett figyelmes, aki egy üstben háromszáz oka kukoricamálét főzött, de (...) nem lakott jól vele. (...) Amint tovább mentek, az ötödik emberrel találkoztak: ez kiitta egy egész tó vizét. (...) A király veje ezt is meghívta, (...) így (...) a társaság (...) ezer főre szaporodott. (...)

Mikor odaértek, (...) pihentek egy keveset. (...) A király veje (...) odaküldte azt, aki háromszáz oka kukoricamálét evett meg. (...) A király veje felszólította a vezírek fiait, adja át mindegyik a feleségét. Azok kérték, (...) tegyenek még egy fogadást. (...) Befűtötték a kemencét, (...) az ember, aki az egész tavat kiitta, (...) ugorjon be a kemencébe. Az (...) be is

ugrott, kidöntötte magából (...) a sok vizet. (...) Mikor a vezír fiai látták, hogy ezt a fogadást is elveszítették, (...) megkérték, (...) egyezzen bele még egy fogadásba. (...) Elmondták, van nekik egy szárnyas vénasszonyuk. (...) A társai között egy (...) ember (...) fusson, a vénasszony meg repüljön. (...) Aki (...) hamarabb meg hozza a vizet, (...) az nyeri meg a fogadást. (...)

A gyors lábú ember előlépett, (...) a vénasszony szárnyra kapott, amaz (...) nekifutamodott. (...) A vénasszony (...) rászedte az embert, kezébe nyomta az üres lopótököt, elvette a teli korsót, (...) sebtében visszarepült. (...) Az az ember, aki a fű növést figyelte, meghallotta (...) és így szólt:

– A vénasszony rászedte az emberünket. (...) Tüstént itt lesz. (...)

A király veje (...) előszólította azt az embert, aki az égbe hajította dárdáját. (...) Az megpillantotta a vénasszonyt, feldobta a dárdáját, (...) mellbe találta, (...) holtan esett le a földre. (...) A gyors lábú ember (...) közben megérkezett. (...)

Most (...) a király veje fogta a vezírek fiainak három feleségét s valamennyi kincsét, (...) [és] nagy vidáman megérkezett udvarába.”¹⁷

A három testvér

„Volt egyszer egy király. (...) Kihirdette, (...) annak adja lánya kezét, aki szárazon és vízen is járó hajót épít. (...) Élt három testvér, (...) [eldöntötték,] megpróbálnak ilyen hajót építeni. (...)

Először a legidősebb fivér ment ki az erdőbe, (...) dönteni kezdte a fákat. (...) Arra ment egy öregember, aki nem volt más, mint az Úristen, s ráköszönt a fiúra:

– Adjonisten. (...) Mit csinálsz itt? (...)

Rosszkedvű volt a legény, (...) odavetette:

– Kanalat faragok. – (...) Ahányat sújtott a szekercével a fára, annyi kanál hullott a földre. (...) Hazaballagott. (...)

Másnap a középső testvér állt elő, (...) kiment az erdőbe. (...) Hozzá is odament az öregember, (...) megkérdezte:

– Mit csinálsz? (...)

– Abroncsokat! – Hát ettől kezdve ahányat sújtott a szekercével a fára, annyi abroncs hullt ki alóla. (...) Hazament. (...)

Harmadnap a legfiatalabb (...) jelentkezett. (...) Elindult, (...) odaért az erdőbe, (...) vágni (...) kezdte a fát. Hozzája is odalépett az öregember és ráköszönt:

– Adjonisten, öcsém!

– Fogadjisten, öregapám! – viszonzta. (...)

– Hát te mit csinálsz?

– Amint látod, (...) hajót építek. (...)

– S van valami ennivalód? – kérdezte. (...)

– Van, amott. (...) Eredj csak oda s egyél, ígyál, amennyi jólesek.

– Jó van, de te is tarts velem.

– Falatozz csak nyugodtan, (...) nincs vesztegetni való időm.

– Nem, (...) neked is velem kell tartanod! (...) – Erre a fiú is vele ment. (...) – No, most heverj le, pihenj. (...) Én dolgozom (...) helyetted.

A fiú lefeküdt, elaludt. (...) Mikor felébredt, látja, (...) a hajó készen. (...) Elcsodálkozott.

– Ne csodálkozz, fiam, inkább eredj csak fel. (...) Ha azt mondod, (...) »Indulj!«, (...) elindul, (...) ha (...) »Állj!«, a hajó megáll. S ha akármilyen élő lelket megpillantasz, állj meg azon nyomban s várd meg, míg elhalad.

¹⁷ Az aranyhajú királylány 17–24.

A fiú megköszönte, (...) felszállt. (...) Egy hangyát pillantott meg, (...) nyomban megállt. (...) Egy másik jött utána, (...) aztán töménytelen sok. (...) Így várt három napot. (...) A legutolsó hangya (...) így szólt:

– Mi fizetséget kérsz ezért? (...)

– Ugyan mit kérhetnék? (...)

– Nesze, itt van az egyik lábam. (...) Fuvints rá egyet, (...) jövőnk.

A fiú tovább indult. (...) Egy emberrel találkozott, aki egész tavat tudott egy hajtásra kiinni. (...) Találkoztak egy nagyétkű emberrel. (...) Addig-addig hajóztak, míg (...) oda nem értek a király háza elé. (...) Jelentette, hogy megcsinálta a hajót, (...) adja hozzá feleségül a lányát.

A király azt mondta:

– Akkor adom hozzád, (...) ha reggelig átválogatod (...) a (...) búzát, (...) ha holnap reggelig megiszod száz hordó boromat, (...) ha meg nem eszed mind a kenyeret, ami van. (...)

[A fiú teljesítette az összes feladatot.]

A király alig tudott szóhoz jutni, (...) de azért (...) kimondta:

– No, fiam, isten neki fakeszt, (...) tied a lányom. (...)

A fiú hajójára vitte a lányt, (...) elvitorláztak.”¹⁸

A NOMÁD: A tatárok mesélnek egy történetet, amelyben hasonlóképpen jól jár az, aki másokon segít.

A vadászfíú

„Egyszer réges-régen volt egy öreg vadász. (...) Halála előtt magához hívta egyetlen fiát, és nekiadta régi, használt vadászfegyverét, utána pedig egy kis füzetet: (...)

– Vedd el fiam, (...) [ebben megtalálod,] melyik erdőben milyen madarak vannak, (...) melyik vadállat hol lakik. (...) Lesz majd egy lény, amely a napsugarat elveszi, (...) ne menj közel hozzá! (...) – Az öreg meghalt.

A fiú (...) járni kezd vadászni, (...) minden alkalommal (...) nyulat (...) meg madarakat lő, és hoz anyjának. (...) Egy nap (...) fog egy csomó töltényt. (...) Elindul, (...) kiér egy (...) tisztásra. (...) A (...) közepén valami fekszik, (...) úgy ragyog, hogy elvakítja a szemet. (...) Fogja a fegyverét és lő, (...) az utolsó patronnal ledöntötte a szörnyet. (...) Nagy nehezen megölte. (...) Se megnyúzni, se felemelni nem tudta. (...) Odaért hozzá egy apó. (...) Kést vett elő, (...) és odaadta a fiúnak. (...) A fiú (...) elviszi ennek (...) a teremtménynek a bőrét. (...) A padisah testőre (...) elviszi, (...) a padisahnak adja. (...)

Feltámadt a vezírekben az irigység. (...) Találgatják, (...) mi (...) módon ölhetnék meg. (...) Egy öreg vezír (...) így szól:

– Összegyűjtenénk az oroszlánok csontjait, (...) belőle (...) házat építenénk, (...) a szép bőrrel (...) kibélelnénk. (...)

A padisah (...) hívatja a fiút. (...)

– Hozz nekem (...) oroszláncsontot. (...)

Nem tud a fiú ellentmondani. (...) Elkedvetlenedve tér haza, (...) megnézi az apjától rámaradt füzetet. Abban (...) el van mondva, (...) hol található oroszláncsont. (...) A padisahhoz megy. Mondja: (...)

– Egy erdőbe (...) ennyi földet keríts körül. (...) Van egy forrás, (...) torlaszold el. Hozass negyven hordó szeszt. (...)”

JÁNOS: Már megint a negyven!

„(...) és adj nekem száz katonát. (...)

¹⁸ Az aranyhajú királylány 131–135.

A padisah úgy tesz. (...) Az oroszlánok kiisszák a szeszt, (...) elerőtlenednek. (...) Kezdi leöldösni a fiú, (...) lenyúzzák (...) a bőrét, (...) a csontokat megszáritják, (...) indulnak vissza. A fiú a negyven szekér oroszláncsontot a padisahhoz viszi. (...) A vezírek elképednek, (...) és mondják:

– Padisahunk, (...) el kell vened (...) a tűztenger padisahjának a lányát. (...) Az oroszláncsontot hozó fiú majd megtalálja. (...)

A padisah (...) hívja a fiút, (...) az mondja: (...)

– Szükségem van egy csónakra, melyet nem fog a tűz, (...) vízben el nem merülő (...)

Útnak indul. (...) Egy magas parthoz érnek, (...) a fiú felmegy a hegy tetejére. (...) Látja, (...) egy ember szánt ekével. (...) Az ember az eke után maradt földet megesz. (...) Elmennek. (...) Elérnek egy (...) magas parthoz, (...) felmennek a hegy tetejére. (...) Egy ember (...) a földet boronálja. A föld egyik szélére lép, de egy lépéssel (...) a másik végén van. (...)

Ismét elindulnak. (...) Egy vulkán kezd látszani, (...) tűzesés indul meg róla. (...) Meggyőződhetek, (...) a csónakjuk (...) éghetetlen, (...) a tűztenger padisahjának a palotájához kormányozták. (...)

Előadta a kérését (...) Mondja a padisah:

– Itt van negyven üst, mindegyik üstben negyven ökör húsa lesz. (...) Hajnalra kelve (...) ezt megeszed. (...)

Bezárták a fiút egy palotába. (...) Hirtelen az ekével szántó ember jut az eszébe. (...) Belép az az ember. (...)

– Fiam, ez az összes hús? – kérdi. (...) A negyven üst húst egy szempillantás alatt megette.

Másnap reggel (...) [így szólt] a padisah. (...)

– Negyven hordó bort, negyven kemence kenyeret adunk. (...) Edd meg, (...) idd meg. (...)

Az az ember belépett. (...) A bort negyvenszerre itta ki, (...) a kenyeret negyvenszerre nyelte le. (...) [A padisah így szólt:]

– Itt az (...) utolsó megbízatás. (...) Ti ketten ezzel az öregasszonnyal hoztok egy-egy vödör vizet, de száz csakrim járóföldnél ne menjetek tovább. (...)

Odaérnek, (...) leültek pihenni. (...) Az öregasszony nekilódult. (...)

– Ó ha itt lenne (...) a földet boronáló ember. (...)

Még végig se gondolta, (...) szembejött vele. (...) Tenyerére ülteti, (...) egy szempillantás alatt a padisah ajtaja elé értek. (...)

– Jól van, (...) győztél. (...) Neked adjuk a lányt! (...)

Elbúcsúztatták mindkettőjüket. (...)

– Hallgass ide – mondja a lány. – A padisah (...) egy mély gödrös szobát fog csináltatni, (...) hogy elpusztítson. (...) Te csald be előbb. (...)

Megérkeztek. (...) A fiú (...) a padisahot abba a nyitott ajtóba lökte. (...) Nagyon megörültek, hogy megszabadultak. (...) A vezíreket (...) megbüntették. (...) Este mentem, harmadnap jöttem vissza.”¹⁹

MODERÁTOR: Szinte belefáradtam a hallgatásba. János, menjünk, szellőztessük ki a fejünket.

JÁNOS: Rendben, nézzünk szét a faluban.

MODERÁTOR: Úgy látom itt is úgy van, mint máshol. Ahol a templom, ott a sok bicikli és ott a kocsmá. De valami ismerős hangot hallok. Nézzük meg!

JÁNOS: Ez az Öregapám. Hallom, mulat:

„Mikor Jézus Krisztus a Gecsemánék kertjében vala

Szent Péter apostol így szólítja meg őt:

Uram Jézus Krisztus mit kajálunk ma?

¹⁹ *Ma mentem, holnap jöttem* 84–92.

Mire Jézus Krisztus azt felele néki: *[énekelve]*
Kerek ez a zsemle,
Nem fér a zsebembe.” (...)

Majd feltette a következő kérdést: *[szavalva]*
„Uram Jézus Krisztus mit piálunk ma?
Mire Jézus Krisztus azt felele néki: *[énekelve]*
Vörös bort ittam az este,
Angyalom, ragyogóm.” (...)

Szent Péter ismét kérdezett: *[szavalva]*
„Uram Jézus Krisztus, mit imádkozunk ma?
Mire Jézus Krisztus így felele néki: *[énekelve]*
Mi Atyánk, ki vagy a mennyekben,
Akárki vagy gyere le az ölembe.” (...)

Szép lassan megtelt a kocsma. A vendégeink egymás szavába vágva kezdték el mesélni Szent Péter apostol, néha Szent Miklós apostol és a többi apostol történetét. Hallgassuk:

Földön járó szentek

Jézus és a juhász

„De aszt hallottam, öregapám mesé’te eszt is, hogy a gulyások igen könnyen biléteztek. Hát asztán, na, Szent Péter vó’t ez. Gyütt-ment ugye. Asztán kimentek a birkák. A birkákkal ment a gulás. (...) [*Szent Péter időközben eltéved, nem tudta merre kell menni.*]

Asztán először a guláshó’ ment. Asztán kérgeyeszte, hogy merre kell ide, meg ide mennyi. A gulás igen fekütt, asztán onnan intett neki:

– Arra a’! – De nem ke’t még fő’ se.

Mer’ azelőtt a birkák bogaraztak. Már egészen nyugottan vó’t, mer’ a bogár nem bántotta a birkát.

Hát asztán mintha Szent József, József vó’t – alighanem – hogy odament a juhászhoz’. Aszt monta:

– Ez igen lusta ember. Lusta pásztor.

Odament a juhászhoz’, a juhász mingyá’ fő’ugrott. E’ment vele, megmutatta, hogy az út megy oda.

– Na jó van, csak eriggy vissza, nem mennek el a birkáid – aszongya – többet nem bogaraznak ám – aszongya – marhákhó’ bogaraznak.”¹

MODERÁTOR: János, kellene egy rövid magyarázat.

JÁNOS: Régebben, amikor a bogarak bántották a birkákat, megvadultak és világgá mentek. Hál’ Istennek, hogy a juhász észnél volt és rendesen megmutatta az utat, ezért szent József közbeavatkozására a bogarak nem bántották a birkákat, hanem a marhákat.

Érdekes lenne megbeszélni, szent Péternek miért nem mutatta meg a pásztor rendesen az utat, a juhász miért jár szent József kedvében?

MODERÁTOR: Folytassuk erre is meglesz a magyarázat. Gondolom, Szent Péter nem egyedül járta a vidéket, valaki mindig volt mellette. Ki fog derülni, hogy általában Jézus volt a kísérő:

Jézus és a lusta juhász

„Jézus Krisztus a földön járt. Mentek Emőd felé, oszt kérdik, merre van Emőd. Egy juhással találkoznak, asztán kérdezték:

– Merre van Emőd?

Az a lábával mutatta:

– Arra!

Ballagnak tovább, ott vannak az aratók, hát asztán vizet akartak innya. Vó’t ott egy ügyes kis lány, mingyá’ mongya:

– Megájjatok! Ez tegnapi. Mingyá’ hozok frisset. – Hozott a kis leány vizet, ittak, asztán e’mentek. Mongya Péternek Jézus:

– Te! E’ lesz a lusta juhásznak a felesége.

– Ó, Uram! Ne büntesd meg!

– Lusta férj, szorgalmas asszony, ezek meg tudnak é’nyi.”²

MODERÁTOR: A két vándor ment tovább:

¹ XJM 16.66. Mórighida, Kiss József

² XJM 16.66. Mórighida, Kiss József

Szent Péter és a langalló

„Szent Péter meg Jézus. Péter igen éhes vó't. Hát asztán ott sütöttek, langallók süttek. Jézust kíná'ták:

– Nem köll, nem köll!

Péter meg lopott langallót. Hát jó van, rendben van. E'ballagtak. Jézus ment elöl, Péter meg utána. Mikó' Péter beharapott a langallóba, Jézus a' mindig szó't, szó'nyi köllött. Péter aszt kiköpte. Nem ehette, amíg el nem fogyott a langalló Jézus mindig kérdezte. Akkor mindig ki köllött a Péternek köpködni a langallót. Azóta terem gomba, azér' van az útpartokon a gomba.”³

JÁNOS: Szegény Péter! Éhezni kell neki. Miért?

MODERÁTOR: Menjünk tovább, majd kiderül.

Jézus és János a kocsmában

„Tudjuk, Krisztus földön járt valamikor. Réges rég lehetett már. Megszá'tt este már itt a faluban, de nem igen kapott, mer' nincs hely. Abban az időben nem vó't olyan ház, ahol szállást kaptak vó'na. Mit vó't mit tenni, hát betértek a fogadóba, a kocsmába. Már ugye, ott maj' szalmát tesznek a sarokba, oszt lefeküsznek. Hát jó van, úgy is lett. Jézus belül – János is vele vó't – meg kívü' a János. Közben a fogadóban, a kocsmában táncmulatság vó't. Asztán a fiatalok táncú'tak, erre, arra kerü'gettek. Oszt Jánost meg-meg rugda'ták ó'dalba. Egy darabig bírta János, tűrte, de utóbb már fájt ugye az ó'dala, ahun rugták. Asztán aszongya Jézusnak:

– Na, Uram! Cseré'jünk, mer' – aszongya – én nem bírom már az ó'dalam.

Jézus beleegyezett. Cseréltek. Akkó' János vó't belül a falná', mer' a Krisztus meg kívü'. Közben a táncos aszt mongya egyik a másiknak:

– Legények! Mos' már rugjuk a belsőt, mer' a külső már eleget kapott.

Tehát megin' Jánost rúgták. Belül megrúgták. Az most nagyon oda vó't, fő'ke't, kimenekü't a kocsmából.”⁴

A lusta legény

„Egy lány kapá't a határba. Jézus szent Péterrel járt a fő'dön. Hát ugye odaszó'tak a lyányok. Szent Péter aszongya – nagyon szomjasak vó'tak – hogy:

– Uram, kit kü'dünk el vizér'? – aszongya.

– Hát, Péter – aszongya – maj' aszt a lányt, aki ott kapá'gat. A kislyányt.

Megszólították. A' gyorsan e' is ment. Egy nagy fa meg ottan vó't, igen nagy fa. Alatta lusta legény hevert. Asztán akkó' – aszonta – mikó' meggyütt a lyány nagyon gyorsan. Kérdé Szent Péter tüle:

– Uram! Mit érdemel – aszongya – ez a világravaló lányka?

Aszt mongya hát:

– Péter! – aszongya. – Aszt a lusta legényt, amellik a fa alatt a'szik, vagyis heverget.

Hát asztán aszongya:

– Hát uram, aszt csak nem? – aszt mongya.

– De, igen, Péter – aszongya – annak ez kell – mer' – aszongya – az nem lehet, hogy két világravaló egybe legyen, mer' akkó' igen sokra mennek. A két tehetetlent meg nem lehet egybetenni. Mer' a világravalót érdekli maj' a lusta.”⁵

MODERÁTOR: Hallottunk néhány érdekes dolgot. Nézzük, mit olvastunk.

³ XJM 21.66. Mórighida, Varga János

⁴ XJM 22.66. Mórighida, Gilice István

⁵ XJM 23.66. Sobor, Felcser Jánosné

A szegény asszony disznaja

„Egyik este lement (...) a szent Isten és Szent Péter. Azt mondja: (...)

– Jó estét, asszony. Légy szíves adj nekünk szállást. (...)

– Már miért ne adnék?(...) De nincs mit adnom alátok. (...)

Az asszony lótrágyából pogácsát sütött. (...) Nagy sokára odamegy az öregasszony a kemence szájához, és húzza kifelé a pogácsát. Mit lát a kemencébe: szép nagy kenyér lett a lótrágyából. (...) Ettek. (...) Akkor (...) lefeküdtek aludni, (...) szent Isten dunyhát teremtett maguknak is és az öregasszonynak is, meg három vánkost.”⁶

János és Péter

„Két gyereke született az öregasszonynak. Nem volt, aki megkeresztelje. (...) Ekkor szent Istenhez fohászzkodott:

– Szent Péter – mondja a szent Isten,– menjünk le, (...) kereszteljük meg gyermekeiket. (...)

Elindultak le a földre. (...) Így fogadja őket az öregember:

– Mi járatban vagytok, jó emberek?

– Csak abban, hogy légy szíves adj szállást éjszakára, (...) és reggel majd elvisszük őket megkeresztelni” (...) ⁷

Piros király legkisebb leánya

„Ez pont egy vasárnap reggel történt:

– Drága lovam, mennyünk!

– Éppen jó menyünk, most készül az Isten Szent Péterrel a templomba. (...)

Hát felérkeznek éppen a mennyországba, az Isten házába. (...)

– Na, nézd meg. (...) Bemész, találsz két kávé. A jobb felőli az Istené, a bal felőli a Szent Péteré. A jobb felölit idd meg te, (...) jobb felin van az Isten kardja, bal felőli a Szent Péteré. Te fogd meg az Istenét.”⁸

A vén bakancsos

„Volt egyszer egy bakancsos katona. (...) Föltette magába, hogy elszökik. (...) Hirtelen előtte termett egy vén koldus. (...) A lajbizsebébe nyúlt, és talált benne három penészles krajcárt. (...) De amint megpillantotta a vén koldust – (...) nem volt más, mint maga Szent Péter –, odanyújtotta neki a három penészles krajcárt. (...) Isten megsajnálta a bakát, (...) elküldötte hozzá Szent Pétert: (...)

– Mondjál három kívánságot, hogy mire van szükséged. (...)

– Hát jó volna egy finom fehér cipő, (...) egy jó kulacs bor. (...)

Szent Péter megkérdezte a bakát:

– Hát a lelked üdvösségét kéred-e?(...)

– Akkor kell majd, ha meghalok. (...)

Szent Péter elmondta Istennek, hogy a baka nem akarta kérni a lelke üdvösségét. (...) Isten ezért megharagudott, (...) elküldte Szent Pétert Belzebubhoz, az ördögök uralkodójához, hogy (...) husángolják el alaposan. (...) Alaposan elnászpángolták. (...) Szent Péter újra megjelent a baka előtt. (...) Az Isten (...) teljesíteni fogja a kívánságait. (...) Elkezdte sorolni (...) a cipőt, a sonkát meg a kulacsot, (...) jó volna egy finom makrapipa, (...) egy jó furkósbot. (...) Egy regiment ördögöt is szétverne. (...)

– A lelkem üdvössége akkor kell majd, ha meghalok. (...)

⁶ A cigány meg a sárkány 263-267.

⁷ A cigány meg a sárkány 275-282.

⁸ Zöldmezőszárnya 21–22.

A baka (...) a pokolba akar menni, néhány ördögnek be akarja törni a koponyáját. (...) Fogta magát, beleült a Belzebubnak a trónjába. (...) Rákiáltott a furkósra:

– Üsd, vágd, furkós, nem apád! (...)

A furkós (...) jobbra-balra elkezdte osztogatni az áldást. (...) Belzebub azt kiáltotta, hogy:

– Elég (...) az ütlegekből. (...)

Belzebub (...) odavezette a királyleányát a bakához, (...) együtt visszaindultak. (...) A Feketeország csősze azt mondta, hogy:

– Nem kell nekem a zápfog (...) te dobjad át háromszor a fejedet és koronás király leszel belőled. (...)

– Nem kell nekem sem a korona, sem a királyság (...) haza akarok menni Piripócsra. (...)

És a kilencvenkilenc lélek, amelyik ott a teremben ráragadt a baka ujjára, kilencvenkilenc juhhá változott. (...)

Ott termett Piripócs határán, (...) találkozott csendőrökkel. Rátámadtak, hogy hol lopta a juhokat. (...) A furkós (...) elkezdte ütni a csendőröket, (...) könyörgőre fogták, (...) csak menjen nyugodtan haza. (...)

Isten újra elküldötte Szent Pétert, (...) vegye meg a juhokat. (...) Megkérdezte tőle: (...)

– Eladók-e a juhok?

A baka azt felelte, hogy:

– Eladók, de most már magammal együtt.

De Szent Péter azt felelte:

– Te nem kellesz, csak a juhok kellenek.

De a baka azt mondta:

– Ha én nem kellek, akkor a juhok sem kellenek. (...)

– Rendben van, akkor gyere fel te is a mennyország kapujához, és a Jóisten ítélkezni fog feletted. (...)

Amikor odaértek, Szent Péter kizárta a kaput, és a kilencvenkilenc juhot egyenként kezdte beolvasni a mennyországba. De a baka volt olyan ügyes, hogy a kilencvenkilencedik juh bundájába ő is belekapaszkodott, (...) őt is berántotta a mennyországba. (...) Azóta van a katonáknak részük a mennyországban.”⁹

MODERÁTOR: Milyen érdekes. Odüsszeusz is a birkák bundájába kapaszkodva menekült meg a társaival együtt. A katona is a mennybe jutott, holott gyilkolt,

Szent Péter, a kovács, a halál, meg az ördög

„Amikor Jézus Krisztus a földön járt Szent Péterrel együtt, egy kocsmában éjszakai szállást kértek. A kocsmában egyik sarkában le is telepedtek. A kocsmában táncoltak, és a táncosok közül valaki Szent Pétert jól oldalba rúgta. (...) Helyet cseréltek. (...) A mulatók (...) tanakodtak, hogy az este az első rugdostuk, ma pedig rugdossuk meg a belsőt. Így hát újból Péter szenvedett. (...)

Továbbvándoroltak. Útközben találtak egy fekvő fiatalemberrel, (...) de az annyira lusta volt, (...) lábbal mutatta az utat.

Nagyon megszomjazztak, (...) egy vízfordó leánnyal találkoztak. Kértek tőle vizet. (...) Frissebbet merített, és avval kínálta meg őket.

Erre föl Jézus Péterrel tanakodni kezdett, milyen férjet adjanak ennek az ügyes lánynak. Jézus azt az útkereszteződésben fekvő lustát javasolta neki, amelyik lábban mutatta az utat. Péter felelte:

– Ejnye, ejnye, ilyen ügyes lány jobb férjet érdemelne.

⁹ Az ördögnek adott lányok 55–61.

– Nem! – Jézus így válaszolt. – Ha kettő egyformát összeadunk, nagyon meggazdagodnak, s így rólunk meg fognak feledkezni.

Továbbhaladtak. (...) Betértek egy kovácsmesterhez éjszakai szállásra. A kovácsmester szépen megvendégelte őket. (...) Jézus visszaküldte Pétert, hogy mit szeretne jutalmul tőlük.

A kovácsmester megviccelte Pétert, hogy egyebet nem kíván: egy egész sonkát, kenyeret, egy kulacs teli bort, hogy ezek soha el ne fogyjanak. (...) Másodszor azt kívánta, egy olyan széket, hogy ha valaki ráül, ne tudjon felkelni mindaddig, amíg ő meg nem engedi. (...) A harmadik kívánsága, (...) a háza előtt olyan körtefa legyen, mindig virágozzon, teremjen, s aki felmászik, ne tudjon lejönni, míg ő le nem hívja. (...) A mester (...) nem a lelke üdvösségét kívánta, hanem egy olyan harmonikát, ha ő avval muzsikál, aki ott van, mindaddig táncoljon, amíg meg nem unja. (...)

A kovácsmester (...) megöregedett, (...) jött a halál. Bele is ültette a székbe. (...) Látja, hogy a halál nem tud felkelni. (...) Meggondolta magát a mester, (...) még nem menne. (...) Három évig ütötte a vasat, (...) szólt a halálnak:

– Menjünk!

Ahogy az a székből felkelt, úgy elmenekült, hogy többé hírét se látta.

Gondolta magában, ha ennek nem kellek, nem bánom, ha az ördög vinne. Meg is jelent az ördög. Meg is egyeztek. Csak az ördögnek a foga fájt a körtére. Fel is küldte a mester, (...) de lejönni nem tud. (...)

Három évig ütötte a vasat. (...) Szólt az ördögnek, (...) menjenek. (...) Az ördög elmenekült. Elszomorodott a kovácsmester, hogy még az ördögnek sem kell. Feltette magában, megy egyedül.

Útitársnak vitte a harmonikáját. Oda is jutott a mennyországig. (...) Szent Péter azt mondta neki:

– Nem tudlak befogadni, mert nem szerezted meg a lelked üdvösségét. (...)

Nagyon elkeseredett. (...) Benyitott a másik ajtón, (...) tele volt a szoba ördögökkel és forró olajos üstökkel. Megijedt. (...) Egy sánta ördög (...) mondta, (...) maradjon. (...) Körülfogták, (...) válasszon, melyik üstbe akar menni. (...) Utolsó kívánságul azt kérte, (...) a harmonikával játszhaszon. (...) Meg is engedték neki.

Uram Isten! Elkezdtek táncolni. (...) Mindaddig húzta, amíg a földön nem heverték az ördögök eszméletlenül. (...)

Magára maradt. (...) A szüre egyik csücskét belemártotta, (...) lerázta, (...) egy falka báránka termett utána. (...) Elindult, ment utána az egész falka. Mikor ezt meglátta Szent Péter, (...) az ajtót kétfelé tárta. (...) Befogadta, (...) mivelhogy sok bűnös lelket kiszabadított a pokolból.”¹⁰

Krisztus meggyógyítja a kovács béna fiát

„Krisztus és Szent Péter együtt vándoroltak. (...) Kifáradtak. (...) Bemöntek egy házba, (...) kitessékelték őket. Nincs hel. (...) Elmöntek egy másik házhoz. (...) Vóna hely (...) hátul. (...) Kovácsmester vó't, (...) annak vó't egy beteg fia. (...) Megkínálták őket, mögvacsoráztak. (...)

Akkor röge', mikor kivirradt, (...) előhíta a kovácsot, (...) megköszönte neki a szállást, (...) röndölt neki ulyan kinti füveket, (...) hogy okvetlenül szödjé össze mind. (...) Meg köll főzni, (...) abba fürössze meg (...) a fiát. (...)

Továbbmöntek. Akkor mönt egy embör kocsival. (...) Jó vó't fölmönni kocsira. (...) Leugrottak. Majd nyomják a kocsit, (...) kigebeickétek a sárbul, (...) adtak is nekik (...) szállást. (...)

Hát akkor a Krisztus urunk szérű feküdt, (...) a kis idő után (...) gyün valaki korbáccsal. (...) Úgy üti, a szélsöt üti, (...) Krisztus urunkat. (...) Pétör akkor könyörgött nekik, (...)

¹⁰ Az ördögnek adott lányok 105–108.

abbahagyták. (...) Hát akkor a Pétör együtt szerű, (...) akkor megin' csak az úr Jézus kapott. (...) A részögös ember együtt e, és leverte rajtuk a viteldíjat.”¹¹

Szent Péter és a homok

„Mesélik, (...) hogy mikor Jézus a földön járt, Szent Péter folyton a nyomában haladt, és magával vitt egy zsák apró homokot. (...) Amikor azt akarta, hogy (...) hegy emelkedjék, (...) kivett a zsákból egy marék homokot, és így szólt:

– Szaporodjatok és sokasodjatok!

Ezért van mindenfelé a sok magas hegység. Amikor azután Szent Péterrel a mi falunkon haladtak át, hát Péter zsákja felborult, és itt ömlött ki belőle a sok homok.”¹²

MODERÁTOR: Ahogy elhallgatom a meséket, szegény szent Péternek nagyon sok a tennivalója, és mindig ő húzza a rövidebbet. Valószínűleg azért, mert annak idején háromszor is elárulta Jézust.

Kapott János

„Hajdanában, réges-régen, amikor jövendőmondók jártak a földön, és megjósolták az emberek sorsát egész életükre, a bölcsőtől a koporsóig, akkor esett meg ez a történet. (...)

Kapott János (...) kényelmesen hanyattfeküdt, (...) elszenderedett.

Akkoriban az Úr Szent Péterrel együtt a földön járt. Éppen a kúthoz értek ők is, és vizet ittak, mint hosszú útban kifáradt vándorok. Szent Péter fel akarta ébresztetni, (...) de az Úr így szólt:

– Hagyd csak, hadd aludjék, mert el van fáradva szegény. (...) Felvette a levelet, (...) elolvasta, (...) aztán más levelet írt. (...) A bojár a levelet olvasta, csikorgatta a fogát. (...) Magában nem tudott megbékélni, [hogy a felesége Kapott Jánoshoz adta a leányát az Úr levele alapján]. (...) Hirtelen kiment, (...) egy puskalövés, és a bojár felfordult. (...) Kapott János és Saftica előrökölte a vagyont.”¹³

Aki sokat markol, keveset fog

„Volt három testvér, de nem volt az égvilágon semmijük, csak egy körtefájuk, (...) ezt (...) őrizgették felváltva. (...) Egyszer az Isten elküldte az angyalát, hogy megnézzze, hogyan élnek a testvérek. (...) Hogyha rosszul, (...) adjon nekik több eledelt. (...) Koldusnak öltözött. (...)

Megkérte, (...) adjon neki egy körtét. (...) Az leszedett egyet a sajátjából, és így szólt:

– Itt van, adok a sajátomból, mert a bátyáiméból nem adhatok.

Az angyal megköszönte a körtét, és elment. (...) Másnap (...) a másik testvér [ugyanazt tette]. (...) Amikor a harmadikra került sor, ő is levett a sajátjából. (...) A negyedik napon az angyal szerzetesnek adta ki magát. (...) Mindhármukat otthon érte. (...) Megkérdezte (...) a legöregebb testvértől:

– Mit szeretnél a legjobban? (...) Az angyal keresztet rajzolt a botjával, és a víz helyett (...) bor folyt. (...) Elindult tovább. (...) Egy mezőre értek, amit galambok leptek el. (...) az Isten angyala keresztet rajzolt, (...) galambok helyett nyomban birkanyáj legelészett. (...)

Fogta a legfiatalabb testvért, (...) és megkérdezte tőle:

– Hát te mit kívánsz? (...)

– Az Isten igaz keresztény hitű asszonyt adjon nekem. (...)

– Olyat nehéz találni. Mindössze három ilyen létezik. (...) Csak egy lány van (...) két kérője is van. (...)

¹¹ Az ördögnek adott lányok 109–112.

¹² A kilenc pávalány és az aranyalmafa 160.

¹³ Szegény ember okos leánya 137–147.

Az Isten (...) angyala leért a földre, újra koldusnak öltözött, és odament (...) a testvérhez. (...) Kért bort. Az meg visszautasította. (...) Keresztet rajzolt, (...) újra víz folyt. (...) Odaért a másikhoz, (...) megkérte, adjon neki egy karéj birkasajtot. Az meg visszautasította, (...) keresztet vetett, (...) a birkanyájából galambok [lettek] (...) Elment (...) a legfiatalabb testvérhez is. (...) Megkérte, (...) fogadják be éjszakára. (...) Különféle fakérgeket törtek össze, (...) abból készítettek kenyeret. (...) Most is ilyen kenyeret dagasztott az asszony. (...) Amíg sült a kenyér, beszélgettek. (...) Később megnézték, (...) igazi kenyér volt. (...) Egy tökből ivóvizet készített (...) de bor volt (...) helyette. Aztán az angyal keresztet rajzolt, (...) ott termelt egy császári palota.”¹⁴

Szent Kavin

„(...) O’Toole király (...) megöregedett, (...) kénytelen volt egy libát szerezni, hogy mulattassa! (...) Telt-múlt az idő, a liba fölött éppúgy eljártak az évek, mint a gazdája fölött. (...) A szegény király (...) keservesen siránkozva kegyetlen sorsán, (...) semmi szórakozása nem maradt. (...) Amikor egyszer csak befordult a sarkon, (...) egy igen finom ifjú jön vele szemben. (...) Maga Szent Kavin volt az, álruhában. (...) Mondja a szent: (...)

– Hogy van a libád (...) király?

– Ki vagy te?

– Becsületes ember. (...)

– Mivel keresed a kenyered? (...)

– Régi dolgokból újat csinállok. (...) Mit szólnál hozzá, ha az öreg libádból új libát csinálnék? (...)

Szegény öreg király majd kiugrott a bőréből. (...) Füttyentett egyet, és már jött is szegény liba. (...)

– Nyélbe ütöm neked, (...) király! (...) Mit adsz nekem? (...)

– Megadok mindent, amit csak kívánsz – mondja a király.

– Nekem adod-e azt a földet első szóra, ami fölött a libád (...) átröpül?

– Neked adom. (...)

– Áll az alku. (...) Keresztem keresztel – mondja, (...) és nagyot fúj rajta, hogy útra segítse, azzal a liba szárnyra kapott, és szállt. (...)

– Igen hálás vagyok neked – mondja a király.

– De nekem adod-e a földet, ami fölött a liba átrepült?

– Neked ám. (...)

– Jól tetted (...) király, hogy megtartottad a szavadat. (...) Én csak azért jöttem, hogy próbára tegyelek. Te nem ismeresz engem, mert álöltözetben vagyok.

– Hát ki vagy akkor? (...)

– Szent Kavin¹⁵ vagyok, minden szentek legnagyobbika.

Így aztán a királynak megint olyan volt a libája, mint régen.”¹⁶

Sosemvolt Cigányország

„Kaj szja, kajnána – vagy hogy is mondom már – volt egyszer, hol nem volt a sosemvolt Cigányországnak egy hatalmas királya, (...) a felesége (...) a legszebb asszony. (...) Hát egyszer (...) lánykát hozott a világra, de a ház el is vitte őtet. (...) Még mielőtt meghalt volna, halálos ágyán meghagyta a királynak, hogy csak akkor házasodhat újra, ha őhozá hasonló szépet talál magának. (...) A hat gyászév letelt, keresett is a király. (...) Hiába, olyan szépet nem talált. (...)

¹⁴ *A kilenc pávalány és az aranyalma* 113–117.

¹⁵ Szent Kavin (498–618)

¹⁶ *A megbabonázott puding* 26–30.

Eközben a királykisasszonyka nőtt, növekedett. (...) Tizenhat éves lett, előveszi az apja (...) a fényképet, amit akkor csináltatott, mikor összeházasodott, (...) azt mondja lánynak az apja:

– Te lány!(...) Téged veszek hát el feleségül. (...) Sírni kezdett a lány, (...) kiszaladt a temetőbe anyja sírjához:

– Ustyj upre mri dajori! [Kelj fel én anyácskám!]

– Nastyi ustyav mri csajori.

– Kastuna hi mre pre,

– Zsibbadt mre duj musza. [Nem kelek fel, lánykám, Lábam elfásudott, karom elzsibbadt.]

Mást az anyja nem mondott. (...) Mire hazaért, apja elment vadászni. (...) A lány (...) összeszedelőzködött, (...) ki a világba!

Hát ment, ment a leány, (...) a szomszéd király udvarába (...) szolgálonak elszegődött. (...) A királyfi mellé osztották. (...) Kikérdezte, szépen, finoman, honnan jött. (...) Több se kellett a királyfinak, mindjárt ki is tűzte az esküvőt. (...)

Közben hazaért a cigánykirály a vadászból. (...) Látja, (...) hült helye a leánynak. (...) Nagyon egy rafinált, gódis ember volt! Leoldotta az övéről a kardját és megparancsolta neki, keresse meg a leányt, (...) hozza teherbe, (...) üsse le a két karját, azt fogja meg és hozza haza.

Úgy is lett. (...) A király hívatta a papot, ráparancsolt, hogy eskesse össze a lánya két karjával. De bizony a Déloro [Isten] szíven viselte a szép királykisasszonyka sorsát, és amint a király a templomba belépett és az Ő szent testére nézett, nyomban holtan esett le a lábáról. (...)

Közben a leánya készülődött az esküvőre. Olyan menyasszonyi ruhát csináltatott magának, hogy nem látszott, hogy hiányzik a két karja könyékből. (...) A hasa egyre nőtt, (...) mikor az esküvői ebéd eljött, úgy ült az asztalhoz, hogy ne lássák rajta se a többet, se a kevesebbet. (...) Aztán (...) minden kiderült. (...) Az ura ledobatta (...) a disznóólba.

No asunesz [ide hallgass], hogy ebből mi lett! A Déloro letekintett az égből, (...) odahítt Szent Pétert.

– Gyere csak ide, fiam. (...) Látod azt a kis roma csávót, akivel az anyja most vajúdik? Legyél a keresztapja. (...)

Közben a királykisasszonyka (...) meg is szülte a kis fiúcskát, (...) akkor érkezett oda Szent Péter. (...) Így szól hozzája:

– Vedd fel leányom, szoptasd meg a gyereket.

– Jaj, bizony, hogy vehetném fel jó uram, (...) hisz mind a két karom hiányzik könyékből.

– Vedd csak fel, leányom, ha mondom.

A leány szót fogadott. Hát (...) kinőtt mind a két karja, (...) a Szent Péter meg ruhát adott a kicsinek és behintette gyémánttal.

Hát négy óra tájt jönnek ám le a szolgák, (...) de akkorra már lángokban állt az ól, tüzet fogott a gyémántok tüztől. És jött ki Szent Péter meg a kismama, meg a gyerekecske, (...) rajtuk nem fog a láng.

Rohantak a szolgák, jelentik. (...) A királyfi ő nem tudta, és így meg úgy. (...) A királykisasszonyka nem szólt egy szót sem. A Szent Péter (...) adott egy hintót, (...) azzal hajtott haza.”¹⁷

Isten verése ez mirajtunk

„Elhiggyétek nekem öreg romának, (...) mikor az Isten szent felsége osztotta szét a mesterségeket a nép között, elküldte Szent Pétert a cigányért is.

Kinn lakott akkor is a falu végén, putriban. Mikor a Szent Péter belép, látja, hogy a földön fekszik, (...) hajtja a hasáról a legyeket.

– Hát te mit csinálsz, more?– kérdi. (...)

– Mit csinálnák? (...) Mesterséget nem adtak, (...) hajtom a legyeket.

¹⁷ *Sosemvolt Cigányország* 5–9.

– Nem úgy van az, hallod-e! (...) Menjél csak oda te is, ahol az Isten szent felsége, aztán ott majd kapsz. Helyedbe nem hozzuk.

– Jól van, annyira nem sürgetős – mondja a cigány nagy bölcsen. (...) – És hogy az időt mulassza, (...) dúdolgatni is kezdi Szent Péternek:

Hej, Mimi, Mimi
Elment kukoricát lopni,
Kicsi késsel vágja szárát,
Hogy ne hallják a zúgását.

De akkor már szedelődzik is Szent Péter, mert (...) sok a dolga. (...) Hát a cigány csak tovább hajtja a legyeket, (...) az asszony csak-csak nem jött. (...) Éjfél múltán (...) állított be az asszony, (...) üres a (...) keze. (...) Elaludtak üres hassal. És ahogy a jó romáknál szokás, a reggelt átaludták, a delet meg átpihenték, és már lemenőben volt a nap, amikor a cigány fölkászálódott. „Az ám – gondolta magában akkor – gyerünk csak, még kapok valami jó zsíros mesterséget, az Isten szent felsége talonba tartja énnekem, rokonának.” – Azzal kelti is az asszonyt, porolja le őt. (...)

Aztán csudálkozhatott egyet a cigány, amikor Szent Péter odavezette! Mert így szólt a cigányhoz: (...)

– Kiosztottam már bizony a mesterségeket, te szegény cigány. Egyről egyig kiosztottam. Nem maradt már neked semmi. De hogy mégis eljöttél, nem hagylak semmi nélkül. Legyen a tiéd a lopás, az asszonyodé mega jövőendőmondás (...) – azzal elbocsátotta a cigányt.

– Ezóta van aztán, hogy nincsen becsületünk, csúfolnak, szidnak, mert az Isten szent felségével nem ellenkeztünk.”¹⁸

Amikor a mi Urunk, Jézus szegkovács volt

„És hogyan van az, hogy mink mégis ezt a troszkás mesterséget üzzük? (...)

Hát (...) bizony (...) úgy volt, hogy a Szent Péter, mikor kiengedte a cigányt, azt mondta még nekije az ajtóban:

– Ide figyelj, te cigány. Ha mégis becsületre térnél, elhagynád a lustálkodást, a döghúst, (...) akkora mondom neked valamit. A mesterségekből visszamaradt egy, nem kellett a gádzsónak, nagyon nehéz egy mesterség, a kovácsolás ez a mesterség. (...) Ha dolgoz életre térnél, hát ez ott van neked. Az Isten szent felsége azért nem mondta, mert ismeri a rossz véredet. Hát ezt a jobbik eszednek mondom.

A cigány hazafele csak nevette. (...)

Amikor a mi Urunk, Jézus szegkovács volt.

Mert bizony szegkovács is volt. (...) Úgy volt, hogy az apja (...) a József, azt mondta neki egy napon:

– Édes fiam, látom kitanultad már az ácsmesterséget (...) de ha az ember prófétának tanul, több mesterséget meg kell ám ismernie, mert huncut a nép, csúffá teszi a jó édesanyját is vöröshagymáért. (...) Odaadlak a cigányhoz, hogy kitanuld a szegkovácsi munkákat, mert a cigány (...) a legjobb, a zsidó meg az arábus közelébe sem érhet. És az ács meg a szegkovács a mesterségben. (...)

Hát jó. Elvitte. Előbb csak koksztot szedni küldte a cigány, (...) aztán törette vele, (...) amint ügyesedett, (...) már a száklyát is ő tartotta. (...) Apróbb szegeket is kikalapált már, dugószeget. (...) Végén már a legnehezebb munkákat rá merte bízni a cigány. Mondta is mindig Józsefnek, mikor eljött megnézni a gyereket, hogy ebből még az ország első szegkovácsa lesz.

Már mostan (...) a Heródiás királynak (...) a (...) két pejlova (...) lerúgta a patkóját. Finom két ló volt, csak rúgós mind a kettő (...) el is vezették (...) a faluvégre. (...) Ilyen lovakat

¹⁸ *Sosemvolt Cigányország* 11–13.

nemigen patkolt a cigány. (...) Gondolta, megpróbálja. Szöszmötölt valamit, (...) de mindhiába. (...) A ló csak-csak feléje harapott meg kapált. (...) Jézus is kinn állt, (...) nézte, mire megy a gazdája. (...) Fölvette a kisbaltát, (...) odament (...) sorra levagdosta a két szép pejkó lábait. A cigány majd megbolondult. Futott a mi urunk után a sufniába, mert az máris kalapálta fel a patkót.

– A bibaszt a fejedet, engem most a király négyfelé hasított! De én meg a te fejed hasítom szét a kisbaltával, ha vissza nem pászítod a helyibe ezt a nyolc lábat, te prófétanevendék! Hogy ennék el az apró rákok a torkodat!

A mi Urunk csak hallgatott, (...) vette hóna alá a nyolc lábat, (...) helyükbe tette, aztán ráfűjt, (...) és a pejkók egyszeribe talpra ugrottak.

És a cigány is a nyakába a Jézusunknak. (...) Estére (...) a királyi szolgák (...) nehéz aranypénzeket fizettek le a cigánynak. (...) Heródiás, ha ilyen munka akadt, (...) a cigányhoz szalajtott vele. A cigány meg tollasodott szépen, mert a Krisztus Jézus megcsinálta neki a patkolást.

Egyszer (...) a mi Urunkat elzavarta a cigány kokszt szedni. (...) Vette ő is a kisbaltát, lecsapta vele a lovak lábát, (...) de mikor helyre kellett rakni (...) akkor lett nagy baj, (...) a lovak (...) ott feküdtek döglötten. (...) Abban a szent pillanatban toppant be (...) Jézus. (...) Rájuk vetette a szemét, (...) a lovak máris talpra szökkentek. (...)

– Hát ezt meg hogy csináltad, te? – bámuldozott a cigány. – Rá se fűjsz, pedig úgy mutattad énnekem a forszát!

– Nem éppen a fűvás adja vissza annak a lelket, és nincsen is annak forsza. (...) Kicsi a te hited, cigány – mondta, – meg is maradsz te már mindig troszkásnak mindörökre. (...) – Azzal kifordult, (...) a szegény szegkovács sose látta többet.”¹⁹

A vajákos asszony fia

„Élt-volt hajdanában egy igen szegény legény. Vajákos asszony volt az anyja. (...) Fogta a (...) flintáját, (...) elment vadászni. Igen sok mókust meg császármadarat ejtett el. (...) Besötétedett, (...) tüzet rakott, s ott aludt. Másnap továbbment, (...) vadászott napestig. (...) Be is sötétedett. (...) Látja, hogy fény világlik, (...) arrafelé vonszolta magát. (...) Egy magányos házikó állt ottan, remete lakott benne. (...) Beszölt neki: (...)

– Jó ember, engedjél be, (...) igen átfagytam, (...) átáztam. (...)

Azt feleli a remete: (...)

– Nem bocsáthatlak be, hogy tisztátalanná tegyed a hajlékomat. (...)

Tovább vánszorgott a legény. (...) Látja, (...) tűz világlik. Arrafele ment. Vígan lobog tűz, s egy öregember hever mellette. (...) Az öreg leültette (...) jóllakatta. (...)

Másnap (...) útnak eredtek. (...) Odaértek a remetelakhoz, (...) látják, (...) hűlt helye. (...) Mondja az öregember: (...)

– Tegnap este te bezörgettél, és az irgalmas Isten nevében szállást kértél. (...) Engem az Isten küldött, hogy melengesselek meg. (...) A remete (...) nem mentett meg téged, (...) a pokolba süllyedt el.

A vajákos asszony fia hazament. az öregember pedig (Szent Miklós volt az!) felment a mennyekbe.

A legény hazaért (...) mondja neki az anyja: (...)

– Házasodjál meg, fiam! (...) .A cárnak van egy lánya (...) Nasztaszja a neve. Azt veszed el. (...)

Elment az anyja. (...) A cár (...) azt mondotta: (...)

– Csináljál egy vashidat az én tornáclépcsőtől a te tornáclépcsődig. (...)

– Jól vagyon – felelte a fia.

¹⁹ *Sosem volt Cigányország* 14–18.

Lenyugodott a nap, (...) kiment a ház mögé, s így kiáltott:

– Ahogyan anyámban szót fogadtatok, (...) engedelmeskedjetez énnekem, ördögök! (...) Nosza, csináljatok nekem egy vashídat! (...) Ha megcsináltátok, negyven vödör pálinkával vendégellek meg titeket!

Bement a legény, s lefeküdt. (...) Másnap (...) jóltartották a legényt pálinkával. Be is rúgott. (...) Az ördögök meg várták tőle a negyven vödör pálinkát. (...) Méregbe jöttek, (...) összedöntötték az egészet, volt vashíd, nincs vashíd. (...) A cár (...) [a legényt] kirugdosta s kihajította.”²⁰

Hogyan épített a paraszt templomot?

„Kertkerőszben hajdanában kevés ház volt. (...) Élt a faluban egy paraszt, Ojvom volt a neve, (...) hanem a pénze, az kevés. (...) Lement a vízpartra: (...)

– Be kell ugorjak a vízbe. Hogy a pokolbeli ördög. (...)

Az ördög azon nyomban előjött: (...)

– Hát tenéked mi kéne?

– Én egy krajcárért elszegődnék tehozzád (...) – feleli.

– Szegődjél csak el. Nekem kell ember. (...)

Fölment a folyópartról, s elmondta a feleségének. (...) Elbúcsúzott a gyerekeitől. (...)

Ahogy mendegélt, szembetalálkozott egy ősz szakállú, fehér hajú öregemberrel. Az adott neki egy pálcát: (...)

– El ne veszítsed! (...) – mondotta neki.

Osztán lement Ojvom. (...)

– Eljöttél! – érkezett oda az ördög. – (...) Kapaszkodj belém!

Belekapaszkodott, (...) mennek befelé a vízbe. (...) Egy házhoz érkeztek. (...) Az ördög elébb adott néki enni meg inni. (...) Fölmászott (...) az ágyba, beléfeküdt. (...) Egyszer csak két keménykötésű legény érkezett. Az ördög fiai voltak. (...) Elkezdtek dicsekedni. (...) Másnap (...) megint. (...) Harmadnap osztán (...) mondja a szolgálattevő az ördögnek:

– Nosza, gazda, engedjél el engem övéjük. (...)

Elindultak. (...) Egy igen nagy haddal találkoznak. (...) Nekigyürkőzik a két ördögfi, s bele a közepibe! (...) Az ember (...) előhúzta a pálcát. Csak egyetlen szót szólt, (...) hát elesett előtte néhány katona. (...) Megy előre, (...) hullott előtte a nép. (...) Visszafordult, hogy hazafele menjen. (...) Megérkezett, azzal fordult az ördöghöz: (...)

– Korog a gyomrom, megéheztem. (...)

Adott néki ennie, (...) osztán megjön a két ördögfi: (...)

– Apám, küldjed el ezt, hadd menjen isten hírvél (...) – úgy megszeppentek tőle. (...)

Egy teli üst aranyat visz magával az ember. A két (...) legény kiviszi, s a kerítés tövébe lerakják. (...) Látja, (...) a gyerekei (...) ott sündörögnek a vízparton. (...) Odaszól nekik: (...)

– Eriggyél, (...) szóljál anyádnak, fogja be a lovat és jöjjön! (...)

Az anyjuk befogta a lovat. (...) Nagy nehezen fölrakták (...) az üstöt. (...) Ahogy (...) mennek, (...) megint jön velük szemben (...) az öregember: (...)

– Adjad vissza azt a pálcát, azt, amit adtam néked. (...) Építsed föl belőle a Miklós templomot!

Mivel ő maga volt a Szent Miklós.”²¹

Az erdei szellem

„Egyszer egy ember az erdőben hált. (...) Benyitott őhozzája egy idegen, s azt mondja néki:

– Engedjél be, hadd aludjam meg itten. (...)

²⁰ A pórul járt víziszellem 40–46.

²¹ A pórul járt víziszellem 125–130.

Amaz ott aludt, reggel fölkel, megköszönte a szállást. (...) Másnap kora reggel (...) az ember (...) annyi vadszárnyasra bukkant, hogy azt se tudta, merre lőjjön. Az éjszakai vendég az erdei szellem volt.”²²

MODERÁTOR: Vagy Szent Péter, vagy Szent Miklós lehetett az. De nemcsak szentek, hanem királyok is járták a mesékben az országot, hogy segítsenek a szegényeken.

A zsellérfiú keresztapja

„A király, harmadik Károly volt ez a király, bejárta álrühában az országot. Betért egy gazdaházba, éjjeli szállást és ennivalót kért. A gazdaasszony (...) ráírvallt a királyra:

– Kinek van most ideje vendéggel bajlódni! Helyet sem adhatunk éjszakára! (...)

A király csak egy kis kunyhót látott, (...) oda ment be. Elmondta, hogy mennyire megjárta. (...) A zsellér azonnal éjjeli szállást kínált, (...) zabkenyeret és aludtتهت (...) tett az asztalra. (...) Éjszaka valami sürgős dolga akadt a gazdának. (...) Megmutatta a királynak újszülött fiát. (...) A király felajánlotta, hogy keresztapja lesz a gyereknek. (...) Megígérte, hogy (...) eljön. (...) A király nagy summa pénzt adott a zsellérnek, és meghagyta, hogy gondosan neveljék a gyereket.”²³

Jótett helyébe jót várj

„Volt egy ember meg egy asszony. (...) Volt egy fiuk, akit tanulni küldtek. (...) Mikor befejezte tanulmányait, adott neki az apja egy áruval megrakott hajót. (...) Elindult. (...) Összetalálkozott egy török hajóval, (...) jajveszékelést hallatszott [a hajó belsejéből]. (...) A fiú odaadta a hajót áruval, a parancsnok (...) odaadta érte a megkötözött rabokat. (...) Egy öreganyó, aki egy szépséges leányt vezetett, (...) megkérte a legényt, hogy vele maradhassanak. (...) Hazament velük. (...) Az apja (...) elzavarta otthonról a fiát. (...) Sok év múlva apja megengesztelődött, és visszafogadta fiát feleségével és az öreg nénével együtt, aztán adott neki az elsőnél sokkal nagyobb és szebb, áruval teli hajót. (...) A fiú elhajózott, (...) elért egy városba, (...) látta, hogy szerencsétlen falusi embereket üldöznek. (...) Eladta a hajót az áruval együtt, (...) megváltotta az elfogott embereket. (...) Hazament üres kézzel, (...) az apja (...) elzavarta. (...) Sok év után (...) az (...) apja megengesztelődött, (...) visszafogadta, (...) hajót csináltatott neki. (...) A fiatalember rárajzolta a felesége képét, a hajó orrára pedig az öreg nénéét. (...) Elvitorlázott. (...) Egy város alá ért. (...) Elküldte hozzá a császár a miniszterét, (...) hát ott látta menyasszonya képét rárajzolva a hajóra, akinek a kezét még gyerekkorában neki ígérte a császár, a hajó orrában pedig a császári udvar dajkájának a képét. (...) Másnap (...) a császár (...) felismerte egyetlen lányát, (...) akiket a törökök elraboltak tőle. (...) A fiú (...) élete történetét kezdte elmondani. (...) A császár nekiadta saját hatalmas és csodaszép hajóját, mellé adta a minisztert, (...) elindultak. (...) Mikor hazaért, apja elcsodálkozott azon, (...) honnan szerzett még nagyobb hajót. Elmondott mindent. (...)

A miniszter azt tervezte, hogy mindenáron elveszejtí a császár ifjú utódát, (...) hogy aztán ő vehesse feleségül a lányt, (...) hogy ő lehessen majd a császár utóda. Amikor megtették az út egy részét, (...) a fiatalembert (...) megfogta és a tengerbe dobta. (...) Egy zátonyra sodorta jó szerencséje. (...)

Mikor megvirradt, észrevették, (...) hogy nincs sehol. (...) Mikor a császárhoz értek, jelentették. (...) Gyász és szomorúság vette kezdetét. (...)

A császár veje (...) csak ült, (...) halászott. (...) Ott termett (...) egy öregember, (...) kivitte a partra [annak fejében, hogy mindennek a felét nekiadja]. (...) A szerencse a császár udvarába vezette. (...) Leült a kert egyik végébe (...) felesége (...) az ő gyilkosával. (...) Pénzt adtak

²² A pórul járt víziszellem 171.

²³ Férfiszülte leány 183–184.

neki. (...) A kezén volt a gyűrű, (...) az asszony felismerte. (...) Mondta az apjának, hogy felismerte elhunyt férjének a gyűrűjét. (...) A császár megparancsolta, (...) fogják el. (...)

Ahogy az ifjú császár trónra került (...) előjött az az öregember, aki őt (...) kimentette. (...) A császár elkezdte osztani [a kincseit](...) addig, (...) amíg mindenét el nem osztotta. (...)

Az öregember (...) így szólt:

– No, nem vagyok én öregember, hanem Isten angyala. Azért küldött hozzád, hogy sok jótettedért, amiket eddig cselekedtél, kimentslek a tengerből. (...)

Azzal az angyal eltűnt.”²⁴

Hogyan lett I. Péter a paraszt komája

„Az öregek azt beszélnek, (...) I. Péter (...) nagyon szeretett vadászni. Egyszer eltévedt, (...) egy kis faluba jutott. Későre járt, (...) csak egy kunyhócskában égett a tűz. Oda kopogott be, (...) de a házigazda nem akarta beengedni. (...)

– Vajúdik a feleségem. (...)

– Na és aztán! (...) Bemegyek, félrefordulok és alszom. (...)

Éjjel fiút szült a paraszt felesége, (...) s egy nap múltán rokonok lettek [összekomásodtak]. (...) Búcsúzáskor két kis csomagot adott át, (...) az egyikre valamiféle címet írt fel.

– Enélkül nem lelsz meg a városban – mondta. (...)

A címmel egy zsandárhoz fordult, (...) ez (...) felültette egy hintóra. (...) A paraszt egyenesen Nagy Péter dolgozószobájába lép. (...) A parasztot meglátván felkiáltott:

– Nicsak a komám! (...)

(...)

A paraszt feleségére nagy bánat szakadt. Valamilyen emberek (...) széthordták a kunyhójukat. Helyére új házat emeltek. Sírt az asszony, (...) ekkor érkezett trojkán haza a paraszt. (...) Nem hisz a szemének.

Alig tudta rábeszélni az asszonyt, hogy belépje oda. (...)

– A koma, az koma. (...) Eztán jobban fogunk élni.”²⁵

JÁNOS: Térjünk vissza a földön járó szentekhez. A következő történetet a magyarországi cigányok mesélik.

A tizenkét gyermekes ember

„Réges-régen, mikor még Krisztus meg Szent Péter a földön járt kelt, elmentek egyszer egy faluba, hadd lássák, hogyan élnek ott az emberek. Hát amint (...) ballagnak egy falu mellett, (...) egy ember húsvét szent vasárnapján kapálja a szántatlan földet.

Mondja Szent Péter: (...)

– Uram, ez az ember nagyon szegény. (...) Annyit adj neki, amennyiből megélhet. (...)

– Jól van, Péter, adok én neki. De ha kap, (...) ez még rosszabb keresztény lesz, mint a többi. (...)

Azt mondta akkor Krisztus:

– Ide hallgass, ember! Hát ha adna neked az úristen házat, (...) hogy abból eltarthassad a gyerekeidet, te akkor mit csinálnál? (...)

– Én is templomba mennék. (...)

Hát éjszakára (...) egy szép tanya támadt. (...) Másnap (...) kimegy az ember, (...) csak bámul. (...)

Krisztus meg Szent Péter elváltak magukat. (...) Jó reggelt köszöntek. (...)

– Most csináltad ezt a szép házat?

²⁴ *A kilenc pávalány és az aranyalmafa* 121–129.

²⁵ *Vatka meg Kalmez* 81–82.

– Igen – mondta az ember – ma éjszaka adta ezt nekem az úristen. Csak bár adna hozzá jószágot is. (...)

– Na, (...) egy jó kereszténynek ad ő minden lehetségest. De ha pogánnyá válik, mindent el is veszíthet (...) – mondta Krisztus. (...)

Eltelt néhány esztendő. (...) Krisztus meg Szent Péter öregemberekké változtatták magukat, és úgy tettek, mintha alamizsnakéregetők volnának. (...) Az ember mind a tizenkét gyerekével odakint volt a földeken húsvét szent vasárnapján. (...)

– Légy már olyan jó, adjál nekünk egy kis alamizsnát. (...)

– Láthatjátok, hogy húsvét vasárnapján is dolgoznom kell. (...) Nincs, mit adjak. (...)

Továbbmennek, és mondja: (...)

– Na, látod Péter, hogy milyen kapzsi az ember. Minél többje van neki, annál több kell neki. (...)

Másnap reggel a (...) tanyához értek, (...) össze volt omolva. (...) Csak az ember menekült meg a gyerekeivel. (...) Odaköszönik neki a jó reggelt. (...)

– Nem jó reggel ez, (...) éjszaka olyan nagy vihar kerekedett, hogy mindenemet elvitte. (...)

Azt mondja Krisztus:

– Hallod-e ember! Jó kereszténnyel ilyen nem történik. Na, gyerünk innét, Péter! (...) Látod, (...) a nagy falattól fullad meg az ember!”²⁶

A csodálatos fa

„Nem tudom, vajon az a pásztorfiú, aki egy nap juhait legeltetve meglátott a mezőn egy fát, éppen annak a szegényembernek a fia volt, akit Urunk Jézus Krisztus és Szent Péter megáldottak, a fa azonban olyan szép és olyan hatalmas volt, hogy hosszú ideig ámultan állt előtte. (...) Kedve kerekedett, (...) hogy felmásszon. (...) Kilenc napig (...) egyre felfelé mászott. (...) Tágas rétre ért, ahol sok rézpalota állt, (...) a fa tövében forrás fakadt. (...) Beledugta hát lábait a forrásba. (...) Amikor kihúzta belőle, mindkét lábát csillogó réz borította. (...)”²⁷

Visszatért a nagy fához. (...) Ismét kilenc napon át mászott felfelé. (...) Egy mezőre ért, ahol sok palota emelkedett, (...) színezüstből voltak. (...) Kezet akart mosni, (...) hát uramfia, mindkét kezét csillogó ezüst borította.

Gyorsan visszatért a nagy fához. (...) Megint kilenc napig mászott felfelé, (...) egyszerre (...) tágas mező tárult ki előtte. (...) Csupa aranypalota állott, (...) egy forrásból folyékony arany csobogott. (...) A forrás fölé hajolt, (...) a fűrtjei beleérték, (...) minden szál haja aranyosan csillogott. (...) Visszatért a nagy fához, (...) ereszkedett lefelé. (...)

Visszatérve a földre (...) meglátott egy várost. (...) Elhatározta, bemegy a városba. (...) A király szakácsa éppen kuktát keresett, (...) megkérdezte tőle, vajon nem állna-e be hozzá szolgálni. (...) A fiú hajlandó volt elfogadni (...) egy feltétellel: hogyha sohasem kell levennie a kalapját, kesztyűjét, csizmáját. (...) Egy ideig ment a dolog. (...) Ekkor történt, hogy megint lovagok és grófok sereglettek a palotába. Valamennyien el akartak indulni, megmászni az üveghegyet, hogy a király szépséges leányának (...) a kezüket nyújtsák, (...) elnyerjék őt feleségül. (...) Számosan megpróbálkoztak, (...) de hiába. (...) A kukta könyörgött a szakácsnak, engedné meg neki, hogy messziről nézhesse őket. (...) A fiú azt gondolta magában:

– Mi lenne, ha én is megpróbálnám?

²⁶ *Világ szépe és világ gyönyörűje* 140–143.

²⁷ Gyerekkoromban volt egy vascészénk, amelyre gót betűkkel ez volt írva: „Ehmals ich Eisen war, nun bin ich Kupferklar. Wunder für wunder, sag mir jetzunder.” A története, hogy valahol volt egy forrás, amelybe a fémtárgyakat bemerítve, azok réz bevonatot kaptak. A csészét az erdélyi szász születésű nagyanyám hozta magával Brassóból.

Azon nyomban levette a kalapját, (...) kabátját, (...) kesztyűjét, csizmáját, kezébe fogta a rézgallyat, (...) elindult felfelé. (...) Átnyújtotta a királylánynak a rézgallyat. (...) Visszasietett a rejtékhelyére, (...) a konyhában termett. (...)

A következő napon újra több lovag és gróf akart próbát tenni. (...) A fiú másodszor is nekivágott, (...) átnyújtotta (...) az ezüstgallyat, (...) sarkon fordult, (...) hazasietett. (...)

A harmadik napon (...) a fiú (...) ledobálta ruháit, kezébe fogta az aranygallyat, (...) átnyújtotta a királylánynak (...) és visszasietett a helyére. (...)

A király (...) parancsot adott, (...) minden ifjú legénynek el kell vonulnia előtte. (...) Egy szolga odahozta a kuktát. (...) A király (...) feltette a kérdést:

– Te vagy az, aki háromszor megmászta az üveghegyet?

– Igen, én vagyok, (...) és meg is mondtam ezt (...) a gazdámnak.

A fiú (...) ott állt teljes szépségében, kezét nyújtva. (...) Megülték a lakodalmat. (...)

Még egyszer fel akart mászni a királynéval, (...) [de] eltűnt a fá. (...) Soha többet senki sem hallott róla, és senki sem látta.”²⁸

Királylány a lángpalotában

„Volt egyszer egy szegény ember, annak annyi gyermeke volt, (...) a falujának minden lakosát meghívta már komának. Mikor (...) megint kisfia született, kiült az országútra, hogy az első arra jövőt megkérje, legyen a komája.

Akkor egy szürkekabátos öregember jött arra. (...) Elment vele, és segített megkeresztelni a fiúcskát. (...) Egy borjas tehenet ajándékozott. (...) Az a borjú ugyanazon a napon jött a világra, amelyiken a fiú született. (...)

A fiúcska felcseperedett, mindennap kiment az időközben hatalmas bikává fejlődött állattal a legelőre. (...) A bika felvágatott a nagy égi legelőre, ahol arany csillagvirágokat evett. (...) Naplemenetekor visszasietett, felkeltette a fiút, (...) hazamentek. (...)

Egy nap így szól hozzá a bika:

– Most ülj föl a két szarvam közé, (...) elviszlek a királyhoz. (...) Kívánd azt, (...) adjon neked egy hét sing hosszú kardot, (...) ki akarod szabadítani a lányát. (...) Egy tizenkét fejű sárkány rabolta el. (...)

Az odavezető úton (...) egy áthághatatlan (...) hegység terült el [és] (...) egy széles viharos tenger. (...) A sárkány egy lángpalotában lakott. (...)

A fiú (...) felült a bikája szarva közé. (...) A hatalmas hegyláncnál termettek. (...) A bika (...) nekiiramodott, és hatalmas szarvával az egész földlancot félretolta. (...) Ott termettek a tenger partján. (...) A bika (...) felitta az egész tengert. (...) Megérkeztek a lángpalotához. (...) A bika (...) a tengervizet (...) a lángokra zúdította, (...) ezáltal (...) áthatolhatatlan füst keletkezett. (...) Tajtékozva kirohant a (...) sárkány. (...) A fiú (...) olyan hirtelen vágással találta el a hatalmas szörnyeteget, hogy valamennyi feje egyszerre lehullott. (...)

A bika (...) elfutott az égi legelőre, (...) a fiú többé nem látta. (...) Hazamentek a lány édesapjához, megülték a lakodalmat.”²⁹

A sors meg a szegény ember

„Élt-volt (...) egy öreganyó. (...) Útnak indult fáért. (...) Szembetalálkozott egy öregemberrel, aki (...) így szólt hozzá:

– Merre vetted utadat, anyóka?

– Mit is kérdezed tőlem? (...) Szerencsétlen vagyok én, (...) betevő falatom sincsen.

²⁸ A csodálatos fa 29–36.

²⁹ A csodálatos fa 62–64.

Az öregember adott néki egy zsákot, (...) azzal eltűnt. (...) Az öregasszony hazafele indult. (...) Fölbontotta a zsákot, (...) látja, (...) fehér gombával van tele. (...) Mind kiszórta, (...) azzal hazament.

Arra ment (...) egy másik öregember, (...) észrevette a kiszórt gombát, (...) összeszedegette s elvitte haza. Nekifogott, hogy megfőzze. Akkor beállított (...) az erdőbéli öregember, (...) azt kérdezte tőle:

– Mit művelsz?

– Nézd-e, valaki elhányta (...) ezt a gombát. (...) Összeszedtem, megfőzöm, (...) kettesben megesszük.

Főzte az öregember, (...) azt csak nem akart megpuhulni. Mondja az erdőbéli öregnek:

– Főztem, (...) de (...) nem akar megpuhulni.

– No, nézzed meg. (...) – Az öregember megnézte. Hát csupa aranygomba lett abból! Mondja is: (...)

– Nézzed már, milyen csoda történt! (...) Téged meg mostan nem tudlak megkínálni. (...) Magunkfajta vénembernek többet ér egy kis gombaleves az aranyból. Az arannyal nem tudok mit kezdeni.

Azt mondta az erdőbéli öregember:

– Eridj oda, hátha mégis kikerül abból egy kis gombaleves!

Az öregember odament, (...) olyan jóízű gombaleves kerekedett abból. (...) Belaktak, (...) s akkor az erdőbéli öregember (...) eltűnt.”³⁰

³⁰ A pórul járt víziszellem 55–56.

Bibliai történetek

MODERÁTOR: Nagyon sok mindennek a Biblia az alapja. Korábban már beszéltünk arról, hogy például a hettitákat is a Biblia alapján azonosították, „fedezték fel”. A mesék, történetek egy része is bibliai eredetű. Lássuk ezeket.

Miért van a mi Urunk, Jézus három szeggel felfeszítve?

„Pedig hát négy szeggel szokták az olyasmit. (...) Mikor az okosok már elhatározták, hogy keresztre feszítik, (...) meg is ácsoltatták a keresztet hozzá, elküldtek három katonát, hogy hozzanak szeget hozzávalót, négyet. Adtak velük nyolcvan krajcárt, hogy jó erős legyen a szeg. (...)

El is ment a három lándzsás katona. (...) Igen viszkedett a zsebükben a pénz, meg meleg is volt nagyon, hát betértek az úton egy kocsmába, egy-egy kétdecire. (...) Elpiázgatták a felit a pénznek, (...) csak már alkonyodik, (...) kifordultak a kocsmából szegkovácsot keresni.

No, nem messze leltek egy arábust, bementek hozzá (...) és mondják:

– Hallod-e, te arábus! Négy jó szeg kéne, (...) a Krisztus Jézust nyújtsuk meg holnap. (...)

Alighogy meghallotta ezt az arábus, fölkapott egy vödör vizet, kioltotta vele a tüzet, és azt mondja:

– Nem úgy van az, katonák! Hallottam én arról a Krisztus Jézusról, nagyon egy nagyszerű ember az. Ha ti azt fel akarjátok feszíteni, én abban nem segítek nektek.

– Jól meggondold, arábus! Mink szépen beszéltünk teveled, hát hallgass a szép szóra. Mert ha nem, beszél ez helyettünk.

És a lándzsájukra csaptak. (...) Átszúrták, (...) aztán mentek tovább. (...)

Igen ám, de már másik szegkovácsot nem volt olyan könnyű találni. (...) Kalapálást hallottak. Zsidó verte ott a vasat. (...) Bementek és mondják:

– Hallod-e, te zsidó! Négy erős szög kell keresztfába, megvárjuk. – Annyit már okosodtak, hogy nem szóltak a Krisztusról.

A zsidó munkához is látott, (...) jól felszította a tüzet. (...) Kicsapott a láng, (...) megszólal belüle a halott arábus:

– Ne csináld, zsidó. ne csináld, mert a legnagyobb prófétát feszítik fel vele! A Krisztus Jézus keresztfére kell a szeg!

A zsidó hogy ezt meghallja, eldobja a kalapácsot: (...)

– Nem, nem, ha én kerülök mellé, akkor sem! Én láttam a múlt vasárnap, amikor megjött a számár hátán.

Addig-addig, mígnem a lándzsások átszúrták őtet is. (...) Közben öreg este lett. (...) Mennek, (...) látják ám, hogy egy cigány ül az árokszálen. (...) Kezibe fogó, szeget tart az üllőre: (...)

– Del o Dél lacsirat [Adjon Isten jó estét]– emeli a (...) kalapját. (...)

– Jó estét, te cigány. Csinálj csak olyan szeget nekünk még hármat, amilyen a kezedben van. (...) Negyven krajcár az ára. (...)

Nagy pénz volt az a negyven krajcár, (...) már hegyezte is az újat. De ahogy a tüzet fűjtassa, neki is megszólal ám a halott arábus, meg a zsidó lelke is. Azt mondják:

– Ne csináljad, cigány, ne csináljad, mert a legnagyobb prófétát feszítik fel vele! A Krisztus Jézus keresztfébe kell az a szeg!

Az asszony nem hallotta, a katonák se, (...) csak a cigány. (...) Nem tudta, mitévő legyen. Nagy ember a Krisztus Jézus, azt már hallott egy öreg szegkovácsból, de a vitéz urak is nagy emberek, lándzsájuk van, (...) látja ám, hogy véres. (...) Intett az asszonynak, hogy verjen rá.

El is készült így még két szeg, a késszel együtt, amit a katona az iszákjába tett, három. Elkészült a negyedik is, ledobja az üllő mellé, mert tüzes még.

Haj Dávla, Dávla, nagy a te hatalmad! Mert csudát keráztál [csináltál] akkor az egész romaságnak. Mert bizony a szeg nem akart kihűlni, (...) csak ott feküdt a földön tüzesen. Hiába loccsintott rá a cigány vizet, hiába hányt rá földet, hiába, hiába.

A katonák (...) elszaladtak három szeggel.

A szegény cigány is odábbállt még azon éjjel. Hol itt ütötte fel sátrát, hol ott. Hol itt ásta meg a gödrét, hol ott. (...)

Hát így jutott a mi Urunk Jézusnak csak három szeg.

Drága Déloro, ne verd már ezt a szegény, szerteszét népet!”¹

Krlevityo Márko

„Élt egyszer a pilisi hegyekbe fönn, ott, ahol a szerbek is laknak, egy szegény özvegyasszony. (...) Volt egy fiacskája, Krlevityo Márko, (...) anyja odaadta ütet a bíróhoz szolgálni. Az meg kicsapta a mezőre, legyen a disznók mellett valaki. (...) A bíró fia is kijárt a mezőre, nyilazni. (...) Folyvást a kis Márkot célozgatta. (...) Ha (...) elugrott a nyílvesző elől, bizony jó két pofont kapott. (...) Visszaütni nem (...) merte. (...)

Egyik nap (...) mit lát? (...) Bizony a boldogságos Szűzi Márja ült ottan, kinn a napon. A kis Márko megsajnálta, (...) kapta magát, lombos ágakat metszett, és sátrat rakott föléje, hogy a nap ne süsse a szépségemet. (...)

A Szent Márja (...) megkérdezte: (...)

– Mi kéne neked a legjobban?

– Drága Szűzi Anyám – feleli nekije a raklo – erős szeretnék lenni. (...)

A Szent Márja akkor zsebkendőt adott a gyereknek, hogy csak tűrölje vele a homlokát, (...) mindig erősebb lesz. És adott nekije egy kis kést.

– Mire használod a nagy erődet, mire nem, a te dolgod. (...) Egy valamire nincs még az én mennyei ipamnak se ereje. Ahhol erőt neked se adhatok.

Nem értette a Márko. (...) Gyerek voltam, mikor hallottam eztet a mesét, és én se tudtam, miről van szó. (...) Ott hagytam el, hogy a Márkó nem értette. (...) Köszönte szépen és ment vissza a disznókho. De már ott várta a bíró fia, (...) azzal fültövön vágta. (...) Márko egyet ütött csak, (...) a bíró fiának mindjárst vége lett. (...)

Megy haza a Márko, (...) az anyja így beszélt hozzája:

– Márko! (...)

Nem szólt egy szót se, csak fordult ki az ajtón. (...) Megyen, mendegél az országúton, (...) egy igen nagy lombár ember jő vele szembe. (...) Rákiált:

– Héj, te fattyú, félre az utambul!

A Márko meg kérdi tüle fennszóval:

– Ugye, a Harambusza te vagy? (...)

Mindjárst birkózni nekikezdenek (...) hiába küszködnek, egyik se nem bír a másikával. (...)

A Márja le is tekint a mennyekből és azt mondja a Márkónak: (...)

– Vedd elő a cs’urit, amit éntülem kaptál. (...)

Egy-kettőre kivágta a derekából a kígyót. (...) A kis kígyó meg így csipogott:

– Mit csináltál, bolond, mit csináltál? Tulajdon apád meggyilkoltad! Fattyú vagy bizony, jól mondta. Élte az anyádat, így lettél te. Most meg hogy otthagytá, anyád téged huszított ellene. (...) Nézd mega szép fekete haját, meg a barna bőrit. (...) Nem te vagy-e a fia? (...) Vágjál szép tölgyfából koporsót, tedd bele apádat, meg engemet is melléje, (...) virrassza cigány szokás szerint, (...) az út mentibe temesd.

Úgy is lett. (...) Fordult hazafele, (...) az anyját szépen fejbe csapta, (...) az élet kiszállt belüle. (...) Ő maga (...) elment világot próbálni. (...)

¹ *Sosemvolt Cigányország* 19–22.

Az ő megholt anyjának volt egy hatalmas testvérbátyja, (...) a Vörösszakállú Herceg. (...) Ez (...) hírt vett, hogy a húgát megölte valaki. (...) Megparancsolta, hogy az ő édes húgának gyilkosát élve vagy halva elébe hozzák. (...) Hamarosan rátaláltak. (...) Lóra kötözték, (...) úgy vitték elejbe a Vörösszakállú Hercegnek. (...) Így szólt:

– No, szép öcsém, mert ha apád-anyád meggyilkoltad is, csak öcsém vagy, (...) egy sötét pincébe téged befalaztatlak. Haljál meg ott. (...)

És a katonák már fogták is és falazták be, (...) ám a drága Márja nem fordította el tekintetjét. (...) A Vörösszakállú udvari bolondja lyukat vájt a falon, és adott be neki halózást. (...) Kerek ötven esztendő eltelt, (...) a Vörösszakállú (...) halálát közel érezte, így beszélt a katonáknak:

– Nyissátok meg a pince falát. (...)

Hát ahogy a pince falát megnyissák, kilép a Kravelityo, (...) haja tiszta ősz, (...) kinézett nyolcvannak. (...) Hová legyen most, (...) kódorogjon egymagában? (...) Megcélozta a faluja tornyát, (...) ment haza. (...) Bámulták csak a népek, mit akar ez: (...)

– Ejnye, hát meg se ismertek? Én vagyok a Márko. (...)

– Szép ember ugyan! (...) A maga történetivel riogatjuk a gyereket ágyba! Bújj hamar a dunna alá, mer ehol jó a Kravelityo, kivégez téged. (...)

Kisért a falujából, (...) az éghől fohászkodott. (...) Visszafelelt neki a Szűzi Márja: (...)

– Eridj haza a faludba.

Fordult is hazafele sebtiben. (...) Benyitott házuk ajtaján, s anyját ott találta. (...) Abban a szent pillanatban betoppant a Harambuzsa. (...)

Ha a Kravelityo a házból hamarjába ki nem fordul, bizony a mesének rossz vége lenne.”²

Bölcs Salamont megátkozta az anyja

„Bölcs Salamont (...) anyja (...) megdorgálta, (...) átkot mondott fiára, hogy addig ne haljon meg, amíg meg nem látta a tengeri mélységeket és az égi magasságokat. (...)

Megöregedett, (...) törte a fejét, miképpen szabadulhatna az anyai átoktól. (...)

Készítetett egy vasládát, (...) láncot erősített [rá], (...) megparancsolta feleségének, (...) dobja a tengerbe. (...) Bedobta. (...) Valaki azt mondta, (...) engedje (...) el a láncot, (...) a vasláda (...) lehúzta (...) Salamon királyt a tenger fenekére.

Eközben az ördögök megtalálták Szent János pásztorbotját, süvegét és palástját. (...) Nem tudtak rajta (...) megosztozni. (...) Megragadták a vasládát a benne ülő Salamon királlyal együtt és felvitték a hegyre. (...) Kijött a ládából, (...) keresztet rajzolt, (...) az ördögök (...) futottak szerteszéjjel. (...)

Azon tanakodott, (...) hogyan láthatná az égi magasságokat is. (...) Fogott két struccmadarat, (...) nem adott nekik enni. (...) Lábukhoz kötözött egy nagy kosarat, (...) beleült. Jó hosszú nyársra egy sült bányát tűzött, és azt a fejük fölé tartotta. Az éhes struccmadarak (...) el akarták érni a bányát, így mindig magasabbra repültek, (...) amíg bölcs Salamon el nem érte az eget. Akkor a nyársat lefelé fordította, a madarak (...) leszálltak vele a földre. (...) Végre-valahára meghalt.”³

JÁNOS: Ez olyan, mint amikor egy szénacsomót lógatnak a szamár elé, hogy húzza a kordét.

Amennyit a kerék le, annyi fel

„Bölcs Salamon felesége szemet vetett egy másik császárra. (...) Kigondolta, hogy elhagyja első férjét. (...) Megbeszélte a másik császárral, hogy küldjön valami italfélét, amitől úgy elalszik, mintha meghalt volna. (...) Akkor Salamon levágta felesége egyik kisujját, (...) meggyőződött, (...) valóban meghalt. (...)

² *Sosemvolt Cigányország* 45–59.

³ *A kilenc pávalány és az aranyalma* 151–152.

Később a másik császár (...) emberei (...) kiásták, (...) ő valahogy felélesztette, (...) feleségül vette. (...)

Mikor Salamon (...) megtudta, (...) felfegyverezte katonáit, (...) elindult. (...) Az erdőben hagyta embereit, és azt mondta, (...) ha (...) megharsannak a trombiták, induljanak, (...) de mindannyian tartsanak maguk előtt egy-egy zöld leveles ágat. Azzal bement a palotába. (...) Amikor az asszony meglátta első férjét, nagyon megijedt, (...) bezárta az egyik szobába. (...) Megjött a császár, (...) rányitotta az ajtót (...) Salamonra. A bölcs király nyugodtan (...) ült. (...) Elnevette magát. (...) A másik császár kérdezte, (...) miért nevet. (...)

Salamon király így felelt: (...)

– Kötözzél hát meg, (...) és ölj meg ott. (...) Fúvasd meg a trombitákat háromszor, (...) megindul a hegy is. (...)

Megparancsolta, hogy fújják meg a trombitákat (...) Salamon katonái (...) elindultak (...) a másik császár parancsot adott (...) harmadszor is fújják meg (...) addigra éppen odaértek, nyomban kiszabadították királyukat (...) a másik császárt pedig egész udvari népével együtt (...) lefejezték.”⁴

MODERÁTOR: A Biblia előírja, hogy a keresztények legyenek irgalmas szívűek, az iszlám vallás egyik pillére pedig a rászorulóknak megsegítése. Az adakozás megjelenik az összes vallásban, és így a különböző népek meséiben is. Az első történetünk Kambodzsából származik

Az adakozó herceg

„Veszandar herceg (...) valamennyi alamizsnálkodó közül a legjobb szívű, (...) a szegények között osztotta szét mindenét. (...) Történt ekkor, hogy Szrok Pumeah (Burma királya) (...) a csodaelefántra vágyakozott. (...) A herceg (...) átadta (...) a kérelmezőnek.

Ezen a nép felháborodott, (...) a király (...) elűzte saját fiát. (...)

Mielőtt a herceg elhagyta volna hazáját, minden vagyonát szétosztogatta az ún. „hétszáz áldozat”-ban, ugyanis hétszáz elefántot, hétszáz kocsit, hétszáz fiatal leányt és hétszáz rabszolgát adott azoknak, akik kérték tőle. Azután feleségével és két fiával kihajtott a városból egy négylovas kocsin. (...) Négy brahmannal találkozott, (...) a herceg mindegyiküknek adott egy lovat, (...) saját magát fogta be a kocsi elé. (...) Jött egy koldus, és a kocsit is elkérte. (...) [A herceg] a kisfiát a vállára vette, (...) a felesége (...) a kislányt emelve ölébe, követte őt.

Így érkezett el a család az (...) erdőségbe. Itt remetekunyhót építettek. (...) Egy vén brahman (...) ráripakodott a hercegre, hogy az asszony helyett adja oda neki két gyermekét. (...)

A (...) felesége késő este tért haza, (...) leült, (...) keserves sírásra fakadt. (...)

Másnap reggel (...) egy brahman állt a remetelak ajtajába. (...) A kérdésre, hogy mit óhajt, azt válaszolta:

– A feleségedet! (...)

– Itt van, vigyed!

Ekkor a brahman alakja elváltozott. (...) Az isten (...) lemondott erről az utolsó áldozatról, és megparancsolta, (...) térjenek vissza hazájukba. (...) A száműzetési parancsot feloldották, és az öreg király halála után (...) követte őt Chompu Thvip trónján.”⁵

JÁNOS: Ha ilyen egyszerű lenne megszabadulni az asszonytól!

MODERÁTOR: A kambodzsai történet után most egy tibeti, egy perzsa, majd egy kirgiz mese következik.

⁴ *A kilenc pávalány és az aranyalmafa* 153–155.

⁵ *Az istenfiú városa* 39–41.

A testét feláldozó király

„Számptalan korszakkal ezelőtt élt egy (...) tibeti király, (...) volt neki három fia. (...) Történt egyszer, (...) a három fivér besétált az erdőbe. (...) Megláttak egy tigrist, amely éppen akkor hozta világra kölykeit. (...) Napok óta sarkallta az éhség, (...) újszülöttet készült felfalni. (...) a legkisebb királyfi tovább töpregett:

– Régóta keringek az újjászületések körforgatagában, testem és életem számtalanszor elpusztult, néha a szenvedély volt az oka, néha a gyűlölet, néha meg az ostobaság miatt vesztettem el. Mit ér az a test, amely a vallásért egyetlen egyszer sem lépett az erények mezejére?(...)

Odasietett a nősténytigris barlangjához. Lefeküdt eléje, (...) vért eresztett testéből, (...) a tigris (...) felfalta. (...) Miután Nagy Lélek királyfi (...) megvált az életétől, a Boldog Istenek birodalmában (...) született újjá.”⁶

A makacs varjú

„Hol volt, hol nem volt (...) egy (perzsa) abjar (...) megöregedett. (...) Így szólt: (...)

– Mehrán fiam! Fogadd meg nekem, hogy halálom után nem hagyod kialudni a lámpát, s nem hagyod, hogy a sötétség üssön tanyát a házban. Ha (...) egyszer szegény leszel, fogd meg az eke szarvát. (...)

Az abjar örökre itt hagyta a világot. (...) Mehrák foglalta el az apja helyét, (...) szórta a pénzt, (...) egy tehénen kívül semmije se maradt. (...) Elhatározta, (...) vesz egy kis földcskét. (...) Munkához látott. (...) Egy varjú (...) dézsmálni kezdte a termést. (...)

Másnap (...) vett egy kis szurkot, megolvasztotta, (...) ráöntötte a fekete köre, (...) a varjú (...) hozzáragadt. (...) Mehrák szabadon engedte: (...)

– Megkíméltem az életemet. (...) Adok egy tollat, (...) ha baj ér, (...) kövesd, (...) segíték. (...)

Eltelt néhány esztendő. (...) Aszályos évkövetkezett. (...) Fogta (...) a tollat, (...) földobta a levegőbe. (...) A toll szállt tovább, s berepült egy barlangba. (...) Mehrák (...) észreveszi a varjút. (...) A varjú nyomban előhoz három-négy zsák búzát (...) meg egy tyúkot is ajándékozott: (...)

– Ez a tyúk naponta aranytojást tojik. (...)

Mehrák (...) boldogan tért haza, (...) elmesélte a történetet (...) fűnek-fának. (...) A bíró (...) azt üzent:

– Hallottam, (...) van egy szép tyúkod. (...) Hadd nézzem meg, (...) visszaküldöm. (...)

Az közönséges tyúkot küldött vissza. (...)

A következő évben ismét nagy ínségben voltak. (...) Felkereste a varjút, (...) [kapott tőle] egy bográcsot és egy fakanalat. (...) A bogrács (...) teljesítette minden kívánságukat. (...) Meghívta a bírót (...) evett-ivott. (...) Másnap (...) üzent: (...) »A bográcsotokat adjátok kölcsön.« (...) Két nap múlva meg egy másik bográcsot kapott vissza. (...)

Beköszöntött a harmadik esztendő. (...) Felkereste a varjút, (...) [aki] egy tököt adott [neki]. (...)

– Ha valaki igazságtalanul bánik veled, csapj rá egyik kezeddal (...) és kiáltsd: »Száz furkósbotot marokra«, (...) erre száz fekete rabszolga ugrik ki. (...)

Mehrák (...) hazafelé tartott. (...) A bíró háza felé vette az útját, (...) a száz (...) rabszolga (...) a bíróra és szolgálóira vetették magukat. (...) Mehrák elvette a tyúkot és a bográcsot, (...) hazaballagott.”⁷

⁶ A nyolcszirmú lótusz 108–112.

⁷ Tolvajok kútja 43–49.

Mese a bőkezűségről

„A régmúlt időkben élt egy padisah. Volt neki negyven vezírje. Egyik nap megkérdezi: (...)

– Miből származik a bőkezűség, a vagyonból-é avagy a lélekből?

– A bőkezűség csakis a vagyonból származik – felelik a vezírek. – Másképp lehetne bőkezű az, akinek vagyona nincsen?

– Nos, (...) álljatok össze, (...) s adjatok a népnek egy fejedelmi lakomát. (...)

A három vezír állta a lakomát. (...) A lakoma utolsó napján a padisah koldusruhába öltözött, (...) beállított az első vezír rendezte lakomába. A vezír (...) odaszólt. (...)

– Vigyetek ki a koldusnak alamizsnát! (...)

Kivitték neki, (...) eltette (...) s indult a másik vezír rendezte lakomába. Az sem engedte be a koldust, (...) a neki szánt alamizsnát odakint adta át. (...) Ballagott a koldus a harmadik vezírhez, (...) kérve, (...) engednék be a házba megpihenni. (...) A vezír így szólt: (...)

– Számodra itt nincs hely! (...)

A koldus az utcát járta, mígnem rátalált egy öregasszonynak s fiának fekete kunyhójára. (...) A fiú (...) így szólt az anyjához:

– Behívjuk-é a koldust éjszakára?

– Hát persze, (...) vezesd be a házba.

Be is megy a koldus. (...) A fiú (...) aznap hozott haza járandósága gyanánt tíz juhot.

– Vágjunk le egy juhot (...) – mondta az anyjának. (...)

– Nekem csak a két veséje kell – szólt a koldus, - egyéb húst nem eszem. (...)

– Levágom inkább mind a tíz juhot (...) – a veséjüket a koldusnak adta.

A koldus megáldotta őket, (...) indult tovább.

Másnap reggel a kán (...) odahívatta (...) a három vezírjét: (...)

– No halljam, milyen tort adtatok? (...)

– Nagyon jól levezettük. (...)

Ekkor a padisah megparancsolta: (...)

– Volt nekem tíz (...) juhom, (...) nyomuk veszett. (...) Kerítsétek elő a tolvajt. (...)

Vezírjei (...) eljutottak a bazárba. (...) Meglátták a fiút, aki nemrég kezdte el a tíz juh húsát árulni, (...) a padisah elé vitték. (...) A fiú elsorolta, (...) egy koldus érkezett hozzájuk, s a tíz juhot levágván, veséiket annak adta oda. (...) A padisah ekkor elbeszélte, (...) maga járt ott koldus képében, (...) majd így folytatta:

– Bizony, a bőkezűség a lélekből ered. (...)

Így szégyenítette meg vezírjeit, (...) a fiút megtette első vezírnek.”⁸

MODERÁTOR: Végül térjünk vissza Kambodzsába.

A holdbeli nyúl

„Buddha (...) nyúlként született újra. (...) Igyekezett, hogy (...) jót cselekedjen és érdemeket szerezzen. (...) Preasz Eynnek kedve támadt megint megjelenni a földön, (...) brahman alakjában leszállt, (...) összetalálkozott a jámbor nyuszival. (...) Kérdezte, nem tudna-e neki egy kevés ételmet szerezni. A (...) nyúl (...) tanácstalan volt, (...) beleugrott egy forró vízzel teli üstbe, hogy magát áldozza föl. (...) Preasz Eynt (...) meghatotta ez az önzetlen odaadás. (...) Megmarkolt egy hegyet, (...) összesajtolta, hogy sötét folyadék buggyant (...) elő. (...) Ezzel (...) a hold korongjára festette e nyúl alakját, (...) hogy minden élőlény hozzá hasonló legyen az önzetlen szeretet gyakorlásában.”⁹

⁸ Szürke héja 256–258.

⁹ Az istenfiú városa 8.

Megkísértés

MODERÁTOR: A szentéletű emberek gyakran vannak különböző kísértéseknek kitéve, ahogy azt a következő kambodzsai és tibeti történetekből is láthatjuk.

Buddha megkísértése

„Amikor a nagy bölcs a szent fügefa tövében ült, (...) Mara, a gonoszság és érzékiség istene (...) elküldte (...) leányait, (...) és mind a harminckét asszonyi búbájt latba vettette velük, hogy megzavarják Buddhát a gondolkodásban. (...) A bölcs (...) egyetlen egy pillantást sem vetett rájuk.

Erre Mara összegyűjtötte démonait. (...) Ő maga a fogvicsorgató szörnyek élére állva (...) megfenyegette. (...)

Mindez hiábavalónak bizonyult. Ekkor Mara (...) azt a jogát vitatta, hogy a világ ura lehessen. A jövőző Buddha (...) emlékeztette (...) azokra az érdemekre, amelyeket korábbi megtestesülései során szerzett, és tanúskodni hívta (...) a föld istennőjét. (...) Meg is jelent, és megerősítette Buddha szavait. Hogy nyomatékot adjon szavainak, hosszú haját (...) két kezével összecsavarta, (...) fürtjeiből (...) víz folyt ki. (...) Mara borzalmas démonserege (...) belefulladt, és a démon (...) úgy tudott megszabadulni, hogy (...) elfutott.”¹

A királynő meg a szerzetes

„Történt egyszer, hogy a nemesasszonyok körében megnőtt a szenvedély és elhatalmasodtak a bűnös vágyak. Köztük volt (...) Vörös Ékszer, az uralkodó király felesége is. (...) A királynő nem hallgatta Vajrocána Mester üdvös tanítását, (...) szerelemre gyulladt iránta. (...) Amikor a Mester a palotába ment, (...) a királynő (...) a kíséretét (...) eltávolította, (...) a Mester elé sietett, (...) meghívta, (...) a legfinomabb ételt tette elébe: (...)

– Mester! (...) megszerettelek (...) – és átölelte. (...) Az nagyon megijedt, (...) a királynőhöz fordult:

– Ha kíséreted meglát és felismer, Buddha tanítása lehanyatlik. Én (...) bezárom a külső ajtót. (...)

A Mester elmenekült. (...) A királynő lelkét előltötte a harag, (...) dühöngve visszatért a házba, (...) ruhájának szalagjait letépte, (...) testét (...) összekarmolta. (...) Férje faggatni kezdte:

– Mi bajod van? (...)

Megszólalt:

– Ma reggel (...) a Mester reám tört, (...) testemet megtépázta és így összekarmolta. (...)

Másnap az emberek a Főtemplomba indultak, s a Mester is ebédelni ment, nem köszöntötte senki. (...) Észrevette, hogy az udvari emberek megzavarodnak. (...) Arra az elhatározásra jutott, hogy ebben az országban nem maradhat. (...) Sarkon fordult és hazament. (...) Átment a hegy túlsó oldalára, (...) visszatekintett és megátkozta őket: (...)

– A királynőben az Őt Méreg lángol. (...) Bűnhődjék meg (...) még ebben az életben! (...)

Leereszkedett a völgybe. (...) Egy házban (...) egy kovács tűnt elő, aki éppen dolgozott. (...) Bekiáltott:

– Kovács, (...) adj az éhezőnek valami ebédet. (...)

Ennek hallatára abbahagyta munkáját (...) és behívta. A kovács felesége éppen haját mosott és ezért letette magaszotte fejékét, (...) felszolgáltatta az ételeket és a Mester elfogyasztotta. (...) A Mester távozása után (...) az asszony hajéke meg eltűnt. (...) A kovács (...) vette iját, nyilat és kisietett. (...) Utolérte a Mestert. Rákiáltott: (...)

¹ Az istenfiú városa 9.

– Te (...) ellopod feleségem hajékét?
A Mester (...) megragadta a (...) kezét: (...)
– A feleséged hajékét a fiacskád cipelte el (...) – és otthagytá. (...)
A király (...) felkelt és Vajrocánát kereste. (...) A (...) folyó torkolatánál találkozott a Mesterrel, (...) így szólt:
– Vajrocána, tisztelendő szerzetesem! Meghívlak, (...) hogy tanítsad a buddhista vallást. (...) Kérlek, jöjj vissza. (...)
A Mester így válaszolt:
– Az asszonyi mesterkedés olyan, mint az ártó méreg, a halandó, aki magához veszi, meghal. Az asszonyi praktika (...) a végzet démona. (...) A női cselekedetek (...) a pokol fertője, aki belekerül, azt lehúzza a mocsár (...) – így szólt (...) és (...) folytatta útját. (...)
Egy erdőhöz ért s imájára a sárkánydémonok és Lhamo istennő köréje gyülekeztek. (...) Megigézte (...) a nagy Sárkánydémont, (...) hogy segítségével Vörös Ékszerre belpoklosságot küldjön.
A királynő (...) szenvedni kezdett. (...) Elküldött egy (...) javasasszonyért. (...) Elvégezte a kilenc különféle sorsvetést, (...) így szólt:
– A királynő gondolatai rossz útra tévedtek. (...) Az olyan asszony, aki tetteiért nem bűnhődik, belpoklos lesz. (...) A királynő szívtelen és értelme olyan, akár egy négylábú állat. (...) Cselszövéséért (...) kapta meg a betegséget. (...)
A tibeti alattvalók pedig örvendeztek az elveszett Mester visszatértén. (...) A király előhívta a királynőt, hogy végezze el a Mester előtt a bűnvallást. (...) A királynő (...) elájult, (...) majd (...) magához tért. (...) Teste megnyugodott, (...) lelke megbékélt, (...) szívébe beköltözött a boldogság.”²

Az emberevő király megtérése

„Hallottam egyszer egy történetet. A Győzedelmesen elmúlt Buddha Nyánjodban (...) tartózkodott. Volt ebben az időben a (...) királynak egy nemes és gazdag minisztere. (...) Felesége gyereket várt, (...) nemsokára világra is hozta, (...) nagyon kedves (...) fiú lett. (...)
Élt (...) egy bölcs, (...) minden tudományban jártas szerzetes. (...) A miniszter egy nap elvitte fiát hozzá, (...) a szerzetes felvette tanítványai közé, (...) évekig tanultak. (...) A szerzetes felesége is felfigyelt a fiú szépségére, (...) szerelemre gyulladt iránta. (...)
A szerzetes (...) megparancsolta Midungvának, hogy maradjon otthon. (...) Az asszony egyszeriben jókedvű (...) lett. (...) A csábítás minden eszközével közeledett a fiúhoz. (...) Midungva így válaszolt:
– Szerzetes vagyok, és a szerzetesek törvénye tiltja, hogy mesterem ágát meggyalázzam. (...)
A tanító felesége (...) bosszút forralt, (...) megszaggatta ruháit, (...) felsebezte arcát, (...) némán földre vetette magát.
A tanító (...) felkiáltott:
– Mi történt veled? (...)
– Az a Midungva, akit te úgy dicsértél, (...) velem akarta tölteni az éjszakát. (...)
Mikor a szerzetes ezt meghallotta, nagy haragra gerjedt, (...) majd elment Midungvához (...) és (...) így folytatta:
– Most egy (...) misztikus tan titkába avatlak be. (...) Ha tanításom szerint cselekszel, (...) Brahma istenné fogsz újjászületni. (...) Ha hét napon keresztül megtartóztatod magadat, és ezalatt ezer ember fejét veszed, mindtől egy-egy ujjat levágsz, s (...) nyakláncot készítesz, akkor Brahmátszínről színre meglátod. (...)

² A nyolcszirmú lótusz 27–43.

A (...) tanítványa haragra gerjedt, (...) kirent az ajtón, (...) mindenütt öldökölt, (...) ujjait levágta és nyakláncot készített belőlük. (...) Mindenki (...) Emberujj-füzérűnek nevezte. (...) Kilencszázkilencvenkilenc ujjat gyűjtött már össze. De csak nem került még egy ujj. (...) Anyja megszánta, (...) vitte a fiának az ennivalót. (...) A fiú (...) feléje futott, hogy megölje. Az anyja rákiáltott:

– Tébolyodban halálos bünt akarsz elkövetni? (...) Nem lehetne az ujjamat levágni anélkül, hogy megölnél? – kérdezte ekkor az anya, s ahogy ezt a kérdést kijelentette, a Győzedelmesen Elmúlt Buddha a messzi távolból felismerte, hogy érkezett Emberujj-füzérű megtérésének ideje. Vándorbarátnak változott s nyomban megjelent. (...) Amint a barátot meglátta, (...) a barátára rontott, hogy az ő életét vegye.

Buddha (...) kimért léptekkel haladt előre. Emberujj-füzérű minden erejét megfeszítette, de közelébe se jutott. Ezért rákiáltott:

– Barát, maradj már kissé veszteg!

Mire (...) Buddha ajkát ezek a szavak hagyták el:

– Én mindig mozdulatlan maradok, te vagy, aki nem maradsz veszteg! (...) Az én érzékeimben béke honol. (...) Téged mestered félrevezetett, bűnök fertőzték meg szívedet, (...) mérhetetlen sok bünt követsz el.

Mikor (...) Buddha testének fényességét (...) meglátta, a földre vetette magát és őszinte bánattal megvallotta bűneit. (...) Szerzetessé lett. (...)

A király tovább faggatta Buddhát:

– Kérlek, mondd el, (...) hogyan tisztítottad meg teljesen gonosz természetétől. (...)

A Győzedelmesen Elmúlt így válaszolt:

Rég elmúlt időben (...) egy (...) király (...) az erdőbe ment vadászni. (...) Elszakadt a kíséretétől és egy bozótba jutott. (...) Egy nőstény oroszlán lakott, mely éppen üzekedve rohangu, (...) összetalálkozott a magányosan üldögélő királlyal. (...) Farkával megsimogatta. A király felismerte a helyzetet, (...) eleget tett a nőstényoroszlánnak. (...) A nőstényoroszlán viselő lett, (...) világra hozta kicsinyét. Alakja teljesen olyan volt, mint egy emberé, egyedül a lába volt tarka. A nőstényoroszlán (...) elvitte hozzá. A király is megismerte saját fiát, (...) elnevezte Tarkalábnak. (...) A király halála után elnyerte a trónt. Két feleséget vett, az egyiket királyi, a másikat papi nemzettségéből, (...) a két asszony (...) egy időben szálltak hintajukba. (...) Az útfélen állt egy istenkép, (...) a szerzetesi családból való asszony leszállt (...) és térdet hajtott. (...) Elkésett. (...) Elhatározta, bosszút áll, (...) az istenképet a földdel tették egyenlővé. (...)

Felbőszült ezen a képet őrző isten és elhatározta, bosszút áll. (...) Az isten (...) magára öltötte a remete alakját. (...) A király húst és halat főzetett, (...) amikor megjött az igazi remete, evvel kínálták meg.

– Ilyet tettél, (...) evvel megbántottál, tizenkét éven keresztül egyedül emberhús legyen a táplálékod (...) – így szólt a remete (...) és eltávozott. (...)

A király főszakácsának nem volt hús a keze ügyében. (...) Talált (...) egy csecsemőhullát, (...) elkészítette. (...) A király megparancsolta, hogy a jövőben csak ilyen húst készítsen. (...) A főszakács a király parancsa szerint éjszakánként titokban lopkodni kezdte a csecsemőket, (...) ételt készített belőlük. (...) Rajtakapták a király főszakácsát, (...) és a király elé vitték. (...)

Megszólalt a király: (...)

– Én parancsoltam így! (...)

A miniszterek (...) elhatározták, hogy megölik a királyt. (...) A király így imádkozott:

– Előző életem erényes cselekedetei, törvénytisztelő uralkodásom, a remetének adott alamizsna és a többi erényem érdemei erejéből váljak égbe repülő démonná!

Alighogy befejezte, (...) démonná változott, (...) elrepült, majd leszállt egy hegyre, és ettől fogva innen járt az emberek közé felfalni őket. (...)

Az emberevő démonhoz pedig több más démon is csatlakozott. (...) Elhatározták, hogy (...) ötszáz királyt fognak megölni. (...) Már négyszázkilencvenkilencet találtak. (...) A démonkirály elrepült, hogy elhozza Szutaszomát.

Ebben az időben Szutaszoma fiatal lányok kíséretében (...) ment fürödni. Az úton találkozott egy kolduló baráttal. Meg akarta ajándékozni. (...) Bement a fürdőbe, (...) a démonkirály (...) elvitte a sziklabarlangba. Nagyon elszomorodott. (...)

– Én kezdettől fogva nem szóltam hazugságot. (...) Útban a fürdő felé, találkoztam egy kolduló baráttal. Megígértem neki, (...) hogy (...) megajándékozom. (...) Adjál nekem hét napot, (...) azután visszatérek meghalni. (...)

Örökösét királlyá tette, (...) elindult, hogy visszatérjen. (...) Szutaszoma (...) részletesen elmagyarázta, hogy milyen bűnök és hasonló dolgok léteznek, hogy a gyilkosságnál nincsen nagyobb vétek. (...) Ekkor Tarkaláb szívébe boldogság költözött. (...) Megígérte, (...) felhagy a gyilkosságokkal és mind kieresztette a sziklabarlangba zárt királyokat. (...)

Szutaszoma (...) elment Tarkalábhoz és visszahelyezte őt trónjára.”³

³ A nyolcszirmú lótusz 49–71.

Büntetés

JÁNOS: Ha valaki bűnt követ el, előbb-utóbb megkapja méltó büntetését. Erről szólnak a következő burját mesék.

A harkály

„A harkály hajdan gazdag, de fösvény ember volt. Egyszer (...) nyelet faragott a fejszétéhez, amikor egy éhező (...) ember (...) alamizsnát kért tőle. (...) Először a faforgácsot akarta odaadni, (...) majd a baltanyelet, de az nem fogadta el. A szegény ember képében voltaképpen Buddha kereste fel. (...) Így szólt:

– Buddha gazdagságot adott neked, de te nem akarsz megosztani. (...) Ezentúl mindig véd a fákat, úgy szerezd meg táplálékodat.”¹

Miért fekete a hattyúk lába

„Egyszer Horidoj mergen vadászat közben meglátott három hattyút. (...) Előjött rejtekéből, és elvette az egyik hattyú ruháját. (...) Ettől kezdve (...) az égi lánnyal élt. (...) Horidoj mergen (...) elköltözött, (...) felsége tizenegy fiút és hat lányt szült. (...)

Egyszer megkérdezte férjét, (...) hova tette az ő régi hattyúruháját. (...) A vadász megmondta, (...) ma is megvan. (...) Engedélyt kért, (...) hogy magára ölthesse. (...) Felvette aruhát, (...) felrepült a sátor felső nyílása felé. (...) Egyik lánya (...) kormos kezével elkapta hattyúanyja lábát, (...) azonban kirántotta a lábát, (...) kirepült a jurtából, (...) közben így kiáltott le: (...)

– Ti, földi lakosok, maradjatok a földön, én (...) elrepülök (...) a hazámba.

Mikor kirepült a jurtából, leánya megfogta kormos kezével a lábát, ezért fekete ma is a hattyúk lába.”²

A pokljáró Mú Montó

„A hajdani boldog időkben élt egy fejedelem. (...) Két felesége volt. (...) Altan Szegen szép volt és okos, (...) Mú Montó (...) nem volt szép (...) az ész sem vetette fel. (...)

Egyszer kihajtotta Mú Montó (...) a juhokat. (...) Sokat aludt, (...) amikor felébredt, nagy lángot látott, (...) benne egy kereket. (...) Vette a vaspányvát, kirántotta vele, (...) szép fiatalemberré változott. (...) Megszólalt:

– Én vagyok a kígyókirály. (...) Keress fel valamikor, légy a vendégem. (...)

Meg is ígérte. (...) Feltarisznyázta két birka tejével készített kenyérrel. (...) Sokáig ment (...) csizmái elkoptak, (...) lekopott lábáról a hús, (...) de folytatta útját (...) négykézláb. (...) Aztán összegömbölyödött (...) és gurult, (...) amíg egy jurtához nem ért. (...) A gazda megvendégelte, (...) odarepítette a kígyókirályhoz. (...) Elindult hazafelé. (...) Lefeküdt aludni. (...) Reggel (...) látta, hogy szép palotában, puha ágyon fekszik, (...) mellette egy csodaszép leány. (...) Ijedtében kiugrott az ágyból, magára vette borjúbőr bundáját, (...) kifutott. (...) Látta, hogy a palota körül szép város terül el. (...) Bejárta. (...) Egyik árus elől felkapott néhány kalácsot, és falt. (...) Bejárta az egész várost. (...) Sehová sem fogadták be éjszakára. (...) Megkereste a palotát, (...) lefeküdt egy zugban. (...) Amikor reggel felébredt látta, hogy megint ugyanabban az ágyban fekszik, a csodaszép leány mellett. (...) A leány (...) magyarázta, hogy ő a felesége. (...) Mú Montó (...) fejedelem lett. (...)

Meglátogatta a testvére. (...) Kedvesen fogadta, (...) hosszan elbeszélgettek. (...) Gondol [az apja] (...) még jobban meggyűlölte a fiát, (...) elhatározta, hogy elpusztítja. (...) meghívta.

¹ Apagyilkos sámánfiak 16.

² Apagyilkos sámánfiak 34–36.

(...) Mú Montó el is ment. (...) Hazament, és elmondta a feleségének, mit parancsolt az apja. (...) Másnap a következőkkel indította útnak:

– Menj egyenest északra. (...) Találsz egy (...) fekete követ. (...) Emeld fel, (...) odajön hozzád egy hatalmas róka. (...) Menj utána, (...) el fogsz jutni a holtak országába. (...)

Így is tett. (...) Elindultak. Mentek, (...) végül megérkeztek a túlvilágra, ahol szintén volt nap és hold, még csillagok is ragyogtak. (...) Mentek, mentek, (...) megérkeztek Mú Montó nagypapájához. (...)

– Barátodat ne háborgasd, lehetetlent ne kérj! – mondta az öreg, és elindult a pokol kijárata felé. (...) Odaértek, (...) ahol a két asszony ült. (...) Az első asszony szegény volt az élők birodalmában, de mindenét szétszította, (...) valami kis bűnért jutott ide. A másik asszony tehetős volt, de fősvény, (...) ezért éheznek most. (...)

Mentek tovább. (...) Meztelen asszonyok száraz rönköket ölelgettek, (...) életükbe nem tartották be a házastársi hűséget, félrelépegettek. (...) Elérték azokat az embereket, akiknek össze volt kötözve kezük-lábuk, (...) az élő világban tolvajlással foglalkoztak. (...) Elérkeztek oda, ahol az üst kátrányában hivatalnokok és sámánok főttek. (...) A hivatalnokok (...) elnyomták a szegényeket, (...) igazságtalanul ítélték, (...) a sámánok (...) nem teljesítették kötelességüket, nagy pénzeket kértek. (...)

Az összevarrt szájú asszonyok (...) míg éltek, ármánykodtak, (...) összevesztették az embereket, megrágalmazták a becsületeset, hízelegtek a maguk hasznára. (...)

A jószágokat, amelyek dús legelőn csámborogtak, (...) lusta gazdáik annyira éhezettették, (...) hogy még nem jöttek helyre. (...) A lovak a kölegezőn, (...) a szorgos gazdáik (...) rendszeresen etették. (...)

Így beszélgetve érték el az élők világát, (...) ahol a nagypapa átadta (...) a felnyergelt lovat. (...)

(...) Mú Montó hazament. (...) Elmondta (...) apja (...) megbízását, (...) az asszony varázseréjével felrepítette az égbe. (...) Eszege Malán villámot küldött apjára, (...) csak az anyja maradt élve. (...) Hazavitte.”³

MODERÁTOR: Nagyon sok mesében cseréli ki a gyerekeket a gonosz mostoha vagy rokon valamilyen állatkölyökre, kutyára, varjúfira. Ezt láthatjuk a következő votják mesében is.

Az ember és asszony vétke

„Inmar, miután végbevitte a teremtés munkáját, így szólt az emberhez:

– Téged most a mező közepére teszlek, s minden fenevad (...) onthatja véred, ha hagyod. Semmiben hiányod nem lesz, soha meg nem halsz, s még csak gondoskodnod sem kell magadról. De ha csak egy is az állatok közül véredet ontja, vége szakad jólétednek, megismered a kínokat, (...) egy idő után meg is halsz. (...)

Nagy szárnyú madár (...) mind rá akart csapni, (...) egyiknek sem adta meg magát. (...) Utoljára a veréb jött, (...) s a lány részt megvágva csőrével, vérént ontotta. (...) Ezért kell (...) meghalnia, (...) ételért-italért, ruházatért dolgoznia.

Ugyanebben a réges-régi időben az ég (...) alacsonyan volt még. (...) Egy asszony (...) a pelenkákat az égbe dobta száradni. (...) A gabona (...) olyan dúsán termett, (...) hogy a szár helyén is kalász volt (...) az ember nem is becsülte meg a gabonát, (...) ezért Inmar (...) az eget felemelte, a gabonát is elvette. (...)

– Ó, Inmarom (...) a hegyén hagyd meg a kalászt, különben éhen pusztulok – könyörgött az ember. (...) – Így lett a gabona olyan, amilyen ma is.”⁴

³ *Apagyilkos sámánfiak* 148–155.

⁴ *Vatka meg Kalmez* 12–13

MODERÁTOR: A büntetés egyik eszköze a pokol. Lássuk, mit gondolnak a kambodzsaiak a pokolról.

Noruk, a pokol

„Nyolc emelet mély. (...) Minél mélyebbre hatolsz a föld alá, annál szörnyűbb kínokat kell a bűnösöknek elszenvedniük, és büntetésük annál hosszabb ideig tart. Aki a pokol fenekére, (...) Avicheyba kerül, annak egy egész világkorszaknyi időn át ott kell maradnia, mire megtisztul, és állat alakjában újjászülethet. (...)

A pokol minden emeletéhez tizenhat osztály tartozik, amelyekben a bűnök minden fajtájának megvan a maga különleges büntetése. Aki (...) elmulasztotta (...) az alamizsnálkodást, annak testét csúszómászóknak és férgeknek vetik eledelül. Aki az erkölcs és illem szabályait hágtá át, azt ganéj és nyálka tengerébe taszítják. (...) A rablógyilkosokat és fosztogatókat gyémántfogú ebek tépik szét. Aki állatokat ölt, azt forró olajban főzik. Aki másokat fogságban tartott, azt mérges gázzal fojtják meg. Más bűnösöket karóba húznak, darabokra vágnak, magas szikláról mélybe taszítanak, vagy pedig fagy kínozza ezeket halálra. (...) Alig fejeződött be a büntetés, a vétkes teste máris elnyeri régi alakját, a kínok kezdődnek előről. (...) Csak kevesen részesülnek abban a kegyben, hogy csak nappal bűnhődjenek, (...) mások csak a holdfogyatkozás idején bűnhődnek, teliholdkor (...) szünetel a büntetésük. (...) A pokol fenekén százhuszonnyolcszor nagyobb a kínszenvedés, mint a legfelső emeleten.

Lehet azonban a büntetés akármekkora (...) a legelvetemültebb vétkes is megtisztulhat. (...)

Van (...) még egy másik pokol is, melyben csak a khmochok laknak, (...) óriás termetű, nagy hasú démonok, sovány végtagokkal, akik csillapíthatatlan éhségükben trágárt falnak. (...) Ebben a pokolban örökös éjszaka honol, borzalmas hideg, mélységes némaság és kielégíthetetlen éhség uralkodik. (...)

Egyik fajtájuk (...) a halva született gyermekek vagy a szülésbe belehalt asszonyok lelkei. Betegséget küldenek arra, aki nem áldoz nekik. (...)

Mellettük élnek (...) a pretek, az elátkozottak lelkei vadállatok vagy félelmek óriások képében. Ezek az állatok olyan bűnösöknek a lelkei, akik büntetésül értelmetlen lények alakjában születtek újra”⁵

⁵ *Az istenfiú városa* 14–15.

Emberi tulajdonságok

MODERÁTOR: A meggazdagodás egyik eszköze a hazugság. Erről szól a következő portugál mese.

A két hazug

„Élt egyszer két fivér, nagyon szegények voltak. (...) Egyszer az idősebbik így okoskodott:

– Őcsém, eszembe jutott valami: menjünk világgá és pénzért hazudozunk. Egyikünk előremegy, aztán majd jön a másik és igazolja az előbbinek a szavait.

Megállapodtak, mit hazudnak. (...) Megérkeztek egy országba, s az elől járó fiú beszélni kezdett. (...)

– Olyan országból jövök, ahol hétkarú gyerek született. (...)

Az elcsodálkozó emberek fizettek neki. (...) Néhány kételkedő elhatározta, elmegy arra a helyre, hogy ellenőrizték a hírt. (...) Megjelent a másik fivér. (...) Kérdezték tőle, látta-e a hétkarú gyereket?

– A hétkarú csecsemőt nem láttam, de egy száradó hétujjú ingecskét igen. (...)

Fivére egy másik távoli országba érkezett, (...) kérdezték tőle:

– Azt mondják, távoli országban malom van egy fenyőfán.

– Nézzék, én csak annyit láttam, hogy egy ember liszteszsákkal mászik egy fenyőfára.”¹

JÁNOS: A másik pedig az emberek átverése.

A KÍNAI: Van nekünk erről egy érdekes történetünk:

A csalafinta Zé úrfi

„Zé úrfinak abban telt a kedve, hogy furfanggal elcsalta barátaitól a süteményüket meg a játékaikat. (...) Azt mondja egyszer az apja:

– Gyere, fiam, (...) megyünk a szomszéd faluba! Fogd ezt a batyu rizst meg húst, visszük az útra!

Zé meg előre engedte apját. (...) Lassacskán megeszegette (...) a rizst meg a húst.

– Megtettem már jó néhány mérföldet, – (...) az öreg letelepedett, (...) szólt a fiának: bontaná ki a batyut.

– Bontanám én, (...) ha el nem szórtam volna útközben. (...) Hát nem azt mondta-e édesapám, hogy hozzuk a rizst, meg a húst az útra? (...)

Megmérgekedett erre az öreg, nyomban hazakergette. (...) Elégedetten hazaballagott. (...) Keserves könnyek között így szólt anyjához:

– Édesanyám! Szegény jóapám meghalt: megmarta egy kígyó. (...) Adnánk-e valamit a jótét falusiaknak, (...) leöljem-e a malacunkat? (...)

Ráhagyta az anyja. (...) Leölte a malacot, megsütötte, (...) a felét (...) meg is ette.

Mikor hazaért az öreg, kiderült a turpisság.

– Fogd a sült húst, s eredj a szemem elől. (...)

Zé úrfi (...) nagy vidáman elballagott. (...) A falu fősvényének házához ért, (...) mondja neki:

– Ennél-e bátyám sült malacot? (...) Magamnak csak egy bögrére valót tartok meg. (...) Adhatnál-e nekem egy kis cserépbögrét? (...) Majd én elkérem a feleségedtől.

Ki is ment a konyhába, s mondta a fősvény feleségének:

– Néném, itt a sült malac: elcseréltem a férjeddal egy zacskó aranyra! (...) Add már, (...) hosszú út áll (...) előttem. (...)

¹ Fehérvirág 5–6.

Odakiáltott az öregnek: (...)

– Bátyám, a feleséged nem adja!

Visszakiált az öreg:

– Adod-e mindjárt, ostoba asszony! (...)

Zé úrfi meg hamar elillant a hátsó ajtón.

Ment-mendegélt, (...) fogott egy pár aranyat s elásta. (...) Az út mentén (...) letört egy faágat, botot faragott belőle, (...) várt türelmesen. Egyszerre csak közeledő patkócsattogást hallott, (...) a földet ütögette a bottal és így kiáltott:

– Aranytallér ide jöjj! (...)

Előbukkant a ló (...) meg a lovasa, (...) megkérdezte:

– Hát te miben sántikálsz, jó ember?

– A varázspálcámat használok. (...) Ássál csak le ott, ahol a pálca a földre koppant! (...)

Nekikezdett a lovas az ásásnak, (...) elő is (...) bukkantak az aranytallérok.

– Elcseréled a lovammal?

– Nem cserélem biz én! – válaszolta. (...)

Addig kérlelte, míg csak kötélnek nem állt. (...) [Zé úrfi] elvágatott.

Útjában elérkezett egy gazdag ember házához. (...) Bekötötte a lovát. (...) Hajnalban (...) elrejtett pár aranytallért a trágya közé. (...) Ment (...) a gazdag emberhez, kért tőle egy szitát. (...) A szolga (...) keresett egy rést a falon, s azon át leskelődött. (...) Szaladt a gazdához, az meg nyomban felajánlott (...) ezer aranyat a lóért. (...) Végül (...) [Zé úrfi] otthagya a lovat, vitte az ezer aranyat.

Ahogy folytatta útját, egyszerre csak meglátott egy öregembert meg egy öregasszonyt. (...) Ezek ketten olyan szerelmesen nézték egymást. (...) Zé úrfi (...) vett (...) egy mozsártörőt meg egy függönyt, (...) megfogadott egy asszonyt meg a lányát. (...) Fölaggatta a függönyt, s a lányt mögé állította. (...) Megmagyarázta, (...) mi lesz a tennivalójuk. (...)

Alig telt el néhány perc, jött is az öreg meg a felesége. (...) Fogta a mozsártörőt, (...) megérintette vele (...) az asszonyt.

– Hát te miben sántikálsz? (...) – kérdezte (...) az öreg.

– A vén szipirtyót fiatalítom – mondta. (...)

Kis idő múlva előlépett a leány. (...) Az öreg szerelmesek azt hitték: a vénasszonyt fiatalította meg. (...) Kérlelték. (...) [Zé úrfi azt mondta,] ezer arany az ára. (...)

Most már kétezer aranytallérja volt. (...) Úgy gondolta, hogy rátér a tisztesség útjára. (...) A király fülébe már eljutott (...) csínytevéseinek híre. (...) Elküldte katonáit, (...) bilincsbe verve vitték a király elé. Az meg kiadta a parancsot, (...) vessék a folyóba. (...) A hóhérlegények (...) elmentek, hogy (...) felhajtsanak egypár kupicával. (...) Zé úrfi meghallotta egy elefánt lába-dobbanását, (...) hangos kiáltozásba fogott:

– Nekem (...) nem kell a trón! (...) Rámtörtek a király katonái, (...) vinnének (...) trónörökösnek. (...)

Felcsillant erre az elefánthajcsár szeme. (...)

– Viselem én szívesen! (...)

Helyet cseréltek. (...)

Csalafinta (...) leszúrta az elefántot. (...) A sebet kitágította, (...) hogy egy keselyű beleférjen. (...) Másnap (...) látja, (...) keselyűk lepik el a döglött elefántot, (...) sorra belebújnak a hullába. (...) Odafutott, (...) eltömte a sebet. (...) A keselyűk félelmükben csapdostak a szárnyukkal, (...) szépen levegőbe emelték. (...) Eljutott a palotába is a repülő elefánt híre. (...) Bámult is a király, mikor megpillantotta Zé úrfit.

– Hát téged nem vetettek-e a folyóba? (...)

– Már hogyne. (...) A folyó mélyén lakó naga-király megajándékozott a repülő elefánttal. (...)

– Nekem adod-e? (...)

– Neked én, ha megteszel trónörökösnek. (...)

Örökösévé tette, (...) ő meg felmászott a döglött elefántra. (...) A keselyűk kiszabadultak, elrepültek. (...) A király nyakát szegte, (...) Zé úrfi lett a trón.”²

MODERÁTOR: A perzsa történetekben kitűnik, hogy átverés mellett pedig jól jön a kellő időben és helyen történő igazmondás.

A tolvajok kútja

„Réges-régen (...) a város főterén egy karavánszeráj állt. A dúsgazdag kereskedők (...) itt szálltak meg. Élt itt néhány tolvaj. (...) Bármit főztek ki a karavánszeráj meglopására, minden (...) csütörtököt mondott. (...) Felkerestek egy embert, aki jámbor aszkéta életet élt. (...)

– Fiatal koromban tolvaj voltam – mondta. – (...) A városon kívül van egy kút, (...) találtak a kút fenekén egy utat, (...) amely a karavánszeráj közepén álló kúthoz vezet. (...)

Egyik éjjel (...) ami pénzt, kincset csak bírtak, mind elemelték. (...) Másnap (...) a kereskedők (...) jelentették (...) a kormányzóknak. (...) A gyanúba vett szerencsétleneknek bottal (...) ellátták a bajukat. (...) A nézők között ott voltak a tolvajok is. (...) Mondja az egyik: (...)

– Odamegyek és megszabadítom ezeket a szerencsétleneket. (...)

Odament a kormányzóhoz. (...)

– Bocsássátok szabadon őket. (...) A kereskedők drágaságai énnálam vannak, (...) ebben a kútban. (...) Én lemennék, (...) de mit szólnátok hozzá, ha egy utat találnék, (...) és a drágaságokkal (...) elszelelnék? (...)

– Akkor minden kincs (...) a tied, s mehetsz vele békével. (...)

Vártak, vártak. (...) Leeresztettek egy embert. (...) Egy fertály óra múlva (...) az ember a karavánszeráj kapuján (...) befordul. (...) Megértették, (...) a sok kincssel együtt a tolvajnak is nyoma veszett.”³

MODERÁTOR: Talán ez a történet is arról szól, hogy az igazmondás nem mindig kifizetődő, gyakran a jó hazugság a nyerő

Nem igaz

„Élt-volt egy ember meg a felesége. Három fiuk volt: Pedör, Vaszilej meg Iván. (...) Az apjuk az erdőbe küldte a fiait vadászni. (...) Elfelejtettek gyufát magukkal vinni. (...) Pedör azt mondja Ivánnak:

– Eridj, hágjál föl a fa tetejibe, nézz körül, nem látszik-e valamerre füst vagy tűz.

Felhágott, (...) látja, (...) messze tűz világlik. (...) Pedör ment elsőnek tüzet keresni. (...)

Látja: egy nagy szakállú, mérges képű öregember ül mellette.

– Öregapám, (...) adjál nekem a tűzből!

– Ha mondasz valamit, ami nem igaz, adok.

– Nem tudok olyat, s nem is mondok. (...)

Nekiesett az öregember, (...) elverte. (...) Akkor a közbülső testvér ment el. (...) Az öregember (...) eltángálta. (...)

Elindult tüzet keresni a legkisebbik. (...) Odaért a tűzhöz, (...) nekikezdett (...) mesélni:

– Egyszer cefrét főztem. (...) Jött egy ló, (...) fölitta, (...) megpukkadt. Én nyírfából abroncsot faragtam, rákalapáltam a hasára, és minden rendben volt. (...) A fa végét elfelejtettem kívágni, s a nyírfa elkezdett nőni. (...) Az égig nyúlt. Felkapaszkodtam a nyírfán a mennyországba, (...) ott legyekért ökröket cseréltem. (...) A lovam (...) mindenestől

² *Po úrfi és a tigris* 106–112.

³ *Tolvajok kútja* 109–111.

elbitangolt. (...) Levágtam az ökröket, (...) bőrükből szíjat hasítottam. (...) Elkezdtem lefelé mászni, (...) hanem a szíjamnak (...) a végire értem. (...) Egy bolhát fogtam. Lenyúztam a bőrit, szíjat hasítottam belőle, kezdtem rajta lejjebb mászni. (...) Nem jutottam el a földig. (...) Egy parasztember (...) árpát forgat. Elkaptam (...) a toklászokat, kötelet sodortam. (...) Továbbindultam lefelé, (...) a csepűkötél elszakadt. (...) Egy lép közepibe huppantam. (...) Egy daru érkezett, s nekikészül, hogy fészket rakjon a fejemen. Elkaptam (...) a lábát, (...) csak a fél lába maradt a kezemben. (...) Éppen egy nagy szakállú öregember járt (...) arra. Te voltál. (...) Elkaptam a szakálladat, s te kihúztál. (...)

– Hazudsz! – Kiáltotta az öregember. (...)

– No lám, (...) most ide a tüzet.

A mérgesképu öregember adott (...) tüzet, s hazabocsátotta.”⁴

MODERÁTOR: Ha két nagyotmondó portugál összefog, akkor sikereket érhetnek el.

A két hazug

„Egy szénavári embernek volt egy fia, az mindig hazudott. (...) Adott neki néhány krajcárt, és elküldte világgá. A fiú (...) elért a nagyszöllősi malomhoz. Ott látott egy molnárlegényt, (...) megkérdezte tőle:

– Nem sodort erre a víz egy nagy malomkövet?

– Ej, dehogyisnem. (...) Fogtam is a fejszém, belevágtam, és ki akartam halászni, de (...) a víz sodra magával vitte.

– No, mi aztán jól összeillünk. (...) Gyere, menjünk együtt szolgálni!

Így hát elindultak. (...) Elszegődtek, (...) egyikük az urat, másikuk az úrnőt szolgálta.

Egy nap az úr elment (...) a szolgájával együtt, (...) és így szólt hozzá:

– Láttál-e már (...) ilyen magas tornyot?

– Hát hogyne. (...) A miénk magasabb. (...) Kérdezd csak meg a barátomat!

Hazaérve (...) megkérdezte, (...) aki így válaszolt:

– Igen, ez igaz. (...) Nálunk van egy torony, éppen az ükapám tette fel rá a gombot. (...)

Ledobott (...) egy fejszét, és mire az földet ért, (...) berozsdásodott, a nyele meg elkorhadt.

Az úrnő nagy kalácsot sütött, (...) megkérdezte a szolgájától:

– Tud-e a te anyád ekkora kalácsot sütni?

– Már hogyne tudna! (...) Egyszer akkorát sütött, hogy az egész szomszédság nem volt képes elmozdítani (...) emelőfákkal sem! (...) Kérdezze (...) meg (...) a szolgatársamat!

Az éppen akkor lépett be, (...) nagy komolyan így felelt:

– Ez mind igaz. (...) Az én anyám (...) akkora kalácsot sütött, hogy csupán abból, amit a széléről lekapart, tizenkét konda valamennyi disznaja jóllakott!

Erre az asszony kiment a kertbe: (...)

– Láttál-e már életedbe ekkora kertet?

– Jaj, még sokkal nagyobb is! Az én anyámnak van egy kertje, (...) kétszer ilyen nagy, és abban egy akkora káposztafej, (...) hogy a levelei kilógtak. (...) Kérdezze meg a barátomat.

(...) Az asszony megkérdezte: (...)

– Ez bizony színigaz. (...) Az én anyám kertjében is termett egy nagy káposztafej, (...) odajött egy csapat sátoros cigány, azok annak a tövénél ütötték fel a sátraikat. (...) Olyan messze voltak egymástól, hogy nem hallották egymás hangját, amikor a vasat verték. (...)

Az úr és az úrnő ezt már nem bírták, (...) a két szolgának felmondtak.”⁵

A NOMÁD: A következő tatár mese is a hazugságról szól.

⁴ A pórul járt víziszellem 5–7.

⁵ Fehérvirág 149–151.

A fehér kígyó

„Volt egyszer egy kán. Egy szép napon (...) álmot látott. (...) Kihirdette:

– Száz aranyat adok, (...) aki megmondja (...) mit álmodtam. (...)

Élt akkoriban egy nagyon szegény ember, (...) a felesége is ellensége volt. (...) Az asszony meghallotta, hogy mit mondott a kán, elment hozzá, és így szólt:

– Tudja az én férjem, (...) mit álmodtál, (...) mégse mondja el.

A kán (...) magához hívatta (...) a szegényembert. (...) Épp a mindenhatóhoz fohászkodott, amikor (...) ott termett egy fehér kígyó. (...) Figyelmesen hallgatott, majd így szólt:

– Nekem adod-e a száz aranyat? (...)

– Mindet neked adom. (...)

– Menj a kán elé (...) feleld: (...) „Farkast.”

Elbúcsúztak egymástól. (...) A szegényember ment a kánhoz, (...) a kán (...) átadta a száz aranyt. (...) Ment egyenesen a kígyóhoz, (...) de egyszer csak meggondolta magát. (...) Hazament, (...) gazdag lett. (...)

Egyszer aztán a kán újra álmot látott. (...) Hívatta a szegényembert. (...) Elindult. (...) Összetalálkozik a korábbi fehérkígyóval, (...) mondja a (...) kígyó:

– Te egyszer már rászedtél. (...)

Kérlelni kezdi: (...)

– Csak most az egyszer mondd meg. (...)

– Megbocsátok neked. (...) Menj el a kánhoz, (...) mondd neki: (...) „Rókát láttál.” (...)

A szegényember (...) elment a kánhoz, (...) száz aranyat kapott. (...) Nem ment el a kígyóhoz, (...) hazament, másodszor is becsapta. (...) Gazdagabb lett. (...)

A kán (...) ismét álmot látott, (...) elküldött a szegényemberért. (...) A szegényember sírva fakadt: „Hazudtam a fehér kígyónak”. (...) Mit volt mit tenni, elindult. (...) Újra megjelent a fehér kígyó, s így szólt:

– Ó, hazug, ó csaló nyomorultja, kétszer már megmenekültél a haláltól, de harmadszorra aligha fog sikerülni!

A szegényember könyörgőre fogta:

– Jaj, fehér kígyó, (...) már létszer megmentettél, s én mégsem becsültelek meg. (...) Segíts rajtam, (...) visszaadom az aranyat, ha még egyszer megmenekülök.

Tetszett a beszéd a kígyónak, és azt mondta:

Menj el a kánhoz, (...) feleld: (...) „Bárányt.” Akkor majd száz aranyat ad, (...) hozd el nekem.

A szegényember (...) átvette, indult a kígyóhoz, (...) azt mondta:

– Épen visszatértem. (...) Fogadd el a (...) száz aranyt. (...) Nem is értem, miért nem adtam korábban, mikor annyit segítettél. (...)

– Jól van, (...) most megfejttem (...) a kán három álmát. (...) Először (...) farkast látott. (...) Ő maga és a háza népe is farkashoz volt hasonlatos. A farkas nem ismeri a jószágot, (...) te sem teljesítetted az ígéretedet. Másodszor (...) rókát látott. (...) Az uralkodó kísérete is róka-falkához hasonlított, álnokság, csalás ütötte föl a fejét. (...) Te is (...) becsaptál. (...) Legutóbb a kán bárányt látott, mert abbahagyta a gonoszkodást, (...) igazságos lett. (...) A népe is megjavult. (...) Nem te voltál hát a bűnös, hanem a kán. Az álmok megbánást tanúsítanak. (...) Most (...) az aranyakat tartsd meg magadnak! – mondta a kígyó és eltűnt.”⁶

JÁNOS: Van nekünk egy ismert közmondásunk: „Hazug embert könnyebb utolérni, mint a sánta kutyát.” A szerbek meséje valami hasonlóról szól:

⁶ *Ma mentem, holnap jöttem* 167–171.

Hazugsággal nem jutsz messzire

„Élt egyszer egy király s vele három fia. (...) Egy éjjel azt álmodta, (...) van valahol (...) egy kút, amelynek vizében ha megfürdik az ember, újból megfiatalodik. (...) Magához hívatta fiait, (...) majd így szólt: (...)

– Keressétek meg azt a vizet. (...)

A legnagyobb fiú: (...)

– Adj nékem egy gályára való kincset, (...) megkeresem. (...)

Apja megadott mindent. (...) Tengerre szállt, (...) egy városhoz ért. (...) A király (...) odaküldte embereit, hogy (...) meghívják. (...) A királyfi ráripakodott, (...) senkinek sincs jogában megkérdezni. (...) A király roppant dühös lett s megparancsolta, (...) vessék tömlőcbe. (...)

Egy esztendő telt el, (...) édesapja elé odalép a középső fiú: (...)

– Adj nékem is kincset, gályát, (...) hadd keressem meg (...) a vizet. (...)

Sokáig hajózott, (...) ugyanahhoz a városhoz ért. (...) A király (...) őt is (...) tömlőcbe dobatta. (...)

Megint eltelt egy év, (...) a legkisebb királyfi is (...) tengerre szállt. (...) Elérkezett ahhoz a városhoz, ahol bátyjai raboskodtak. (...) Ő nyomban a király elé járult, (...) tisztességtudóan és szomorúan (...) elmondott mindent. (...) A király (...) szépen elbocsátotta a fiút. (...)

A királyfi (...) az erdőben egy öreg remetére talált. (...) Megkérdezte tőle, van-e (...) ilyen (...) város. A remete (...) nem tudja:

– Hanem – mondotta – (...) a nagy hegyen él (...) egy vadász, (...) ért a madarak nyelvén. (...)

A királyfi meg is találta, (...) megkérdezte:

– Hallottam testvér, (...) értesz a madarak nyelvén. (...) Van a világon (...) ilyen (...) város? (...)

– Megkérdezzük a madarakat. (...) Él itt egy öreg sas, (...) tán ő tud valamit. (...)

A vadász meg a királyfi (...) elment a sashoz. (...)

– Életemben egyszer szálltam át fölötte. Nagyon nehéz odajutni: tizenkét sült ürüt, két seprüt és egy kötelet kell előkészíteni. (...) A kapuban tizenkét oroszslánt talál. Ezek őrzik, (...) ezért (...) kell (...) adni nekik (...) egyet-egyet. (...) Ha az ember már bejutott a városba, két leányra akad, akik a várost takarítják. (...) Mindegyiknek egy-egy seprőt kell a markába nyomni. (...) Kissé odább (...) egy lány (...) saját hajánál fogva húzza a vizet, ennek kötelet kell adni, hogy csendben maradjon. (...) De (...) délben (...) a királyné (...) alszik, (...) gyorsan cselekedni (...) kell. (...)

A királyfi (...) a sast maga mellé vette. (...) Másnap (...) a város elé érkeztek. (...) Talpra szökkent ám a tizenkét oroszslán, (...) elébük vetették a tizenkét sült ürüt. (...) A lányok (...) nekik estek, (...) elébük vetették a két seprüt, (...) lecsillapodtak. (...) A kút elé értek, (...) a lány (...) elébe vetették a kötelet, (...) vizet merítettek a kútból, (...) a gályára vitték. A királyfi (...) fölment a palotába. (...) A királyné hanyatt feküdt, (...) hozzá lépett, meg is szeretgette. (...) Jobb kezéről lehúzta a gyűrűt, bal lábáról a harisnyát, a térdén pedig jelet hagyott. (...) Gyorsan útra keltek. (...) Felébredt a királyné, (...) kiáltozni kezdett. (...) Elhallgatott, s magában arra gondolt, (...) ő a hibás.

A királyfi (...) elérkezett (...) a városhoz, ahol a bátyjai raboskodtak. (...) A király meghallotta, (...) szépen fogadta. (...) Megfürdött a vízben, (...) olyan fiatal (...) lett, (...) mintha húsz éves volna. (...) Hazaindultak. (...) A két idősebb testvér összebeszélt (...) elveszik a vizet (...) az öccsükébe tengervizet öntenek. (...)

A szolgák (...) kiöntötték a vizet a legkisebb királyfi edényéből. (...)

A király megfürdött, (...) a víz semmit sem segített rajta. (...) Előhozták a vizet, a király megfürdött, (...) megfiatalodott. (...) Elűzte legkisebb fiát. (...) [A fiú] világgá ment, (...) beszélgetett (...) egy bíróhoz juhásznak.

A királyné, akinek a kútjából a (...) vizet hozták (...) áldott állapotban maradt. (...) Fiúgyermeket hozott világra. (...) Gyermekeivel együtt hajóra ült, (...) a városnak a közelébe, ahonnan a királyfi elindult, (...) horgonyt vetett, (...) majd levelet írt a királynak:

– Küldd el hozzám azt az embert, aki vizet vitt tőlem!

A király nyomban elküldte legnagyobb fiát. (...) A királyné (...) megkérdezte:

– Te vagy az, aki vizet vittél tőlem? (...)

– Én vagyok.

A királyné (...) tovább kérdezte:

– S mi van még? (...)

– Semmi.

Akkor a királyné (...) öklével képen csapta, (...) visszaküldte. (...) A király (...) a középső fiút küldte. (...)

Az asszony őt is képen vágta. (...) Lerajzolta kisfia képét. (...) A középső fiú a kendővel együtt elment. (...) A király (...) mindjárt megmondta, (...) ez szakasztott a legkisebb fia. (...) Kiadta a parancsot, (...) keressék meg a fiát. (...) A bíró (...) nyomban ráismert. (...) A királyfi (...) felkerekedett. (...) Apja (...) a királynéhez küldte. (...) A királyfi előhozta a gyűrűt meg a harisnyát. (...) Összeölelkeztek, (...) megesküdtek (...), a király a (...) két nagyobbik fiát (...) elkergette.”⁷

A KÍNAI: Burmai szomszédainknak van egy meséjük a nyúlról, aki egy furfangos hazugsággal mentette meg az életét.

A náthás nyúl

„Oroszlánkirály kinevezte miniszterének a medvét, a majmot meg a nyulat. (...) Egy szép napon rájuk unt, (...) ki kellett eszelnie valami ürügyet. (...) Összehívta hát három miniszterét. (...) Kitátotta a száját, és szólította a medvét: mondaná meg, milyen illatot áraszt a felséges száj. (...)

– Felséges uram, undok a szaga. (...) az oroszlán (...) rávetette magát, (...) széttépte. (...)

Aztán a majmot kérdezte: (...)

– Felségednek üde a lehelete. (...)

– Hazug vagy (...) – üvöltött a dühödt oroszlán. (...)

Aztán a nyúlhoz fordult: (...)

– Én bizony náthás vagyok. (...)

Mit tehetett az oroszlán, hazaengedte a nyulat. (...) Soha többé nem merészkedett az oroszlán közelébe.”⁸

A KÍNAI: egy másik burmai mesében a főhős a tigris eszén jár túl egy ügyes hazugsággal.

Po úrfi és a tigris

„Volt egyszer egy legényke. (...) Barátja volt minden állat, legkivált a tigris. (...) Egy szép napon majd megkéri Po úrfit, venné el őt a faluba. (...) Már egészen besötétedett, (...) aztán (...) elragadott egy hízott borjút. (...) Azt mondja neki:

– Ma este csapdát állít neked a falu népe. (...)

Bele is esett a csapdába. (...) Po úrfi (...) odament a csapdához és kinyitotta.

– Szedd a lábad, (...) barátságunk kedvéért vállalom. (...)

– Köszönöm – felelt a tigris – hanem biz most felfallak, mert nagyon kimerültem, nincs erőm a vadászathoz.

⁷ Az aranyhajú királylány 8–16.

⁸ Po úrfi és a tigris 9–10.

Kérlelte, (...) ne falja fel. (...) Végül sikerült (...) rábeszélnie, hogy keressenek egy bírót, aki majd eldönti a vitát.

Ki is mentek az erdőbe, (...) rábukkantak egy halott ökör koponyájára. Kérték, (...) döntené el vitájukat. (...) Így szólt:

– Nincs a világon hála. Itt van például az én gazdám: évek hosszú során szántottam a földjét, aztán mire belerokkantam, (...) leölt és megevett. Egye meg hát a tigris is Po úrfi. (...) Egy banyan-fára bukkantak. Megkérték döntse el vitájukat. (...) A fa így szólt:

– Nincs a világon hála. Itt vannak (...) az emberek, akik lombom hűvösébe húzódnak, (...) aztán (...) letördelik ágaimat, megfosztanak virágaimtól. Egye meg hát a tigris. (...)

Addig mentek, míg a nyúllal nem találkoztak.

– Okos, Nyúl! – szólottak hozzá. – Döntsd el, kérlek, a vitánkat!

Meghallgatta érveiket. (...) El kell mennie a vita helyszínére, mielőtt döntene. (...)

– Mutasd csak meg, tigris, hol voltál. (...)

A tigris fogta magát, beleállt a csapdába. (...) Be is csukta Po úrfi a csapdát, a nyúl meg rákiáltott:

– Elég! Ki ne szabadítsd a tigrist! (...) Most minden ugyanúgy van, mint vitátok kezdetén. (...) A vitát eldöntöttem! (...)

A tigrist (...) néhány nap múlva megölte az éhség.”⁹

⁹ *Po úrfi és a tigris* 17–19.

Bölcsekedés

MODERÁTOR: Volt már szó korábban az emberi butaságról. De vannak történetek a bölcsességről is. Lássuk, hogyan vélekednek a bölcsességről az egyiptomi arabok, a tatárok és a kirgizek.

Guha a szószéken

„Egyszer Guha fölment a szószékre: (...)

- Emberek, tudjátok, mi akarok mondani nektek?
- Nem, nem tudjuk. (...)
- Mindaddig, amíg nem tudjátok (...) semmi értelme szólnom ilyen (...) ostobáknak. Azzal lejött a szószékről (...) másnap (...) föllép a szószékre, és rákezdi:
- Tisztába vagytok vele, hogy mit akarok mondani? (...)
- Igen. (...)
- No, ha tisztában vagytok vele, semmi szükség arra, hogy újra elmondjam nektek.”¹

JÁNOS: Nem véletlen, hogy sok helyen ismerik a Vének Tanácsát.

A bölcs öreg

„Valamikor (...) volt egy kegyetlen padisah. Mindenkit megöletett, aki elmúlt hetvenéves. (...) Egy legény sehogy se akarta, hogy megöljék az apját. (...)

A padisah meg a vezírei a vízpartra verődtek. A folyó fenekén csillogó (...) drágakő ragyogott. (...) Odament a legény (...) és így szólt:

- Az a kő nincs a víz fenekén, (...) a fűzfa tetején (...) kell keresni. (...)

[A következő feladat megállapítani, melyik ló az öregebb.]

Másnap (...) előhozták a két mént. (...) A fiatal ficánkolt, (...) az öreg (...) lehajtott fejjel bandukolt. (...)

[Majd, meg kellett állapítani, melyik ág honnan való.]

A legény elé tették a (...) két simára csiszolt fát, (...) beletették a vízbe, (...) egyik vége lesüllyedt, a mások kiemelkedett. (...)

A padisah (...) megkérdezte:

- Ki tanított téged erre? (...)
- Még él apám, hetvenéves. (...) Ő adta a tanácsokat.

A padisah így felelt:

- Az öregekre is szükség van, (...) nem lesz bántódásuk.”²

Három kérdés

„Valamikor (...) volt egy árva (...) legény. (...) Elindult munkát keresni. (...) Egy emberhez ért, aki éppen gabonát vetett. (...) Faggatóra fogta: (...)

- Munkát keresni indultam, öregapó – válaszolt a legény. A másik így szólt:

– Jól van, legény, (...) mondok neked egy-két találós szót. (...) Mondd meg (...) a választ, ha kitalálod. (...) Vettem egyszer, ez a kölcsön visszafizetése lesz, (...) ezt itt meg kölcsönbe adom, (...) ez pedig a drága vendégeimé. (...)

A legény elgondolkodott: (...)

– Apó, (...) a (...) szüleid (...) neveltek. (...) Amit először vetettél, az a felnevelésedért volt. (...) Amit másodszorra vetettél, (...) kölcsönbe adod: (...) te neveled, eteted-itatod [a

¹ Guha a szószéken 144.

² Ma mentem, holnap jöttem 135–138.

fiaidat], valóban kölcsönbe adod. (...) Lányaid (...) a te drága vendégeid. (...) Mihelyt felnőnek, elmennek majd tőled. (...) Amit harmadszorra vetettél, azt nekik vetetted.”³

Az okos leány

„Hajdanában egy Száribáj nevű ember negyven esztendőn át volt kán. (...) Így szólott:

– Van nekem egy fehér sólymom. (...) Holtom után (...) röpítsétek föl, s akire leszáll, azt az embert kánná emelvén, (...) adjátok oda a fehér sólymot. (...)

Körbepötyögte a fehér sólyom a népet, végül leereszkedett egy juhászra. (...) A juhászt kánságra emelvén, odaadta neki a fehér sólymot. (...)

Igazságos kán vált a juhászból. (...) Péntekenként a kincstárba bemenvén, (...) sírva jött ki. (...) Megkérdezték, (...) ekkor így válaszolt: (...)

– A kincstárban van (...) az én juhász koromban viselt, szakadozott, kézbe sem vehető ócska gúnyám is, s engem annak láttán elfog a sírás.

– Ez szép dolog, (...) hogy ezt máig nem felejtí. (...)

Jó néhány évig uralkodott már, (...) feleséget azonban nem vett magának. (...) Összehívatta az ajlbeli lányokat, s három találós kérdést mondott nekik:

– Hány napi út van napnyugta és napkelet között? Hány napi út van az ég és a föld között? Hány napi út van a hazugság s az igazság között? (...)

A lányok nem tudták megfejtetni. (...) Egy szegényember kurta pendelyes lánya (...) előlépett, s ezt mondta:

– Kánom, én megoldottam. (...) Napkelet és napnyugat között a nap számára egy napig tart az út (...) reggel kél, este nyugszik. (...) Ég és föld között akkora a távolság, mint a szemöldök s a szemhéj között. (...) Ha fölfelé tekint, az ég látszik, ha pedig (...) lefelé, (...) a föld látszik. (...) A hazugság meg az igazság között csupán négyujjnyi a távolság, mert ha csak füllel hall, az hazugság, de ha szemmel lát, az igazság, s a fül meg a szem négyujjnyi távolra van egymástól

– mondta a leány.

Miután megoldotta, (...) így szólott a kán:

– Mondok még három találós kérdést, s amelyik lány azokat megfejtí, azt veszem majd el: (...) Mi a szégyen? Mi a bánat? Mi az ínség?

Ismét kiszabott három nap határidőt. (...) Hazamentek a lányok, (...) a (...) kérdéseket egyikük sem tudta megfejtetni. (...) A kán elhatározta, hogy a fejüket veszi. (...) Fölkelt (...) a szegényember (...) leánya:

– Én megoldottam. (...) Szégyen a betegség, bánat a halál, ínség a nincstelenség, kánom. (...)

Elégedett volt a kán, (...) a leányt maga mellé vette, (...) feleségül vette, majd ezt mondta neki:

– Még ha asszony vagy is, okos vagy. Másvalakit ki ne taníts, (...) mert ha (...) kitanítanál, mi ketten férj-feleség (...) nem leszünk.

Egyszer (...) a kán egyik dzsigitje bünt követett el. (...) El is ment (...) a kán feleségéhez. (...) Megegett az asszony szíve rajta, (...) kitanította, (...) A kán sejtette, (...) odament a feleségéhez:

– Van egy megállapodásunk. (...) De most a trónomat hagyd el. (...) Amit szeretsz, azt elviheted.

– Jól van – mondta a felesége. (...) Arakot adott a kánnak, s álomba részegítette. (...) Kocsiba fogatott két (...) lovat, (...) elindult. (...) A kán kinyitja a szemét, (...) a felesége (...) válaszolt: (...)

– Felséged az, akit szeretek, hát elhoztam magammal.

³ *Ma mentem, holnap jöttem* 216–217.

Tulajdon szavával győzte le a kánt.”⁴

JÁNOS: Mintha egy magyar mesét hallgatnánk Mátyás királyról.

A becsületes fiú

„Élt valaha egy híres tolvaj, s volt (...) egy fia... az apja magához szólította:

– Fiam, (...) tolvajjá kell lenned. (...) Menj el (...) Dzsósbájhoz, s lopd el a fekete ökröt. (...)

A fiú kifordult a jurtából, elment a bájhoz, s megvette tőle hozomra a fekete ökröt. (...) Az ökröt levágták, (...) megfőzték, s nekiültek falatozni.

– Apám, (...) méretkezzünk meg. (...) Majd ha megettük az összes húst, ismét megméretkezzünk. (...)

Két hét múlva kiderült, (...) az apa súlya annyi maradt, (...) a fiú meghízott. (...) Elcsodálkozott az apa:

– Mit jelentsen ez?

– Nincs ebben semmi meglepő. (...) Amikor te az ellopott ökör húsát etted, (...) az járt az eszedben, (...) meg ne büntessenek. (...) Magam viszont nyugodtan ettem, (...) ugyanis az ökröt én megvásároltam, (...) így a hús hasznomra vált. (...)

– Jól tetted. (...) Élünk hát (...) tisztességben.”⁵

Dzseeren csecsen követjárása Kara kánnál

„Kara kán (...) megharagudván Aziz Dzsanibek kánra, követet küldött hozzá (...) üzenettel. (...)

– Hegybéli csődörei nyerítésétől lapályon lakó negyven tarka telivér kancám a csikáját elvetette, (...) fizesse meg. (...)

Sehogy sem bírta kisütni (...) a választ. (...) Egy szürke szőrmesapkát viselő (...) emberfia (...) kiáltott föl: (...)

– Ó, (...) én (...) egykönnyen megválaszolok. (...) Kánom, (...) adjon nekem egy tevét, egy bakkecskét meg egy íjat.

Miután megkapta, (...) el is indult. (...) Látja, két ember dögönyözi egymást. Kettőjük mellett egy nyíllal lelőtt nyúl hever. (...)

– Ti ketten miért verekeztek? (...)

– Megláttam egy (...) nyulat, (...) ez lelőtte magának. (...) Azt mondja, ő lőtte le, (...) az övé. (...) Légy a döntőbíró. (...)

– Te, aki lelőtted, tartsd a fejedet a nyulat, te pedig (...) lőj rá. (...) Ha beletalálsz a nyúlba, vedd el, ám ha ennek a fejébe lövén őt sebezted halálra, meg kell fizetni a váltságdíjat. (...)

– Dehogy bízunk mi reád az ügyünket. Megyünk Kara kánhoz. (...)

Látják, (...) az út mentén (...) sokaság verődik össze. (...) Megkérdi, min civakodnak.

– Ezek az emberek elhajtottak az ajil mögött egy sereg lovat, s a várandós asszonyok elvetéltek. (...) Terád bízunk az ügyet.

– Töltsetek teli vízzel egy kondért, (...) az ajil szélén hajtsátok végig a lovakat. (...) Ha a víz a lódobogástól kiömlik, fizessenek váltságdíjat, ha (...) nem, mi szükség van váltságra? – mondta.

– Ej, (...) nem bízunk mi tereád az ügyünket. (...)

Elérnek Kara kán kapujához. (...) Lát a fiú (...) egy (...) agarat, (...) lelövi.

Közben hírt adnak róla Kara kánnak. (...) Másnap (...) a kán (...) elé vezetik.

– Nincs nálatok nagy ember? – a fiú (...) meghajolt: (...)

⁴ Szürke héja 185–190.

⁵ Szürke héja 203–204.

- Ha felségednek nagy kell, (...) ím, idevezettem egy tevét.
- Átkozott kölyök – fortyant föl a kán. – (...) Nincs-é (...) szakállas öreg?
- Idevezettem egy bakkecskét, (...) ha (...) szóértő emberre van szükség, hát eljöttem magam. (...)
- Kara kán (...) nekiszegezte a kérdést: (...)
- Az agaramat miért lőtted le?
- Mielőtt ideérkeztem volna – magyarázta a fiú –, felséged agara a hegybeli vadakat a lapályra, a lapálybelieket a hegyekbe űzvén (...) pusztította őket, (...) a mi kutyáink elvetéltek. Hát ezért lőttem le. (...)
- Ej, te bitang kölyök, az én földemen zendülő lármát a ti kutyáitok ugyan honnét hallanák?
- Uram, (...) a mi hegybeli csődöreink nyerítése miképpen hallik el a (...) lapályon lakó (...) kancájáig?
- Kara kán e szóra megadta magát. (...) A két pörös ügy okát (...) úgy találta, (...) a fiú helyesen ítélte. (...) Hazaküldte (...). Kedvére volt a fiú Kara kánnak, megszólította: (...)
- Mi a neved? (...)
- A nevem Dzseeren – felelte amaz. (...)
- Fiam, (...) a neved ezentúl: Dzseeren csecsen – azzal lovat adott alája.”⁶

⁶ Szürke héja 277–280

Kapzsizság, fösvenység

MODERÁTOR: A következő emberi tulajdonság a kapzsizság. A perzsák mesélnek egy érdekes történetet erről.

A kutya végrendelete

„Volt egyszer egy ember. Volt (...) egy kutyája, (...) meghalt. Az ember (...) elföldelte (...) a muzulmánok temetőjében. (...) Futottak a többiek a kádihoz, és bepanaszolták. (...) A kádi hívatta az embert:

– Magasságos kádi, (...) ez a kutya (...) minden hónapban megkapta a bérét. (...) Mikor a halálán volt, végrendelkezett. (...) Kapja ezentúl a magasságos kádi!

A kádi (...) így szólt:

– Allah könyörüljön rajta! (...) És mást nem hagyott rám?”¹

Az ínség a zürjéneknél

„Élt-volt egy parasztember s annak két fia. (...) Az egyiknek jól ment a sora, (...) a másiknak annyi volt a gyereke, (...) alig győzték őket.

Egyszer a gazdag testvér a névnapjára vendégséget csapott. (...) A szegény fivér (...) el is ment (...) a (...) bátyja ablaka alá. (...) A tornácon (...) állott egy vizeskád, (...) ivott belőle. (...) Berúgott, (...) énekelni kezdett. (...) Hallja, (...) hogy a háta megett (...) valaki énekel. (...)

– Kiféle, miféle vagy? – kérdi. (...)

– Én az Ínség vagyok – feleli. (...)

– No, maradjál csak énvélem, (...) elmegyünk mihozzánk. (...)

A gazda meg az Ínség lefeküdtek. (...) Kora reggel (...) mentek ki dologra. (...) Kértek a temetőbe. (...) Dolgoztak, (...) mélyült a gödör. (...) Az Ínség lent hajladozott. (...) A gazda (...) betemette. (...) Hazabandukolt. (...)

– No, adjál valamit enni! – mondotta a feleségének. – Eltemettem az Ínséget!

Másnap (...) a tyúkjuk (...) tojott egy tojást, (...) színaranyból van! (...) Fogta, (...) elvitte a boltba, (...) vásárolt mindenfélét. (...)

A szegény fivér (...) mondja a feleségének: (...)

– Nosza rajta, (...) süssél-főzzél. (...)

Meghívták az egész rokonságot, a gazdag bátyját is velük. (...) Elkezdte kérdezgetni. (...) Az öccse (...) részeg fejjel mindent elmagyarázott. (...) A gazdag testvér (...) kisurrant, (...) fogott egy ásót, kiment a temetőbe (...) nekilátott ásni. Az Ínség (...) felült, (...) kihúzta. (...) Elindultak az öccse lakomájára. (...) A gazdag testvér bement, (...) az Ínség a tornác végében maradt, (...) a gazdag (...) hazafelé indult. (...) Az Ínség (...) hozzá szegődött. (...) Kezdett elszegényedni, (...) a háza is leégett.”²

A fösvény meg a jólelkű tatár legény

„Egyszer a fösvény meg a jólelkű legény útnak eredtek. (...) Dél lett, (...) leültek enni. Így szólt a fösvény: (...)

– Veli, együk először a te ételed. (...)

Ették Veli ételéből, és továbbindultak. (...) Veli ételét (...) a két legény három nap alatt megette. A negyedik nap (...) Veli megéhezett, és így szólt: (...)

– Szorir, falatozhatnánk egyet. (...)

¹ *Tolvajok kútja* 120.

² *A póru jár víziszellem* 30–34.

Szorir így felelt: (...)

– A magad élelmét megetted, most az enyimét pusztítanád?

Ezután (...) leült, (...) egyedül nekilátott az evésnek. (...) Másnap Veli éhen maradt. (...) Egy hangyabolyra bukkant. (...) Egy vékára való búzát gyűjtöttek össze. (...) Amikor a búzához nyúlt, egy hangya megszólalt:

– Ha eszel ebből, (...) néhány órára jóllaksz, de sok ezer hangya éhen marad. (...) Segítünk neked. (...)

Harmadik nap (...) egy mézzel teli lépet vett észre. (...) Egy méh a kezére szállt: (...)

– Kérlek, ne nyúlj a mézünkhez, mert a gyerekeim egy évig éhen maradnak. (...)

Veli (...) evés nélkül ment tovább. (...) Útjuk egy hegyen keresztül vezetett. A fősvény Szorir egyenesen nekivágott, (...) a nagylelkű Veli éhségtől elgyengülve csak négykézláb mászott. (...) A padisah (...) elé járultak. (...) Mindkettőjüket szolgálatába fogadta, és így szólt Velihez:

– Havi fizetésed egy aranypénz lesz, (...) szolgálók felvigyázója leszel. (...)

És Szorirhoz így szólt:

– A te fizetséget ötven garas, udvarmester leszel. (...)

Szorir nagyon megdühödött Velire. (...) Belépett a padisahhoz: (...)

– Veli azzal kérkedett, (...) ha én borotválhatnám a padisah szakállát, (...) aludhatna is közben. Ha az arcát megvágom, rögvést az én fejemet vágják le. (...)

Másnap a padisah hívatta Velit:

– Láss munkához. (...) De kár, hogy eddig nem te borotváltál. (...)

Még abban az órában úgy rendelkezett, (...) hogy három szép lányának Veli fog ételt készíteni, (...) bére két arany. Amint ezt Szorir meghallotta, harag költözött a szívébe. (...) Reggel a padisah elé járult: (...)

– Most dicsekedett (...) Veli, (...) én egy éjszaka (...) a kölest a darától különválogatnám. (...) Ha nem, (...) itt ölessen meg. (...)

A padisah rögtön hívatta, (...) megbízta, hogy (...) egy éjszaka végezze el. (...) Veli a hombár mellett (...) sírva fakadt. (...) Ott termett a múltkori hangya, (...) reggelig (...) a köles és a dara szétválogatva, (...) elrendezve. (...)

Maga a padisah is belépett, (...) parancsot adott, (...) havi fizetését tíz aranyra emeljék. (...) Szorir majd esztét veszítette. (...) Belépett a padisahhoz: (...)

– Veli megint dicsekedett. (...) Ha a padisah parancsolná, (...) hidat építenék neki viaszból. (...)

A padisah (...) hívatta: (...)

– Trónomtól az utcai kertig építs nekem viaszhidat. (...)

Veli (...) sírdogált (...) a kertben, (...) egy méh bukkant föl. (...) Reggel (...) mit lát? (...) Napként ragyogó viaszhidat. (...)

Veli a lányokkal nagy boldogságban élt. (...) Elhatározta, (...) megszökteti a padisah (...) középső (...) leányát. (...) Aznap éjjel (...) Veli anyjához szöktek. (...)

JÁNOS: Már megint látszik, hogy a jólelkűség kifizetődő.

A padisah (...) nagyon megörült, hogy a leánya és Veli megkerültek, (...) megbocsátott. (...) Velinek adta birodalmának a felét.”³

³ *Ma mentem, holnap jöttem* 158–166.

Ellopott jutalom

A NOMÁD: A következő tatár mese arról szól, hogyan lopták el a jogosan megszerzett jutalmat a tulajdonosától.

Szürke héja

„Egy szegény ember szeretne volna, ha ragadozó madarai lennének. Kirakta hát a hálót. (...) Kevés idő múltán a Szürke Héja akadt a hálójába. (...) Könyörögve megszólalt (...) emberi hangon:

– Engedj szabadon, (...) megjutalmazlak. (...) Keres engem napkeleten. (...)

Eloldozta (...) a madarat. (...) Néhány nap múltán nekivágott az útnak. (...) Találkozott egy nyájjal, (...) megkérdezte:

– Kié a jószág?

– Ez a Szürke Héjaé – feleltek a pásztorok. (...)

A szegény ember tovább indult. (...) Meglátott egy nagy fehér jurtát. (...) A Szürke Héja (...) megismerte, (...) mindenféle étet hozatott. (...)

A szegény ember (...) elkérte a füstös fekete bográcsot.

Ment (...) hazafelé, (...) kedve támadt kipróbálni a bűvös bográcsot. (...) Ráparancsolt, (...) a bográcsban (...) kövér juh (...) ott termett. (...) Evett, (...) elindult tovább. (...) Meglátott egy ajilt, (...) gyerekek játszottak mellette. Odament, (...) s így szólt:

– Gyerekek, ne nyúljatok ehhez. (...) Nehogy azt mondjátok neki: Fekete bogrács, telj meg étellel!

Aztán bement (...) aludni. (...) A gyerekek (...) eldugták a bográcsot, s helyette másikat tettek oda. (...)

Kijött a szegény ember, (...) indult tovább. (...) Hazaérkezvén (...) ráparancsolt, hogy teljék meg. (...) Ám (...) üres (...) maradt. (...) Elszomorodva indult vissza. (...) Találkozott a pásztorokkal, (...) adtak neki egy másik tanácsot. (...)

A szegény ember (...) elkérte (...) a ládát, de visszaúton (...) elérkezett abba az ajilba. (...) A csintalan kölykök játszadoztak, (...) így szólt hozzájuk:

– Gyerekek, ki ne nyissátok a ládát (...) – aztán bement (...) pihenni.

A gyerekek (...) a ládát elrejtették, (...) odaraktak egy (...) másikat. (...)

Hazaérkezvén (...) meg akarta mutatni, (...) miféle ládát hozott, (...) ám a ládából semmiféle jószág nem jött elő. (...) A szegényember elszomorodva elindult. (...) Találkozott a pásztorokkal, (...) elkérte a Szürke Hétől a sulykot is. (...) Megint betért (...) az ajilba, (...) letette a sulykot, mondván:

– Gyerekek, hozzá ne nyúljatok, (...) nehogy azt parancsoljátok neki: Üssed, sulyok! (...)

Bement a jurtába, hogy pihenjen egyet. (...) A csintalan kölykök persze egyhangúlag fölkiáltottak:

– Üssed, sulyok!

Erre (...) elkezdte döngetni mindnyájukat. (...) Berontottak (...) a jurtába, ahol a szegényember üldögélt, (...) elkezdtek rimánkodni, (...) megígérték, (...) visszaadják (...) a bográcsot meg a varázsládát. (...)

Leállította a sulykot, (...) elindult hazafelé, (...) vígan éldegélt.”¹

A FINN: A következő tanulságos mesét a voguloknál hallottam:

¹ Szürke héja 55–59.

A kenyérlepény

„Éldegélt-háldogált egyszer egy ember meg egy asszony. Volt nekik egy kunyhóalja gyerekük. Kenyerük, ennivalójuk pedig egy falatnyi sem. (...) Elindult (...) az ember (...), hogy egy kis ennivalót összelopkodjon. (...) Sikerült is neki, (...) elindult hazafelé.

Felesége (...) lepényt csinált, (...) a közepébe belesütötte a húst is, (...) eszegetni kezdték. Egyszer csak (...) előbukkant a hús, (...) az asszony odapapott, (...) az ember elrántotta, (...) az asszony kitépte a kezéből, (...) beletömte a szájába. (...) Az ember nekiesett, (...) felvágta a mellét, (...) a hús kiesett, (...) az asszony ott maradt halva. (...)

A lepény leesett, és gurulni kezdett. (...) Az ember kiszaladt a házból, (...) ásni kezdett (...) egy pöffeteggomba akadt a markába. (...) Hazaszaladt, (...) a tenyerével összenyomja, (...) a nedvet becsöpögteti az asszony szájába, meg rákeni a mellére. (...) Az asszony felpattan egészségesen. (...)

A lepény, ahogy elindult, (...) összetalálkozott a nyulacskával. (...)

– Egy sovány öregecskénél meg egy soványka asszonynál voltam. (...) Összecivódtak, (...) elszaladtam – válaszolta a lepény.

– Jó, jó, (...) vigyázz, (...) nehogy egy tollas madár (...) felfaljon. (...)

A lepény gurul tovább, (...) összetalálkozik a rókával. (...) Mondja a lepénynek: (...)

– De vigyázz, nehogy valami íjas- vagy nyilascsapdába keveredjél! (...)

A lepény (...) folytatja útját, (...) míg össze nem akad a Nagy-Öreggel, a medvével. (...) Megdühödik a lepény, hogy (...) szó nélkül otthagyja, utána köp, és azt kiáltja: (...)

– Nyúl vadászat közben egy hegyes ág pocakodat szúrja át!

Hej, felordít erre, (...) kergetni kezdi a lepényt. A lepény begurult (...) egy kunyhóba, (...) belebújt a kemencébe. (...) A Nagy-Öreg visszafordult, (...) nem találta, (...) otthagyta. (...) Előbújt a lepény (...) odakiabálta neki:

– Fúj, nyúl vadászat közben. (...)

Erre (...) a lepényt üldözőbe vette, (...) mire egy éles ág [került az útjába] (máris ott lógott fölnyársalva. (...)

A lepény (...) újra csak útnak kerekedett. Gurult, gurult, (...) odaérkezett egy éhező családhoz. Ezeknek sincs semmi ételük. (...) A lepény mind közelebb gurult feléjük. (...) Hirtelen felkiált az asszony:

– Egy lepénykenyér! (...)

Nekiültek, falatozni kezdtek. (...)

Közben a másíka, akiket otthagyt a kenyér (...) éldegéltek (...) tovább. (...) Az ember fogta a (...) fejszét, (...) elindult. (...) Látja, (...) előtte (...) egy ezüstfokú, arany fokú létra. (...) Mászni kezdett fölfelé. (...) Odaér egy magas parthoz, (...) megjelenik két ember. Megkérdezik tőle:

– Öreg, mi járatban vagy? (...)

– Én az istent keresem, hogy (...) kettéhasítsam! – felelte. (...)

– Miért? (...) – kérdezik. (...)

– Azért mert az isten adott nekem egy kunyhóalja gyereket, ennivalót meg nem. (...)

– Ember, adunk mi (...) – ezzel az egyik elővett egy diót, és odaadta neki. (...) Kettétörték és megmutatták, hogy minden enni-innivaló, ami csak (...) létezik, (...) telis-tele van vele. (...) Nekikészülődik hazafelé, (...) a másik kettő mondta neki.

– Útközben (...) a házhoz (...) be ne térj. (...)

Ment az ember, (...) odaért, (...) belépett a házukba. (...) Megmutatja neki a diót. (...) Nekiállnak enni. (...) Az ember érzi, (...) ki kell mennie. (...) Sutyomban a diót (...) kicserélték. (...) Az ember visszajött, (...) nekiindult hazafelé. (...) Hazaérkezett, (...) kettétörte a diót, (...) nincs benne semmi. (...) Megfordul, szaladni kezd visszafelé. (...) Odaérkezik (...) a létrához, (...) mászni kezd. (...) Megjelenik mellette két ember, (...) nem

azok, akik előbb voltak. (...) Előhúztak egy fél kardot, (...) odaadták neki. (...) Kettétörték, (...) tele volt mindenféle étellel. (...) Azt mondják neki:

– De ahhoz az emberhez (...) be ne térj ám!

Ezzel (...) mindegyik ment a maga útján. (...) Az ember (...) odaérkezik a házhoz, (...) előveszi a fél-kardját, és megmutatja. (...) Az embernek megint ki kell mennie, (...) mondja az asszony: (...)

– Cseréljük ki. (...)

Abban a pillanatban (...) az ember kardja (...) kiugrott, (...) az embert és az asszonyt (...) miszlikbe vagdalta. (...) Visszajön az ember, (...) elindult hazafelé. (...)

Neki is ültek enni.”²

² *Asszony-unokája* 87–96.

Megmentett állatok

MODERÁTOR: Sok nép meséjében megjelenik az a motívum, hogy a főhős megmenti egy állat életét, aki aztán megjutalmazza őt tettéért. A következő két kirgiz mese is erről szól.

Az aranygyűrű

„Élt egyszer (...) egy (...) öregember meg egy öregasszony. (...) Egyetlen fiuk volt, (...) Akdzsürök. (...)

Az öregember lehunyta a szemét. (...) Élete során kilenc aranypénzt sikerült összegyűjtenie. (...) Odahívja (...) a fiát öreganyó, (...) mondja neki: (...)

„Nesze, itt van (...) három, (...) végy rajta azt, ami számunkra szükséges. (...)

Megy a bazárba, (...) egy ember (...) egy vadászkutyát (...) ütötte-verte. (...)

– Ake – szólt (...) –, adj el nekem. (...)

– Adj három aranyat (...) – felelte. (...)

A következő vásáros napon [az anyja] ismét adott neki három aranyat. (...) Meglátott egy embert, aki egy fehér macskát vonszolt. (...) Nem állhatta meg szó nélkül:

– Mit vétett az neked? (...) Add el nekem.

– Adj három aranyat – szólt a kapzsi ember. (...)

Elkergette a fiát az anya. (...) Indult, (...) amerre a szeme látott, magával vivén a szürke kutyát meg a fehér kandúrt. (...) Elérkezett egy (...) ajilba, ahol egy molla lakott. Elszegődött. (...) A kapott ételt pedig elosztotta háromfelé. (...) Kített egy esztendő, (...) odaállt a molla elé: (...)

– Fizesd ki (...) a járandóságomat. (...)

A molla (...) megtöltött egy zsákot búzával, egy másikat homokkal, s azt mondta:

– Itt ez a két zsák. (...) Válaszd ki, amelyik neked tetszik.

Akdzsürök megemelte mindkét zsákot. A homokkal teli zsák nehezebb lévén, úgy döntött, (...) azt viszi magával. (...) Egy napon elért egy nádashoz. Nagy volt a szárazság, (...) meggyulladt a nád. (...) Bennrekedt egy lány. (...) Segítségére sietvén (...) kioldozta a zsákot, (...) a tüzet homokkal elfojtván megmentette a leányt. Kiderült, (...) egy kánnak a leánya. (...)

– Most pedig, dzsigit – mondta –, vigyél apámhoz. (...) Csak az aranygyűrűjét kérd el. (...)

A kán (...) beleegyezett (...) s így szólt:

– A gyűrűnek csodálatos tulajdonsága van. (...) Titokban kell tartanod, különben (...) elveszíted.

Fölkerekedett. (...) Lehúzta (...) a gyűrűt, (...) s azt mondta:

– Nosza, csodagyűrű, vígy engem haza a kutyámmal s a macskámmal együtt. (...)

Egy szempillantás alatt otthon találták magukat. Ettől fogva (...) jólétben élt az anyjával együtt. (...)

Eljött a (...) házasság ideje. Így szólt: (...)

– Anyám, (...) menj el Samir kánhoz, s kérd meg a lányát. (...)

Samir kán nagy tisztelettel fogadta. (...) Némi tűnődés után így szólott:

– Terelj hát ide száz fekete poroszka lovat, száz gyors lábú tevét, száz élő rókát, száz cobolyt, hozz el száz aranybrokát köntöst meg egy százfalú nagy fehér jurtát. (...)

Bánatosan fordult haza az öregasszony, s minden elmondott a fiának. (...) A gyűrűt az ujjáról lehúzával, (...) elkezdte mondani. (...)

– Hunyd be a szemedet – szólt a gyűrű. (...)

Ahogy kinyitotta, ott látta (...) a száz poroszka lovat. (...) Elindult a kánhoz. (...) Nagy menyegzői lakomát rendezett, s odaadta leányát (...) feleségül. (...)

A kán leány elégedetlen volt. (...) Egy csöppet sem szerette őt. (...) Leitatta, (...) az meg kibeszélte a csodagyűrű titkát.

Felesége még aznap éjszaka lehúzta ujjáról az aranygyűrűt, s elszökött. (...) Reggel fölébredvén (...) látja, hogy a régi kunyhójában fekszik, (...) a kutya meg a macska a küszöb mellett hever. (...) Szidalmazni kezdte a kutyát meg a kandúrt, (...) azok kiszaladtak. (...) Ilyen döntésre jutottak: (...) föl kell kutatniuk a csalfa asszonyt, s el kell venni (...) az aranygyűrűt. (...)

Befutottak egy cserjésbe, (...) fácánokat s nyulakat, (...) fürjeket fogtak, (...) így ketten több hónapra elegendő élelemtartalékot tudtak szerezni, (...) majd nekivágtak az útnak. (...) Elérkeztek egy nagy tó partjára. (...) Az agár (...) felültette a kandúrt a hátára, s átúsztatta a tavat. (...) A túlsáton volt egy város, amelyben csak egerek laktak. (...) A macska az egerek közé vetette magát. (...) Az egérfejedeleme (...) a macska elé járult:

– Tisztelt kandúr, (...) ne pusztíts bennünket, (...) mit kívánsz (...) mi teljesítjük. (...)

A kandúr erre így válaszolt:

– A mi gazdánknak volt egy (...) gyűrűje, (...) a gonosz asszony ellopta. (...)

Egybehívatván birodalma (...) [minden] alattvalóját [az egérfejedeleme megkérdezte]:

– Ki talál rá (...) a gyűrűre?

Leghátról (...) egy aprócska (...) egérke:

– Én tudom, (...) alvás közben a gonosz asszony a szájába veszi a gyűrűt. (...)

Éjszaka elindultak. (...) Az egérke (...) nesztelenül beosont az alvó asszonyhoz, farkincájával megcsiklandozta (...) az orrát, mire elprüsszentette magát, s a gyűrűt kipottyant a szájából.

Fölkapta az egérke, s odaadta. (...) Azok köszönetet mondtak, (...) elindultak. (...) Útközben összeszólalkoztak, (...) végül a kutya engedett a kandúrnak. Az a szájába vette a gyűrűt. (...) Elérkeztek a tóhoz, (...) az agár fölültette a kandúrt a hátára, s beúszott a tó közepéig. (...) Ekkor (...) odarepült egy fekete varjú, (...) csipkedni kezdte a kandúrt. Az (...) kiejtette a szájából a gyűrűt. (...)

Ültek a parton, s látják, (...) egy (...) hal úszik a parthoz közeledve. A kandúr elkapja, (...) a hal megszólal:

– Ne öljetek meg, (...) segítségetekre lehetek. (...)

– Beleejtettünk egy gyűrűt. Ha előkeríted, életben maradsz. (...)

A halak fejedeleme asszonya egybehívta az összes halat:

– Én tudom, hol az aranygyűrű – szólta a kicsi hal. – A fenékjáró küllő nyelte el. (...)

A halak csakhamar ráakadtak, (...) a kandúr felbontotta, (...) ki is hullott (...) a gyűrű. Fölkapta a kandúr, s futásnak eredt. (...) Fölkapaszkodott egy fára, (...) végül megállapodtak, hogy együtt viszik a gyűrűt.

Hamarosan hazaérkeztek, s átadták a gazdájuknak. (...) A gyűrűt jobb tenyerére helyezte, s így szólt:

– Nosza, csudagyűrű, (...) Samir kán leánya előttem álljon. (...)

Nem törődött a hűtlen asszony könnyeivel, (...) elűzte.”¹

Az aranyhal

„Volt hajdan egy (...) város s annak egy Bekdzsan nevű kánja. (...) Élt a folyó partján egy öregember s egy öregasszony, egyetlen fiuk volt (...) Iszmajil. (...) Egyszer (...) aranyhal került a hálójába. (...) Futott a kán udvarába. (...) Ugyanakkor Iszmajil (...) az aranyhalat kiszabadítván (...) a hálóba egy (...) követ rakott. (...) A kán (...) elindult, (...) hogy elhozza az aranyhalat. (...) Kihúzzák a hálót, (...) nem hal van abban, hanem kő. Megdühödik a kán. (...) Hazaérkezvén, így szól az öreg: (...)

– Minket a kán föl akar akasztani. (...)

Azt mondja erre az öregasszony:

¹ Szürke hēja 60–69.

– De te fiam, futvást menekülj. (...)

Iszmajil (...) ment-mendegélt. (...) Sok ember érte utol, (...) mindegyiket próbára tette. (...) Egy (...) fiú érte utol [Iszrajil]. (...) Kettesben haladtak tovább. (...) Elérkeztek egy kán városába. (...) Egy sereg nagyszájú kölyök (...) sértegetni kezdte őket. (...)

Iszrajil nekik esett, (...) azok vagy negyvenen (...) siettek a kánhoz panaszt tenni (...) a bölcs vezír (...) elment a két fiúhoz, (...) viszi a negyvenlovas szekeret, (...) fölültette őket. (...) A kán köszöntötte őket, (...) megvendégelte mindkettejüket. (...) Egy nap (...) nagy láрма és riadalom támadt. (...) A vezír körülnez: (...)

– Nagy baj van. Ama hegy túloldalán (...) él egy sárkány, (...) évente egy juhot s egy leányt kell adóban fizetni. (...) A kánunkra került sor. (...)

Azt mondja erre Iszrajil:

– Eredj, s mondd meg a kánoknak, hogy a leánya helyett mi ketten hadd menjünk el. (...)

A két fiú útnak eredt. (...) Iszrajil ragaszkodott, (...) hogy ő menjen először:

– Én felmászom a hegy tetejére, (...) a sárkány (...) egyet fűj. (...) Ekkor én ordítok. Másodjára (...) a sárkány. Én is ordítok másodjára. Ekkor gyere fel. (...) Ha nem ordítok, meghaltam. Akkor ne gyere fel (...) – mondta.

Elindult (...) a sárkány felé. (...) Másodjára nem bírt ordítani: ”Meghalt Iszrajil, (...) meghalok én is vele együtt.” (...) Amint fölért, (...) látja: ketté van vágva (...) a sárkány, (...) a farka alatt (...) Iszrajil. (...) Zokogva fölemelte, (...) a (...) víz (...) partjára vitte, hogy megmossa. (...) Az hármát prüsszent, s kinyitja a szemét. (...) Levágták a sárkány egyik fülét. (...) A kán negyvennapos lagzit meg kecskehúzást rendezvén, megtartotta Güldzsamal és Iszmajil menyegzőjét. (...) Iszmajil megfélekezett a barátjáról (...) a maga népéről, apjáról-anyjáról. (...) Iszrajil (...) beöltözött (...) koldus gönceibe, (...) hajtogatta az igazságot. (...)

Güldzsamal odahívta a vezírt:

– Menj apámhoz, (...) Iszmajil engedélyt kér, hogy (...) elmehessen.

Iszmajil (...) készülődni kezdett. (...) Iszrajil (...) beérte őket, (...) ledőlt. (...) Hét (...) galamb szállt le, (...) a sárkány lelkei voltak. Megszólal egyikük emberi nyelven:

– Megyek s megmérgezem őket. (...) Aki ezt meghallja, s fölkelvén elbeszéli, kövé válik. (...)

Iszrajil (...) beront a sátorba, (...) a galamb csőre épp akkor érintette meg Güldzsamal arcát. (...) Nyomban szívni kezdte. (...) Ekkor fölébredt Iszmajil. (...) Iszrajil (...) úgy döntött, hogy elmondja. (...) Egészen kövé változott. (...) Güldzsamal (...) a fehér táltosra fölpattanván a nyomukba eredt. (...) Egy fekete galamb (...) elrepült mellettük, (...) elkapta, (...) visszatért. (...) Hamar levágta (...) a galambot, s megmosta vérével Iszrajil fejét. (...) Az hármát prüsszentve visszanyerte korábbi alakját. (...)

Közel jártak a városhoz, ahol Iszmajil apja s anyja lakott, egy dzsigitet előreküldtek követségbe:

– Menj el Bekdzsan kánhoz, (...) álljon ki csatázni. (...)

Bevonultak a káni udvarba. (...) Iszrajil leült Iszmajil mellé. (...)

Ország-on-népen uralkodó (...) kán lett belőled. (...) Nem Iszrajil vagyok én, hanem az aranyhal, akit egykor megszabadítottál.

Iszmajil elméje ekkor világosodott meg.”²

Szerungal

„Jaj! – mondta Szerungal. – Nem lopom itt a napot, (...) feleségül veszem a rádza lányát. (...) Elindult a rádza udvarába. (...) Látta, hogy egy hangyát akarnak megölni

– Ne tegyetek ilyen csúfságot! – mondta. (...)

² Szürke héja 106–117.

Ordítóztak (...) az emberek. (...) Közelebb ment, (...) látta, hogy egy szentjánosbogarat [és] (...) egy mókust akarnak megölni.

– Meg ne merjétek tenni – szólt rájuk. (...)

Hosszú idő után megérkezett (...) a rádza palotájába. (...) Mondta neki:

– Mit akarsz, Szerungal? (...)

– Én bizony azért jöttem, hogy megkérjem a lányod kezét. (...)

– Látod azt a kosár rizst? (...) Egy lovas szét fogja szórni. (...) Ha össze tudod szedni, (...) megkaphatod a lányomat. (...)

Egyszer csak ott termett a hangya, (...) hívta a többi hangyát, (...) összeszedték.

– Nem bánom, megkaphatod a lányom. (...) Hozz (...) egypár diót a bételfáról. (...)

Egyszer csak ott termett a mókus, (...) mind leszedte a diót. (...)

– Ha besötétedik, gyere be. (...) Azt a lányomat adom hozzád, amelyiket elsőnek találod meg. (...)

Hát egyszerre ott termett a szentjánosbogár: (...)

– Majd én megmutatom, melyik az. (...) Ráülök sötétben az orrára. (...)

Úgy is tett. (...) Átvitte (...) a lányt a másik hálószobába (...), így lett (...) a rádza veje, pedig a rádza nem akarta.”³

A KÍNAI: A következő két történetet Kambodzsában mesélik.

Indzsilai szultán története

„Alláhnak, az irgalmasnak és irgalmazónak nevében! (...) Volt egyszer egy szultán. (...) Egy szép napon sétálni támadt kedve. (...) [Az] egyik fűgefán egy gerlét pillantott meg. (...) Rálőtt, (...) el is találta. (...) Megszólalt a gerle: (...)

– Ha eleresztesz, (...) elárulok neked egy igazságot. (...) Aztán (...) elárulok neked még egy igazságot. (...) Fölrepülök a fűgefa legfelső ágára, (...) elárulok néked még egy igazságot. Három igazságot mondok neked.

– Nem csapsz be, te gerle?

– Nem én, uram! (...) Így szól az igazság: Hogyha hallasz valamit, hírt, tanítást, történetet, gondold végig alaposan, és csak annyit higgyél el belőle, amennyi el is képzelhető. (...) Ami megtörtént, ne szánjad, amit megtettél, ne bánjad! (...) Te bizony, uram, bolond vagy. Mert ha megölsz, (...) a hasam felnyitottad, három rubintkövet találsz benne. És mind a három akkora, mint egy-egy kacsatojás.

Ezzel a gerle elhallgatott, repült a fészkére. (...) A szultán követte a madarat (...) három nap és három éjjel, de csak nem érte utol. (...) Mondta is a gerle:

– Uram, Indzsilai szultán, most aztán megmutattad, milyen ostoba vagy. (...) Kezedben voltam, mégis eleresztettél. (...) Meg akartál enni, (...) mégis megszabadultam. (...) Nem megmondtam neked, ne hidd el, ami képtelenség? (...) Alig vagyok akkora, mint egy kacsatojás. (...) Hogy hihetted, hogy három drágakő van a hasamban, (...) akkora, mint egy-egy kacsatojás? (...) Megmondtam, (...) amit megtettél, ne bánd meg. (...)

Ezzel a gerle elrepült. (...) A szultán hazaballagott, (...) a tanácsosai meg is fosztották a szultánságától. (...) Szomorkodott. (...) A szultán meg a felesége (...) elhatározták, (...) elhagyják az országot. (...) El is érkeztek a nagy pusztaság (...) közepébe, oda, ahol a nagy fa (...) van. Ezen a fán volt a gerlének a fészke, (...) akit a szultán meglőtt. (...) A kisebbik fiú (...) nagyon szeretett volna a gerlefiókákkal játszani, (...) az apja (...) fölmászott, (...) hogy levigye. (...) Kiszedegette (...) a fészekből. (...) Mikor az öreg gerle hazaért, látta, hogy üres a fészek. (...) Fájt a szíve, (...) hogy elvették tőle a fiókáit. Így könnyögött hát Alláhhoz, a legmagasztosabbhoz:

³ A tigrisember 54–56.

– Kérlek, uram, hallgasd meg a könyörgésemet, (...) szakítsd el őket is egymástól. (...)

Lenyugodott a nap, (...) útnak indultak. (...) Egy erdő széléhez értek el, aztán meg egy folyónak (...) a partjára. (...) Át akartak kelni. (...) Egy kis lélekvesztőre (...) ráakadtak. (...) Lerakta a szultán a gyerekeket a partra a homokba, aztán a felesége meg ő beszállt a csónakba. (...) A folyó közepén járhattak, amikor (...) egy halász észrevette a gyerekeket. (...) Partra szállt, (...) hazavitte mind a kettőt. (...) A szultán (...) átért, (...) kisegítette a feleségét, (...) visszament, de nem találta a gyerekeket. (...) Közben egy kalmár (...) felnyalábolta az asszonyt, a csónakba rakta és elevezett.

Kereste a szultán a gyerekeket, (...) de hiába. (...) Az asszonyt sem találta. (...) Sírt szegény (...) szultán, (...) így vándorolt sok-sok ideig. (...)

Volt egy ország, (...) a szultánja meghalt. (...) Csak az lehetett az új szultán, akit az Ország Elefántja kiválasztott. (...) El is eresztették, (...) meg is találta az erdő sűrűjében Indzsilai szultánt. (...) Szépen (...) elvitte, (...) kikiáltották (...) szultánjuknak. (...) Sok-sok éve uralkodott már, (...) kegyes volt és igazságos. (...)

A gerle megtalálta a fiókait a fészekben, (...) fohászkodott Allahhoz: (...)

– Hallgasd meg könyörgésemet, uram, (...) bocsáss meg (...) a szultánnak, (...) vezesd lépteiket egymáshoz kegyesen. (...)

A halász (...) megbeszélte mindent a feleségével. (...) Ideje, hogy elvigyük őket a szultánhoz. (...) A szultán felfogadta a halász két gyerekét. (...)

Hallott [a szultánról] (...) a kereskedő is, (...) elment a palotába, leborult a szultán előtt.

[A történet lényege, hogy az asszony ráismert a két gyermekére, az apjuk meg akarta öletni őket, de a végén rájött, hogy ők a saját gyerekei, akiket a halász felnevelt, a kereskedő felesége pedig az ő felesége.]

Es ezzel vége Indzsilai szultán meg a gerle történetének.

Nyissa meg Alláh, a legmagasztosabb, mindazoknak a fülét, akik ezt a mesét hallják, mindazoknak a szemét, akik ezt a mesét olvassák. (...) Tudják meg, (...) a gerle nem közönséges gerle volt, hanem egy szent ember. Azért öltötte fel a gerle alakját, hogy próbára tegye (...) a szultánt.”⁴

A szegény asszony és a szárazra vetett hal

„Volt egyszer egy öregasszony, (...) szegény volt, (...) öreg volt már, (...) mégsem tudott semmit sem Alláhról. (...) Elhatározta, (...) kimegy a mezőre. (...) Egyik oldalán a tenger volt, (...) látta, (...) sok-sok hal iparkodik (...) a tenger felé. (...) Látta, (...) az egyik hal, (...) amelyik legelől van, sokkal nagyobb a többinél. Az volt a halak királya. Még beszélni is tudott. (...)

– Alláh, könyörgünk, adj esőt. (...)

Ámuldozott az öregasszony, (...) kíváncsi volt, (...) mi történik majd. (...) Jött is a zápor, (...) tovaúszhattak a halak. (...) Az öregasszony üres kézzel térhetett haza.

Otthon (...) végiggondolta, amit hallott. (...) Leült, az égre emelte tekintetét, esedezett: (...)

– Alláh, könyörgök, adj pénzt, könyörgök, adj pénzt!

Egész nap csak ezt mondogatta. (...) A szomszédja (...) haragosan ráförmedt:

– Inkább csinálnál valamit! (...)

De az öregasszony (...) továbbra is (...) fohászkodott. (...) A szomszéd (...) összeszedett egy csomó törött edényt, meg cserepet, (...) berakta egy zsákba (...) az öregasszony (...) nyakába hajította. Szegény anyóka (...) elájult.

Amikor magához tért, (...) kinyitotta a zsákot, (...) a sok cserép mind-mind pénzzé változott. (...) Nagyon megkívánta a pénzt a szomszéd is, (...) elhatározta, hogy ő is eljuttassa ugyanezt a játékot. (...) Megkérte, (...) hogy ő is hajítson a nyakába cserepekkel telitömött

⁴ A tigrisember 92–118.

zsákot. (...) Ötödnapp eljött az öregasszony, látta, hogy a szomszéd egyre csak imádkozik. (...) Fogta a két nagy zsákot, (...) lehajította a nyakába, (...) nyomban elájult. (...) Magához tért, (...) kinyitotta a zsákot, (...) a zsákban nem volt más, csak a sok cserép. (...) Szitkozódni kezdett, káromolta Alláhot. (...) Beteg lett (...) el is szegényedett (...) ő vette át az anyóka minden hajdani nyomorúságát.”⁵

JÁNOS: Az osztjások meséjében egy róka hálálja meg a segítséget.

A félbotosú meg a róka

„Élt egyszer egy ember. Magányosan lakott, senkije sem volt. (...) Észrevette, hogy az ajtaján babrálgat valaki:

– Ki van ott? (...)

Senki sem válaszolt. (...) Egyszer csak kinyílt az ajtó, (...) egy róka jön be rajta. (...)

– Mi bajod van? – kérdezte az embertől – (...) Minek fekszel itt? (...) Adj ennem!

– Nekem sincs mit ennem – válaszolta. – (...) Van még egy romlott halfejem, azt eszegetem.

– Nagyon éhes vagyok, (...) megeszem – mondta a róka, (...) elment. (...)

Megint beállított: (...)

– Hoztam egy lapockát. (...) Rakok tüzet, (...) te maradj itt. – Látta (...) az emberen egy szál ruha sincs – Én majd hozok neked ruhát. (...) Menjünk! – parancsolta most a róka. (...)

Egy házhoz értek. (...) A róka (...) bement, (...) bevezette az embert. (...) A házigazda behozott egy tokhalat, kettévágta. Egyik felét felaprította, ezt nyersen ették meg, a másik felét megfőzte. (...) Aludni mentek. (...) A róka felöltöztette a Félbotosút, (...) ráparancsolt a házigazdára: (...)

– Házigazda, a lányodat lásd el mindennel, és küld utánam! (...)

Erre a házigazda fölszerelt egy szánt, posztóval, prémekkel kibélelte, a leánya holmiját kezdte fölrakni rá. (...) A róka most visszafordult a Félbotosúhoz, és így szólt hozzá:

– Asszonyt hoztam, a házat rendbe kell hozni. (...) Őrizd a nyájad. Amennyit tudsz belőle tartani, tartsd meg! A többit ereszd el, hadd menjen! Másutt is van éhes, másutt is élnek enni akaró emberek. Sokat ne akarj, amennyit Tórem-isten rendelt neked, annyid legyen! Én most elmegyek, Tórem-adta eszemmel téged a haláltól megmentettelek, életre hoztalak. (...) Jó életet!

Így beszélt a róka, s ezzel elment.”⁶

A padisáh fia (...) akkorát tüsszentett, hogy a gyűrű (...) kirepült a szájából. (...) A kutya (...) elkapta, (...) átadták a gyűrűt. (...) Behrámm (...) mindent elővarázsolt, (...) a gyűrűt (...) bedobta a tenger fenekére, nehogy hitványember kezébe jusson.”⁷

⁵ *A tigrisember* 230–235.

⁶ *Tórem-isten népe* 69–74.

⁷ *Tolvajok kútja* 50–59.

A meséket hallgatom

JÁNOS: Hallgassuk tovább a meséket anélkül, hogy kommentálnánk őket! Sokszor azt fogjuk észrevenni, hogy ismerős történetet hallunk, bármennyire távoli országban jegyezték le.

Láncmese

A pacsirta

„A pacsirta fönn szálldosván, búbocskáját leejtette az üröm közé.

– Üröm, add vissza a búbocskámat. (...)

– Nem adom. (...)

– Megmondalak a kecskének. (...)

Megy a kecskéhez. (...)

– Kecske, (...) add meg. (...)

– Nem eszem. (...)

Megy a farkashoz:

– Farkas, add meg! (...)

– Én föl nem falom. (...)

Megy a csikóshoz. (...)

– A farkast én agyon nem csapom. (...)

– Megyek (...) a gazdához (...)

Mondja a gazda: (...)

– A lovamat én rendben nem tarthatom. (...)

Megy az egérhez. (...)

– A gazda hájába én lyukat nem rágok. (...)

– Megmondalak a gyerekeknek, öntsenek vizet az odúdba. (...)

– Egér odújába mi vizet nem öntünk. (...)

– Gyerekeimet én meg nem verem. (...)

– Megyek a forgósélhez. (...)

Megy a forgósélhez. (...) Az (...) röpteti szanaszét az asszonyok gyapját, az asszonyok jól elverik a gyerekeiket. Öntik ekkor a gyerekek az egérlyukba a vizet, rágja az egér a gazda háját, gazda a csikósát veri, csikós a farkast kergeti, a farkas a kecskét kergeti, kecske az ürömöt eszi, s az üröm végül visszaadja a pacsirta búbocskáját.”¹

Az igazat tevő egér

„Egyszer egy nyúl füvet evett a fűrakásból, (...) egy éles fűszál megvágta a szája szélét. Megharagudott a nyúl, elszaladt. (...)

– Tűz! Fald föl ezt a fűrakást. (...) Víz! Oltsd el ezt a tüzet! (...) Manóöreg! Idd meg a vizet! (...) Két íjasember! Nyilazzátok agyon a vízi manóöreg. (...) Asszonyok! Vágjátok el a két íjasember íjának idegét! (...) Egér! (...) Szaladj, és rágd össze a varróasszonyok varrófonalait!

– Nekem nincs bajom a varróasszonyokkal – feleli neki az egér.

– Ha nincs bajod, (...) a házad ajtaját egy kutya fejével zárom le! – mondja neki a nyúl. (...)

Az egér elszaladt, (...) az asszonyok megijedtek, (...) a tűz odakapott a fűrakáshoz, elégette, felfalta az egészet. (...)

Így tett igazat az egér.”²

¹ *Szürke héja* 161–162.

² *Tórem-isten népe* 36–38.

A majom fája

„Egyszer a majom egy olajfa tetején ült és gránátalmát evett. (...) Az almából földre esett egy mag, (...) kikelt egy gránátalmafa. (...) Elment az olajfa gazdájához és így szólt:

– Vágd ki az olajfádat. (...)

– Nem az én dolgom. (...)

Elment a királyhoz, (...) a királynőhöz, (...) egérhez, (...) macskához, (...) kutyához, (...) bothoz, (...) tűzhöz, (...) vízhez, (...) ökrökhöz, (...) mészárosához, (...) halálhoz. (...) A halál elment s már vitte volna a mészárost, de az így szólt: (...)

– Levágom az ökröt, (...) megiszom a vizet, (...) eloltom a tüzet, (...) elégetem a fát, (...) megütöm a kutyát, (...) megharapom a macskát, (...) megeszem az egeret, (...) szétrágom a királynő ruháját, (...) összeveszem a királlyal, (...) parancsot adok a bírónak, (...) én kötelezem az embert, (...) kivágom az olajfát (...) – mondta az ember.

És az ember kivágta az olajfát, a majom pedig vígan élt a gránátalmafájával.”³

A varjú meg az ökörszem

„Mégfogta egyszer a varjú az ökörszemet, és azt mondta neki:

– No, én most téged megeszlek. (...) Szabadon engedlek, ha (...) a lányodat (...) hét nap múlva megehetem. (...)

– Az én lányom szép és tiszta, nem tehetem hát a csőrödbe, míg itt a szemem láttára meg nem mosod.

– Jól van, (...) hozok vizet – azzal elrepült.

– Ment a varjú a vízhez. (...)

– Hogy mehetnék én veled, (...) hogyha nincsen fazekad? (...)

[Elment] a fazékhoz: (...)

– Lyukas az oldalam. (...) Míg nem hozol agyagot, nem mehetek. (...)

[Elment] az agyaghoz (...)

– Kemény vagyok. (...) Hozd el a bivalyt, hadd dagasszon meg (...)

[Elment] a bivalyhoz (...)

– Nagyon éhes vagyok, amíg füvet nem hozol, dagasztani nem tudok (...)

[Elment] a fűhöz (...)

– Ameddig nem adsz új földet, jobban nem nőhetek, bivalyt jól nem lakathatom (...)

[Elment] a földhöz (...)

– Erdő nőtt a hátamon. Míg az erdőt ki nem irtod, füvet én nem növeszthetek (...)

[Elment] az erdőhöz (...)

– Míg a tűzzel fel nem égetsz, föld hátáról bizony el nem mehetek

[Elment] a tűzhöz is.

Tűz, tűz, jöjj velem,
Erdő fáit égesd meg,
Erdő földről takarodjon,
Föld növeszti a füvet,
Fű lakatja a bivalyt,
Bivaly dagaszt agyagot,
Agyag foldja fazekat,
Fezék vízzel megtelik,
Víz mossa csőrömet,
Hadd egyem meg ökörszem lányát.

³ Fehérvirág 37–39.

– Elmegyek én, hogyne mennék – felelte a tűz.

Megörült a varjú, csőrébe csípte a tüzet (...) s elejtette. (...) Fészkére szállt hát nagy mérgesen.”⁴

MODERÁTOR: A kínai mese után egy perzsa mese következik.

A bolha a kemencében

„Hol volt, hol nem volt egy bolha. Nagy barátságban volt a hangyával. (...) Egyszer a bolha azt mondja:

– Kilyukad a gyomrom az éhségtől. (...) Szerezzünk (...) búzát, (...) megőröljük, kenyeret sütünk és megesszük.

Megy a bolha, hozta a búzát. (...) A hangya a malomba vitte, (...) megörölte, hazahozta. Tésztát dagasztott, (...) a bolha tüzet rakott, (...) belepottyant a kemencébe, el is égett.

– A hangya jajveszékelnéni kezdett, (...) hamut hintett a fejére.

Látja a galamb a fán. Megkérdezi:

– Szegény hangya, mi bajod? – A hangya meg így felel:

– A bolha tűzbe vészett.

A galamb erre a farkából néhány tollat kitépett. Kérde a fa:

– Szegény galamb, miért téped a tollad? (...)

– A bolha tűzbe vészett, a hangyát a bánat marja, a galamb a tollát tépi.

Erre a fa hullatni kezdte a levelét. Egy patak folyt a fa alatt. (...) Kérde: (...)

– Miért hullatod a lombod? (...)

– A bolha tűzbe vészett, a hangyát a bánat marja, a galamb a tollát tépi, a fa levelét hullatja.

A patak megzavarodott, (...) a búza kérde:

– Szegény patak, vized miért zavaros? (...)

– A bolha tűzbe vészett, a hangyát bánat marja, (...) a patak megzavarodott.

A búza (...) földig hajtja kalászát. (...) Jön egy paraszt. (...) Megkérdezi: (...)

– Miért hajtod földig a kalászkodat? (...)

– A bolha tűzbe vészett, (...) a patak megzavarodott, a búzaföldig hajolt.

A paraszt (...) ásóját a vállára vetette, visszafordult. (...) A lány (...) fogta csuprot, (...) az aludttejet az arcába öntötte, (...) az édesanyja megégette a mellét, (...) a fiú (...) kiszúrta az egyik szemét, (...) a tanító (...) fél bajuszát (...) kitépte. (...)

Meglátta egy számár. Megkérdezi a tanítót. (...) A tanító így felel:

– A bolha a tűzbe vészett, a hangyát a bánat marja, a galamb a tollát tépi, a fa levelét hullatja, a patak megzavarodott, a búzaföldig hajolt, az apa az ásóját a vállára vette, a lány az aludttejet az arcára kente, az anya megégette a mellét, a fiú fél szemét kiszúrta, én pedig kitéptem a fél bajuszomat.

A számár (...) nagy hahotára fakadt: (...)

– Hogy milyen ostobák vagytok! Ha bolha kell, mindjárt adok.”⁵

Mese a gyapotocskáról

„Volt egyszer egy veréb. (...) Egy gyapotmagocskát (...) a csőrébe kapta. (...) Egy paraszt (...) el is vetette a magot. (...) Szárba szökkent, (...) beérett. (...) A paraszt leszedte a termést, (...) kétfelé osztotta, (...) egyik részt megtartotta magának, a másikat odaadta a verébnek. (...) Fogta, elrepült a fonómesterhez, (...) a gyapotot megfonta, (...) a maga részét elvette. (...) Ment a takácshoz, (...) meg is szötte, (...) a fonalat (...) a kelmefestő (...) meg is festette, (...) kitétte száradni. (...) A veréb csőrébe kapta és elrepült, (...) vitte a szabóhoz, (...) varrt is két szép

⁴ *Po úrfi és a tigris* 26–29.

⁵ *Tolvajok kútja* 6–9.

köntöst. (...) A veréb csőrébe kapta a két köntöst, (...) elrepült, (...) vitte a mollához. (...) A molla tanakodni kezdett magában: (...) megtartom mind a kettőt. (...) A veréb (...) felkapta a köntösöket, (...) elrepült. Két nap múlva (...) a molla (...) levette turbánját, (...) a veréb fölkapta, (...) fészket rakott a kis fiókáinak. (...) Elhatározta, (...) eladja a köntösöket. (...) A heves szél kitepte a csőréből. (...) Az egyik köntöst (...) a szabóhoz vitte, (...) a másikat a kelmefestőhöz.”⁶

JÁNOS: Így jár, aki magának akar mindent.

Az öregember, a felesége meg a cipó

„Élt-volt egy öregember meg a felesége. (...) Elfogyott a kenyérük. (...) Az öreganyó (...) a rekeszték sarkaiból előkereste az öreg szemeket. (...) Megőrölték, (...) sütöttek belőle egy (...) kis cipót. (...) A nagyablak párkányára tették. (...) Kiesett rajta és elgurult. Gurult, gurult, (...) szembejött vele egy szénásszekér, (...) egy szalmásszekér, (...) egy szekér fa, (...) egy medve. (...) A cipócska (...) rákezdett a mondókájára:

Árpamagból gyúrtak,
rozs magjából gyúrtak,
búzamagból gyúrtak,
kendermagból gyúrtak,
meg is dagasztottak,
vajjal kenegettek.
Otthagytam a vénembert,
meg az öregasszonyt,
meg a szénásszekeret,
meg a szalmásszekeret,
meg a fásszekeret is,
téged is itthagylak már!
(...)

Hanem a medve, az glutty, lenyelte.”⁷

⁶ Tolvajok kútja 27–30.

⁷ A pórus jár víziszellem 26–29.

Szegénység – gazdagság

Mese egy szegény lányról

„Valamikor réges-régen két szomszéd élt egy városban. Az egyik szegény volt, a másik gazdag. (...) Allah úgy akarta, a gazdagnak lett egy fia, a szegénynek lett egy lánya. (...) Nagy volt az öröm a gazdag ember házában, (...) mintha máris eljegyezte volna a fiának. (...) Meghallották a legény pajtásai a dolgot, (...) addig-addig duruzsoltak neki, míg végül a legény szíve elfordult a lánytól. (...) Megmondta a szegény embernek, a fia meggondolta, nem veszi feleségül a lányát. (...)

A szegény ember indult a dzsámiba reggeli imára. Az utcán egy dervissel találkozott: (...)

– Hozzad adnám a lányomat. (...)

– Jól van, feleségül veszem. (...)

A lány mennyasszonyi ruhát öltött, (...) úgy várta a vőlegényt. (...) Meg is jött a dervis, (...) múltak a napok. A dervis minden este megjött, (...) minden reggel egy marék aranyat adott neki. (...)

A gazdag ember fia kikereste magának a város leggazdagabb lányát, eljegyezte. (...) Kérte az apját, hogy mielőtt megházasodnék, rendezzen fényes lakomát, s a vendégségbe hívják meg a szegény ember lányát is.

Így is lett. (...) A gazdag ember házában (...) a vendégsereg [tagjai] (...) a szegény ember csodaszép lányát bámulták. (...) A gazdag legény meg egy szekrényben rejtőzködve leste hajdani mátkáját. (...) Bánta, hogy cserbenhagyta. (...) Szaladt az apjához, (...) neki csak a régi mátkája kell.

Reggel meg ment a törvénybe, előadta a panaszát, (...) neki jussa van a régi mátkájára. (...) Törvénybe idézték a dervis feleségét. (...)

– Elmehetsz. (...) Ha fenyegetnek, mutasd fel ezt a papirost. (...)

Felmutatta a papirost. (...) A bíró ránézett a papirosra, ijedtében még a lélegzete is elakadt:

– Távozhatsz, úrnőm! (...)

A legényt meg elkergették. (...) Nem akart belenyugodni, (...) panaszra ment a miniszterhez. (...)

Reggel (...) az asszony (...) ment a miniszterhez, (...) megmutatta nekik is a papirost. Megremegett. (...)

– Távozhatsz, úrnő – hebegtek. – Nem perel itt téged senki. (...)

Töprengett a gazdag legény: (...)

– A padisahhoz fordulok. (...)

Reggel (...) az asszony (...) indult a palotába. (...) Előállt a panasztevő, (...) elmondta, (...) a volt mátkája cserbenhagyta. (...) A dervis felesége (...) megfelelt neki:

– Igaz, mátkád voltam, de nem kellettem neked, mert szegény voltam. Egy dervis felesége lettem, csak őt szerettem. (...)

Kiadta a padisah a parancsot, (...) ahány dervis van, (...) jelenjen meg. (...) Az asszony egyikben sem ismert az urára. Egyszer csak szétnyílt az aranyhímzéses függöny, (...) ott ült a padisah. (...) Mert dervisnek öltözködve a padisah vette feleségül a cserbenhagyott szegény lányt.

A gazdag legény meg a hajdani mátkája szolgálólányát vette feleségül. Mindenki megkapja, amit érdemelt, várjuk ki türelemmel mi is a magunkét.”¹

A tűz ura

„Egyszer lóháton utazott egy ember, aki (...) értette az állatok nyelvét is. Egy gazdag ember háza közelébe ért, és hallotta, amit kutyák vonítottak:

¹ Bénli-Bári, *a macska* 55–61.

– Ne gyere hozzánk, itt nem adnak enni neked. (...)

Az ember továbbment, és elérkezett egy szegény ember házához. (...) Így ugattak a kutyák:

– Gyere ide, itt jóllakhatsz. (...)

Valóban a gazda szívélyesen fogadta, (...) az öregebb állatot (...) dőfte le. Amikor ettek, a szegény ember egy nagy darab húst dobott a tűzbe a tűzistennek, aki (...) ott is termett. (...) Jól öltözött és jól táplált volt.

Éjjel bejött egy rettentően sovány (...) emberke – ez volt a gazdag ember tűzhelyének szelleme. (...) Elmondta, hogy őt otthon nem etetik. (...) Késsel és más éles, hegyes holmikkal piszkálja a tüzet, úgy szúrta ki a szemét is.”²

A NOMÁD: Megjegyezném, hogy a tatárok késsel sosem piszkálják a tüzet.

A szerencsét nem lehet kierőszakolni

„Korábban élt egy férfi. (...) Semmi jót sem tett, és így semmi érdemet nem szerzett magának. (...) Újjászületése után (...) szomorú sorsa volt, (...) sohasem volt szerencséje.

Felesége korábbi megtestesüléseiben jobb volt, mint a férje, és nagyon igyekezett, hogy jó feleség legyen. (...) De mindez nem használt. (...)

Ezért A Ku Lak azt ajánlotta a feleségének, hogy elváljak tőle. (...) Az asszony (...) magányosan maradt (...) a házban. (...)

Néhány nap múlva egy idegen haladt át. (...) Az elhagyott asszony háza felé tartott. (...) Az idegen (...) feleségül vette, (...) mindketten gazdagok lettek. (...)

A Ku Lak semmire se vitte, (...) alamizsnát kérve kopogtatott. (...) Az asszony (...) fogott egy aranyrudat, egy tál fenekére tette, és rizst mert rá. (...) Elfogadta a tálat, azzal együtt elment egy barátjához: (...)

– Add oda a gyermekeidnek! – szólt, (...) azzal elment.

Következő reggelen (...) az asszony (...) egy tál rizst adott neki, amelybe (...) egy ezüstrudat tett. (...) Leült egy hídra, (...) alig fedezte fel (...) az ezüstöt. (...) Kiejtette (...) a tálat a rizzsel és az ezüsttel együtt. (...)

Harmadszorra is csak rongyokban jelent meg. (...) [Az asszony] újra rizst adott (...) neki ezüstrúddal. A férfi (...) megörült, amikor előtűnt az ezüst. Eldugta a tállal együtt. (...) Odább ment, hogy ivóvizet keressen.

Eközben (...) egy teknőcvadász (...) felfedezte a tálat a benne rejlő ezüsttel, (...) eltűnt az ezüsttel együtt. (...) Megértette, (...) belátta, (...) semmi értelme koldulni. (...) Összevissza bolyongott az országban. (...) Találkozott egy asszonnyal, aki (...) semmiféle jócselekedetet nem vitt végbe. (...) A nő özvegy volt, (...) feleségül vette. (...) Ketten együtt megpróbáltak fáklyákat készíteni és eladni, (...) de a kereset napról napra kevesebb lett. (...) Elkeseredettek (...) voltak, (...) káromolták (...) az isteneket.

Haragjuk tüze felhatolt az égig. (...) Preasz Eyn (...) felnyitotta a szemét, (...) szánalmat érzett a két szerencsétlen iránt, (...) megparancsolta (...) egyik istennek, (...) segítsen mindkettőjükön.

Az ifjú isten leszállt a földre, (...) emberi alakot öltött. (...)

– Ne féljetek. (...) Kaptok annyi ezüstöt, amennyit megérdemeltek. (...)

Mérleget tartott a kezében. (...) Egyik serpenyőjében 120 font ezüstöt tett, és hagyta, hogy A Ku Lak a másik serpenyőbe lépjen. A férfi (...) könnyű volt, (...) már csupán két kis váltópénz volt a mérlegen. (...) Az asszony (...) éppen olyan keveset nyomott (...).

A szerencsét nem lehet kierőszakolni.”³

² *Apagyilkos sámánfiak* 79–80.

³ *Az istenfiú városa* 92–96.

JÁNOS: Megmérettél és könnyűnek találtattál.

A kereskedő ember

„Volt egyszer egy kereskedő embernek két fia. Az idősebbik (...) az apja mesterségét folytatta, a kisebbik még gyerek volt. (...) Az apa a legkisebb fiút is kiházásította, (...) aztán meghalt. A fiúk most maguk kezdtek élni. Az idősebbik kereskedett, (...) az öccse meg otthon éldegélt. (...) A bátyja (...) kiüldözte az öccsét a házból. (...) Az öccse meg fiatal felesége (...) a város alatt találtak egy rozzant kunyhót, (...) koldulásból tartották fenn magukat. (...) Egyszer csak elérkezett a bátyja neve napja. (...) Felöltözött és elment. (...) A sógornője (...) odahívja egyik szolgáját, (...) poharakkal telerakott tálcát tesz a kezébe, és azt mondja neki:

– Csinálj úgy, mintha (...) a lábában megbotlottál volna. Essél el. (...) A szolgálólány (...) ügyesen orra esett, (...) a pálinkáspoharak ripityára törtek. (...) Erre (...) a bátyja (...) elkapta az öccsét, (...) lelökte a lépcsőn, (...) rugdosta. (...) A hidegtől (...) kicsit magához tért, (...) vonszolni kezdte magát, (...) egy kasos úri szán tűnik elő. (...) A bennülők egyike (...) odaszólt neki: (...)

– Mi történt veled? (...) Fuss utánunk, aztán amelyik házba betérünk, oda térj be te is. (...)

Rögvest utána iramodik a szánnak. (...) Beszalad a kapun, (...) a lócán hever egy (...) gyerekféle. (...) A szegény kis ember (...) visszafordult. (...) Érzi, (...) nehéz lett az inge alja, (...) valami gömbölyűfélét érez. (...) Hazaér, (...) leteszi az övét, (...) kiesik (...) valami. (...) Az asszony fogja a pénzes zacskót, kiborítja. (...) Ötszáz aranyrubel volt benne! (...) Egyszer az ember kapja magát, (...) lement (...) a révhez, (...) akkor kötött ki egy hajó. (...) A kereskedő (...) megszólítja őt: (...)

– Szakácsunk meghalt. (...) Tudnál (...) alkalmas embert ajánlani? (...)

– Elszegődöm (...) – azután beszálltak a hajóba, és máris indultak. (...)

Hatalmas szélbe kerültek, (...) megszólal a szegény ember: (...)

– Nem messze (...) van egy kis földnyelv, (...) az öböl (...) megvéd bennünket!

Megtetszett a kereskedőnek a szegény ember okos szavai, (...) kikötöttek. (...) Mondja a kereskedő: (...)

– Te igen okos vagy. (...) Hajógazdává teszek, (...) te leszel az embereim parancsolója. (...)

Úgy is lett. (...) Egy ember, akire a vihar miatt az éjjeli virrasztás sora jutott, odament a szegény emberhez:

– Virrassz az éjjel helyettem, (...) reggel (...) dolgoznom kell. (...)

– Jól van, (...) fekédj le. (...)

Ezután a legénység lefeküdt, ő meg virrasztani kezdett. (...) Éjfél tájt látja, (...) valami tüzes fényesség gyullad fel. (...) Leoldja (...) a csónakot, kimegy, (...) egy (...) drágakő, (...) fölemeli. (...) Talált egy (...) gyékényköteget, (...) belegöngyölte. (...) Az ég kivilágosodott, (...) lefeküdt. (...) Este egy másik ember (...) odamegy hozzá: (...)

– Gazda, virrassz (...) helyettem is. (...)

Az ember vele is megegyezett. (...) Ismét (...) megjelent az a fényesség, (...) ugyanolyan (...) drágakövet talált, (...) ezt is elrejtette. (...) Este lett, (...) odajön hozzá az aznapos soros: (...)

– Virrassz helyettem. (...)

A sziklahegy csúcsán (...) megjelent az a (...) fény, (...) [ott volt] egy hatalmas drágakő. (...) Eldugja a többi mellé. (...)

Megérkeznek abba a városba, ahová menni akartak. (...) A kereskedő elhatározta, hogy meglátogatja a város fejedelmét. (...) A fejedelem (...) elküldött a szegény emberért, (...) az odament a hajóorrba. Elővette a két kisebb drágakövet, (...) az egyiket átnyújtotta a fejedelemnek, a másikat, (...) a feleségének. (...)

A fejedelem a szegény embert (...) odaültette (...) maga mellé az asztalhoz. (...) A fejedelem azt mondja:

– Családod, feleséged van? Már rég idehozattam volna őket. (...)

A fejedelem nagy lakomát rendezett. (...) Egy szép, felnőtt fiú lépett be, (...) most egy asszony: (...)

– A (...) feleségem. (...)

Egyszer csak (...) odament a fejedelemhez:

– Van egy bátyám. Meg kellene látogatnom. (...)

– Ha bátyád van, menj! (...)

Úgy is lett. Felszereltek egy hajót. (...) Megérkeztek, (...) elment a bátyja házába. (...) Észrevesz egy macskát, (...) a kemence alól előbújik egy kiskutya: (...)

– Megveszem. (...)

A kisebbik testvér kettétört egy cipót, mindkét felét teletöltötte pálinkával, (...) az állatok elé tette. Az állatok megették, (...) fel is fordultak tőle. Erre a szegény ember otthagya a bátyját, (...) ment egyenesen a város urához, (...) ott elmondja neki. (...) A város ura (...) maga elé parancsolja a (...) bátyját. (...) Kiadja, vessék tömlöcbe, (...) vágják le a fejét. A vagyonát adják oda az öccsének. Mindez így is lett.”⁴

⁴ Az *asszony* 19–30.

Mesék és történetek a Rábaközéből

A kolozsvári bíró

„Kolozsvári bíró fát vágatott emberekkel, teljes fizetést adott nekik. Mátyás király meg arra ment kódis ruhába, beszít a favágókka', ki mennyi napszámot kap. Asztán a hasábfára rápingá'ta a nevit Mátyás király. Hát asztán mikó' visszament Mátyás király, hogyan kapják a pé'zt az alattvalók, aszt mon'ta neki jól bányik velük, nincs panaszjuk. Hát iratott neki, mer' le vó't rajzolva favágók ahun vó'tak. (...) Mongya: szeggyeszéjje' a rakást. De előbb nem akarta, asztán Mátyás király ráparancsó't, akkó' összegyűtt.

– Hozza ide a hasábfát! – Odavitte.

– Kinek neve van erre? – Megmutogatta neki.

Aszt má' nem tudom 25 botot csapatott rá vagy többet.”¹

Hol van a pokol?

„K: Hol van a pokol?

V: Tuggyafene, még nem vó'tam ott. Vó't egy Sanyi kocsmáros, má' meghó't ugyan, az állomásná' vó't kocsmáros. Hát aszongya:

– Isteni – aszongya – én így meg így vó'tam. Hát aszongya, e'ment a szanyi ember is. Pokó'b avó't, hogy megnézi a kollégáját, mer' igen szentesek vó'tak. De a kollégája a' káromkodós vó't, hát a' pokó'ba kerű't. A szentes ember meg a mennyországba. Hát a mennybe megnézi kedves barátját. Hogyan lehet a pokó'ban? Hát bekocogtat. Beeresztették. Anyaszű't mesztelenyül 18 éves leányok táncó'tak. A se ment vissza többet, ott maratt.

K: A pokolban is jó dolga van az embernek?

V: Hát aszongyák.”²

Szemeti, a kocsis

„Az egyik uraságná' vó't egy kocsis Szemetinek hí'ták. Asztán gyűttek haza Sopronbul. Olyan furcsán rángat a kerék. Kinéz az úr a hintóbúl. A fák tetejénél gyűttek. Hazaértek. Kiadott a parádéskocsison az úr:

– Többet Szemeti nem ű'het fő' a kocsira.

– Jó van, uram! De a lovak se mennek tovább. – Regge' másik kocsis megy be az istállóba. Mind a két ló fekszik. Tapogassa, tapogassa. Szalmáva' vó'tak kitömve.

– Szemeti! Mit csinýátá' a lovakka'? Megdöglöttek.

– Meg ám, uram, még Sopronba. – Döglött lovakka' hozta haza az urat. Sza'máva' vó'tak kitömve.

Asztán megy a kocsis, hajt. A juhász számadó meg az akó'nak az ajtajába áll. Leszőgezték a lábukat a lovak, nem mentek tovább.

– Halle, kend! Engegye el a lovaimat! – De csak mosolygott a juhász számadó. A' is ollan ördöngös ember vó't.

Leszáll a kocsis, me'kerű'te a kocsit, fogta a kalapácsot, rácsapott egyet a rúd végire. Kiugrott a juhász számadónak a szeme az istálló, az akó' ajtóba. De én eszt nem láttam, csak úgy hallottam. Kiütötte!”³

¹ XJM 26.66. Dör, Villig József

² XJM 23.66. Sobor, Felcser Mátyásné

³ XJM 20.66. Dör, Villig József

Pirka bácsi

„Pirka bácsi illen fuvarozó ember vó't, asztán igen rosszú' nézett ki a lova. De hát a ló amilyen rossz vó't, ollan menős vó't. Odamegy két finánc vasárnap, hogy nem-e vinné ki üket az állomásra.

Ugye mingyá' lepuculom a lovat, hát urakat viszek, meg ülést teszek fő', meg egy abrakot a lónak. – Nekiaggya az abrakot a lónak. Takariccsa le a lovat, törölgeti. Az egyik finánc benéz:

– No, pajtás, még hónap se érünk az állomásra. – Az öreg bácsi eszt meghallotta.

– Na, finánc, még az életbe nem utaztál. – Megkötötte az ülést is.

– Aszt mé' köti meg?

– Hogy e' ne vesszenek! – Befokta a lovat az öreg bácsi. Amúgy igen fé't az ustortúl. Megcsapta. Nekirugaszkodott. Má' mikó' dombon van a ház, ami lejár egyenesre. Szórta a kerék a fő'det messzire. Az egyik finánc jobbrúl guru't a másik balrúl. Az egyik kezével sapkát fokta a másikka' meg a kocsi ó'dalába kapaszkodott. Így járta a kocsi az egész utat. Má' mikó' az egedi falu végibe érnek:

– Pista bácsi, Pista bácsi! Lassabban e' kicsit. Á'jjon be a negyedik kocsmába. – Beáll a negyedik kocsmába. Két üveg bort kérnek a fináncok.

– Pista bácsi, e' a magáé!

– Uram, én eszt nem tudom meginnya, segíjjék meginnya.

Még két üveggel megittak:

– Hát kiviszem üket az állomásra.

– Mennyen haza, ráérünk, még van két óránk kimennyi az állomásra.

Aszt mongya nekik a bácsi:

– Még így nem utaztak. Uram, ne szó'jja le senki portékáját. – A kocsi fenekiben ű'tek.”⁴

Papp Mihál, a huszár

„Legjobb lovas vó't a századba. Mellyik lovat ű nem tudott elejteni, asztat má' kimustrá'ták. Az illen boszorkányokkal igen szeretett foglalkozni. Halásznai, vadásznai – eszt igen bírta.”⁵

Papp Mihál, a horgász

„Öreg Kocsis Mihál bácsi is nagy halász vó't itten. Míg meg nem szabályozták a vizeket sok hal vó't. Asztdobohálót – teccik ismerni – dobóhálóval halászott az öreg. A derekára vó't a háló vége kötve. E'dobta a dobóhálót, ott mekkora halat, mekkorát se, nem tuggya senkise. Elindú't a ladik, csak úgy sipú't a vizen:

– Jajj, kegyes szent Mariska, csak most segíts meg! – aszongya – nem gyüvök én többen a vízre.

Szentmiklósná' szétszaka't a háló. Négy kilométert vitte a ladikot a hal. (...) Ott szétszaka't a háló, asztán így megszabadú't az öreg. Maj' a tengerig levitte vó'na, amilyen sebesen ment.

Sipú't a ladik a vizen, olyan gyorsan vitte a hal.”⁶

Öreg kutya meséje

„Az öreg kutyát szokta mesényi, aszt figye'tem meg a legjobban.

Nem vó't becsülete a kutyának, má' megöregű't. Asztán e'ment az erdőbe kujtorogni. Mongya neki a farkas:

– Mit busú'sz kutya koma?

– Nincs a házná' becsületem.

⁴ XJM 20.66. Mórighida, Baranics Varga Gábor

⁵ XJM 20.66. Mórighida, Baranics Varga Gábor

⁶ XJM 20.66. Mórighida, Baranics Varga Gábor

– Van-e a gazdának kisgyereke?

– Van. – Aszongya.

– Maj' este e'megyek, ellopom a gyereket, te meg harapd be az ó'dalamba, maj' a kertbe e'dobom a gyereket.

Hát beesteledett, szép nyári este vó't. Bő'csőbe vó't a gyerek. Megy a farkas. Az ajtót nyitva hatták, mer' meleg vó't. (...) Bement a farkas, kivette a bő'csőbű' a gyereket, szalatt ki vele a kertnek. Hát a kutya meg fokta, bele-bele harapott. A kertbe e'dobta a gyereket. A kutya ott á'tt, őrezget a gyerek mellett, míg odaértek. Hát lett ám becsület a kutyának. Megvacsoráztatták. Találkozik a farkassal:

– Mive' szó'gáloed eszt meg énnekem?

– Maj' ha megnő a lány, meghíllak a lakodalomba.

Hát megnyő't a lány. Meghíta a farkast a lakodalomba. E'mentek az esküvőre. Behíta a kutya a farkast a kamrába.

– Gyere, itt van a bor, itt van a hús, egyé'-igya'!

No, a farkas ivott. Nem vó't neki ölég. Oszt mongya a kutyának:

– Csavard meg a csapot, oszt még folik a bor.

Megcsavarta a kutya a csapot. A farkas ivott.

– Gyere, menny mos' má', mer' ha gyűnnek, oszt valami baj lesz. Nem szeretném, ha bajod történne.

Fő'út a hordó tetejire a farkas, danúgatott.

– Gyere, menny el, mer' má' még gyűnnek.

– Addig nem megyek sehova, míg öregapám nótáját el nem dúdó'gatom.

Dúdó'gatott, dúdó'gatott. Egyszer csak mentek. A kutya má' kiment a kamrábú'.

– Farkas van a kamrába!

Nekiesett a násznép, megverték a farkast igen ám. Alig tuttae'vinnyi az irháját. No, mikó' a kert végibe ballagott a farkas, visszaszó' a kutyának:

– Ezér' háborúba menünk!

Elérkezett az idő, hogy háborúba mennek. Megy, ballag a kutya a sűrűbe. Ott van a pulyka, sátoroz.

– Hová mész, kutya koma?

– Háborúba!

– E'mehetek veled?

– E', de ugyse érsz semmit!

Mentek ketten. Szalmakazal mellett egerészett a macska:

– Hová mész, kutya koma?

– Háborúba!

– E'menek veled!

Akkó' hárman lettek. Mennek az árokba, a réce ott mocsároz.

– Hová mentek?

– Háborúba!

– E'menek.

– Ú' se bírod te ki az utat.

– Mos' má' odaérünk. Valamit nevezni kellene.

A pulyka fő'fújta magát, e'kezte:

– Dru, dru, dru, dru.

A réce meg e'kezdet:

– Hasábfát, hasábfát.

A farkas meg meghíta segíteni a medvét meg a rókát. Hát odaérnek a csatatérre. A medve fő'mászott a fára, hogy igen nagy nessel gyűnnek, aszongya. Fő'szó' neki a farkas, aszongya:

– Mi van, igen nagy a nesz?

– Egy zászlóajjal gyűnnek, elől egy fekete hozza a zászlót. Pulyka piros taraja. (...)

De erre a réce meg mondta:

– Hasábfát, hasábfát!

Odaérnek. A medve fő'mászott a fára. A farkas be'ű't az odvas fába. A róka meg e'bújt a falevél alatt. Odaérnek. Néznek szemre, fejre, nem látnak semmit. Hát a rókának a farkának a vége vó't kinn, de még oszt is behúzta a falevél alá, nehogy ütet fogják meg. A macska eszt meglátta, aszt hitte, egér. Odaugrott, e'kapta. (...) Erre kiugrott a róka. Megijett a macska, beugrott az odvas fába. Na, kiugrott a farkas, e'szalatt. Fő'szalatt a macska a fára. Onnan meg leugrott a medve, kitörött a lába.”⁷

Diákok diót esznek

„Diákok é'mentek kirándúni a hegyek közé. Diót vettek. Este diótöréssel foglalkoztak. Igen éhesek vó'tak. A kocsmárosnak az udvarán meg kinízték, vó't egy szép fekete birka, hogy estére meg aszt e'lopják, a fekete bárányt. Mingyá' jelentkezett két fiú, hogy űk e'mennek a birkáér'. A templom körű' vó't a falu. Rom épületek vó'tak a templom körű'. Harangozó megy. A diákok törték a diót a romok között. Éhesek vó'tak. Menél közelebb megy a romokhó', hallik a ropogás. Nem merte megközelíteni, bement a tanítóho', a kántorhó'.

– Tanító úr! Maguknál ollan ropogás van. Mennél közelebb mentem, annál jobban ropogott.
– Hát aszongya

– Én nem félek, ami aszt illeti. Én megnézném, de annyira fáj a lábam, hogy nem tudok mennyi. Ez az átkozott podogramma belegyűtt.

Hát a harangozó:

– Ű se fél. De azér' ketten mégis nagyobb lesz a bátorság. Tanító úr, gondú'tam egyet. Űjjön fő' a hátamra, e''viszem.

Akkó' má' a tanítónak mentsíg nem vó't. Á'nyi köllött a szavát. Fő'vette az öreg a hátára a tanítót, mentek Mikó' közelettek az épülethe':

– Halla, tanító úr?

Ű nem halla. Megin' viszi egy dombig:

– Halla, tanító úr?

– Nem halla.

Egészen közel érnek a romokhó'.

– No, tanító úr!

A se merte mondani, hogy halla, vagy sem. Egyszer csak kinéznek a dombok közül, hogy:

– Hozod má'? – Aszt hitték, hogy viszik a birkát, a fekete báránt. Mongya az öreg harangozó:

– Ho-...ho- ...hozom!

– No, mingyá' megöjjük.

Erre a tanító leugrott a hátárú', e'futott. A harangozó meg utána”⁸

⁷ XJM 20.66. Mórighida, Baranics Varga Gábor

⁸ XJM 19.66. Mórighida, Sipos Sándor

Mesék és történetek Európából és Ázsiából

Paval kapitány

„Volt egyszer egy Pacsirta nevezetű király. A gondolata mindig fenn járt, mint a pacsirta. (...) Egy lánya volt, de az olyan csúnya volt, hogy utált ránézni.

A király (...) hívatta a (...) kapitányt és mondja neki:

– Szeretném, ha vejem lennél. (...) Gondolkozzál. (...)

Na, megy a kapitány a katonáihoz, akik között volt egy cigánylegény is, és mondja neki:

– Te, cigány, láttad a király leányát? (...) Elvennéd?

– Isten őrizzen (...) mert az olyan csúf, hogy ha belép a házba, a legyek is kirepülnek előle, ha pedig hajadonfővel kimegy az ajtón, a tehenek kiszaladnak az udvarról. (...) Legyen inkább szegény, csak tessék nekem.

Na, kap (...) a kapitány egy levelet a királytól. (...) Harcba kell indulnia a hajdú betyárok ellen. (...) Pacsirta király gondolta: odaküldi a kapitányt, hogy (...) a világon senki meg ne tudja, hogy ő feleségnek ajánlotta neki a lányát. (...) Szigorú parancsot adott: a háromszáz katona nélkül haza ne térjen, (...) győzelmet arasson. (...) Elindultak, (...) megérkeztek egy nagy völgybe. (...) Ahogy ott ülnek, (...) felcsendül egy szép dal. (...) Amikor Paval kapitány meghallotta ezt a dalt, (...) sírva fakadt. (...) Elindult (...) gyalogosan a folyó mellett. (...) Besötétedett. (...) Ledőlt, (...) mély álomba merült, (...) csak (...) hajnalban ébredt fel. Ekkor ugyanis a békák és gyíkok a fülébe sügták, hogy keljen fel, mert két farkas közeledik feléje. (...) A kedvese (...) akkorát kiáltott, hogy az egész világ meghallotta:

– Kelj fel, (...) mert megesznek a farkasok! (...)

Erre a hangra felugrott, (...) fogta a nyílát, (...) megfeszítette, (...) az egyik farkas torkába fúródott. (...) Ledőfte a másik farkast is. (...)

Közelebb ért a házhoz. (...) Megállt, (...) gondolkodott, mit is mondjon a kedvesének. (...) Elindulnak ők ketten (...) a folyó mentén, (...) megérkeztek oda, ahol a katonák várakoztak. (...) Akkor érkezett meg a betyárok királya is.

Na, akkor a kapitány kedvese keresztet vetett a vízre, a víz folyása azonnal megállt, ők ketten átmentek a másik oldalra, a betyárok királya elé. (...) Mondja rögtön (...) a kapitány, (...) verekedjenek csak ők ketten, (...) így is lett. (...) Összeesett a király, (...) azt kiáltotta a betyárok királya, hogy Paval kapitány fog uralkodni. (...) A katonái hazafutottak.

Lóra ültek, (...) mentek Pacsirta királyhoz. (...) Meglátta őket, (...) a királynéval együtt (...) mind a ketten meghaltak mérgükben.”¹

A csengettyűs lábú kecske

„Hol volt, hol nem volt (...) egy csengettyűs lábú kecske. Volt neki három gidája: Sàngul, Màngul és Szőlőszemecske. (...) Megtudta a kecske, hogy az élesfogú farkas a ház körül settenkedik. (...) Lelkére kötötte a gidáinak:

– A szemetek nyitva legyen, (...) se farkast, se sakált a házba be ne eresszétek! (...)

Egy óra múlva jött a farkas, (...) zörgetett: (...)

– Én vagyok az anyátok. (...)

– Mit hazudozol, (...) anyánk hangja gyengéd, (...) mellső lába fehér. (...)

Ment a farkas (...) a malomba és beledugta lábát egy liszteszsákba. (...) A gidák kilestek. (...)

– Mit hazudozol, (...) anyánk (...) lába piros. (...)

Ment a farkas, (...) befestette a lábát, (...) a gidák kinyitották az ajtót, (...) a farkas Sàngul, Màngul, (...) bekapta. (...) Szőlőszemecske (...) el tudott menekülni. (...)

A kecske a sakál odújához ment. Megkérdezte: (...)

¹ Világ szépe és világ gyönyörűje 5–12.

– Te etted meg két gidámat? (...)
 – Én ugyan nem. (...)
 A farkas házához ment, (...) felkapaszkodott a tetőre, (...) ugrálni kezdett: (...)
 – Ki az, aki a tetőmon vakmerően ugrádozik?
 – Csengős lábú kecske vagyok, (...) ki áll ki velem a harcra? (...)
 A kecske hazatért, (...) jól megtöltötte a füvel a gyomrát. (...) Kérte a pásztort, fejje meg, és készítsen neki egy csupor vaját meg egy merőkanál tejszint. (...) Ment a köszörűshöz: (...)
 – Élesíts ki minkét szarvam! (...)
 Csinált két acél szarvhegyet, és ráerősítette a kecske szarvára.
 A farkas meg elment a felcserhez: (...)
 – Élesítsd ki a fogaimat. (...)
 Hazament a farkas, fogott egy tömlőt, felfújta, és visszasietett a felcsehez.
 – Nesze, itt a fizetséged! (...)
 A felcser (...) fogta a fogót, mind kihúzta a farkas fogát, s kócot tett helyükbe.
 Eljött a péntek reggel. (...) Megegyeztek, (...) isznak még egyet. A kecske nem ivott. (...)
 A farkas azonban annyit, hogy a gyomra (...) elnehezedett. (...) A kecske (...) szarvával átdöfte a farkas oldalát. Aztán Ságult, Mágult kivette a farkas gyomrából és hazavitte őket.”²

Az oroszlánvadász

„Hol volt, hol nem volt egy rőzsessedő. (...) Volt néki egy szamara. (...) A szegény állat (...) csak cipekedhetett. (...) Elhatározta, (...) betegnek tette magát. (...) A paraszt (...) kihúzza az istállóból, (...) kivonsolja (...) a pusztára, (...) ott hagyja. (...)
 Telt-múlt az idő, (...) a szamár magához tért. (...) Egy oroszlán tévedt az erdőbe, (...) hatalmasat bömbölt. (...) A szamár (...) elkezdett iázni. (...) Az erdő egyik végében a szamár, a másik végében az oroszlán reszketett a félelemtől. (...) Összetaláltak. (...) Az oroszlán nem ismerte fel a szamarat, (...) elébe járult hát, mély tisztelettel köszöntötte. (...)
 – Az oroszlán vagyok (...) – szolt. (...)
 – Én meg az oroszlánvadász. (...) Felfogadlak szolgálommá. (...)
 Ezután a két állat együtt élt, (...) állhatatosan követték egymást. Így értek el egy folyóhoz. (...) A szamár inni kezdett, (...) a víz sodra (...) magával ragadta. (...) Az oroszlán kimentette, (...) a szamár (...) azt mondta: (...)
 – Azért ereszkedtem bele a vízbe, hogy elvégezzem a rituális mosdást. (...)
 Az oroszlán elhatározta magát:
 – Én bizony elfutok. (...)
 Futása közben találkozott a rókával. (...) Az oroszlán töviről hegyire elmesélte neki a történeteket. (...) [A rókának] sikerült egy kis bátorságot öntenie az oroszlánba, s rábeszélte, forduljanak vissza. (...) A szamár (...) felkiáltott: (...)
 – Jól tetted, hogy visszahoztad. (...)
 Az oroszlán (...) megragadta a rókát, (...) földhöz csapta, (...) nyomban kiadta a lelkét.”³

JÁNOS: Akinek nagy hangja van és tud blöffölni, bedőlnek neki.

A varjú és a róka

„Hol volt, hol nem volt, fészket rakott egy varjú az erdőben. (...) Tojott is öt-hat tojást, (...) a kis madárfiókák kikeltek. (...) Élt közelben egy naplopó róka. (...) Szerzett (...) egy (...) nemezkalapot (...) a kertésztől, (...) egy (...) fűrészt csent, (...) odaállt a fa alá, és fűrészelni

² Tolvajok kútja 16–19.

³ Tolvajok kútja 20–24.

kezdet. (...) A varjú kétségbeesett. (...) Megegyeztek abban, hogy a varjú ledobja egyik fiókáját. (...) Nyomban bekapta. (...)

Másnap meglátogatta a varjút (...) a szarka. (...) Minden elmesélt neki. (...) Másnap a róka (...) ment a fához. (...) A varjú (...) elfecsegte, hogy a szarka [tanácsot adott neki]. (...) A róka bosszút forralt. (...) Elment a mocsárhoz, (...) halottnak tetette magát. (...) A szarka néhányszor körülrepülte, (...) rászáll a fejére. (...) A következő pillanatban a róka szájában találta magát. (...) Azt mondja a rókának: (...)

– Ha barátságot kötnénk, megtanítanálak (...) fortélyokra, (...) de (...) esküdj meg a napra. (...)

Mikor aztán a róka esküre nyitotta a száját, a szarka, huss! kirepült. (...) A róka (...) szája is tátva maradt.”⁴

JÁNOS: Nálunk a róka énekelte ki a varjú szájából a sajtot.

⁴ *Tolvajok kútja* 39–42.

A titoktartásról

A kecskefülű császár

„Volt egyszer egy császár, akit Trajánnak hívtak. Ennek a császárnak kecskefüle volt. Hívatta a borbélyokat sorba. (...) De amelyik ott járt, nem jött biz’ az soha többé vissza, (...) lefejeztette. (...) Egy borbélylegény (...) megborotválta. (...) Nem látott semmit. (...) Lassan emésztette magát. (...) A mester (...) kérdezgette. (...) Bevallotta, hogy valami nyomja a lelkét. (...) A mester mondta neki: (...)

– Ássál (...) egy gödröt, dugd bele a fejed, és abba mondd el háromszor, amit tudsz, (...) [aztán] temesd be ismét a gödröt. (...)

Nemsokára kihajtott (...) egy bodzabokor. (...) Juhászbojtárok (...) furulyát faragtak belőle, de mikor belefűjtak, az egyre csak azt fűjta: »Traján császárnak kecskefüle van.« (...)

A császár (...) magához hívatta a borbélylegényt. (...) Elmondta, hogyan gyönt meg a gödörnek. (...) A császár maga is meggyőződött róla, hogy a világon semmit sem lehet eltitkolni.”¹

A GÖRÖG: Ez ugyanaz, mint Midász király legendája!

A KÍNAI: Nálunk is mesélnek egy hasonló történetet:

Szalmát eszik a király

„Fogta magát egy szép napon a király: álruhát öltött, és egyetlen (...) szál kíséreléssel sétára indult. (...) Meglát egy öregasszonyt, amint éppen rizst hántott. (...) Olyan édes volt az illata, hogy a király egyszeriben megéhezett. (...) Visszaküldte szárnysegédét: hozna neki. (...) Aszárnysegéd (...) hajtogatta, (...) nem királyi eledel, hanem disznóknak és teheneknek való. (...) A király nagy élvezettel megette. (...) Így szólt:

– Ha pedig erről bárkinek egy szót is szól: jaj az életednek!

Hanem amikor hazaért a szárnysegéd, egyre inkább nyomta a begyét a mesélhetnék. (...) Kirohant a házból, (...) bevette magát az erdő sűrűjébe, fejét egy vén fa odvába dugta, és sebesen elsusogta:

– Szalmát eszik a király! (...) – Ettől megkönnyebbült, (...) hazatért. (...)

Teltek a hetek, (...) a királyi palota (...) dobja felmondta a szolgálatot. (...) A dobkészítő mester (...) éppen azt a fát választotta ki. (...) El is készült a dob, (...) meg is perdült, (...) azt peregte-fecsegte:

– Szalmát eszik a király!”²

Miért van négy ujja a tarbagánnak?

„Ködbe vesző időkben élt egy kán, s egyetlen fia. Ez a kán rejtegette a fiát. (...) Senki sem tért többé haza, (...) akik láthatták. (...) A kánfiú gondozásának sora (...) a leányra esett. (...) Az anya (...) átadott leányának egy kis (...) szárított túrót. (...) Eszegetni kezdte, (...) a kán fia (...) megkóstolta: (...)

– Menj haza és hozz még! (...) De rólam senkinek se beszélj! Ha titkodat nem tudod magadban tartani, hát kiáltd bele egy mormotalyukba.

A leány hazament (...) elment egy mormotalyukhoz, s abba kiáltotta bele:

– A kán fia (...) csúf. Szarva van (...) s agyara. (...)

¹ *A kilenc pávalány és az aranyalma* 86–88.

² *Po úrfi és a tigris* 91–92.

Az úton arra járó emberek meghallották. (...) A kán haragra gerjedt, (...) kerestetni kezdte, ki beszélt a fiáról. (...) Azt tudta kideríteni, hogy (...) a mormota mesélte. (...) A kán erre elfogatta a mormotát, s öt ujja közül egyet lecsapatott.”³

Álruhában

A király, a koldus, az öszvérhajcsár és a szabó

„Volt egyszer (...) egy nagy király és szultán. (...) Átöltöztek, és lementek a városba kószálni. (...) Sétálgatnak, a király (...) egy öreg koldust lát, aki (...) kiáltozik szakadatlan. (...) Sétálnak tovább. (...) Egy öszvéren ülő ember (...) fogazott kengyellel döfködi az öszvért, (...) egy szabó (...) öltöget, (...) felpattan, (...) fölmege a toronyba, (...) körbejárja, (...) lejön. (...) Rácsodálkozik a király, aztán szól a vezírhez: (...)

– Járj a végére!

A vezír (...) hozta a koldust, az öszvérhajcsárt és a szabót. (...)

A koldus (...) belefogott:

– Azelőtt én számárkereskedő voltam. (...) Egy reggel otthon ülök a házamban, (...) beállít egy maghrebi. (...) Szólít a nevemen, (...) és indulok a nyomában. (...) Odaérünk a Gebel Giusihoz. (...) Így szólt hozzám:

– Töltsd a zsákokba! – Meg is telt huszonöt zsák színarannyal.

– Indíts!

– Biz nem indítok addig, amíg nem juttatsz vajmi bért. (...) Nem csekélyke ez a bér számomra?

– Jó – engedett. (...)

Így folytattuk az utat. (...) Mikor már a huszonöt számár rakománya az enyém lett, (...) sarkonfordult. (...) Én megragadtam. (...)

– Mutasd, mi az, amit a zsebedbe dugtál!

– Egy kohltartó. (...)

– Kohlozd be a jobb (...) és a bal szememet is. (...)

Bekohlozta. (...)

– Attól a pillanattól kezdve nem látok. (...) Jól eltángált, elhajtotta a szamarakat. (...) Ezért mondom hát azt: »Ó, jaj, aki mindent elvett (...) aki mindent semmivé tett!«

A király intette neki:

– Lépj hátrább! (...)

Előlépett az öszvérhajcsár: (...)

»Ez az öszvér nem öszvér. (...) Emberi lény volt, (...) nagynéném leánya. (...) Feleségül vettem. (...) Boszorkány volt a javából. (...) Meglocsolta az arcomat, (...) kutyává változtam, (...) kiűzött a házból. (...) Egymagamban bandukoltam a város szélén. (...) Egy táborban, ahol beduinok éltek, (...) a sejk sátrához kullogtam, (...) kenyeret vetettek elém. (...) Éjszaka (...) rablók támadtak a táborra. (...) Ekkor megugattam őket. Megijedtek (...) és továbbálltak. (...) Attól fogva rendszeresen odakészítették nekem az ételt. (...) Elmúlt a nyár, (...) beköltöztek a városba. (...) A sejk így szólt:

– Ugyan kergessétek már el ezt a kutyát!

– Ez nem kutya, (...) emberfia ez, csak elvarázsozták. (...) Ha emberfia lenne, hozzáadnál?

– Hozzá – mondta a sejk.

A lány tért-fordult, (...) az arcomba fröcskölt, rám olvasott, (...) visszaváltoztam emberi lénnyé. (...) Apja hozzám adta a lányt. (...) Megszólított: (...)

– Ki az, aki ezt tette veled? (...)

³ Miért jön a nyárra tél? 35.

– Nagynéném lánya tette – mondtam neki. (...) Erre kezébe vette a tálat. (...) Odavezettem a házhoz. (...) Ahogy nagynéném lánya kilépett, (...) ráloccsantotta a vizet, (...) nyomban öszvérré változott. Ekkor csináltattam neki ezeket a kengyeleket, (...) hogy kínozhassam.«

– Lépj hátrább szólt a király.

(...) A szabó beszélni kezdett.

– Szabó voltam, (...) és én voltam a torony műezzinje. (...) Egyik nap is mondom az imára hívás végét, (...) meghallom, amint egy madár énekel a fejem fölött. (...) Hangja százszor szebben zeng az enyémnél. (...) Belekapaszkodtam a lábába, (...) repült, (...) letett egy kert közepébe, ahol negyven hozzá hasonló madarat találtam. (...) Kérdőre vontak. (...) Két hónapig éltem köztük. (...) Egyszer (...) magamra hagytak. (...) Kinyitottam az első ajtót. (...) A hetedik ajtót (...) kinyitottam. (...) Nem volt benne semmi más, csak egy emberi lény, akit fölfeszítettek a fal mellé, tenyerébe szögeket vertek, lába alá is szögeket tettek, és a szempillájánál fogva felakasztották. (...) Föltettem magamban, hogy megszabadítom. (...) A madár (...) rámkiáltott, (...) megragadott, és letett a toronyba. (...) Azóta szünet nélkül ők járnak az eszemben. Ez az oka, (...) hogy (...) felmegyek a toronyba, (...) aztán leszálok. (...)

A király megparancsolta, hogy neki és a koldusnak vegyék a fejét, az öszvérhajcsárt viszont jutalmazza meg.”⁴

A votjákok szent könyvéről és régi írásáról

„Kezdetben minden votják egy helyen élt. (...) Egy nagy közös gyűlésen, a kenesen elhatározták, hogy mielőtt mindent elfelejtenének – az imádságok rendjét, a törvényeket és más –, felírják egy nyírfakéregre. Meg is hántottak egy fát, kergéből könyvet fűztek, s aztán ebbe a könyvbe puszokkal beírták az imádságokat, a szokásokat. A könyvet egy nagy fehér kő alá rejtették, s egy öreg sámánt bíztak meg őrzésével. (...) Mérges lett Inmar az öregekre és a könyvre, s egy fehér tehenet küldött a fehér kőhöz, s ez (...) megette a könyvet. (...) Attól kezdve (...) a nép (...) pedig kevesebbet tudott, (...) a régit teljesen elfelejtette. (...) A balezinói votjákok szerint a könyv az oroszok bejöveteléig hevert a kő alatt. (...) A legöregebb sámán (...) elhatározta, hogy elégeti. (...) Kiválasztott tizenkét fiatal embert, (...) tizenkét napon és éjen át olvasott nekik belőle, ők utána mondták, (...) míg kívülről nem tudták. (...) Titokban égette el a könyvet.”⁵

⁴ *Guha a szószéken* 126–132.

⁵ *Vatka meg Kalmez* 57–58.

Egy asszony több férje

A votják Ondra vitéz

„Réges-régen, (...) mikor még a környező falvakat mindenütt áthatolhatatlan erdők borították, (...) bujdosott két pogány votják. Ondra vitéz és Kajvan. (...) Egyszer, mikor együtt halásztak, (...) egy muzsik lépett melléjük. (...) Megkérdezte őket, befogadnák-e társaságukba. (...)

– A nevem Zavjal. (...)

Letelepedtek, (...) házat emeltek. (...) Egy ízben Zavjal (...) a túlsó parton megpillantott egy votják ruhás asszonyt. (...) Szóba elegyedtek. (...) Az asszony kérte, vigye át (...) a maga oldalára. (...) Zavjal le s föl futkosott. (...) Összetalálkozott Ondra vitézzel és Kajvannal. (...) Ők is meglepődtek, (...) áthajították a kötél egyik végét az asszonynak, (...) áthúzták. (...)

Ezek után a három barát arról tanácskozott, hogyan osztozzanak az asszonyon. (...) Végül (...) amellet maradtak, hogy az asszony döntse el. (...) Az asszony mindhármuk feleségeként élt. (...) A Kisenek gúnynevet adták neki, ami annyit tesz: feleség-sógornő. (...)

Kisenek miatt hamarosan vita támadt. (...) Kajvan (...) átköltözött a Pozim túlsó oldalára. (...) Egyetlen kérdés maradt eldöntetlen: (...) Kié legyen Kisenek? (...)

Ondra vitéz és Zavjal arra gyanakodott, hogy Kajvan bosszút akar állni. (...) Hogy nyugalomban élhessenek – gondolta Zavjal –, el kell pusztítani Kajvant. (...)

Zavjal idővel úgy viselkedett, mint valami előljáró. (...) A jövevények meggyűlöltek, (...) és egy szempillantás alatt megfojtották.”¹

Egy asszony öt férje

„Volt egyszer egy öregasszony, (...) éldegélt az unokájával. (...) A fiú felcseperedett, (...) sokszor ment vadlesre. (...) Egyszer (...) egy kajakvázat talált. (...) Bevonta bőrrel, (...) megtanult evezni. (...) Közben egészen felserdült. (...)

A nagyanyja mesélt neki a falujáról. (...) Elmondta, hogy él ott egy asszony, akinek öt férje van. Az öt férje öt fivér. Mikor a fiú ezt meghallotta, így szólt:

– Ezt az asszonyt szeretném elvenni feleségül.” (...)

JÁNOS: Közbe kell vágnom és mindenkit emlékeztetnem arra, hogy a hinduk nagy eposzában is hasonló eset történt, amikor egy nőnek hét férje volt, hét fivér vette el, de egy előkelő és gazdag ember el akarta csábítani.

(...) „A fiú fogta a holmikat, (...) és elindult. (...)

Egy nagy falut látott és a végében egy parányi házikót. (...)

Megszólalt egy öregasszony: (...)

– Én a te nénéd vagyok. (...)

A legény belebújt nénje ruhájába, (...) a kislány elvezette a faluba. Ott megállította, (...) ahol az asszony lakott az öt férjével. (...) Bementek. (...) Leült, szemközt az asszonnyal. Megkérdezte tőle:

– Akarsz-e velem jönni?

– Nem tudom. (...) Elmennék én veled szíves-örömet, de ha a férjeim megjönnek, megölnék.

Végül mégiscsak engedett. (...) A férfiak közelebb értek, (...) sorra mind valamilyen állattá váltak, de (...) egyik sem tépte szét a legényt. Végül bementek a házba és tüzet raktak az izzasztófürdőhöz. (...) A legény. (...) kiszaladt, (...) eltorlaszolta a kijáratot – az öt fivér pedig bent égett.”²

¹ *Vatka meg Kalmez* 71–79.

² *Egy asszony öt férje* 63–70.

Visszatérés Ithakába

MODERÁTOR: A híres utazó, Odüsszeusz életében sokfelé járt, sok országban megfordult, nagyon sok kalandban volt része. Ezekből emeljünk ki egyet, amikor elvetődött a félszemű óriások földjére.

„Onnan előrehajóztunk hát, keseregve szívünkben:
s törvénynélküli dölyfös Küklopsz-nép mezejére
ért hajónk. (...)
Elterült egy csalitos sziget ott, épp szemben a küklopsz-
föld kikötőjével (...) vadkecskék lakják azt (...)
sok hegyi kecskét
űztek elénk, hogy társak tudjanak lakomázni (...)
a bőséges zsákmányt meg is adta az isten (...)
parancsot is adtam. (...)
Fölszálltak szaporán, evezők mellé telepedtek
(...) mikor azt (...) a földet elértük,
barlangot láttunk (...) repkény borította. (...)
Benne aludt az az órjas férfi (...)
roppant termetű szörny (...)
én magam indulta tüstént, kiszemelve tizenkét
legderekből társat, s bőrtömlőt töltve meg édes
éjszínű borral. (...)
Gyorsan elértük a barlangot, nem leltük azonban
bent őt, mert a kövér nyáját kísérte a réten.
(...) bevártuk
ottbenn, míg hazajött a juhokkal. (...)
Most a kövér nyáját tág barlangjába terelte. (...)
Majd elzárta a nyílást roppant kővel. (...)
Végül leült. Mekegő kecskéit, fejte meg juhait is
(...) befejezte a dolgát (...) meglátott (...)
fölugorva, a társak után a kezét kivetette,
egybefogott kettőt (...) a földhöz
verte (...) készített vacsorát (...)
ette a húsukat és belüket (...)
le is öblítette az emberhúst sűrű tejjel
(...) lehevert, elnyúlva a nyáj közt (...)
nyöszörögve bevártuk az isteni Hajnalt:
(...) megfejte (...) nyáját (...)
markolt egybe megint két embert reggelire
(...) elmozdítva a sziklát,
aztán vissza (...) a hegyre terelte..
ott hevert (...) szörnyű dorongja (...)
jó ölnyit vágtam le belőle (...) kihegyeztem a végét (...)
tüzessé tettem a lángon (...)
Estefelé megjött (...) a Küklopsz (...) fejte juhait (...)
markolt egybe megint kettőt, s látott vacsorához
(...) éjszínű bort (...) átvette, megitta (...) az ital már elborította (...)
ekkor a nyársat fogtam, a sűrű parázsba benyomtam
(...) a szemére ütötték (...) szétperzselte egész szemhéját (...)

a küklopsz-társaihoz felüvöltött (...) jöttek (...) kérdezték (...)
mi baj érte. (...) Voltak a barlangba kosok (...) egybekötöttem
hármanként csöndben: s egy-egy embert vitt (...)
én magam (...) egy kos (...) hátát fogtam meg s gyapjas hasa alján
függeszkedtem (...) eképp vártuk be (...) a Hajnalt (...)
nem vette a balgatag észre (...) kissé elhagytuk a barlangot (...)
bújtam a nagy kos alól ki (...) túléljük a bajt.”¹

MODERÁTOR: Odüsszeusz végigjárta az egész ismert világot. A különböző népek meséit hallgatva azt hihetnénk, személyesen mesélte el a kalandjait a szerbeknek, a kirgizeknek, az araboknak, a mongoloknak és másoknak.

Az óriás

„Nagy-nagy hegyek közt járt a pap meg a diák, s utolérte őket az éjszaka. (...) Elhatározták, szállást keresnek. (...) Egy messze barlangban tüzet pillantottak meg. (...) Látnak (...) egy egyszemű óriást. (...) Az óriás beengedte a papot meg a diákot, (...) a kőlapot visszatámasztotta. (...) Nagy tüzet élesztett, (...) a papot (...) levágta, nyársra húzta, (...) megsütötte. (...) Kínálgatta a diákot, (...) egyék vele. (...)

Azt felelte, nem éhes. (...) Az óriás lefeküdt a tűz mellé, a diák (...) fából egy kis nyársat kezdett faragni. (...) Az óriás behunyta az egy szemét és elaludt. A (...) diák (...) beledöfte a nyársat az óriás szemébe, (...) megvakította. (...)

Virradatkor (...) a diák gondolt egyet, (...) az éjjel lenyúzott juhok a bőrébe bújt, s a juhok közé vegyült. (...) Az óriás (...) a juhokat (...) egyenként kidobta (...) a résen. (...) A diák bekiáltott: (...)

– Ne keress odabenn, mert már künn vagyok!

Az óriás ráeszmélt, hogy a diáknak sikerült megszöknie. (...) Kinyújtott (...) egy botot, s így szólt:

– Ha már megugrottál, nesze, itt van ez a bot, hogy a jószágot terelje: (...)

Sikerült a boldogtalan diákot rászednie, mert (...) hozzátapadt az egyik ujja. (...) Eszébe jutott a kiskésem, (...) levágta a bothoz tapadt ujját és elfutott. (...) Kacagva kezdett csúfolódn. (...) A vak óriás nyomon követte, (...) egészen a víz széléhez ért. A diák ekkor a háta mögé futott, beletaszította a vízbe, s az óriás ott veszett.

A diák (...) hazaterelte a nyáját, egészségben meg is érkezett, de a pap nélkül.”²

JÁNOS: A Görög azt mondaná: „Már megint Odüsszeusz!”

Dzsajlmergel

„Élt egyszer egy Dzsajil nevű mergencsi. (...) Egy napon (...) elindult (...) Jemillel együtt (...) vadászni. (...) Lőttek egy arkár-t, (...) tüzet gyújtottak, s megsütötték. (...) Hirtelen megjelent az egyszemű boszorkány, megragadja Dzsajilt, s a barlangjába hurcolta. (...) Előbb elveszítette az eszméletét, ám (...) magához térvén körülnézett. Láta, (...) valami húsz ember van megkötözve, a barlang mélyén (...) juhnyáját pillantott meg.

Az egyszemű boszorkány minden reggel végigszámlálta a juhokat, majd kieresztette (...) a legelőre, a barlang száját pedig lezárta egy hatalmas kővel. (...)

A foglyok gondolkodóba estek, miként szabadulhatnának meg. (...) Kifigyelte Dzsajil a boszorkányt, s észrevette, amidőn elalszik, egyetlen szeme (...) fényesen csillog, (...) felébredésekor (...) kialszik a szeme fénye. (...)

¹ Homérosz 564–573.

² *Az aranyhajú királylány* 67–69.

A barlang közepén volt egy nagy tűzhely. Esténként (...) felszította a tüzet, (...) a foglyok közül valakit megsütött. (...)

Egyszer így szólott Dzsajil: (...)

– Ki kell égetni az izzó vasvesszővel a boszorkány egyetlen szemét. (...) Amidőn elmozdítja a követ, hogy a juhokat kiengedje, (...) megszökünk. (...) Feküdjetek a juhok alá. (...)

Fogta (...) a vasvesszőt, (...) a vénasszony szemébe bökte. (...) Megvirradt. (...) A vénasszony (...) félretaszította a hatalmas követ: (...) kiment a bakkecske, s nyomában (...) a juhok is. A vénasszony (...) megtapogatta a lábukat, s csak ezután engedte őket szabadjára. (...) Kövel bezárta a barlangot, s letelepedett a küszöb mellé.

– Ha ez mindennap így végigvizsgálja őket, innét mi el nem mehetünk – suttozták (...) a foglyok.

– Mit se búsuljatok! (...) Este (...) levágjuk (...) a bakkecskét, (...) lenyúzzuk. (...) Magamra húzom az irháját, (...) reggel kimegyek a szabadba, megkeresem a puskámat, lelövöm (...) a vénasszonyt. (...)

A kecskebőrbe öltözött Dzsajil (...) kijutott a szabadba, (...) a boszorkányt (...) agyon is lőtte.

Ekként szabadította meg (...) az összes foglyot. (...) Nekiadták a boszorkány egész nyáját.”³

MODERÁTOR: Megnéztük a szerbeket, a kirgizeket, most menjünk tovább.

Dután vitéz

„Valamikor réges-régen élt egy vitéz. (...) Ha valami ellenség támadt, hozzá mentek az emberek. Ő meg mindig győztesen került ki. (...) Minden faluból szívesen hozzáadták a lányokat. Kilenc felesége volt, (...) negyven fia és negyven lánya született. A legfiatalabb asszony csak egy gyereket szült. (...) Dután lett a neve. (...)

Egyik nap egybegyűlt a nyolcvan gyerek, egymás között okoskodni kezdtek. (...) Volt (...) egy csikósuk. (...) Ez az öreg mind a nyolcvanukat lóra ültette, (...) elmentek a következő pásztorig. Így szóltak hozzá:

– Tudsz-e valami szálláshelynek megfelelő területet? (...)

– Tíznap járóföldre (...) van egy (...) topolyás. Oda menjete, de előbb a lovaitokra patkót tegyetek, és ne induljatok el fegyver nélkül. (...)

Aztán (...) Dutánhoz fordult:

– Fiam, (...) van a kék ménesben egy csikó, (...) táltos paripa. Vándorutatokon minden szenvedés (...) csak téged fog érni. (...)

Elindultak új hazát keresni. (...) Megpillantották azt a sűrű erdőt, (...) belelovagoltak. (...) Ettek-ittak, mindegyik lefeküdt (...) és elaludt.

Abban az erdőben lakott Dzsalmaviz, a boszorkány. (...) Odament hozzájuk, (...) és sorba lenyelte őket. (...) Dutánhoz ért, (...) kinyitotta a száját. (...) Dután csikója dobogni (...) kezdett. (...) Felébredt, (...) szemben egy vénasszony állt, egyetlen hatalmas szem van a homlokán. (...)

JÁNOS: Közbe kell vágnom. Már megint a jó öreg Homérosz!

„(...) Fegyveréhez kapott, (...) de ekkor megszólalt Dzsalmaviz:

– Várj még, fiam, (...) adok neked egy feladatot. Ha teljesíted, megmenekülnek a testvéreid. (...) A Mohit-tenger közepén lakik egy padisah. (...) Van egy lánya, (...) Könekej. (...) Ha idehozod nekem, megmenekülsz. Ha nem, nálam maradnak a testvéreid. (...)

³ Szürke héja 48–50.

Dután (...) egymaga készült indulni. (...) Dzsalmaviz megtanította, hogy vezet az út oda. (...) Adott (...) két lófej nagyságú aranyat. (...) [Dután] útnak indult. Útitársa csak a süvöltő szél volt. (...) Alig telt el egy hónap, (...) egy nagy síkságra ért. (...) Egy emberre talált, (...) a földön feküdt. (...) Odament hozzá, (...) üdvözölte:

– Apó, (...) miért fekszel? (...)

– Ez a hely a falunk helye. (...) Egyszer rátamadott az ellenség. Én akkor vadászni voltam. (...) Van a föld alatt egy kán, aki férjhez adta a lányát. Most van a lakodalom, azt hallgatom. (...)

Továbbmentek, beszélgettek. (...) Egy emberre leltek, (...) fegyvert tartott a kezében, (...) nézett felfelé. (...) Üdvözölték:

– Te meg miféle ember vagy?

– A falumra ellenség támadott, én maradtam egyedül. Tegnap délben rálöttem egy kacsára, (...) azt várom, mikor esik le. (...)

Beszélgettek. (...) Leesett a kacska, (...) megették. (...) Felkerekedtek, továbbmentek, (...) egy emberhez értek. Az ember két lábára két üstnyi nagyságú kő volt kötözve, (...) egy farkast üldözött. Meg is fogta. (...) Odamentek hozzá: (...)

– Te meg miféle ember vagy? (...) – kérdezték. (...)

– Az én nevem Szélláb. (...) Repülő madáron kívül semmi nem előz meg. (...)

Ő is csatlakozott. (...) Továbbmentek, (...) hegyek közé értek. (...) Egy embert láttak, (...) a feje fölött mindenféle madár repdesett. (...) Őt is üdvözölték:

– Te meg (...) mit csinálsz egymagad? (...)

Az ő falujára is ellenség támadott. (...) Továbbmentek. (...) Megint mentek, mendegéltek, (...) egy hegyhez értek, (...) oldalán erdő volt. (...) Egy ősz szakállú ember jött elő. (...) Ősz Óriás. Egyik vállán tölgyfát cipelt, (...) másik kezében hatalmas malomkövet tartott. Őt is üdvözölték:

– Mit csinálsz itt, öregapó? – kérdezték.

– Lejjebb (...) van a házam. (...) Molnár vagyok, (...) áradás volt, (...) a malmomat elvitte, malomkövem széttrökte. Tíz napig csináltam ezt a (...) hegyen. (...) Fogtam ezt a tölgyet, jó lesz garatnak. (...) Gyertek velem haza, együnk, igyunk együtt! – hívta őket. (...)

Ez volt az Óriások falva. (...) A gyerekeire hagyta a dolgát, és ő is csatlakozott. (...) Továbbmentek, (...) az útjuk egy fekete házhoz vezetett. (...) Egy szegény ember lakott [ott] a hűgával. Nagyon szegények voltak. (...) Azok teát forraltak, együtt ettek, ittak. (...) Bementek a házba, hogy megszálljanak. A ház lakói megkérdezték:

– Miféle emberek vagytok? (...)

– A padisahnak van egy lánya, azért jöttem, hogy elvigyem – mondta Dután. (...)

A padisah lánya aznap álmot látott. (...) Megálmodta, hogy Dután bevonult, (...) az ördögök és gonoszok (...) mind elmenekültek. (...) Reggel, mikor felkelt, (...) elment egyik testvérbátyjához.

– Miért jöttél? (...) – kérdezte.

– Hat embert láttam álmomban. (...) A lovas azért jött, hogy engem elvigyen. (...)

A lány (...) visszatért. (...) A tízezres ellenség azokban a napokban zárta körül a várost. (...) A padisah lánya befogatta a (...) lovakat, (...) kihajtatott. (...) Az ellenséges padisah (...) azonnal beleszeretett. (...) Elment Könekej apjához, és így szólt: (...)

– Nem dúlom fel városodat, (...) csak add nekem a lányodat! (...)

– Ha negyven nap múlva jössz, elviheted, de negyven napra fogadalmat kell tenned. (...)

Dután (...) reggel (...) társaival együtt bement a városba. (...) Könekej bátyja (...) megvendégelte őket. (...) A lány, (...) amint Dutánt észrevette, szíve (...) rabja lett. (...) A padisah magához hívatta Dutánt, (...) megvendégelte. (...)

Dután indulásra készült. (...) Ment, mignem az ellenséges padisah városához nem ért. Észrevették (...) az örök: (...)

– Mi dolgod van itt neked? (...) – kérdezték. (...)

Egy verset vetett oda válaszul:

Ifjú legény vagyok én,
Tüzes vagyok, mint a mén,
Idehozzátok padisahotok –
Fejét veszem neki én!

Az örök (...) feldühödtek, (...) közrefogták. (...) Dután (...) rájuk vetette magát. (...) A megmaradt örök a padisahhoz mentek, panaszt tenni. (...) A padisah (...) megparancsolta: (...)
– Kerítsétek be ezt a legényt! (...)

A kétszáz katona (...) bekerítette, (...) az ő vérük meg úgy patakzott, akár a víz. (...) A padisah (...) haragra gerjedt, (...) megfeszítette íját, és kilőtte a legényre. Dután pattintott egyet ostorával, eltérítette a padisah nyílveaszjét. (...) Dután nyila átfúrta a padisah mellét. (...) Levágta a fejét, megfordult. (...)

A kilenc napos utat négy nap alatt tette meg. (...) Így szólt a padisahhoz:

– Lejeztem ellenségedet, (...) most (...) teljesítsd ígéretedet. (...)

– A leányom a tiéd. (...) Vegyél (...) száz jó kancát, (...) lovak fognak versenyezni. (...)

A lovasverseny háromnapos úton folyt. (...) Dután tűnt fel elsőnek. (...) A padisah (...) hívatta egyik bajnokát. (...) Dután (...) Ősz Óriást küldte, (...) [aki] elkapta [őt] (...) és derékig vágta a homokba. (...) Volt a padisahnak egy jó futója, egy öregasszony. (...) Dután Széllábat küldte. (...) Mikor odaértek, leültek, megpihentek. (...) Az öregasszony két üveg itókát hozott. (...) Szélláb (...) kiitta. (...) Lerészegedett. (...) Az öregasszony felkelt, (...) kezdett futni visszafelé. Felkel a nap, süti Szélláb testét, (...) erre ébred. (...) Az (...) öregasszony nyomába eredt. Beérte, (...) tenyerét megtöltötte homokkal, (...) az öregasszony szemébe vágta. (...) Szélláb beért a célba. (...)

– Most az íjászaikat tegyük próbára! (...)

Egy magas oszlopot vertek a földre. (...) Dután odaküldte a lövészt, aki a kacsát lőtte. (...) Célzott és lőtt. (...) Eltelt egy nap, a szelence leesett az oszlop tövéhez. (...)

Emberünk, aki a földet hallgatta, (...) most is hallotta, amit amazok csináltak. (...) Szólt is: (...)

– A lányt ládástól egy szekérre tették, (...) elvitték. (...)

Az apó, aki a madarakkal játszott, így szólt:

– Fölöslegesen ne ontsunk vért, (...) idehozom én őt. (...)

Úgy is történt. (...) Majd mind a hatan visszafelé vették útjukat. (...) Kinyitották a ládát, (...) előlépett Könekej. (...)

– Megtaláltam a páromat! – mondta (...)

Dután ekkor így kezdett beszélni: (...)

– Te nem az enyém vagy, Dzsamalviz boszorkány küldött engem érted, nála kell hagyjalak. (...)

Ekkor a földet halló apó így szólt:

– Itt van Szélláb. (...) Olyan, (...) mint akármelyik lány, (...) őt vidd a boszorkányhoz. (...)

Így is tettek. (...) Dzsamalviz megérezte Dutának jöttét. (...) Házába vezette őket. (...) Szélláb ott maradt, (...) aztán usgyi, futásnak eredt, (...) elérte társait (...) Dzsamalviz (...) jött, hogy mindegyiküket felfalja. (...) Az az ember, aki a kacsát lőtte, (...) rálőtt (...) a homlokán díszelgő egyetlen szemére. (...) A nyílveasző befűrödött, (...) átjárta az agyvelejét, (...) kimúlt. (...)

Felforgatták Dzsamalviz odúját, rengeteg aranyt-ezüstöt találtak benne. (...)

Dután előreküldte apjához Ősz Óriást (...) így szólt:

– Visszajön a fiad! (...)

Mindnyájan az érkezők elé szaladtak. (...) Dután öt társához öt lányt adtak. (...) Fogta a többieket és elindultak. (...) Egy városhoz értek. (...) A várost ellenség zárta körül. (...) Dután bátyjai (...) az ellenséget üldözőbe vették. (...) Dután (...) az egész sereget levágta. (...) A város padisahja (...) a bátyjaihoz adta első leányait, (...) lagzit csaptak. (...) Eltelt negyven nap, Dután vitéznek mehetnékje támadt. (...) Az emberek (...) megindultak Dután után.”⁴

A félszemű óriás

„Egyszer egy ember elment (...) fát vágni. (...) Beesteledett. Éjszakai szállás után nézett. (...) Egy ház akadt útjába, (...) bekéredzkedett éjszakára. A házigazda, öles termetű, (...) egyetlen, de igen nagy szemmel a homloka közepén. A favágó (...) gyorsan lefeküdt. (...) Hallja, (...) az óriás feni a kését, (...) odaszólt: (...)

– Ne ölj meg. Csinálok én neked egy szem helyébe kettőt. (...) Meg kell hogy kötözzelek. (...) Ferde lesz a szemed, ha nem kötözzek le. (...)

Kerített (...) egy piszkavasat, megtűzesítette, (...) egyenesen beledöfte (...) a szeme közepibe. (...) Szorult a szemkészítő. (...) Meglátott egy kecskét, (...) le is vágta. Lenyúzta a bőrét, (...) magára húzta. (...) Hallja a gazda a mekegést, (...) kinyitotta a kaput, (...) mehetett is kifele. (...) Megszabadult a szemkészítő.”⁵

JÁNOS: Mintha Homérosz egyszemű óriásáról, megvakításáról és Odüsszeusz megmeneküléséről olvasnánk.

MODERÁTOR: Egyszer egy éjszaka, talán az ezeregy éjszaka egyik éjszakáján Szindbád elhatározta, hogy ismét útra kel.

Tengerjáró Szindbád

„Egyszerre csak megrendült alattunk a föld, (...) egy fekete, emberformájú, pálmafa nagyságú óriási szörnyeteget láttunk leszállni a vár tetejéről. Felénk tartott. Két szeme olyan volt, mint két tüzes láng, szemfogai akkorák, mint a vaddisznó agyara, a szája akár a kút nyílása, ajkai úgy lógtak le a mellére, mint a tevéé, a füle, mint a takaró, omolt a vállára, az ujjának körmei meg olyanok voltak, akár oroszlán karmai. (...) Leült a kőpadra, (...) megint felkelt. (...) Éppen engem ragadott kézen. (...) Megtapogatott, (...) lesoványodottnak talált, (...) kieresztett. (...) A hajóskapitányra akadt, (...) földhöz vágta. (...) Hosszú nyársat hozott elő, (...) tűz fölé tette a nyársat a rája tűzött kapitánnyal. (...) Addig forgatta a parázs fölött, amíg a húsa meg nem pirult. (...) Levette, (...) széjjeltépte (...) és felfalta. (...) Lefeküdt, (...) elnyomta az álmom. (...) Reggel (...) elment. (...) Fát hordtunk ki a várból és tutajt építettünk belőle, és a parthoz kötöttük. (...) Visszatértünk a várba. (...)

Estefelé (...) megrengett alattunk a föld. (...) A (...) fekete rém (...) közeledett. (...) Egyet felkapott közülünk, és úgy bánt el vele, mint a másik kettővel.

Amikor lakomája után a padra dőlt és elaludt, (...) fölkelünk, az ott heverő vasnyársakból felkaptunk kettőt, és erős tűzbe tartottuk, míg a hegye vörösén izzó nem lett. (...) Akkor erős kézzel megmarkoltuk, odalopóztunk a horkoló fekete szörnyeteghez, és a két szemébe fűrtük a nyársakat, minden erőnkkel nekifeszülve, úgyhogy álmában kioltottuk mind a két szeme világát. (...) Felugrott és kapkodott utánunk, (...) de mi (...) szétugrottunk. (...) A kapuhoz tapogatózott, és kiment hangos üvöltéssel. (...) Egyszerre csak visszatért egy még nagyobb és iszonyúbb nőstény szörnyeteggel. (...) Gyorsan leoldottuk az összetákolt tutajt, beugráltunk és ellöktük a parttól. A két szörny hatalmas sziklatömböket dobált utánunk. (...) Csak hárman maradtunk életben.”⁶

⁴ *Ma mentem, holnap jöttem* 7–24.

⁵ *Vatka meg Kalmez* 111–112.

⁶ *Az ezeregy éjszaka meséi* 286–289.

A NOMÁD: Sokan meséltek már a nagy görög utazóról. Én is „találkoztam” vele, pontosabban a mongol rokonaim:

Tízezer fekete juhú Testes fekete öreg

„Testes fekete öreg egy nap tízezer fekete juhát terelgette. Összetalálkozott az egyszemű Lalar nevű óriással. Az óriás vaskorbácsával Testes fekete öreget és a juhait a sziklabarlangjába kergette, majd a nyílást egy kődarabbal elzárta. A barlangban már a félelmetes Lalar jó néhány foglya volt, (...) ezek közül (...) a többiek szeme láttára kettőt megragadott, nyársra húzta, (...) megsütötte és megette őket. A foglyok egyikénél Teste öreg facsöbörben pálinkát talált, ezt Lalarnak adta. Az óriás megitta a pálinkát és lecsillapodott, a többi fogolynak megparancsolta, hogy hegyes vasát izzítsák meg a tűzben, (...) majd (...) mély álomba merült. Ekkor Testes öreg a többi fogollyal (...) Lalar egyetlen szemét kiszúrta. Az fájdalomba talpra ugrott. (...) Testes öreg a barátaival együtt a gyapjas juhok hasához tapadva jutott ki és menekült el. (...) Amikor (...) Lalar megtudta, hogy foglyai kimenekültek a barlangból, elkeseredésében egy kővel agyonütötte magát, így pusztult el.⁷

JÁNOS: A Vén bakancsos is felhasználta Odüsszeusz leleményességét, amikor 99 lelket csempészett föl a mennyországba Szent Péter tudta nélkül. Érdekes fellapozni a Szent Péterről szóló fejezetet még egyszer.

⁷ *Miért jön a nyárra tél?* 67–68.

Történelem

MODERÁTOR: A mesék többsége a történelem előtti időkbe nyúlik vissza. De most nézzük meg azt, mit tudtak az egyszerű falusi emberek ötven évvel ezelőtt szűkebb és tágabb értelemben vett hazájuk történelméről.

Mórichida

„K: Mórichidán régen mi volt, mióta laknak itt emberek? Meg ennek a falunak miért Mórichida a neve?

V: Mer’ ott a hidon túl Árpáson vó’t a Radics kocsmáros. Én úgy hallottam szegény idesapámtó’, hogy ott egy Móric nevű kocsmáros lakott s arrúl nevezték el eszt Mórichidának.”¹

Törökök a Rábaközben

„K: Hallotta-e Baráth néni, hogy jártak itt a törökök valamikor?

V: Hát ugye a régi, ugye régi öreg nénik, akik kislány koromban beszítik, hogy vó’t török háború, hogy ide is jöttek. (...) De akkó’ arra nádas vó’t, hogy hát úkakkó’ e’tuttak bújni, és meg kocsira ü’tek, s hogy emennek előlük (...) hát ugye, ez csak ollan állapot vó’t, hogy akkor e’tuttak futni. Egyrészt ugye jó vó’t, másrészt viszont nem tudom.

K: A törökök mikor lehettek itt Mórvidán?

V: 1840-ben született a Kató néni, (...) akkó’ 16 éves lehetett, körülbelül úgy 1860 körü’ (...). Kocsira ü’tek, asztán apukájuk levitte őket a Bakonba, szépen hazagyűttek.”²

Mária Terézia Nagycenken

„Asztat tudom, hogy ecce’ Nagycenkre e’ment Mária Terézia látogatóba a Széchenyiekhez. A gróf Széchenyi sóva’ hintette fő’ az utat, asztán szánkóva’ vitt, augusztusba. Szánkóva’ vitte be az állomásrú’. Esztet tudom rula.”³

Csata a Rába-hídnál

„48-ban itt megütköztek a németekkel. Öt huszár vitte a Rába-hidat. Asztán gyűttek a németek. A német főhadnagy meg a beosztottja. Nem sokan vó’tak. Árpáson szántott egy bácsi, oszt kérdik tüle, hogy vannak-e katonák a Rába hídná’. Aszongya:

– Nem csak.

Gyűnnek a katonák nyugottan. Nincsenek. Nem köll fé’nyi semmitő’. Hall ám az illető lödözést. Főhadnagynak átlőtték a vállát a huszárok. Öt huszár mindig vitte a hidat. Átlőtték a főhadnagy vállát. Visszamentek a németek. Visszafordú’tak. Sorba szették a barázdákat. Mekkeresték az illetőt, aki monta, nincsenek katonák. Annyira összeszúrká’ták, mint a szita. Azér’ hogy félrevezette őket.

Asztán az osztrákoknak a kasszája e’tévett. Szentének mongyák aszt a részt. Ott barangú’t az ezred kasszájáva’ Almási gróf. Almási gróf vó’t a neve. Asztán me’fогták ’. Törbe csa’ták a pásztorok, a magyarok. Gázlót keresett a Rábán, hogy hun találak gázlút. Csak hi’ták a pásztorok mer’ ott künn vó’tak éjje’-nappa’ a pásztorok, ott a réteken. Erre lesz a gázló, arra lesz a gázló. E’csaták ide a Rába hídhó’, itt meg a katonák átvitték a grófot. E’fогták az ezred kasszáját. Mer’ ha átmegy a Rábán, túlon vó’tak az osztrákok, innen vó’tak a magyarok. Hát osztán a katonák annyit engettek, egy láda aranyat leeme’tek ezek a pásztorok. Csikvándi vó’,

¹ XJM 16.66. Mórichida, Baráth Bálintné

² XJM 16.66. Mórichida, Baráth Bálintné

³ XJM 20.66. Mórichida, Baranics Varga Gábor

Mórcidai, meg Malomsoki. Hát az aranybú' 17 funtot kieme'tek. Az ollan 7 kilónak felelt meg. Ennyit sapkával mérték az aranyat. Annyi jutott egynek-egynek. Egy-egy sapkáva'. Az ezred kassza magyar fokságba kerű't."⁴

Az ihászi csata

„Ihászina' vó't egy ütközet. 15 kilométer. Verték a magyarokat az osztrákok. Menekülésbe foktak. Nagypám 8 éves vó'takkó'. Aszt mesé'te, hogy a kisborjak lábát a küszöbön vagdalták el a németek. Asztán két százkilós disznyóvó't, azokat leüték, de e'zavarták őket. Itt a szomszéd kert alatt dobták e'. Ott hatták a disznókat leszúrva. Öregapámnak a bundáját e'vitték, már az öregapám aptyaét. Rabútak a németek. Amit értek. Asztán gyűttek, a főuccát fő'gyú'tották fokláva. A német lovaé. Egyik vitte a másikó', az egész falút leégették, azér mer' törbe csalták őket."⁵

Világos

„Itt az egyik házná' sírva köszörű'ték a kardokat a magyarok. Azér', mer' olyan erő gyűtt az osztrákoktú'. Asztángyűtt az orosz. Görgey behíta őket. Albert István bácsi ott vó't a' honvéd. Ott vó'tVilágosná', mikó' lerakták a fegyvert sírva. (...) Az oroszokat Görgey híta be. A szomszíd ott vó't. Világostú' gyalog gyűtt haza. Jó messzi lehet."⁶

Történelem és hazafiság

„K: Volt egy templom a Rába partján. Mit meséltek régen erről a templomról?

V: Megmaradt.

K: Ki építette?

V: Eszt a templomot? Aszt hiszem, hogy az az izé.

K: Nincs ennek a templomnak története?

V: Nincsen.

K: Mi az a haza?

V: Mi a haza? Hát én úgy gondolom, hogy az a vágy, az a honvágy, ami az embert odavonzza, az a haza.

K: Kit neveznek hazafinak? Ki a jó hazafi?

V: Az a jó hazafi én szerintem, aki vágyik oda. Mer' van, aki könnyen e'haggya, e'felelkezik róla, mer' emberek vagyunk. Ahányan, annyi félék. (...) Van jó hazafiak. Vannak nem jó hazafiak. Mer' ez a haza, itt születünk. Ez a haza ide köt bennünket a vágy.

K: Mi különbség van a szülőföld meg a haza között?

V: A szülőföld és a haza között az a különbség talán hogy még jobban megörökíti. A születési micsoda az a haza. (...) Mer' itt született, akkor még jobban köti hozzá.

K: Magyarok és hazafiak is vagyunk? Mi a különbség a magyarság és a hazafiság között?

V: Hát ugye lényegében sok változás nincsen, mer' ha ez Magyarország, magyar hazafiak lakják, hát akkor mi vagyunk azok a magyar hazafiak.

K: Kik voltak a jó hazafiak?

V: Hát azok talán, ugye annyira ragaszkodtak hozzá, hogy talán az életüket is megmentették volna, ne kerüljön más kézbe, hogy ez magyar föld maradjon."⁷

⁴ XJM 20.66. Mórighida, Baranics Varga Gábor

⁵ XJM 20.66. Mórighida, Baranics Varga Gábor

⁶ XJM 20.66. Mórighida, Baranics Varga Gábor

⁷ XJM 16.66. Mórighida, Baráth Bálintné

Politizálás

„K: Mit jelent az, ha valaki politizál?

V: Hát ugye a politizálás az az, hogyha valaki igen foglalkozik ilyen mindenféle beszéddel, talán országügyekkel, vagy talán község ügyeivel, ami talán nem is érdekelné, de azért csinálja.”⁸

⁸ XJM 16.66. Mórighida, Baráth Bálintné

Most nézzük meg a befejezést – a halál

JÁNOS: A hazai szerbek szerint mindenkinek már születésekor eldől, hogyan hal meg.

Mindenkinek meg van szabva a halála

„Mikor Krisztus meg Szent Péter vándorolt, betértek egy házba. (...) Csak a (...) pajtába kaptak helyet, mer’ odabe’ a szobába’ az asszony épp vajúdott. (...) [A vajúdás közben megjelenő tárgyak határozzák meg a gyerek életét.]

Ez azt jelenti, hogy mindenkinek a halála el van döntve születésekor. A kard azt jelenti, hogy kard által vész el, a bitófa, hogy fölakasztják, a három búza meg, hogy békességben természetes halállal hal meg.”¹

Az öregség nélküli fiatalság és a halál nélküli élet

„Volt egyszer egy hatalmas császár és császárné. (...) Gyerekük született. (...) De a gyerek mielőtt eljött volna születése órája, sírni kezdett. (...) A császár elkezdte neki ígérgetni a világot minden kincsét-aranyát. (...)

– Hallgass, szerelmes fiam, mert neked adom az öregség nélküli fiatalságot, és a halál nélküli életet.

A gyerek menten elhallgatott. (...) [*Mikor felnőtt, a*] Tündérlegény felállt, s így szólt:

– Apám itt az ideje, hogy megadd, amit születésemkor ígértél. (...) Ha te nem adhatod meg, (...) magam leszek kénytelen addig járni e széles világot, amíg meg nem találom. (...)

Elbúcsúzott az apjától. (...) Valami pusztaságba jutott, (...) megszólalt a lova:

– Tudd meg, gazdám, hogy most egy gonosz Boszorkány birodalmában vagyunk. (...) Ez is olyan asszony volt valaha, mint a többi, de a szüleit addig kínozták, míg meg nem átkozták. Átkuk megfogant, s őt boszorkánnyá változtatta. (...) Jön, hogy elpusztítson téged. (...)

Lepihentek. (...) A (...) Boszorkány (...) jött (...). Tündérlegény nyíllal ellőtte egyik lábát. (...) Felkiáltott: (...)

– Nem bántalak! (...)

Írást adott róla, (...) megvendégelte. (...) A Tündérlegény elővette (...) az ellőtt lábat, (...) helyére illesztette, (...) visszaforradt. (...) Három nap elteltével (...) útra keltek, (...) gyönyörű szép mezőre ért, melynek egyik oldala csupa virágos fű volt, a másik azonban kiaszott parlag. (...) A Skorpiónak, s Boszorkány néjének tartománya. (...) Jött is a Skorpió. (...) Tündérlegény (...) egyik fejét ellőtte. (...) A Skorpió könyörgésre fogta, (...) kegyelmezzen neki. (...) [Tündérlegény az] ellőtt fejét (...) helyére illesztette, (...) odatapadt. (...) Mentek, mendégéltek, (...) [meg]látták a palotát. (...) A palota úrnője (...) megmentette őket, (...) s így szólt: (...)

– Mit keresel e tájon? (...)

– Keresem az öregség nélküli fiatalságot. (...)

– Itt megtalálod. (...)

Leszállt a lóról, s belépett a palotába. (...) Számtalan sok szép percet töltött el ottan, anélkül, hogy észrevette volna, mert olyan fiatal maradt, amilyenül ideérkezett. (...) Hirtelen vágy fogta el anyja s apja után. Bár a tündéreknek nem merte elmondani, (...) megtudták. (...) Könyöröghettek neki, (...) otthagyták őket. (...) Nagy nehezen elvergődött a palotába, ahol született. (...) Lebotorkált a pincébe. (...) Egy korhadt ládánál egyebet nem talált. Kinyitotta, (...) a Halál (...) úgy arcon legyintette, hogy holtan rogyott össze.”²

¹ *Az ördögnek adott lányok* 113.

² *Szegény ember okos leánya* 14–23.

Szent monda a halálról

„A Föld teremtetésekor se betegség, se halál nem létezett. (...) Történt egyszer, hogy egy öregembernek s asszonyának egy fiúgyermek esék a szemébe. A gyermek homloka Nap, tarkója Hold, a két szeme pedig két csillag volt. (...) Az emberek (...) a gyereket megölték. És a gyerek megölése után mindjárt megjelent a betegség és a halál. (...) A gyereket megölték, hát a gyerek Halállá lett.”³

A katona, Sajtán meg a halál

„A régi időkben hazatért egyszer a katona. (...) Az úton találkozott egy koldussal. (...) Megsajnálta, (...) odaadta a kétszersültet. A koldus cserébe varázskártyát és egy táskát adott neki. (...)

Ment, mendegélt a katona. (...) Libákat látott, (...) így szólt:

– Jöjjön ide a két liba.

Így is történt. Továbbment, (...) megérkezett egy kis városba, (...) a vendéglőbe ment. Az egyik libából harapnivalót rendelt magának, a másikat odaadta, (...) hogy innivalót kapjon. A vendéglő mellett betört ablakú kaszárnya állott. (...) Sajtánokkal van tele. (...)

Bemegy a kaszárnyába, (...) leültek kártyázni. A katona nyert. (...) Utolsó fillérüket is elvesztették. (...) Úgy döntöttek megölik a katonát. (...) A katona kinyitotta a táskát. (...) Benyomakodtak, (...) a halál is hozzájuk szegődött. A katona gyorsan bekötötte a táskát, (...) lehajlított egy nyírfaágat, s felkötötte rá a táskát. A fa alá odaerősített egy táblát: (...) »Aki itt elhalad, üssön a botjával nagyot a táskára.« (...) Ott függött néhány évig. Mivel a halál be volt zárva a táskába, az emberek nem haltak meg. Nagyon sok öregember kívánta pedig már a halált. A Sajtánok meg szabadságra vágytak.

Elment (...) a katona, (...) így szólt:

– Elengedlek benneteket, (...) ha (...) sosem jelentek meg többé.

Sajtán saját vérével pecsételte meg a szerződést, (...) szétfutottak. Nem is lehet látni őket. Elfelejtett azonban írást kérni a haláltól, hogy csak az öregekhez járjon, ezért (...) nem is veszi figyelembe a halál, ki az öreg, és ki a fiatal.”⁴

A halál

„Élt (...) egy ember. Megöregedett, és eszébe jutott a halál. (...) Elhatározta, hogy koporsót készít. (...) Hirtelen mellette termett a halál, és megkérdezte:

– Mit míveltél?

– Koporsót, meg akarok halni

– Én vagyok a halál, feküdj a koporsóba, elviszem a lelked.

Az embernek nyomban elment a kedve. (...)

– Feküdj te bele, halál. (...) Mérd meg már, (...) ha (...) jól számítottam, belefekszem, s tied a lelkem.

Hajlott a halál az ember szavára, s bele is feküdt. (...) Ekkor az ember (...) rácsukta a tetőt, (...) alaposan leszegezte. (...)

Telt-múlt az idő, s az ember igencsak megvénült. (...) Kiment a pajtába, s felfeszítette a koporsót. Alig volt már élet a halálban.

A halál nagy éhségében támadt az emberekre. Ha az öregember nem bocsátja szabadon, (...) az embereknek nem kellene meghalniuk.”⁵

³ *Tundraföldi öreg* 14.

⁴ *Vatka meg Kalmez* 107–108.

⁵ *Vatka meg Kalmez* 109–110.

Vendégségben a holtaknál

„Egy votjának világszép sógornője volt, már menyasszony. Egy váratlan szívroham sírba vitte. (...) A votják (...) lovait kereste a réten, (...) a temető mellé keveredett. (...) Hirtelen megpillantotta elhalt sógornőjét. (...) [A sógornője] megparancsolta, (...) hogy hunyja be a szemét. Egy szempillantás múlva, amikor kinyithatta, négyszögletű kunyhóban találta magát. Ez a halott sírja lehetett.

– Hamarosan ideér a lakodalmas menet. (...) Bújj el (...) – mondta a sógornő. (...)

Hamarosan hallja, (...) hogy megérkeznek (...) a lakodalmasok. (...) Egy vízfordó rúdon két veder friss vért is hozott. A menyasszony megmártotta kisujját a vérben. (...) A menet (...) indult tovább, (...) a sógornő kiengedte a rejtékhelyről, s így szólt hozzá:

– Bácsikám, két nap múlva meghalsz (...) – ezután behunyatta vele a szemét. (...) A votják hazament, (...) leült (...) ebédelni, de őt senki sem látta. (...) Kiment a színbe, s levette az inget, a holt sógornő ajándékát. (...) Ezután visszatért. (...) Övéi rögtön meglátták. (...) Elmesélte a történeteket, (...) két nap múlva meghalt.”⁶

A holt Ubir

„Hazaindult a katona szolgálatból. (...) Egy faluba érkezett, (...) sehol sem fogadták be. (...) Elhatározta, (...) a sírok között (...) tölti az éjszakát.

Leheveredett. (...) Különös látomásban volt része. (...) [Az] egyik sírból előkúszott egy holt, levette magáról leplét, (...) elrepült. (...) A katona (...) felkapta a leplet, (...) látta, hogy a holt nem tud visszatérni helyére. (...) Meglátta a katonát. (...)

– Mért loptad el a leplemet? Nyomban add vissza. (...)

– Mondd szá, hova repültél és mit csináltál? (...)

– Ubin vagyok. Ebben (...) a faluban jártam. (...) Rokonaim élnek ott, nem emlékeztek meg rólam, (...) ezért bosszút állok. (...) Kiszívtam a vőlegény és a menyasszony véré, (...) a menyasszonyét az ajtófélfába dugtam, a vőlegényét (...) a mestergerendába. (...) Hamarosan végük. (...)

– Add vissza életüket. (...) Megparancsolom nekik, emlékezzenek meg rólad. (...)

A katona Ubir sírjára hajította a leplet. (...) Elment a faluba. (...) Belépett a házba, és elmondta látomását. (...) Keresni kezdték a fiatalok véré. (...) A katona megparancsolta, hogy mindkettővel itassák meg. (...) Meggyógyultak.”⁷

JÁNOS: Öregapám szokta énekelgetni:

„Kék tó, tiszta tó,
Melyben az élet tüze árad...”

MODERÁTOR: Folytassuk ezzel!

„Hol volt, hol nem volt, volt (...) egy szegény cigányasszony, (...) annak volt egy gyereke. (...) Felnyergelte a lovát, és útnak indult. (...) Sok szekeres cigánnyal találkozott. (...) Csak lányokat látott, (...) a lány kezét kapta el. Maga elé vette a nyeregbe, s elindult haza. (...) Kiért a jó útra, leugrott a lováról, (...) fejét felesége ölébe hajította. (...) Ott termett a tizenkét testvére. Elkapták Pintyát és felaprították, (...) felesége összeszedte, (...) darabjait zsákba rakta, lova hátára, majd felkötötte. A ló hazaindult. (...) Kijön az öregasszony. (...) Levette a zsákot, (...) kinyitja. (...) A fejét meglátta, elsírta magát. (...) Úgy sírt Pintya anyja, hogy az Istennek sem volt maradása tőle. (...) Mondja:

⁶ *Vatka meg Kalmez* 150–151.

⁷ *Vatka meg Kalmez* 152–153.

– Figyeljetelek rám, galambok! Menjetelek el az öregasszonyhoz. (...) Mondjátok meg, (...) ha fog két olyan galambot, (...) levágja a nyakukat, és három vércseppet Pintya testére csepegtet, akkor (...) feltámad.

Pintya nyomban feltámadt.”⁸

Az aranyszörű kos

„Volt egyszer egy vadász. (...) [Vadászat közben] hirtelen elébe toppant egy aranyszörű kos. (...) Meghúzta puskáján a ravaszt, hogy lelője, a kos (...) rávetette magát, hogy (...) megölje. (...) A vadász menten meghalt, (...) eltemették. (...) A vadász fia felcseperedett, (...) ellopta a puskát, és elment vadászni. (...) Elébe toppant (...) az aranyszörű kos. (...) A fiú (...) meghúzta (...) a ravaszt, (...) lelőtte az aranyszörű kost, (...) lenyúzta és hazavitte. (...) Nemsokára eljutott a híre a híre a császárhoz is.

[A császár meg akarta szerezni a bőrt, ezért nehéz feladatokkal bízta meg, meg kellett szereznie az élet vizét is.]

A császár (...) levágatta a [fiú] fejét. (...) A császár lánya (...) fogta az élet vizét, ráöntötte, (...) az meg újra életre kelt. (...) A császár kíváncsi lett nagyon, hogy többet tud az ember, ha holtából újraélesztik. Ezért megparancsolta, hogy fejezzék le őt is, a császár lánya pedig az élet vizével keltse életre. (...) A császár lánya hallani sem akart róla, hogy ismét feltámasszák. (...) A nép elismerte, (...) hogy a legény (...) az országban uralkodjék.”⁹

Az igazság és a hamisság

„Volt egy királynak két fia, az egyik ravasz és igazságtalan, a másik pedig jó és igazságos volt. (...) Találkoztak az ördöggel, aki szerzetesnek öltözködött, és megkérték, mondja meg nekik, hogy jobb-e az igazságtalanság az igazságnál.

Az ördög így felelt:

– Jobb az igazságtalanság! (...)

Aztán (...) fogadtak (...) száz aranyban, majd a harmadikban is, de mindig az ördög tett közöttük igazságot, mert folyton más-más alakban került eléjük. (...) Fogadtak (...) a jó testvér szeme világára. (...) Ekkor a testvére (...) kívájtta (...) mindkét szemét, (...) így szólt:

– Segítsen most neked, vaknak az igazság!

Akkor az nagy bánatában is áldotta az istent, és így szólt: (...)

– Adj egy edényben vizet, (...) vezess el a forrás fölött álló fenyő alá. (...)

Amint ott álldogált, (...) a forrásnál fürödve egyik tündér a másik kettőnek mondott: (...)

– Ha tudná a király, hogy ha ezzel a vízzel megmosdatná a lányát, (...) meggyógyulna, (...) a süketek (...) hallanának, a vakok (...) látnának, a nyomorékok mind járnának. (...)

Ezután megszólaltak a kakasok, és a tündérek eltűntek. (...) A nyomorult (...) odabotorkált a vízhez, megmosta benne (...) a szemét, és látott. (...) Vizet merített, (...) elsietett. (...) A király (...) beengedte, (...) megmosdatták. (...) A lány teste megtisztult a fekélyektől, (...) a király neki adta fele királyságát. (...)

Híre ment ennek az egész birodalomban, (...) eljutott (...) testvére fülébe is, aki azt bizonygatta, hogy jobb az igazságtalanság. (...) Gondolta magában, (...) a testvére (...) a fenyőfánál találta meg a szerencséjét, (...) ő is elindult oda. (...) Kívájtja saját szemét. (...) Éjszaka (...) odajöttek fürödni a tündérek, (...) beszélgetni kezdtek. (...) A fenyőfa alá értek, ott találták (...) az embert, (...) széjjeltépték.”¹⁰

⁸ A cigány meg a sárkány 13–15.

⁹ A kilenc pávalány és az aranyalmafa 28–34.

¹⁰ A kilenc pávalány és az aranyalmafa 118–120.

A szél dev meg a talizmánja

„(...) Mint a fergeteg, úgy csapott le rájuk. Fölkapta a herceget, minden csontját összetörte. (...) [A csontokat] az asszony tarisznyába rakosgatta, (...) a ló hátára tette. (...) A ló egyenest a herceg legkisebb testvérénjének a palotájához vágatott. (...) Meghozták az élet vizét, (...) összerakosgatta a herceg csontjait, (...) meglocsolta az élet vizével. A herceg meg ásított egyet, (...) mintha mély álomból ébredne. (...)”¹¹

Agú Nogón Abahaj

„A régi boldog időkben élt két testvér. A fiút Garjulajmergennek, a leányt AgúNogónak hívták. (...) [A fiú] elügetett vadászni. (...) Egy hatalmas, hétfejű mangathaj került elébe. (...) Egy szempillantás alatt elkapta és lenyelte. (...) A karcsú vörös ló gyorsan felkapta az ura ruháját, (...) elvágatott. (...) A ló hazaérkezett, (...) a lány (...) kezdte kérdezgetni, (...) a ló minden elmondott. (...) Később átöltözött testvére ruhájába, (...) ellovagolt, hogy megkeresse a mangathajt. (...) Találkoztak, (...) a lány (...) elővett egy nyílvesszőt, (...) és belelőtte a szörnyetegbe, aki (...) meghalt. (...) Agú Nogón (...) levágta a szörny jobb kezének hüvelykujját. (...) Megtalálta Garjulajmergen csontjait, egy fekete selyemkendőbe rakta, majd a mangathaj lovát a szörnyel együtt (...) elégette. A hamut szétszórta, hogy fel ne támadhassanak. (...)

Ezután hazament, (...) megmosta testvére csontjait, (...) kilovagolt, (...) egy aranysárga szőrű kancát feláldozott, (...) könyörgött, hogy nyíljon meg a hegy, és fogadja be (...) csontjait. (...)

Arra gondolt, hogy veszélyes útra indul. Hallotta, hogy Eszege Malának van három leánya, akik fel tudják támasztani a halottakat. (...) Felöltötte Garjulaj (...) legszebb ruháját, (...) senki sem mondta volna, hogy leány. (...) Elindult. (...) Látja, hogy egy asszony (...) teát főz. [Az asszony megkínálta őt,] (...) elvette a csészét, (...) ráöntötte (...) az asszonyra, aki (...) meghalt. (...)

Továbbment. (...) [Látta, hogy] egy medve egy hangyabolyban ásogat. (...) Félredobta a medvét, (...) megdöglött. (...) A hangyák fejedelme (...) hálálkodott. (...) Egy magas hegyhez értek, (...) a tetőn találtak egy forrást, amelyből az élet vize folyt. (...) Ivott a vízből: háromszor erősebb és szebb lett. (...) Ezután (...) leöntötte az élet vizét a hegy lábához, (...) az emberek és lovak mind felébredtek. (...) Merített az élet vizéből, majd tovább lovagolt. (...) Meglátott három fiatalembert, akik (...) már haldoklottak. Lefröcskölte őket, (...) magukhoz tértek. (...) Hálálkodtak.

Abú (...) ment tovább, (...) meglátott (...) egy sárga kutyát, az is haldoklott. (...) A leány lefröcskölte, (...) a kutya erőre kapott. (...) Végül megérkezett EszegeMalán (...) palotájához. (...) Köszöntötte, (...) elmondta, hogy a leányait akarja feleségül venni. (...) EszegeMalán megvendégelte a három kérőt. (...) Kimentek (...) és birkózni kezdtek. (...) Láthatatlanul az egyik legény (...) segített neki, hogy győzzön a birkózásban.” (...)

VALKÜR: Közbe kell szólnom, hogy megemlítem a Nibelung-énekben is előforduló láthatatlan segítséget.

„(...) EszegeMalán (...) megparancsolta, (...) lőjenek célba nyíllal. (...) Agú (...) segítségül hívta a három erős legény egyikét (...) célzott és talált. (...) Erre lovas versenyfutást rendezett. (...) A sárga kutya (...) győzelemhez segítette. (...)

Mindhárom kérőt egy-egy medvével zárták össze. (...) Agú (...) segítségül hívta a harmadik erős legényt, (...) aki láthatatlanul ott termett, felemelte a hombár sarkát, aládugta a medvét, (...) a medve megdöglött. Agú (...) sértetlenül jött ki. (...) A másik két kérőt holtan szedték

¹¹ Bénli-Bári, a macska 139–152.

elő. (...) A legidősebb leány leköpte őket, majd átlépett rajtuk, (...) a legfiatalabb csinálta ugyanezt. (...) Mind a két kérő feltámadt.

EszegeMalán még egy próbát akart tenni. Egy-egy összekevert vörös és fehér kölessel tele edényt mutatott. (...) Agú (...) elhívta a hangyakerályt, (...) [a hangyák] szétválogatták. (...) A kérők (...) haza is kullogtak szégyenükben. (...)

EszegeMalán (...) elhatározta, (...) hozzáadja leányait. (...) Megtartották az esküvőt. (...) AgúNogón is már hazafelé készült. (...) Megérkeztek az élet vizének forrásához.”

*[Agú előresietett, hogy a dolgokat előkészítse, a hegyből kihozta testvére csontjait, egy papírra leírta a történetet. Majd nyúllá változva elbújt, a három feleség végül megtudta, hogy lány a férjük. Mérgükben feltámasztották a testvérét, akibe mind a három leány beleszeretett Garjúlaj merengbe, aki feleségül vette mindhármat.]*¹²

JÁNOS: Elérkeztünk a végállomásra...

Halott a háznál

„K: Ha valaki meghalt, volt-e valamiféle szokás, amikor kivitték a holttestet a házból?

V: Az összes állatot megmozgatták akkó’. Fő’ketették az istállóba.

K: El is kötötték a köteleket?

V: Csak megzavarták őket. (...) Vó’tollan ház, ahun ki is erisztették (...) az összes állományt, disznót, marhát, mindent. (...) Még a méheket is megbolygatták.”¹³

Halott boszorkány

„K: Ha egy boszorkány meghal, a koporsója alatt egy fekete macska van. Ez igaz?

V: Viharos idő vó’takkó’, mikó’ boszorkánt temettek. (...) Vagy kutya, (...) vagy macska (...) asztán ott maradt a sírnál. Nem lehetett e’zavarnyi a sírtúl. Öregapám asztmonta, az egyiknél fekete macska, a másiknál egy boncos kutya.”¹⁴

Fejfalopás a temetőben

„Faggatták ki milyen bátor: Ki mer-e mennyi a temetőbe. Be mer-e vinnyi a kocsmába egy keresztet. Hát kiment, bevitte a keresztet.

– De vissza vinnyi nem mered!

– Mit? Nem meri ű visszavinnyi? – Visszavitte, aszt a kötényit – köténybe jártak a falusiak – a kötényit leszúrta a kereszttel. Annyira megije’tt, hogy megfokta a halott a kötényit, hogy megha’t a kereszt mellett.”¹⁵

A temetőben

„A másik meg asztmongya:

– Van egy új sír. Nem mernél odamenni a partjára. – Mer’ előtte való nap nem szabad kiásnyi a sírt. Csak akkó’, amikó’ el is van temetve a halott. Hát asztán:

– Ű meg meri nézni. – Ment az uton a fiatalember, a másik a’ meg megelőzte. Fehér lepedőbe bement a sírba. A’ meg odaá’tt a partjára. E’ meg eme’kedik ki belüle. Jó’ fejbe kólintotta. Többet nem gyűtt fő’ a fehér lepedős. Keresik a fiatalembert, hát aszt a sírban találták meg hótan. A kollégája meg agyoncsapta.”¹⁶

¹² Apagyilkos sámánfiak 95–105.

¹³ XJM 21.66. Mórighida, Varga János

¹⁴ XJM 21.66. Mórighida, Varga János

¹⁵ XJM 21.66. Mórighida, Varga János

¹⁶ XJM 21.66. Mórighida, Varga János

A téti cigányprímás halála

„Téten meghalt egy cigányprímás. A cigányok igen félnek a hallottól. Asztán, mikó’ mentek a virrasztók, mindig dicsérték.

– Micsoda keze vó’t ennek. Hogyan jártak az ujjai.

Fiatal sihederek meg odamentek a virrasztókhoz. A virrasztók mongyákeszt. Ugye odamentek a virrasztókhoz. Az ablaknál vó’t a halott. Mazzagot kötöttek a kezire. Az ablakon meg kitették a mazzag végit. Megin megy a sógor, koma. Mennek:

– Szegíny Péter maghalt. Micsoda muzsikás vó’t ez. Hogyan tudott e’ jáccani. Hogyan tá’có’tak ennek az ujjai a húron.

Még mongyák benn a rokonság, hogy micsoda keze vó’t. Kintről meghúzták a mazzagot. Fő’eme’te a kezit a koporsóba.

Na, cigányok neki az ajtónak. Kivitték az ajtót ragasztóstul. Aszt a csöndér nyomozta, ki kötötte a kezire a mazzagot. Máig se lett meg.”¹⁷

Útravaló a sírba

„Öregapám is meghatta, bottyát melléje tegyük, mer’ ha fő’támadás lesz – aszongya – ű botné’kül igen soká ér haza. Még nem 50-60 éve, most nemigen régen is tettek még, vó’t olyan ember, olyan bácsi, aki me’hatta, hogy egy üveg bort is az útra aggyanak neki.

Pipáját legtöbbnek, imakönyvit, gyufát, hogyha unatkozik pipára rá tuggyongyújtanyi.

Valamellikük me’hatta, hogy valóságban ű mellé tegyenek, hogyha unatkozik, valamivel legyen foglalkozni.” [tút, gyűszút]¹⁸

Állatok elengedése halálesetkor

„Hát ugye erre’ én mán nem emlékszek annyira, esztet nem tudom, hogy az állatokat fő’ ketették vó’na. Csak annyit tudok, hogy a szemfedőnek a négy sarkát lecsipték, kivitték ugye, bedugták az eresz alá, (...) hogy el ne vigye a szerencsét a házbul.”¹⁹

A segítőkész halott

„Halász Jóska, Halász Jóskának vó’t egy szürke lova. E’vó’t a fuvaros, e’ hozta haza a fát, a fele pí’z az övé vó’t. Asztánakkó’ többet raktak a szürkére, a Császár Andor bácsi e’ meg kitette fáját, hogy e’viszik. E’ meg kiment oda a földje végibe. Hát mennek haza, viszik a fát. Rossz vó’t az út, a szürke nem vitte a kocsit. Tó’ták a kocsit, viszik, de nem ment a szürke. Aszongya az egyik:

– A hallottak is ollan nyugodtan feküsznek. Kigyühetne egy pár segíteni!

A bácsi meg odaszó’, Andor bácsi:

– Hanyan mennyünk?

E’szalattak a leginyek, ott hatták a szürkét. Hazamentek, vasvillára, fejszére, durungra, mindenre összeszették magukat. Mentek vissza, ha halott lesz, aszt is agyoncsapják Asztán úgy tú’ták haza a kocsit a szürkéve’.”²⁰

A lélekkalickák

„Jack, (...) halász volt (...) igen jó kedélyű, vidám fickó volt. (...) Sok furesát látott-hallott. (...) Nem félt a Víziemberektől, (...) éppenséggel az volt szívének leghőbb vágya, hogy szemtől szembe találkozzék valamelyikükkel. (...) Bosszantotta, hogy az apja meg a nagyapja

¹⁷ XJM 21.66. Mórichida, Varga János

¹⁸ XJM 21.66. Mórichida, Varga János

¹⁹ XJM 19.66. Mórichida, Sipos Sándor

²⁰ XJM 22.66. Mórichida, Varga János

(...) gyakran találkozott velük. (...) Egy (...) szeles napon (...) egy zöldhajú, hosszú, zöld fogú (...) lényt látott üldögegni. Halfarka volt, lábát pikkelyek borították. (...) Odament (...) nagy merészen: (...)

– Szolgálatára, uram – mondta Jack.

– Alázatos szolgád (...) – felelte. – (...) Ismertem a nagyapádat, (...) szeretném, ha lejönnél velem ebédelni. (...)

Lemerültek, (...) úsztak. (...) Egy pompás konyhát látott, (...) evett-ivott. (...)

Végül (...) így szólt Jackhoz:

– Megmutatom neked a ritkaságaimat. (...) Ezekben (...) tartom a lelkeket. (...) Amikor a matrózok megfulladnak, és a lélek kiszökik belőlük, (...) megfogom és hazahozom őket. (...)

Sietett haza. (...) [A] szegény varsába zárt lelkek sorsa ahogy se hagyta nyugodni. (...) Az lesz a legjobb, ha meghívja (...) ebédre, (...) leitatja. (...)

Jack vigyázott, hogy józan maradjon. (...) Beugrott a vízbe, (...) [ki]engedte (...) a lelkeket.”²¹

A kitépett szívek visszaszerzése

„Egy puszta helyen él két szamojéd. (...) Az egyik útnak indult. (...) Megy, mendegél, látja, hogy egy öregasszony nyírfát vág. (...) Kivette a fejszáját, (...) egy másik fát kezdett el vágni, (...) ki is döntötte. (...) Az öregasszony sátrához hajtott, (...) a földre rakta fát. (...)

Hét leány jött arra.[Fürödni kezdtek.] (...) A szamojéd (...) fogta a legszebb ruhát, (...) elrejtette. (...) Akkor a leány kijött a partra, a férfi odaadta a ruháját, (...) és a felesége lett.

– Menjünk a hét testvérhez – mondja az asszony –, nézzük meg, vajon nem tudjuk-e kézre keríteni a szívüket. (...)

A hét testvér éppen vacsorázott. (...) A szamojéd húga vette a tálat, a testvérek rárakták a szívüket. (...) Hajnalban a szamojéd visszament a szívekkel a hét testvérhez: már haldokoltak. Mind könnyörgött a szívéért. A férfi egyenként a földre dobálta a szívüket, így haltak meg. (...) De a legidősebb testvér szívét nem dobta a földre. (...) Így szólt:

– Megölted anyámat. Keltsd őt életre, s akkor visszaadom a szívedet. (...)

– Menj arra a helyre, ahol a halottak fekszenek, ott találsz egy zacskót. (...) Abban (...) van a lelke. (...) Rázd meg a zacskót, várd meg, míg a szelleme átmegy a testén, s anyád ismét életre kel majd.

(...) A férfi meg a húga hazamentek. (...) A húga kívágta a sátorban levők szívét (...) és kidobta a levegőbe. Megjött a nagynénjük, (...) látta, hogy szív nélkül vannak. (...) A leány odaadta az asszonynak a szíveket, az meg odaadta neki a ruháját. (...) Az öregasszony odaadta mindegyiknek a szívét, és azzal mindegyik tiszta és szent lett.”²²

Az éggel vívó MorgonHara

„A szájhagyomány (...) megőrizte az első burját sámán, MorgonHara emlékét. (...) Egy cseppet sem maradt el Erlenhántól, (...) titokzatos ereje és varázslótehetsége nagyobb volt, mint (...) a gonosz lelkek fejedelméé. (...)

Az az ember, akinek lelkét elrabolták a gonosz lelkek, (...) megbetegedett. (...) MorgonHara (...) először megtudta, hogy mitől betegedett meg, (...) másodszor kiderítette, hogy a lélek a test körül van-e. (...) Mindenütt kereste a beteg lelkét, amely azonban már nehéz vasláncokba volt zárva. (...) Mindig kiszabadította a bezárt lelket, (...) megmentette az embereket a (...) haláltól. (...)

²¹ A megbabonázott puding 63–77.

²² Tundraföldi öreg 56–61.

A Gonosz ellopta és pokolba zárta az emberek lelkét, MorgonHara (...) visszavitte a testbe. Végül Erlenhán felemelkedett az égbe Eszege Malán tengrihez, hogy (...) bepanaszolja. (...) Így szólt:

– Te teremtetél mindkettőnket, te rendelted, hogy az emberek megoszlassanak: az élőket neki, (...) a megholtak lelkét nekem adtad. (...) Ha elkapom valamelyiket és bezárom a pokolba, (...) kiszabadítja.

EszegeMalán tengrinek kedve kerekedett próbára tenni (...) hatalmát: (...) természetfeletti ereje csakugyan vetekszik-e Erlenhánéval? (...) Elragadta egy ember lelkét, palackba zárta. (...) Az ember (...) súlyosan megbetegedett. Elküldtek Morgon Haráért. (...) Megjárta a poklot, (...) de nem lelte meg, nem tudta kiszabadítani. (...) Megfordult mindenhol, (...) végül meglelte a beteg ember lelkét az üvegben. (...) Törte a fejét, hogyan segíthetné ki a lelket. (...) Darázssá változott, és megcsípte a Kopasz Égi Atya homlokát, aki (...) odakapott. (...) Ebben a pillanatban kivette az üvegből a beteg lelkét. (...) Elindult (...) lefelé (...) a dobon ülve. (...)

EszegeMalán megharagudott, (...) összetörte MorgonHara sámándobját, (...) ezáltal csökkentette a sámán erejét. (...) A következőképpen büntette meg (...) felállította egy bika nagyságú fekete kő (...) oldalára, hogy ezen (...) ugráljon, amíg teljesen szét nem porlad. (...) Máig a helyen ugrál. (...)

A sámánok ereje fokozatosan csökken, úgy, ahogy Morgon Hara teste apránként szétmorzsolódik. (...) Amikor (...) elporlad, nem lesznek sámánok. (...)

Mire elkoptak (...) lábai, (...) a sámánok (...) nem tudtak (...) messzire menni. Amikor (...) elporladt (...) a hasa, (...) minden sámán mohó (...) éhes (...) lett.

Amikor szétmorzsolódott (...) a szíve, a sámánok (...) könnyörtelenek lettek, (...) mikor (...) ajka és nyelvészétmállott, (...) mogorvák (...) lettek. (...) Mikor szétporladt (...) [az] orra, (...) elvesztették szaglőrzéküket, amelynek segítségével felismerte rossz szagokról a gonosz szellemeket. (...) Amikor az agya szétmállott, (...) minden sámán elvesztette emlékezőtehetségét. (...) Ma már csak (...) fejének legteteje maradt, s amikor (...) teljesen elporlad, addigra nem lesznek sámánok.”²³

Léleklopás

„Egyszer éjjel utazott egy ember, aki látta a lelkeket. (...) Találkozott három szellemmel. (...) Megtudta, hogy egy gazdag ember fiának a lelkéért mennek. (...) Odaértek: (...) egyik megállt az ajtónál, a másik a füstnyíláshoz ment, a harmadik (...) tüsszentésre ingerelte a beteg gyereket – ekkor kiugrott a lelke, és megpróbált elfutni, (...) a szellem (...) elkapta (...) és vitte.”²⁴

A sorsról

„Minden embernek eleve eldőlt a sorsa: ha valakinek azt ítélik, hogy boldog és gazdag lesz, mindenképpen az lesz. (...)

Egy ember egyszer éjjel eltévedt, és véletlenül éppen sírok mellett vert tanyát. (...) Meghallotta a holtak beszélgetését: azt magyarázták egymásnak, hogy vendégük van, (...) nem szabad, hogy más lelkek zavarják. (...)

Hajnalban (...) más lelkek jöttek, és elmondták, hogy (...) éjjel egy gyermek született, (...) akinek az a sorsa, hogy ennek az embernek (...) legyen a felesége. (...)

Reggel az ember felkelt, elment a (...) településre, (...) kivette kést tokjából, és a leánykához hajította. (...)

Évek múltán megnősült, (...) fiatal feleséget vett. (...) Meglátott a lábán (...) egy sebhelyet. Megkérdezte az asszonyt:

– Mitől van a lábadon az a forradás?

²³ *Apagyilkos sámánfiak* 73–77.

²⁴ *Apagyilkos sámánfiak* 82–83.

– Alighogy megszülettem, valaki (...) kést vágott belém. (...) Mindenkinek azt kell elvennie, akit a sors neki szánt.”²⁵

A tetszhalott unoka

„Élt egyszer egy öregasszony. Volt neki egy unokája is. (...) Egyik nap az unoka azt mondja az öreganyjának:

– Hallod-e, én most meghalok. Vigyél majd el a gyászos temetőhelyre, tegyél le a földre, és boríts le a csónakkal! Aztán tedd mellém a halászhálomat, tedd mellém az evőüstömet, tedd mellém a fejszémet!

A fiú, ahogy ezt kimondta, nyomban elvágódott. Meghalt. Most az öregasszony vizet melegített, megmosta az unokáját, majd kiterítette, ahogy az már illik! Három napig virrasztotta, majd kivitte a temetőbe. Mindent úgy csinált, ahogy az unokája meghagyta. (...)”²⁶

²⁵ *Apagyilkos sámánfiak* 90–91.

²⁶ *Tórem-isten népe* 137–140.

Adatközlők

Ács–Vaspuszta

Lukács N. (kb. 45 éves)

Dör, 1966

Vécsey Vince (kb. 70)

Villig József (61)

Mórichida, 1966

Baranics Varga Gábor (55)

Baráth Bálintné (67)

Bodor Sándorné (54)

Csöngei Sándor (36)

Gilice István (66)

Ihász Mihályné (46)

Kiss József (79)

Réce Sándorné (80)

Sipos Gyula (kb. 70)

Sipos Sándor (72)

Szabó Mihály (75)

Varga János (67)

Sobor, 1966

Felcser Mátyásné sz. Kovács Katalin (61)

Németh János (90)

Szany, 1967

Bögöl Mihály (?)

Heles Imre (76)

Heles Imréné (76)

Nagy Istvánné (73)

Pajoli István (?)

Varga Gáborné (?)

Mesterházi N. (55)

Makrainé (kb. 65)

Lékó Imre (22)

Felhasznált irodalom

- A cigány meg a sárkány. Püspökladányi cigány mesék.* Budapest, Európa, 1974.
A csodálatos fa. Erdélyi szász népmesék. Budapest, Európa, 1979.
A gonosz királynék. Kásmíri népmesék. Budapest, Európa, 1958.
A kilenc pávalány és az aranyalmafa, Népmesék V. Kazadzic gyűjtéséből. Budapest, Európa, 1987.
A megbabonázott puding. Ír tündérmesék. Budapest, Helikon, 1983.
A nyolcszirmú lótosz. Tibeti legendák és mesék. Budapest, Európa, 1958.
A pórul járt víziszellem. Zürjén népmesék. Budapest, Európa, 1964.
A szürke héja. Kirgiz népmesék. Budapest, Európa, 1988.
A tigrisember. Indonéz népmesék. Budapest, Európa, 1972.
Apagyilkos sámánfiak. Burját mesék és mondák. Budapest, Európa, 1973.
Asszony-unokája. Vogul népmesék. Budapest, Európa, 1959.
Az aranyhajú királylány. Délszláv népmesék. Budapest, Európa, 1961.
Az ezeregy éjszaka meséi. Budapest, Európa, 1974.
Az istenfiú városa. Kambodzsai mondák és mesék. Budapest, Európa, 1975.
Az ördögnek adott lányok. Bátyai mesék és mondák. Budapest, Európa, 1987.
Bénli-Bári, a macska. Török népmesék. Budapest, Európa, 1959.
Biblia. Károli Gáspár fordítása. Budapest, 1955.
Egy asszony öt férje. Eszkimó történetek. Budapest, Európa, 1957.
Fehérvirág. Portugál népmesék. Budapest, Európa, 1959.
Fekete dekameron. Afrikai szerelmes történetek. Budapest, Helikon, 1974.
Férfiszülte leány. Finn népmesék. Budapest, Európa, 1969.
Gesta Romanorum. Középkori elbeszélések. Budapest, Helikon, 1965.
Guha a szószeiken. Egyiptomi népmesék. Budapest, Európa, 1971.
Hegedüs Mihály: *Nyolcvankettedik oldal.* Vác, Conditors, 2015.
<http://mek.oszk.hu/14900/14913/14913.pdf>
Hegedüs Mihály: *A sokoldalú ember.* Vác, Conditors, 2016.
<http://mek.oszk.hu/15900/15964/15964.pdf>
Homérosz: *Odüsszeia.* Budapest, Helikon, 1967.
Kalila és Dimna. Klasszikus arab népmesék. Budapest, Európa, 1978.
Ma mentem, holnap jöttem. Kazáni tatár népmesék. Budapest, Európa, 1981.
Miért jön a nyárra tél? Mongol eredetmondák és mítoszok. Budapest, Terebess, 1998.
Po úrfi és a tigris. Burmai népmesék. Budapest, Európa, 1959.
Sosemvolt Cigányország. Szegkovács cigány történetek. Budapest, Európa, 1958.
Szegény ember okos leánya. Román népmesék. Budapest, Európa, 1974.
Tolvajok kútja. Perzsa népmesék. Budapest, Európa, 1963.
Tórem-isten népe. Osztyák népmesék. Budapest, Európa, 1960.
Tundraföldi öreg. Szamojéd mesék. Budapest, Európa, 1975.
Vatka meg Kalmez. Votják mondák és mesék. Budapest, Európa, 1974.
Világ szépe és világ gyönyörűje. Magyarországi román népmesék. Budapest, Európa, 1982.
Zöldmezőszárnya. Marosszentkirályi cigány népmesék. Budapest, Európa, 1978.

Tartalom

Bevezetés helyett... Folytatás	6
Az élet kezdete	7
Teremtéstörténetek, eredetmítoszok	7
A katasztrófák	25
Az emberi sors	28
A gyermekkor	31
Természetfeletti lények	47
Boszorkányok	47
Az ördögről	56
Táltosok és garabonciások	68
A pap keresztel, esket, temet és... ..	78
Jó tanácsok a Tibetitől	86
Betyárok	93
Helyi betyárok	93
Betyárok tanyája	106
Hogyan raboltak a betyárok?	109
Betyárok bosszúja	114
Betyárok segítsége	116
Legényből férfi	119
Katonáskodás	119
Párválasztás	122
A harmadik vagy a legkisebb gyerek	135
Kukoricafosztás	148
Az okos lány	148
Az emberi butaság	151
Vetélkedők könyve	165
Segítség	174
Földön járó szentek	179
Bibliai történetek	195
Megkísértés	201
Büntetés	205
Emberi tulajdonságok	208
Bölcselkedés	216
Kapzsiság, fösvenység	220
Ellopott jutalom	222
Megmentett állatok	225
A meséket hallgatom	231
Láncmese	231
Szegénység – gazdagság	235
Mesék és történetek a Rábaközéből	239
Mesék és történetek Európából és Ázsiából	243
A titoktartásról	246
Álruhában	247
Egy asszony több férje	249
Visszatérés Ithakába	250
Történelem	257
Most nézzük meg a befejezést – a halál	260
Adatközlők	270
Felhasznált irodalom	271

Conditors Bt.
2600 Vác, Radnóti Miklós u. 56.

Készült a BGE Külkereskedelmi Kar háziyomdájában – 1165 Budapest, Diósy Lajos
utca 22-24.

A kiadásért felel a Conditors Bt. ügyvezető igazgatója
Szerkesztő: Hegedűs Gyula
Címlapkép: Hegedűs Dániel

ISBN 978-963-12-9460-6